Anul XVI. — No. 1. 1 Aprilie 1882.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

DATINELE POPORULUI ROMÂN

la inmormĕntări.

Moartea prin taina şi necunoscutul ce o incunjoară, a fost privită de la inceputul veacurilor ca evenimentul cel mai insemnat in omenire. Omul, neputĕndu-şi inchipuì cum s'ar nimicì esistenţa lui, cum această minte care gândeşte când e treaz şi visează in timpul somnului, ar putè dispărè cu totul, nelăsând nici o urmă despre ceea ce a fost, a găsit o măngăere in credinţa nemuririi sufletului, pe care o aflăm la un numĕr foarte insemnat de popoare, din timpurile cele mai vechi şi până astăzi.

După această credinţă, mortul nu este o fiinţă nimicită, ci un călător care ne-a părăsit, ca să nu mai revie; şi pentru a-l intâlnì, trebue să mergem şi noi acolo unde s'a dus el. Din această idee fundamentală asupra morţii, s'au născut acele nenumĕrate obiceiuri ce insoţesc inmormĕntarea, şi care in ceea ce priveşte pe Românì vor face obiectul cercetărilor de faţă.

Obiceiurile se păstrează mai cu credinţă in păturile inferioare ale societăţii, pe când in cele superioare ele se schimbă mereu, după cum un popor vine in atingere cu elemente străine; deaceea ca la toate popoarele şi la poporul român, obiceiurile s'au păstrat mai curate la ţĕrani.

Pe când clasa superioară a societăţii noastre a fost pe rănd intoarsă, cel puţin in parte, la obiceiuri leşeşti, ungureşti, turceşti, greceşti şi in sfirşit franceze, ţĕranul a remas statornic in deprinderile şi apucăturile lui, sau dacă a primit inriuriri străine, aceste au fost mult mai neinsemnate şi aproape nule, mai ales in ceea ce priveşte momentele cele mari şi importante, precum obiceiurile de la nunţi şi inmormĕntări.

Aceste obiceiuri sunt un amestec de datine păgâne şi creştine, incât inmormĕntările infăţişează astăzi la noi, o combinare a doue elemente intrunite, şi trebueşte pentru a da de urma lor istorică, să le asemănăm cu obiceiurile pe care când-va le avea poporul Roman. Aceasta vom căuta să o facem in scrierea de faţă, a cărui material este adunat din toate ţĕrile locuite de Românì.

La sfirşit adăugim un studiu asupra bocetelor, urmat de-o culegere de bocete, adunate in escursiunile ce am făcut.

I.

Romănii au cea mai mare ingrijire pentru ingroparea morţilor. Ei cred că sufletul celui neingropat, nu poate merge la locul de odihnă, hotărit de Dumnezeu, ci rătăceşte necontenit in timp de mai mulţi ani pe unde i s'a mistuit trupul.

După credinţa lor, chiar elementele lumii acesteia se tulbură când remăne vre-un om neingropat, aşa spre esemplu când plouă neincetat in curs de mai multe zile, ori se pare că gem riurile, poporul atribue aceste fenomene estraordinare la inecarea vre-unui om. Deaceea când se dă peste un cadavru, se aruncă ceva pămĕnt peste dĕnsul, pentru a inlocuì ingroparea.

Indată ce omul este aproape a-şi da sufletul, şi nu mai este nici o nădejde de scăpare, chiamă preutul de-l mărturiseşte şi-l impărtăşeşte, ĕi pune in mănă o luminare de ceară galbĕnă aprinsă, şi după ce şi-a dat sufletul, ĕi inchide ochii, şi-l leagă pe sub fălci cu o basma pentru ca să nu inţepenească cu gura căscată.

Se pune luminare aprinsă in măna celui ce moare, spre a nu lăsa, ca duhurile necurate să se apropie de el la eşirea sufletului, şi fiindcă cu lumină s'a luminat la sfăntul botez, cu lumină trebue să meargă şi inaintea lui Dumnezeu pe ceea lume.

E mare nenorocire când nu se găseşte nimene care să inchidă ochii celui ce moare, deaici, cel mai mare blăstem: „Să dea Dumnezeu să n'ai pe nimeni să-ţi inchidă ochii.

Când cel ce este in agonie, hărcăeşte şi se trudeşte cu moartea, atunci se chiamă preutul de-i citeşte „molitfele la eşirea sufletului“ fiind că se crede că a fost afurisit ori blăstemat de vre-o faţă bisericească, şi se schimbă din loc in loc, luăndu-i-se şi pernele de sub cap, dacă vor fi umplute cu pene de pasĕre; sau se ia de pe pat şi se pune la pămĕnt cu faţa spre răsărit; căte-odată i se pune sub cap jugul de la boi, ori ciolane de la roata carului, sau dacă se poate şi roata intreagă, asemene ciolane sau măsele de la roata morii; crezĕndu-se că moartea-i este grea, pentrucă fiind in viaţă ar fi făcut păcatul de a pune pe foc jug, măsele sau ciolane de la roata carului sau a morii, căci cu jugul s'a slujit de a arat sfăntul pămĕnt, roatele carului i-au fost ca picioare, ear roata morii i-a măcinat făina care l'a hrănit.

La feciorii boereşti cari au mĕsurat ogoarele spre muncă locuitorilor, li se vîră o prăjină in casă pe fereastră şi li se pune in mănă, crezĕndu-se că deaceea nu pot murì, fiindcă au mĕsurat strimb ogorul, năpăstuind pe consăteni.

Indată ce omul şi-a dat sufletul, se deschid ferestrele odăii unde se află mortul şi se dă de ştire să se tragă clopotele de la biserică, apoi femeea rĕposatului şi rudeniile cele mai de-aproape, lepădăndu-şi toate podoabele, precum: cercei, inele, mărgele şi altele, ear fetele, despletindu-şi pĕrul, incep a jălì mortul, bocindu-se [1]) şi văicărăndu-se.

In Bucovina in unele comune de prin munţi, soţia rĕposatului, sau o fiică a sa, incepe a se bocì cu pĕrul despletit prin prejurul casei in-

[1]) In Transilvania, ţinutul Someşului, comuna Reteiag, se zice in loc de „a boci“, „a gogì“.

cunjurând-o de trei ori, spre a da de ştire megieşilor despre nenorocirea ce s'a intâmplat; aiurea, in asemine cazuri, se buciumă numai cu trimbiţa. [1])

Pănă a nu inţepenì trupul mortului, neamurile sau prietinii lui ĕl rad, ĕl scaldă, sau in unele locuri ĕl spală cu apă caldă, şi apoi ĕl lau cu sopon. In Transilvania pe lăngă că se scaldă mortul, unii ĕi mai ung trupul cu nişte unsori. [2])

Apa din scăldătoare se varsă intr'un loc retras, neprihănit, şi mai ales intr'o grădină, la rădăcina unui copac, care se acopere apoi pentru cătva timp cu o copae sau cu căldarea in care s'a incălzit apa; aceasta se face pentru ca să nu umble nici o vietate pe locul acela fiind păcat să se calce cu picioarele.

Odată mortul spălat, se piaptănă frumos, i se tae unghiile şi puţin pĕr, care se pune in ceară şi se păstrează de către neamurile lui, in pălămida lăzii, spre aducere aminte; se imbracă apoi cu cămeşă nouă, cu brace şi cu colţuni noi de postav sau de pănză albă, măcar că mortul poate n'a purtat nici-odată căt a trăit; se incalţă apoi cu iminii galbeni sau cu meşi negri de mort, ear in cap i se pune căciulă neagră; in sfirşit mortul se găteşte cu hainele cele mai nouĕ şi mai scumpe, sau cu acele ce-i erau mai plăcute, pe care mulţi le pregătesc fiind ăncă in viaţă, şi le păstrează nouĕ pănă la moarte.

In Transilvania, in părţile despre Nord, cămeşa se face indată după ce mortul şi-a dat sufletul şi se numeşte „cămeşa de moarte“, ear pe femei şi pe oamenii căsătoriţi ĕi imbracă cu cămeşa de mire şi de mireasă pe care inadins o păstrează.

In judeţul Muscel, căciula se invăleşte de jur imprejur cu cordele impestriţate: negre, albe şi roşie, şi se numesc „urări“.

Cănd moare vre-o fată mare, o gătesc ca pe o mireasă, o imbracă cu rochie albă, i se despleteşte pĕrul şi-i impodobesc capul cu flori şi peteală, punĕndu-i-se in deget o verigă de logodnă, şi se crede atunci, că e mireasa lui Dumnezeu.

Imbrăcarea şi gătirea mortului cu hainele cele mai scumpe şi mai frumoase, se face din iubirea şi cinstea ce o arătăm către dĕnsul, şi pentru credinţa ce este, că morţii se duc se călătorească pe cealaltă lume, avĕnd a se infăţişa inaintea lui Dumnezeu, la a doua venire, curaţi şi imbrăcaţi intocmai cum s'au ingropat.

După ce s'a gătit astfel mortul, se aşază pe masă sau pe laviţă, in casă sau in tindă, cu faţa spre răsărit; in toată Transilvania el se aşază cu picioarele spre uşă, adică gata de plecare, de unde a remas zicerea: „vede-te-aş cu picioarele inainte“ adică mort.

In unele locuri mai de demult se scotea mortul afară pe tărnaţ, şi atunci se ridica deasupra lui pe casă un steag; [1]) ear in Transilvania, ţinutul Năsăudului, asemene steag se pune in clopotniţa bisericei numai cănd moare vre-o fată mare, şi stă acolo şese sĕptĕmăni.

La cap şi la picioarele mortului stau aprinse căte douĕ sfeşnice cu luminări de ceară.

[1]) Trimbiţa este un soiu de bucin lung şi drept făcut din doage de brad şi legat cu coajă de mesteacăn. Asemene bucin se poate vedè in colecţiunea de instrumente musicale in us la Români, ce am adunat şi oferit museului de antichităţi din Bucureşti.

[2]) Vezi şi Bojinca. Anticele Românilor, Buda 1832 nota de la pag. 210.

[1]) Vezi Archeologia de G. Seulescu, in Spicuitorul Român. Iaşi 1841, pag. 138 din fasciculele pe lunele Oct. Noemv. şi Dec.

In Basarabia pe lângă sfeşnice se mai pun patru crengi de copac căte cu trei craci care se numesc „pomi", impodobiţi frumos cu strafide, smochine, alămăi, mere, nuci inşirate toate pe aţă, la cei mai avuţi aceste fructe se şi polcesc, unii mai acaţă şi băsmăli, tulpane şi o bucată de pânză, care toate se dau de pomană la cei ce duc mortul la groapă.

De cum se intinde mortul pe masă şi până ce se scoate din casă spre a se duce la groapă, preotul ĕi citeşte „stălpii". [1])

In timpurile vechi, bărbaţii ducĕndu-se la casa mortului, descoperindu-şi capul, aruncau căte o monedă intr'un vas ce sta aproape de mort, pe care-l atingeau cu măna zicĕnd: „Dumnezeu să-l erte". [2])

Fiind mortul imbrăcat de inmormĕntare i se ia mĕsură cu o trestie sau cu un băţ de alun, şi după acea lungime i se face sicriul, luăndu-se bine sama ca nu cumva să fie mai lung decăt mortul, căci atunci se crede, că dacă mortul s'ar ingropa cu acel sicriu, locul remas deşert ar chiema şi pe alte rude după dĕnsul.

In Bucovina acea mĕsură se ia cu o aţă, care se pune intr'o bortă, ce se face deasupra uşei de la odaea in care mortul şi-a dat sufletul, şi apoi lipindu-se bine pe deasupra, remăne acolo pentru totdeauna.

După aceasta, se aşază mortul in sicriu sau raclă, care se face din scănduri de brad; in fundul lui se pun numai nişte chinguşoare curmeziş depărtate unele de altele, pe care se pun puţin stuh. In genere sicriul e văpsit cu chinavar roş, afară numai din unele locuri din Transilvania, precum e comuna Zerneşti şi altele de prin prejur unde e cafiniu.

In Bucovina de când nu se mai dă voe a se duce mortul la groapă cu sicriul descoperit, se face pe de-o parte şi de alta in dreptul capului mortului căte o ferestuică, pentru ca să se resufle, să vadă gloata ce s'a adunat să-l petreacă şi să-şi iee ziua bună de la ea.

Atăt prin prejurul sicriului căt şi pe capacul lui, [1]) se zugrăvesc cruci cu văpsea albă.

In multe locuri, oamenii işi fac sicriul ăncă fiind in viaţă, şi-şi pregătesc comăndul şi cele trebuitoare pentru inmormĕntare. Sicriul ĕl ţin ei mai cu samă in podul casei. Acest obiceiu se păstrează mai cu temeiu in Valachia judeţul Muscel, in Transilvania, partea de sus a ţinutului Făgăraş, şi in Banat in comuna Picinişca, Toplet şi altele.

Tot trupul mortului, afară de cap, se acopere cu o pănză albă lucrată in casă, şi se numeşte „giulgiu, sovon sau respeti"; ea e de bumbac sau de fuior, după puterea omului.

Pe pieptul mortului se pune o icoană, ear in mănă o cruce de ceară galbĕnă, sub cap una sau două perne umplute cu fĕn, pae ori strujitură de lemn. In timp de vară se umple cu flori, ear earna cu flori uscate, pe care mulţi din locuitori au ingrijire a le aduna din timp. In Basarabia, in unele sate din ţinutul Soroca, perna mortului se umple cu ţărină de la mormĕnt. Deasupra pernii se coase două cordele roşie, in formă de cruce, sub pernă se pune in unele locuri soponul şi pieptenele cu care s'a spălat şi pieptĕnat mortul, alăture cu rĕposatul se mai pune păne, sare şi băţul sĕu, care in multe părţi se impodobeşte cu o

[1]) Citirea evangeliilor, a tus-patru evangelişti, se numeşte un „stălp".

[2]) Vezi Seulescu, loc. cit. pag. 139.

[1]) In Valachia capacul sicriului se numeşte „pleoapa cosciugului".

năframă; unii pun numai trestia sau bățul de alun, cu care s'a luat mĕsura spre a i se face sicriul. Toate aceste se fac pentrucă se crede că mortul in călĕtoria ce are să facă pe cealaltă lume, avĕnd a suferì frig, căldură, sete, și alte multe supĕrări, se aibă ce mânca, in ce se răzima când va fi ostenit, și cu ce se apăra de câni.

La ciobani li se mai pune încă și fluerul cu care cântau la oi.

In Banat, in orașul Caransebeș, dacă moare vre-o femee, după care a remas copii mici, este obiceiul a i se pune in sicriu atâtea păpuși câți copii au remas, pentru a-i da oarecum pe ceea lume chipul copiilor sĕi, ca să-i aibă spre mângăere.

De se intâmplă să moară cineva după Paști, in sĕptĕmâna luminată, atunci pe lângă toate celelalte se adauge și un ou roș.

In crucea de ceară ce se pune in mâna mortului, se lipește un ban de aramă, de argint sau de aur, după puterea omului, in unele locuri, pe lângă acele, i se mai adauge câte o năframă albă. De multe ori acel ban se pune numai pe sicriu sau se aruncă in groapă; cu acel ban, după credința unora, mortul are să plătească luntrea cu care va trece in cealaltă lume; după alții insă, vămile sau stăjile. In vechime ne spun bĕtrânii că atât la noi [1]) cât și la Românii din Transilvania [2]) acel ban se punea in gura mortului.

In județul Prahova acel ban se leagă la degetul cel mic de la mâna dreaptă, in unele sate din Transilvania se crapă la un capăt bățul care se pune in sicriu, și se așază in acea crăpătură.

[1]) Vezi și G. Seulescu, loc. cit. pag. 139.
[2]) Vezi și De Gerando. La Transylvanie et ses habitants. Paris, 1845, tom. I, pag. 311.

In Bucovina cei ce vin la casa mortului, aduc luminări de ceară galbĕnă și le lipesc sau de sicriu sau de păreții casei.

Cât stă mortul in casă, noaptea se face priveghiu, adică se adună rudele și prietinii lui și-l păzesc ca să nu vie strigoi la el, petrecĕnd deștepți, unii cu diferite jocuri precum: de-a baba oarba, de-a ineluș-invĕrticuș, de-a halea-malea, de-a mijoarca, de-a țușca, și altele, ear alții spun povești.

In județul Argeș, plasa Oltul, și județul Putna, plasa Vrancea, este obiceiul ca la priveghiu să se facă și foc in ograda casei mortului. In comunele din Vrancea se joacă mai ales imprejurul focului de-a „leuca“, care incepe cu cuvintele următoare:

Ce-i sus măi
Luna, stăi,
Da dincoace
Leuca 'ntoarce,
Te-ai intors
Dă-te jos, și altele.

In tot timpul cât se joacă acest joc, flĕcăii și fetele se bat cu țușca, ear un fluerar cântă „cântecul priveghiului“.

In Bucovina este obiceiul, când se scoate mortul din casă, să se lovească atunci sicriul de trei ori de pragul ușei de-afară; aceasta insamnă că mortul se inchină și-și ia remas bun de la poporul ce s'a adunat ca să-l petreacă la groapă.

In Banat, după ce s'a scos sicriul din casă, cei ce remân in urmă, restorn scaunele și mesele, arătând prin aceasta, tulburarea produsă prin moarte.

Mai in toate părțile locuite de Români este

obiceiul, că oala cu care s'a turnat apă in căldare, spre a se scălda mortul, să se ducă inaintea lui când ĕl duce la groapă şi să se dee de pomană plină cu apă proaspătă impreună şi cu o lingură nouă, la vre-un om sărac.

In multe locuri este obiceiul ca acea oală, să se spargă de pămĕnt, ori in locul unde mortul şi-a dat sufletul ori chiar la mormĕnt, sau se umple mai intâi cu cenuşă şi apoi se sparge, de aici a remas zicerea: „i s'a spart oala", adică i s'a frânt viaţa, a murit.

II.

Mortul se ţine in casă trei zile apoi se duce la groapă cu faţa descoperită, [3]) pe mâni, pe năsălii, in carul cu boi sau in sanie, ear in oraşe cei avuţi se duc cu pataşca.

In Moldova judeţul Fălciu, comunele Buneşti, Deleni şi altele, precum şi in mai multe comune din judeţul Neamţ, este obiceiul să se ducă mortul la groapă cu sania, fie vară, fie iarnă, pentru ca să-i fie calea mai uşoară şi să nu se sdruncine. Mulţi din cei mai fruntaşi injugă doi sau patru boi negri.

In multe locuri boii se injugă cu jugul rĕsturnat, arătând prin aceasta că murind gospodarul toate au să meargă pe dos şi fără rânduează.

In Transilvania ţinutul Năsĕudului fetele mari se duc la groapă pe năsălii purtate numai de fete mari, ear flĕcăii numai de flĕcăi şi cei căsătoriţi numai de căsătoriţi.

In Basarabia fetele mari sunt duse numai de flĕcăi care-şi leagă la mână câte o basma sau năframă ca şi vorniceii.

Năsăliile la cei săraci sunt impodobite cu scoarţă sau chilim, ear la cei bogaţi cu stofă, din care apoi se fac veşminte la preuţi.

In timpurile vechi, ne spune principele Cantemir, că la moartea vre-unui boer de oaste, caii lui se imbrăcau cu postav negru, şi deasupra lor se puneau hainele lui cele mai de preţ, ear inaintea năsăliei se ducea o suliţă, in care era spânzurată o sabie cu mănunchiul in jos; şi de amĕndouĕ părţile mergeau vre-o câţiva ostaşi inzăoaţi şi incoifaţi, şi in ochii cailor se punea must de ceapă sau praf de puşcă, ca să se arăte ca şi când ar plânge şi caii, asemene ca oamenii pentru moartea stăpânului lor.

Trupul unui boer, ĕl petrecea insuş Domnul impreună cu tot alaiul, şi dacă fusese el unul din cei mai mari, atunci mergea inaintea lui cu semnul cel de boerie până la groapă, şi după aceea se ducea semnul earăş inapoi şi se punea in Spătărie sau in Divan, şi locul boeriei lui remânea deşert cel mai puţin trei zile.

Năsăliile, la Domnii care mureau in scaun, erau purtate pe umere de boerii de starea intâi, şi se schimbau pe rând, de către tovarăşii lor, cei din stările mai de jos, arătând că stau spre ascultarea poroncilor Domnului lor atât in viaţă, cât şi după moartea lui.

[3]) Nu inţeleg pentru ce legea impedecă ducerea mortului la groapă cu faţa descoperită. Am aproba inchiderea sicriului in cazuri de epidemie sau de diformarea mortului, când atunci insă, chiar rudele de la sine ieu asemene mĕsură, acoperindu-i faţa. Priveliştea morţii in faţă, are totdeauna un puternic efect moral, şi acesta slăbeşte, când se ascunde de ochii poporului faţa celui mort. Deaceea credem că afară de cazuri anumite acest vechiu obiceiu român ar trebuì respectat. In Valachia pentru a-l respecta se obicinueşte a se face capacul raclei de sticlă in dreptul feţei.

Inaintea mortului merge crucea de la biserică, prapurile, fanarele şi sfeşnicele cu luminări aprinse, impodobite cu ţestemele, apoi pomenele sau „naporojnele“ care se numesc şi „raiu“, şi se alcătuesc din douĕ colivi, una mai mare şi alta mai mică, asemine şi din doi colaci unul mai mare şi unul mai mic, avĕnd infipte in ei niştc bucăţele de şindilă care au puse in vĕrful lor in formă de cruce, alămăi, mere, smochine şi strafide, asemine in judeţul Neamţ pe trestii se pun şi hulubi de aluat. In oraşe la cei mai avuţi aceste pomene se polcesc cu foi de aur.

In unele locuri, in Transilvania, pomenele se mai fac in formă de scară, şi insamnă că pe acea scară, are să se urce mortul in ceriu.

Pe lăngă sicriu merg, cu capul descoperit, rudeniile, prietinii mortului şi femeile care-l bocesc. [1])

In judeţul Neamţ, plasa Muntelui şi mai ales in comunele: Buhalniţa, Bicazul, Hangu, Bistricioara, Călugărenii, Galu, cotunele Chisirig, Secu Buhalniţii, Grintieşul mare, Grintieşul mic şi altele, precum şi in unele părţi a Bucovinei mai cu deosebire in comunele Crasna, Straja, Cupca, Sucevenii, Vicovu de sus şi in altele de prin munţi, s'a păstrat vechiul obiceiu strămoşesc ca mortul să fie dus la groapă cu musica, care se compune din mai mulţi flĕcăi, căntănd „Doina“ din fluerele de ingropare. In Transilvania, ţinutul Haţegului, ăncă se află obiceiul că după mort să meargă un bĕtrăn căntănd din fluer, căntece de jale. Numĕrul acelor fluerari nu se urcă peste zece. In unele din comunele mencionate, mai este obiceiul ca inaintea convoiului funebru să meargă şi doi bucinatori, bucinănd din cănd in cănd cu trimbiţa.

In Bucovina Doina ce se căntă la inmormĕntări, are ceva schimbare de ceea ce se se căntă in Moldova.

La cei ce petrec mortul la groapă li se imparte testemele şi făclii de ceară albă şi galbĕnă, după starea mortului.

Dacă se intĕmplă ca mortul să treacă peste un pod, atunci unul din neamurile rĕposatului, aruncă in apă un ban, adică plăteşte podul. Obiceiul mai este a se aşeza poduri in calea mortului: se intinde pe pragul porţii casei o pănză albă sau o năframă, peste care trece convoiul funebru; o a doua pănză se aşterne la jumĕtatea drumului şi o a treia pe pragul porţii de la biserică; cănd se trece peste acele pănze se aruncă căte-o monedă peste ele, apoi se dau de pomană la săraci, pentru sufletul rĕposatului, impreună cu o luminare, un colac şi monezile aruncate. Aceste poduri alegorice inchipuesc punţile ce are să treacă sufletul mortului ca să ajungă la uşa raiului, ear monezile, pentru ca să plătească vămile, de aici zicerea: „plătite să-ţi fie vămile“. [1])

In Basarabia acest obiceiu, de a se face poduri cănd se scoate mortul din casă, se păstrează peste tot locul; se pune chiar pe pragul uşei o cergă, un lăvicer sau un prosop şi deasupra o pernă şi o strachină cu măncare, atăt perna căt şi strachina se dă de pomană, pentru ca să aibă pe ce se culca şi ce mănca mortul pe cealaltă lume.

Ducĕnd mortul la ţintirim se prohodeşte la fiecare respintene şi se dă de pomană, peste sicriu, haine de-a lui şi alte lucruri; in Vrancea

[1]) Vezi mai pe larg studiul asupra bocetelor.

[1]) Vezi şi Alecsandri „Poesii populare“. Bucureşti, 1866 nota 10 de la pag. 140.

se dă nouě gulere de cămeșă cusute frumos cu arnice și nouě monezi, tot pentru ca să plătească vămile.

Mai in toate părțile locuite de Români, și mai cu samă in Transilvania, se impodobește un brad cu flori, cu năfrămi, cu mere, smochine, nuci, prune uscate, strafide, și se pune inaintea casei mortului. In unele locuri se mai increstează in coaja lui diferite figuri. In părțile unde nu se află brad, se impodobește o creangă de měr, sau de prun, sau și alt pom. In Dobrogia se mai impodobește și cu canură (lănă) roșie, ștergare, busuioc și hărtie albă.

In Transilvania, ținutul Hațegului, pomul sau bradul nu este alta decăt o suliță de lemn de brad, naltă ca de-un stănjin, ce se pune numai la fete mari sau flecăiași și se implăntă in crucea de la morměnt, la flěcăi insă acea suliță e naltă de la doi la trei stănjini și se implăntă la morměnt lăngă cruce, prinzěndu-se cu cue de cruce. In věrful lui se leagă un chișchineu [1]) roș cusut frumos cu fir, in care se anină un clopoțel micuț și inelele mortului. In comuna Reșinari și in altele de prin prejurul Sibiului, se leagă la brad și lănă de la oi, dacă mortul a fost cioban. La fete mari se pune in věrful bradului cercei și inelul de logodnă dacă a fost logodită sau și alte inele, și remăn acolo.

Bradul sau pomul la inmorměntări se face la flěcăi, fete și arare ori, in unele locuri, și la tineri insurăței.

Acest brad sau pom se pune la morměnt la capul mortului.

Dacă nu se află brad in apropiere de comuna unde se află mortul, in Transilvania este obiceiul să se ducă călăreți, căntănd din fluere căntece de jale, in locuri depărtate ca să aducă brad, și când trec prin vre-un sat cu el, atunci fetele merg intru intimpinarea lui și-i căntă până trec din hotarul satului așa numit „căntecul bradului“, care nu se obicinuește la nime afară decăt la locuitorii din unele comune de prin munții Transilvaniei. Dăm aci căteva din acele căntece, adunate in comuna Demsuș, ținutul Hațegului, și de prin alte părți.

Brad incetinat [1])
De unde-ai tunat [2])
Din věrfușor de munte
De la flori mai multe,
De la loc pietros
La loc mlăștinos,
Cu capul la vale
Fără pic de cale,
Și păn te-or tăeat,
Tot or fluerat.
Tinerelul cel voinic
Cum nu-i frică de nimic
El a rănduit,
El a poruncit,
La șepte gropași
Și tot călărași,
Ei să mi se ducă
Și să mi te-aducă,
Din věrfușor de munte,
De la flori mai multe,
Cu nouě topoarě
Brazii să-mi doboare.
Că el a umblat,
Țeri a 'ncunjurat
Și nici a aflat,
Nici a căpătat
Nevastă să-i placă,
Soție să-și facă;
După ce-a umblat,
El a căpătat
Nevastă de munte;
De la flori mai multe,

[1]) Cărpă albă, năframă.

[1]) Infrunzit, [2]) venit.

Naltă şi brădoasă
Ca el de frumoasă
Departe a mers
Şi el mi-a trimes
Nouě sgrebelungi[1])
Prin păduri şi lunci,
Pe una să-i vie
Dor de la soţie,
Pe alta să-i vie
Dor de la frăţie,
Pe una dor de la tăicuţă,
Pe alta dor de la măicuţă.
Chişchineu rotat
Ciu' te-a blăstemat,
Vicol să te-ajungă,
Omět să te ningă,
Vĕntul să te bată,
Soare să te ardă,
Să tot albeşti,
Să nu putrezeşti.

ALT CANTEC.

Tinerelule,
Voinicelule,
Cine ţi-a poruncit,
De te-ai coborit
Din brădui mai mulţi
Din cei munţi cărunţi,
Tot mi-au poruncit
De m'am coborit
La mijloc de ţară,
Unde-i ap' amară,
Unde-i apă lină
Şi earbă sulcină
Dar ei m'au minţit
Şi m'au coborit,
Că eată mě duc
La cap de voinic,
Vĕnturi să mě bată,
Soare să mě ardă
Nime să nu-mi creadă.
Brădete, brădete!
Brad incetinat
Rěu te-a blăstemat,
Cine te-a'mpodobit
Şi cine te-a cusut,
Vĕnturi să te bată
Nime să nu-ţi creadă.

Dacă cel cui se aduce bradul are femee, se căntă:

Brad incetinat
Nu fii supĕrat,
Că nevasta ta
Ea s'a măneca
De mi te-a uda,
De nu te-i usca.

CANTEC.

Tinerelule
Voinicelule,
Ce eşti supĕrat,
Ce te-ai măniat?
Cum n'oiu fi supĕrat,
Că vidra m'a muşcat,
Că de-un an de zile
Din alean pe mine,
Tot mi s'au sfătuit,
Ei ca să mě tae
Din aste părae,
Şi să mě tot ducă,
Şi să mě aducă
In mijloc de ţară,
Unde-i ap' amară,
In grădina lină

[1]) Nu am putut afla ce insamnă acest cuvĕnt, poate că sunt „ursitele".

Cu apă sulcină,
Vĕnturi să mĕ bată,
Soare să mĕ ardă,
Nime să nu-mi creadă!

III.

Groapa se sapă de ciocli, [1]) care nu sunt rudele mortului; in Transilvania insă, mai ales in comunele Bucova, Bouţarii de sus, Bouţarii de jos, se sapă numai de rudeniile cele mai de-aproape.

In Valachia, ţinutul Prahova, preutul incepe mai intăi a săpa groapa, dănd de trei ori cu hărleţul in pămĕnt.

Dacă mortul a fost dus la groapă pe năsălii, după ce i se face prohodul se aşază apoi in sicriu.

In timpurile vechi, pe la anii 1650—1660, după arătarea archidiaconului Paul de Alep, [2]) inmormĕntarea se făcea şi fără sicriu.

Mai inainte de a se pune mortul in groapă, se ie de pe el toate podoabele cele scumpe de aur, precum: cercei, inele şi altele.

Când preuţii căntă „veniţi fraţilor să dăm mortului, sărutarea cea de pe urmă", atunci copiii şi rudeniile lui, ĕl sărută pe obraz sau pe măni, in semn că-şi ieu ertăciune de la el, ear prietinii lui şi cealaltă gloată ce s'a fost adunat, ĕi sărută icoana de pe piept; apoi i se pune pănza pe obraz, ear cioclii lasă sicriul in groapă legăndu-l cu brăe sau taclite, care apoi li se dau lor de pomană, după aceea preutul ĕi face „paosul" sau „apaosul" adică

1) Se mai numesc şi „gropniceri, gropaşi şi săpători."
2) Vezi Hajdeu. Archiva istorică, 1865. Bucureşti, anul I. Docum. No. 310.

ĕi toarnă vin [1]) peste trup in formă de cruce. Vinul, in Basarabia mai ales in ţinutul Soroca, se amestecă şi cu agheazmă. Luănd apoi preutul pămĕnt cu lopata, aruncă peste mort, şi ceilalţi oameni, făcĕnd asemene, zic: „să-i fie ţărina uşoară", „Dumnezeu să-l erte" sau „Dumnezeu să-i facă parte din impărăţia cerului!"

In unele locuri, şi mai ales in Basarabia, tot norodul bate după aceea căte douĕsprezece metanii, zicĕnd şi „Dumnezeu să-l odihnească". Pe urmă se pune capacul şi se umple groapa cu pămĕnt, făcĕndu-se deasupra o movilă puţin ridicată.

In Bucovina, in unele comune de prin munţi, este obiceiul ca să vină doi bucinatori, şi punĕndu-şi bucinele cruciş peste groapă, incep a bucina de jale.

In Basarabia este obiceiul, ca inainte de a se lăsa mortul in groapă, preotul să-i pună pe frunte „cununiţa", care nu este alta decăt o bandă de hărtie sau de mătasă, pe care este zugrăvit Isus Christos, Maica Domnului şi Sfăntul Ioan, avĕnd scris şi rugăciunea „Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluieştene pe noi", ear pe piept se pune nişte „molitfe" tipărite pe o coală de hărtie.

Tot aceste rugăciuni mai inainte erau scrise in limba română, acuma insă in limba rusască.

La mormĕnt se impart bani la săraci şi se dă peste groapă de sufletul mortului, o găină neagră sau un cucoş, o oae, un miel, o vacă cu viţel, după puterea mortului, ear dacă mortul a fost holteiu, i se aduce calul la mormĕnt şi acolo se dă de pomană unui alt

1) Deşi in Molitfenicul bogat din anul 1888 la „răndueala pogrebaniei mirenilor" se zice: că preutul varsă peste mort candela sau cenuşa din cadelniţă, cu toate aceste nicăiri nu am aflat să se facă aceasta.

holteiu. La ciocli, in unele locuri, li se mai dau căte un șervet, un colac și o luminare, sau căte o ulcică; in Bucovina, pe lăngă aceste, li se mai imparte și căte o bucată de huscă sau sare.

In multe locuri este obiceiul, că dacă s'a intămplat, ca mortul să se fi născut in aceeași lună ca și fratele sau sora lui, care trăesc ăncă, atunci se zice că mortul e lunatic, și se dă cu pușca deasupra mormĕntului. Aceasta se face pentru ca să nu se ivească vre-o vrajbă pe cealaltă lume intre frați.

Tot acolo la mormĕnt este obiceiul a se prinde „frați de cruce"; aceasta se face cănd intr'o familie se intămplă de mor doi copii unul după altul; atunci pentru a scăpa de moarte pe cei vii, unul din copiii remași se prinde frate de cruce cu un altul, din altă familie, fie de ori ce sex, insă să fie lunatic cu acela, cu care are să se prindă frate de cruce. Chipul cum se săvĕrșește această frăție este următorul: la țintirim, după ce s'a dat drumul sicriului in groapă, fratele sau sora copilului mort, se scoboară in groapă pe sicriu, ear celalalt copil ĕl ridică din groapă și punĕndu-se față'n față, apucă un colac, unul cu-o mănă și celalalt cu alta și-l frăng in două; după aceea se sărută și astfel se fac „frați de cruce". Ei se privesc ca cum ar fi frați buni, fratele de cruce cu sora de cruce nu se pot lua niciodată in căsătorie.

In județul Olt, mai este ăncă obiceiul a se prinde frate de cruce astfel: fratele mortului lunatic, se pune in fiarĕ și se prinde apoi frate de cruce cu un altul, așezăndu-se pe marginea mormĕntului și rupĕnd o furcă de strins fĕn, pe care unul o apucă de-un crac ear celalalt de altul.. [1])

La mormĕnt, la capul mortului lăngă cruce, se infige bradul, care a fost inaintea casei, dăndu-se mai intăi de pomană toate lucrurile cu care a fost impodobit. De multe ori la capul fecioarelor se plantează un fir de ederă care de-a pururе este verde, și se samĕnă pe mormĕntul lor busuioc și fonfiu sau budiene [2])

La cei mai bogați se pune pe mormĕntul lor o peatră, fie culcată fie in picioare, avĕnd săpată pe ea soarele și luna, și cuvintele obicinuite „aici zace robul lui Dumnezeu (cutare)..." și apoi trecĕtorilor: „ziceți Dumnezeu să-l erte!" La cei mai săraci se pune numai o cruce de lemn, văpsită cu roș, sau un stălp de lemn, in forma tridintelui lui Pluton.

La multe morminte se mai pune și căte un fănaraș in care se află o candelă, care se aprinde in Sămbăta morților și la alte zile mari, cănd tot atunci se arde tămăe. In unele petre se sapă o bortă in josul ei și acolo se pune o candelă aprinsă.

In multe părți, la noi, precum și in Bucovina, este obiceiul ca călătorul să arunce bucățele de lemn, de nuele, strujeni, fĕn sau crengi uscate peste mormintele celor ingropați la drumuri, incăt de multe ori se fac movili mari, cărora apoi li se dau foc, și apoi eară se asvĕrl peste mormĕnt asemine lucruri.

[1]) Obiceiul de a se prinde frate de cruce nu se face numai la mormĕnt; in părțile de munte se sapă intr'o stăncă o cruce, pe care cei ce vor să se prindă frați de cruce o sărută, apoi iși fac la măna dreaptă o tăetură, și amestecă săngele lor, și astfel se fac „frați de cruce." Această datină veche ĕi leagă a-și da viața unul pentru altul. (Vezi și Hajdeu, Columna lui Traian anul VIII, tom. II).

[2]) O plantă ce face flori galbene care chiar cănd se usucă nu-și schimbă coloarea.

După inmormêntare toţi oamenii se spală pe mâni, sau a casă, sau chiar la ţintirim lângă groapă; dacă se intâmplă vre-un isvor sau apă curgêtoare in calea lor, aleargă toţi de se spală acolo, une-ori, şi pe obraz.

In judeţul Olt mai este obiceiu, că cei ce s'au spălat, să asvêrle cu apa indărăpt.

Intorcêndu-se gloata la casa mortului, ĕi fac comândarea, ospătând pe toţi cei ce au fost la ingropare, punêndu-se şi pomul pe masă, in locurile acele, unde nu este obiceiul a se pune la mormênt. Din vechime acea comândare se făcea in chipul următor: „De cu sară, când a doua zi are a se inmormênta rĕposatul, vine preotul şi se aduce una sau mai multe oi şi berbeci, mai cu samă negri; se face o groapă, şi intorcênd vitele cătră apus, răsărite fiind acum stelele, le lipeşte luminări de ceară prin coarne, le citeşte o rugăciune şi apoi venind rânduiţii le tae, punênd se curgă sângele in groapa făcută inadins pentru aceasta, numită „ară“. Preotului se dă capul şi pielea, de unde a remas proverbul: „că a dat pielea popei“, adică a murit, ear cărnurile se fac bucate şi se ospătează petrecătorii, cărora mai intâi li se impart câte un colac şi o luminare. La masă punêndu-se şi dându-li-se câte o cupă de vin, fiecare, luând, varsă puţin pe pămênt, [1]) zicênd: „uşoară să fie ţărina reposatului.“ [2])

In Transilvania, in comunele de prin prejurul oraşului Sibiu, comândul se face astfel: se pune masa, unde stă de mănâncă preotul şi cu fruntaşii; pe lângă bucatele ce se află, care de obiceiu sunt supă de tăeţei şi friptură, se pune un colac mare in care se implântă un copăcel incărcat cu mere, turte, covrigi, prune şi nuci, şi apoi când cântă preotul „unde umbrează darul tĕu Mihaile Arhanghele, toţi mesenii saltă şi leagănă colacul cu copacul. In curte incepênd de la masă şi până la poartă sau şi mai departe in stradă, se presară pae şi pe ele se aşază o pânză albă, pe care se pun străchini cu bucate, şi venind oamenii se pun la masă, jos la pămênt, şi după ce au ospĕtat li se dau câte un colăcel şi o luminare de ceară galbĕnă.

Mâncările cele mai obicinuite ce se fac la comândare sunt: borş de pasere, găluşte, sarmale, plachie şi diferite fripturi, sau şi alte bucate care-i plăceau rĕposatului fiind in viaţă.

In Transilvania, ţinutul Făgăraşului, comândarea se numeşte „sărăcusta“. Fie omul cât de neavut, imparte mesenilor după ospătare câte un colăcel sau o bucată de pâne şi o luminare de ceară, ear feţelor bisericeşti, încă şi câte o năframă.

In comunele din Banat, Barjovic, Prilipeţ şi in părţile Almajului, inainte de a se aşeza gloata la masă şi de a binecuvênta preotul bucatele de pe ea, se impodobeşte frumos cu flori un băţ, pe care se incolătăceşte o luminare de ceară galbĕnă şi stă aprinsă cât citeşte preotul rugăciunea mesei, apoi aşezându-se cu toţii la masă, se stinge luminarea şi se pune băţul pe un scaun lângă masă, ţinênd astfel locul mortului.

Trei seri de-a rândul se aprinde tămâe intr'un hârb, in locul unde mortul şi-a dat sufletul, şi se pune acolo şi o ulcică cu apă sau cu vin, o bucată de pâne, şi toiagul aprins, care nu este alta decât o luminare de ceară lungă cât şi mortul.

[1]) Acest obiceiu de a vărsa o parte din bĕutură până a nu duce păharul la gură — libaţie — se face pentru ca să alunge nălucile morţilor ce sbor prin lume şi se amestecă in faptele oamenilor. (Vezi şi Alecsandri, Poesii populare, Bucureşti, 1866, nota de la pag. 6).

[2]) Şeulescu, loc. cit. pag. 140—141.

Vinul din ulcică și pănea se dau unui băr-bat sau unei femei, după sexul defunctului, de mănăncă și bea in trei seri de-a răndul, in locul unde mortul și-a dat sufletul. Acel băr-bat sau acea femee represintă, in cursul acelor trei zile persoana defunctului, fiindcă se crede că sufletul mortului sboară rătăcind trei zile, apoi intorcĕndu-se acasă ostenit, se găsească de măncat și de bĕut.

Toiagul se duce la biserică de arde puțin la icoana Maicei Domnului, apoi se pune a-prins la mormĕnt, la capul mortului.

După aceste trei zile se crede că sufletul mortului stă șese sĕptĕmăni deasupra ușorului de la ușa casei, deaceea Românii din Dobrogia, aștern asupra acelui ușor o „pominetă", adică o bucată de pănză albă, tăetă dintr'o trimbă,[1]) pentru ca să aibă pe ce să stea sufletul.

In Transilvania, după ce s'a inmormĕntat mortul, două sau trei neamuri de-a lui se duc de cu noapte la mormĕnt, și-l stropesc cu apă adusă intr'un ulcior, ĕl tămăează și apoi aprind „privighitoarea" sau toiagul,[2]) care stă aprins căt fac cincisprezece metanii, zicĕnd că prin aceasta se imblănzește cățelul pămĕntului ca să nu latre pe noul oaspe venit intre celelalte mormĕnturi.

IV.

Patruzeci de zile de-a răndul după ce moare omul, se poartă parastasele, adică, se duc la biserică, in fiecare zi nouĕ covrigi, o luminare, vin și tămăe, ear preotul citește rugăciunile cuvenite. Se mai pomenește și numele mortului la liturghie in timp de patruzeci de zile și a-ceasta se numește „sărindar".

[1]) Val de pănză.
[2]) In Valachia se numește și „stat".

Patruzeci de zile ăncă se mai tămăează in casă, unde a fost mortul, și se toarnă pe locul unde s'a săvĕrșit din viață puțină apă, apoi se duce la mormĕnt vin și tămăe, crezĕndu-se că pănă la patruzeci de zile cănd incepe a pu-trezì trupul, pănă atunci sufletul mortului umblă sburănd pe lăngă casă și pe lăngă mormĕnt, după aceea trece in cealaltă lume.

In Joia mare, care este in a șeptea sĕptĕ-mănă a postului mare, se duce la biserică o colivă care se scoate la mormĕnt și se fac rugăciuni pentru sufletul mortului. Asemene se dă de pomană pentru morți, la Moși sau Sămbăta morților, merinde și lucruri precum: cofe, cofăele, ulcele, străchini impodobite cu flori, in care se pune vin, păne, carne friptă, lapte cu orez, și altele, precum și căte-o lu-minărică de ceară galbenă.

Mortul se jălește in curs de un an; in acel timp atăt femeea rĕposatului căt și alte ru-denii, din cele mai de-aproape, nici joacă, nici se desfătează; in Banat, unele femei nu-și spală fața și nici măcar iși schimbă veșmintele de pe ele in cursul acelui an de jălire, fetele umblă cu pĕrul despletit, și cănd intră in joc după ce a trecut anul jălirii, atunci se așterne o năframă la pămĕnt pe care o calcă cu pi-cioarele inainte de a juca.

Bărbații, care sunt rude de-aproape a rĕ-posatului, umblă cu capul gol cincizeci de zile și in unele locuri din Transilvania și pănă la un an; ear flĕcăii iși rătează puțin și pĕrul dinainte.

In Transilvania este obiceiul, pentru ca mortul să nu pătimească de foame și sete pe cea-laltă lume, să se dee de pomană apă, care o cară căte-o femee in numele lui de la vre-o făntănă, la o casă in timp de un an.

Pe la mai multe case, care sunt la drum, am vĕzut in călătoria mea prin munţi spre oraşul Abrud, acăţate ulcioare nouĕ pline cu apă, pentru ca trecĕtorii să aibă ce bea, şi intrebănd pe bĕtrăni pentru ce se face aceasta, mi s'a respuns că pentru sufletul mortului.

In judeţul Olt şi Muscel, femeile sau fetele cară apă pe la case, in timp de patruzeci de zile, insemnănd la răbuş fiecare zi, şi implinindu-se acest termin, lipesc de răbuş o luminare de ceară galbenă căruia ĕi dau drumul pe o apă curgĕtoare.

In unele locuri se năimesc oameni străini, de cară apă de la isvor cu douĕ cofe nouĕ la o casă săracă in cursul acelor patruzeci de zile, acele cofe, apoi se dau de pomană; aceasta se face pentru ca mortul să-şi ude sufletul când va trece prin vămi.

Mulţi lasă, cu limbă de moarte, că după săvĕrşirea lor din viaţă, să se facă punţi şi poduri, puţuri sau făntăni pe la drumuri, pentru ca călĕtorii trecĕnd pe dĕnsele sau recorindu-şi sufletul cu apă, să zică „bogdaprosti, să fie de sufletul celui care le-au făcut“.

In Dobrogia este obiceiul, că cu o zi inainte de Inălţarea Domnului, la Ispas, să se adune femei şi babe, şi să iee azime calde, ceapă verde şi rachiu, şi mergĕnd prin sat, să le dee de pomană, pentru sufletul morţilor, ca să aibă pe drum, fiind credinţa că in acea zi morţii sbor in ceriu.

La trei, la nouĕ şi la douezeci de zile se face masă pentru pomenirea sufletului rĕposatului, ear la patruzeci de zile, se chiamă preotul de-i ridică panaghia, făcĕndu-i atunci şi vecinica pomenire.

Pentru sufletul morţilor se mai face sobor, la biserică, la trei luni, la jumĕtate de an, la nouĕ luni şi la anul, când se scoate şi coliva la mormĕnt, care se dă apoi preoţilor.

După ce se implinesc şepte ani de la moartea rĕposatului, merg rudele şi-l desgroapă, i se spăl oasele cu vin şi le pun in biserică, şi stau până a doua zi, când se săvĕrşeşte sfânta liturghie, şi după aceea prohodindu-i-se remăşiţele, se ingroapă earăş in mormĕnt, ear dacă mortul se găseşte neputrezit, atunci se zice că-i jurat, adică afurisit, şi se razĕmă de zidul bisericei, şi archiereul sau preotul ĕi citeşte rugăciunile deslegării, pentru cei afurisiţi.

Când se intămplă de moare vre-unul din neamul cel mai aproape a mortului, la şese sĕptĕmăni, in multe comune este obiceiul că, atunci se desgroapă mortul şi dacă-l găseşte cu faţa 'n jos, se zice că e strigoiu, [1]) şi indată i se bate un par de lemn de tisă prin inimă, sau i se scoate inima şi cu ea se ung toţi membrii familiei, pentrucă prin aceasta se crede că-i păzeşte ca să moară indată şi neamurile remase in viaţă.

In comuna Tătarei, judeţul Olt, se mai crede că mortul e strigoiu, când el s'a născut cu perdè pe cap, deacea când moare, trupul lui se leagă cu rug, şi-i pun puţin meiu in sicriu, in gură, in ochi şi in nas.

Credinţa in strigoi [2]) este foarte respândită

[1]) Strigoi sunt morţii acei care se scol din mormĕnturi şi pornesc cu sicriile in cap, mergĕnd, in noaptea spre sfântul Andrei, de cercetează ce mai este pe la casele lor. Ei au coadă şi se prefac, in diferite dihănii, lupi, căni şi in alte animale, apoi inainte de a răsărì soarele ei se vir earăş in morminte. Spre a nu-i lăsa să se apropie de case, se ung ferestrele şi uşile cu usturoiu in ajunul sfântului Andrei, fiindcă se crede că usturoiul nu le place şi-i alungă. Mai sunt şi alţi strigoi, cari sunt mici şi se numesc „moroi“, aceştia sunt copiii cei născuţi de curând, ce mor inainte de a fi botezaţi; spre a-i impăca, mamele lor trebue să care cu gura aghiasmă mare din ziua de Bobotează, in curs de şepte ani, şi să stropească mormintele lor. (Vezi Alecsandri, loc. cit. nota de la pag. 194).

[2]) In Transilvania se numesc „şiscoi“.

in tot poporul român. Aflându-mĕ in Transilvania, [1]) in comuna Zerneşti, mai multe femei din Poeana Mărului, un sat aproape de acea comună, crezĕnd că ploaea care ţinea neincetat de vr'o câteva zile provinea din cauza morţii unei fete, ingropată de curând şi presupusă de strigoaică, merseră la mormĕnt şi desgroparĕ cadavrul, şi-l străpunseră cu furci de fer in inimă, in ochi şi in piept şi apoi intorcĕndu-o in sicriu cu faţa'n jos au ingropat-o earăş.

Teodor T. Burada.

DON CARLOS

infant de Spania

tragedie de Schiller, tradusă de Iacob Negruzzi.

PERSOANE.

Filip II, rege al Spaniei.
Elisabeta de Valois, soţia lui.
Don Carlos, prinţul moştenitor.
Alexandru Farnese, prinţ de Parma, nepot al regelui.
Infanta Clara Eugenia, copilă de trei ani.
Ducesa de Olivarez, mare mareşală a Curţii reginei.
Marchiza de Mondecar, } doamne de onoare ale reginei.
Princesa de Eboli }
Contesa Fuentes }
Marchizul de Posa, cavaler de Malta. } Granzi de Spania
Ducele de Alba, }
Contele de Lerma, comandantul gardei regale }
Ducele de Feria, cavaler al mielului de aur }
Ducele de Medina-Sidonia, admiral }
Don Raimond de Taxis, mare maistru al poştelor }
Domingo, duhovnicul regelui.
Marele-inchizitor al regatului.
Un călugăr.
Un paj al reginei.
Don Ludovic Mercado, medicul reginei.
Mai multe doamne şi granzi, paji, ofiţeri din garda regală şi mai multe persoane mute.

[1]) In luna Iulie, 1880.

Actul I.

Grădina regală din Aranjuez.

SCENA I.

Carlos. — *Domingo.*

Domingo.

Zilele frumoase de la Aranjuez
Acuma au trecut şi Inălţimea Voastră
Porneşte tot măhnit. Curmaţi odat' această
Tăcere neînţeleasă. Deschideţi inima
La pieptul părintesc. Nu este preţ cu care
Monarcul n'ar plătì a fiului seu pace
—A *unicului* fiu.
(Carlos pleacă ochii in jos şi tace).
Mai este vre-o dorinţă
Ce-ar refusa-o cerul la cel mai favorit
Din toţi copiii sĕi? Eram de faţă când
Carlos primì cu falǎ omajul in Toledo,
Când prinţii toţi venirĕ la sărutarea mânei,
Ş'aşa se prosternarĕ intr'o ingenunchiere
Nainte-i şese ţeri. Am stat şi am vĕzut
Cum sângele seu falnic ĕi inroşea obrazul,
Cum pieptu-i se 'nalţa, purtat de mândre planuri,
Cum ochiul seu aprins sbura prin Adunare
Ferice, ca şi când ar fi voit să zică:
Sunt mulţămit!
(Carlos se uită la o parte)
Mâhnirea ascunsă şi adâncă
Pe care o cetim acuma de opt luni
In ochii voştri, prinţ, enigma 'ntregii curţi,
Ş'a monarchiei spaimă, e causa multor nopţi
Ce Maiestatea Sa petrece 'n ingrijire
Ş'a multor, multor lacrimi ce vars' a Voastră mumă.

Carlos.

Mumă! O, facă Cerul, să pot uita pe-acela
Ce mi-a făcut-o mumă!

Domingo.

Prinţ!

Carlos.

(Işi ia răpede de samă trecĕnd cu mâna peste frunte)
Prea-Sfinţia Voastră,
Eu n'am avut noroc cu-a mele mame; fapta
Ce am făcut intâi când am vĕzut lumina
A fost să-mi ucid muma.

Domingo.

Se poate 'Nalte prinț,
Ca astfel de mustrare s'apese gândul Vostru?

Carlos.

Și astă nouă mumă nu mi-a răpit ea mie
A tatălui amor? Prea mult nu m'a iubit
Tatăl meu niciodată. *Un* merit aveam insă:
Eram fiul sĕu *unic*. Dar ea-i născù o fiică
Și cine poate ști ce 'n viitor acopĕr
A timpurilor valuri!

Domingo.

Vĕ bateți joc de mine.
Ispania intreagă o indumnezeește
Și numai Voi la dĕnsa cu ură ați privì?
Voi singur la vederea-i ați asculta prudența?
Cum, prinț? Cea mai frumoasă femee de pe lume,
Regină, și odată mireasa Voastră chiar?
Cu neputință, prinț! Nu este de crezut!
Unde iubesc cu toții, nu poate urì Carol.
Prinț, luați bine sama, regina să nu afle
Cât o urește fiul: aceasta ar măhnì-o.

Carlos.

Crezi?

Domingo.

Dac' Alteța Voastră iși amintește ăncă
Turnirul cel din urmă ținut la Saragossa,
La care-a fost atins de-o așchie de lanță
Inaltul nostru rege... regina ocupa,
Cu doamnele de curte, tribuna cea din mijloc
Și se uita la luptă — deodat' o voace strigă:
„E regele rănit!“ — Se turbură cu toții,
Murmurul se lățește — străbate la regină
— „Infantul...!“ strigă ea și vrea să se arunce
In jos de pe tribună. — „Nu, regele 'n persoană!“
Ĕi zic cei din prejur. — „Ei bine, chemați medici
Respunde ea atunce c'o resuflare-adâncă.
(după o tăcere)
Vĕ vĕd pe gânduri?

Carlos.

Eu admir cu câtă artă
Părintele duhovnic al regelui adună
Povești pline de duh. (serios și intunecos).
Dar pe cât știu, aceia care pândesc pe alții
Și duc din casă 'n casă la vorbe și la taine
Pe lume mai mari rele făcut-au decât chiar
Otrava și pumnarul in măni de ucigaș.
Puteai să nu-ți mai dai această osteneală.
De-aștepți vre-o resplătire, indreaptă-te la rege!

Domingo.

Aveți cuvĕnt, Alteță, de-a vĕ păzì de oameni
Dar cu deosebire. Nu trebue să respingeți
Deodată cu fățarnici, pe-adevĕrați prieteni.
Eu binele vĕ vreau.

Carlos.

Vezi, tatăl meu aceasta
Să nu cumva s'o afle, căci purpura ai perde-o.

Domingo.

Cum?

Carlos.

Purpura intăia de care va dispune
A Spaniei coronă nu-ți e făgăduită?

Domingo.

De mine vreți a rìde.

Carlos.

O! mĕ ferească Cerul
Să rìd de-acel bărbat grozav, ce pe-al meu tată
Ĕl poate osindì și poate ca să-l erte.

Domingo.

Eu nu voiu cuteza cu sila a pĕtrunde
In taina respectată a intristării Voastre.
Dar rog pe-Alteța Voastră să vrea a-și amintì
Că pentru conștiințe muncite,-un adăpost
Biserica deschide, la care n'are cheie
Nici un monarc și unde chiar crima-i ocrotită
De-a jurămĕntului pecete. Mĕ 'nțelegeți.
Am spus deajuns.

Carlos.

Departe de mine fie gândul
Să pun la incercare pe cel care păzește
O astfel de pecete.

Domingo.

Ce neincredere!
Alteță rĕu cunoașteți pe cel mai credincios
Din servitorii voștri!

Carlos.

Deci, renunțați la mine.

Voi sunteţi un om sfânt, o ştie lumea, insă
— Vorbind curat — sunteţi prea'mpovărat de trebi;
Aveţi o cale lungă păn' veţi putè şedè
Pe tronul lui San Petru. Prea multe a afla
V'a mai mărì povara. Aceasta către rege
Ce v'a trimis la mine, să spuneţi...

Domingo.

M'a trimis?...

Carlos.

Aşa am zis. — Prea bine, O dar, eu ştiu prea bine
Că la această curte trădarea mě 'ncunjoară,
Că sunt plătiţi o sută de ochi să mě păzească,
Că regele-a vĕndut pe unicul sĕu fiu
La cel mai de pe urmă din servitorii sĕi;
Eu ştiu că mulţămeşte pe-acel care tradează
Ori care-a mea silabă, cu daruri mai domneşti
Decât cum a plătit vreodat' o faptă bună.
Eu ştiu... dar e destul! Mi-e plină inima
Ş'am spus ăncă prea mult!

Domingo.

Monarcu-i hotărit
S'ajungă astăzi ăncă cu ziua la Madrid.
Se şi adună curtea. Dac' imi daţi voe, prinţ...

Carlos.

Prea bine, voiu urma.
(Domingo ese; după o tăcere)
Nenorocite Filip,
Nenorocit ca fiu-ţi! Eu vĕd de pe acum
Cum sănger' al tĕu suflet, muşcat ca de un şerpe,
De-un otrăvit prepus. Presimţi in găndul teu
Cea mai ingrozitoare dintre descoperiri
Şi când vei fi făcut-o, turbarea te-a cuprinde!

SCENA II.

Carlos. — Marchizul de Posa.

Carlos.

Cine-i? Pe cine vĕd? O ăngeri păzitori!
Rodrig!

Marchizul.

Carlos!

Carlos.

Se poate? Nu e o amăgire?
Tu eşti? O! dar, eşti tu! Pe *tine* l'al meu piept
Te string, şi simt cum bate puternic al tĕu suflet!
Deacuma va fi bine! Această 'mbrăţoşare
Indreaptă inima-mi cea bolnavă; sărut
Pe scumpul meu Rodrigo!

Marchizul.

Vĕ 'ndreaptă? sunteţi bolnav?
Deacuma va fi bine? Ce lucru trebueşte
Deacum să meargă bine? Vedeţi, eu stau uimit.

Carlos.

Ce causă neaşteptată te-aduce din Bruxela?
Cui am a datorì surprinderea aceasta?
Dar mai intreb? O, iartă, sublimă providenţă
De-această profanare, pe-un om prea fericit!
Cui altui decât ţie, putere-a tot inaltă?
Ştiai că n'are Carol un ănger păzitor
Şi mi-ai trimis pe-acesta. Şi mai intreb?

Marchizul.

Ertaţi
De nu respund, Alteţă, altfel decât uimit
La vorbe-aşa 'nfocate. Aşa nu m'aşteptam
Că voiu găsì pe fiul lui Filip. O roşeaţă
Ce nu e naturală aprinde-a Voastră faţă
Şi buza vi se mişcă de-un tremur fioros.
Ce trebue să găndesc, iubite prinţ? Nu vĕd
Pe tĕnĕrul erou la care mĕ trimite
Un asuprit popor, căci in acest moment
Nu stă 'naintea Voastră acel Rodrigo, care
Odată ca copil la joc v'a fost tovarăş —
Eu azi vĕ 'mbrăţoşez ca un ambasador
A 'ntregei omeniri; provinţele de Flandra
Plăng azi naintea Voastră şi cu puternic glas
Cer măntuirea lor. Pierdută va fi ţara
Această scumpă, dacă un Alba, crud calău
Al fanatismului, cu ordine din Spania
Va merge la Bruxela. Speranţa cea din urmă
Acestor măndre ţeri se razimă pe Voi
Eroicul nepot lui Carol Quint. Dar astă
Speranţă se va stinge când pieptul vostru nobil
Va inceta să bată pentru umanitate.

Carlos.

E stins' ori ce speranţă!

Marchizul.

Vai mie! Ce aud?

Carlos.

Tu imi vorbeşti de timpuri care-au trecut. Şi eu
Visam odinioară de-un Carol ce ca focul
Se inroşea la vorba de libertate, insă
El este mort de mult. Acel pe care-l vezi
Nu este vechiul Carol pe care l'ai lăsat
Odată in Alcala, ce 'n visuri dulci pierdut
Spera că va aduce din nou timpul de aur
In Ţara Spaniolească. O! astă nălucire
Era copilărească, dar măndră şi sublimă!
Trecur'aceste visuri!..

Marchizul.

Cum? visuri, prinţ? Aceasta
N'a fost decăt un vis?

Carlos.

O! Lasă-mĕ să plăng
Să vĕrs amare lacrimi la pieptu-ţi credincios!
Nu am pe nimeni — nimeni pe-acest intins pămĕnt!
Păn unde străluceşte al tatălui meu sceptru,
Păn unde pe-oceanuri pluteşte steagul nostru
Nu este nici un loc in care jalea mea
Pot s'o alin prin lacrimi, decăt la pieptul tĕu.
Pe tot ce tu şi eu, Rodrig, sperăm in ceruri
Nu mĕ gonì din pieptu-ţi!

(Marchizul se pleacă spre el foarte mişcat)

Găndeşte că aş fi
Un biet copil orfan pe care l'ai cules
L'a tronului picioare. Eu sunt un fiu de rege
Eu nu ştiu ce-i un tată. De este-adevĕrat,
Cum inima mi-o zice, că tu din milioane
Te-ai intămplat, tu singur, pe mine-a mĕ 'nţelege
Şi dacă 'n adevĕr natura creatoare
Zidì din nou in Carol pe Roderig şi că
In dimineaţa vieţei, a sufletelor noastre
Căntări armonioase, produse au fost ele
De tot aceleaşi coarde; şi dacă-ţi e mai scumpă
O lacrimă de jale ce-alin' a mea durere
Decăt favori regale...

Marchizul.

Decăt intreaga lume!

Carlos.

Aşa 's de jos căzut! Aşa 's de miserabil,
Incăt mĕ vĕd silit ca să-ţi aduc a minte
De anii de pruncie şi să te rog acuma
O datorie vechie, uitată, să-mi plăteşti
Pecănd te jucai ăncă cu minge şi soldaţi;
Cănd tu şi eu eram copii cu minte-aprinsă
Crescuţi ca şi doi fraţi şi eu alt chin n'aveam
Decăt de-a mĕ vedè intunecat de tine,
Păn ce pierzĕnd curajul de-a te putè intrece
Mĕ hotării să-ţi port iubire fără margini.
Atuncea incepui cu mii de dismierdări
Şi dragoste frăţească să te muncesc, ear tu
Cu inimă trufaşă mereu mĕ respingeai.
Ades eu stam deoparte — dar asta n'ai ştiut-o —
Şi dureroase lacrimi imi lunecau din ochi
Cănd tu, pe lăngă mine trecĕnd, pe alţi copii
De-o stare mai de rănd, in braţe ĕi stringeai.
De ce pe dĕnşii numai? ziceam cu intristare,
Nu te iubesc şi eu? Ear tu ingenunchiănd
Nainte-mi cu receală, ziceai: Aşa se cade
A se purta c'un fiu de rege!

Marchizul.

Prinţ, lăsaţi
Aceste amintiri copilăreşti de care
Şi azi mĕ inroşesc.

Carlos.

Nu meritam aceasta.
Puteai dispreţuì, puteai inima mea
S'o sfăşii, insă nu s'o depărtezi de tine.
De trei ori ai respins pe prinţ şi de trei ori
El s'a intors rugănd să-i dai a ta iubire,
Ba chiar voind cu sila iubire a-ţi impune.
Ce nu putù Carlos, aduse intămplarea.
Odată la un joc, scăpănd din mănă mingea,
Lovişi pe-a mea mătuşă, regina de Boemia,
In ochiu, şi ea, crezĕnd c'a fost făcut cu voie,
Se plănse către rege cu lacrime in faţă.
Indată se chiemarĕ copiii toţi să spuie
Din ei pe vinovat şi regele jurâ
Cutezătoarea faptă s'o pedepsească aprig,
Chiar dac' ar fi infantul. Atunce te-am vĕzut
Cum tremurai de-o parte şi eu, inaintănd
Şi in genunchi căzĕnd naintea regelui,
Am zis: Sunt vinovatul, pe mine te resbună!

Marchizul.

Prinţ, ce-mi aduci a minte!

Carlos.

Işi resbunâ. Carlos
In mijloc de curteni care stăteau in cerc

Cu ochii plini de milă, ca cel mai miserabil
Din sclavi fu pedepsit. Eu mĕ uitam la tine
Şi nu plăngeam; toţi dinţii din gură imi scrăşneau
Şi nu plăngeam; ţişnea sub loviturì de biciuri
Impĕrătescu-mi sănge, eu mĕ uitam la tine
Şi nu plăngeam. Atuncea te-apropiai zicĕndu-mi
Cu lacrime ferbinţi: Invinsă mi-e măndria
Mĕ voiu plăti de tine cănd rege vei ajunge!

Marchizul, (intinzĕndu-i măna).
Mĕ voiu plătì, Carlos. Această juruinţă
Făcută ca copil, eu azi o repetez.
Mĕ voiu plătì; şi mie imi va venì momentul.

Carlos.
Acum! — Nu 'ntărzia; acum a sunat oara
Să te plăteşti de mine! Imi trebue amor!
O taină 'ngrozitoare frămĕntă pieptul meu
Şi trebue să ţi-o spun! In palida ta faţă
Sentenţa mea de moarte eu voiu să o cetesc.
Ascultă — te 'nfioară, dar nu respunde! — Eu
Iubesc pe muma mea!

Marchizul.
O Doamne!

Carlos.
Nu, nu voiu
A fi cruţat. O! spune-mi că pe intreg pămĕntul
Nu-i nimeni miserabil precum sunt eu — vorbeşte —
Tot ce-ai putea să-mi spui, găcesc in găndu-mi: Fiul
Iubeşte pe-a sa mamă. A lumii obiceiuri
Şi ordinea naturei ş'a Romei legi condemnă
Această pasiune; dorinţa mea loveşte
In vecĭnicele drepturi ce are tatăl meu.
O simt şi tot iubesc. Această cale duce
La nebunie sau la eşafot. Iubesc,
Iubesc fără speranţă, iubesc fără de lege,
Cuprins de-a morţii groază cu viaţa in pericul
Aceasta o vĕd bine şi tot şi tot iubesc!

Marchizul.
Regina au aflat de-această inclinare?

Carlos.
Puteam să mĕ descopĕr? Nu-i ea a lui Don Filip
Soţie, nu-i regină, ş'acest pămĕnt nu este
Pămĕntul spaniolesc? Puteam să mĕ apropiu
De dĕnsa fără marturi cănd Filip o păzeşte
Cu gelosia să şi cănd o incunjoară
A curţii etichetă? opt infernale luni
Acuma au trecut decănd m'au rechiemat
De la inalta şcoală, decănd sunt osindit
S'o vĕd pe toată ziua, şi să fiu mut ca groapa.
Sunt opt grozave luni, Rodrig, decănd pe mine
Mĕ arde-această pară, decănd de mii de ori
Pe buze-mi rătăceşte mărturisirea, insă
Sfiala o impinge in inimă 'napoi.
Dac' aş putè, Rodrigo, vre-o căteva momente
Să fiu cu dĕnsa singur....

Marchizul.
Dar tatăl vostru, prinţ!

Carlos.
De ce-mi aduci a minte? Vorbeşte-mi vai, de toate
Mustrările căinţei, de dĕnsul nu-mi vorbì!

Marchizul.
Uriţi pe tatăl vostru?

Carlos.
O nu, eu nu-l uresc.
Dar groaza ce cuprinde pe făcĕtori de rĕle
M'apucă şi pe mine l'acest teribil nume.
A cui e insă vina cănd creşterea servilă
Ce am avut, strivì in tĕnĕrul meu suflet
A dragostei sĕmĕnţă? Eram de şese ani
Cănd pentru 'ntăia oară am fost adus 'naintea
Acestui aprig om ce-mi zise, că-mi e tată.
Era 'ntr'o dimineaţă in care iscălise
Patru sentinţi de moarte in şir; după aceea
Abia ĕl revedeam cănd pentru vre-o greşală
Eram să fiu mustrat. O Doamne! eu simţesc
C'aici amărăciunea mĕ 'neacă. Să plecăm!

Marchizul.
O! nu, spuneţi-mi totul! Cuvintele-uşurează
Un piept impovorat.

Carlos.
Adesa mĕ luptam
Cu mine insumi; des, pe cănd la miezul nopţii
Dormeau a mele garde, rugam, ingenunchiănd
Pe Sfănta Preacurată, cu lacrime şiroiuri,
Şi mie ca să-mi dee o inimă de fiu.
Dar n'am fost ascultat. Rodrig, disleagă-mi astă
Enigm' a providenţei: de ce tocmai *acesta*
Din mii şi mii de alţii a fost să-mi fie tată?
Şi lui de ce ca fiu pe *mine* i s'a dat?

Natura nu cuprinde, in marele ei cerc
Fiinţe-aşa opuse. Cum a putut să lege
Pe ambele extreme a genului uman
C'un lanţ atăt de sacru? O soarta 'ngrozitoare!
De ce aceşti doi oameni ce fug unul de altul
A fost să se 'ntălnească in tot acea dorinţă?
Rodrig, tu vezi aicea două duşmane stele
Ce 'n cursul veacurilor se 'ndreapt 'odată numai
In sbor una spre alta, s'ating şi se sfărămă,
Ş'apoi pentru vecie se depărtează earăş!

Marchizul.

Presimt că a să vie un cias fatal!..

Carlos.

Şi eu!
Mĕ urmăresc ca Furii spăimăntătoare visuri.
Se luptă bunu-mi geniu, pĕtruns de indoeală
Cu 'nfricoşate planuri. Ca intr'un labirint
Se pierde a mea minte in feliuri de sofisme,
Păn mĕ opresc la malul unei adănci prăpăstii.—
Rodrig, dacă vr'odată uita-voiu că-mi e tată
— In palida-ţi privire eu vĕd că mĕ pricepi —
De voiu uita vr'odată că el imi este tată,
Ce-mi va păsa că-i rege!

Marchizul.

Pot face-o rugăminte
Iubitului meu Carol? Ori ce-aţi avè de gănd
Nimica nu incepeţi făr' a vĕ sfătuì
Intăi cu-amicul vostru. Aceasta imi promiteţi?

Carlos.

Promit ori ce va cere iubirea-ţi de la mine.
Eu mĕ arunc cu totul in braţele-ţi de-amic.

Marchizul.

Se zice că monarcul se 'ntoarce 'n capitală.
Timpul e scurt. De vreţi in taină cu regina
A vĕ 'ntălnì, se poate numa 'n Aranjuez.
Simplicitatea vieţei de-aici va inlesnì...

Carlos.

Speram şi eu aceasta. Dar in zadar!

Marchizul.

Nu ăncă.
Eu merg şi mĕ present şi dacă e in Spania
Aşa precum era la Curtea lui Enric,
La dĕnsa voiu găsì o inimă deschisă.
De pot cetì in ochiu-i speranţa lui Carlos
Dac' o găsesc dispusă l'această 'ntrevedere
De pot a sale doamne să fie depărtate...

Carlos.

Mai toate devotate imi sunt şi mai cu samă
Marchiza Mondécar, al cărei fiu ca paj
E in serviciul meu.

Marchizul.

Prea bine.
Staţi pe-aproape ca la un semn ce-oiu face
Să v'arĕtaţi indată.

Carlos.

Aşa voiu face, pleacă!

Marchizul.

Nu pierd nici un moment, la revedere, prinţ!

SCENA III.

Residenţa reginei la Aranjuez. — O grădină impărţită in două prin o alea. La fundul ei pavilionul reginei.

Regina. Ducesa de Olivarez. Princesa de Eboli. Marchiza de Mondecar, (vin pe alea).

Regina (către Marchiză).

Staţi voi pe lăngă mine, marchiză, veselia
Ce străluceşte 'n ochii princesei; toată ziua
M'a prigonit. Abia şi-ascunde bucuria
Că astăzi se desparte de viaţa cămpinească.

Eboli.

Nu pot tăgăduì, Regină, că mĕ bucur
De-a revedè Madridul.

Mondecar.

Şi Maiestatea Voastră
Nu simte tot astfel? Nu este mulţămită
Că va pleca de-aicea?

Regina.

Imi pare rĕu de-aceastǎ
Grădină inflorită, unde mĕ simt cu totul
Ca 'n universul meu. De mult aceasta imi este
Primblarea favorită; aice mĕ salută
Natura cămpinească, prietena intimă
A 'nteilor mei ani, aice găsesc eară
Ale copilăriei nevinovate jocuri
Ş'a Franţiei dulci vĕnturi adie 'n acest loc.

Oh, nu-mi luaţi in nume de rĕu astă simţire,
Căci noi suntem cu toţii de patrie legaţi.

Eboli.

Dar căt de singuratic şi trist e acest loc!
Te-ai crede in La Trappe.

Regina.

Dincontra, mie-mi pare Madridul mult mai trist.
Dar care e părerea ducesei?

Olivarez.

Maiestate,
Eu ştiu că-i obiceiul decănd sunt regi in Spania
De-a sta aici o lună, o altă lună 'n Pardo
Şi iarna 'n residenţă.

Regina.

Duces', aveţi dreptate,
Cu voi am renunţat să mai discut vre-odată.

Mondecar.

Ce animat Madridul va fi peste puţin.
Gătită-i pentr' o luptă de tauri, plazza maior,
Şi un *auto-da-fé* ne se promite ăncă.

Regina.

Ne se *promite!* Astfel, vorbiţi voi, Mondécar?

Mondecar.

Şi de ce nu? Eretici sunt cei care vor arde.

Regina.

Sperez că nu tot astfel găndiţi voi, Eboli?

Eboli.

Eu? — Maiestatea Voastră, binevoească' a crede
Că nu-s mai rea creştină decăt cum e marchiza.

Regina.

Ah! Uit unde mĕ aflu! — Dar sa lăsăm aceasta.
Vorbeam adinioarea de viaţa cămpinească.
Această lună 'mi pare prea răpede trecută.
Imi promisesem multă, prea multă bucurie
Că voiu afla aice, dar n'am putut găsì
Aceea ce sperasem. Aşa se 'ntămplă oare
Cu fie ce speranţă? Şi n'am cu toate-aceste
Nici o dorinţă care să nu se fi 'mplinit.

Olivarez.

Princesă Eboli, noi ăncă nu ştim, dacă
Gomez poate spera şi dacă in curĕnd
Vom saluta intr'ĕnsul un mire fericit?

Regina.

Duces' imi pare bine că mi-aţi adus a minte.
(cătră princesă)
Şi eu am fost rugată să stăruiu pentru dĕnsul
Dar cum? Eu vreu, bărbatul ce cere drept resplată
Pe scumpa-mi Eboli, de ea să fie vrednic!

Olivarez.

E vrednic Maiestate, căci graţiosul Rege
Prea mult ĕl onorează cu nalta Sa favoare.

Regina.

Nu mĕ 'ndoesc c'aceasta ĕl face fericit.
Dar aş dorì să ştiu de poate el iubì
Şi merită iubire. La asta, Eboli
Voi singură, respundeţi.

Eboli

(stă turburată cu ochii plecaţi, in sfirşit cade in genunchi dinaintea reginei).

Regină generoasă!
De mine fi-vĕ milă! O, nu ingăduiţi
Vĕ rog pe Dumnezeu! să fiu jertfită...

Regina.

Ce?
Jertfită? Te ridică! Deajuns! A fi jertfit
E o amară soartă! Te cred. — Ridică-te!
De mult ai refusat a contelui propuneri?

Eboli.

Sunt multe luni deatunce. Prinţul Carlos era
La şcoala 'naltă ăncă.

Regina.

(surprinsă, se uită la dĕnsa cu ochiu pĕtrunzĕtor).

Şi pentru care causă
V'aţi intrebat vr'odată?

Eboli.

Aceasta nu se poate
Să fie, niciodată, din mii şi mii de cause.

Regina.

O singură ajunge. De nu-l puteţi iubì
Aceasta-mi e destul. Să nu mai fie vorbă!
(cătră celelalte dame)
Azi ăncă pe infanta nu am vĕzut, marchizo
Vĕ rog să mi-o aduceţi!

Olivarez (uităndu-se la ciasornic).

Nu-i oara, Maiestate.

Regina.
Nu-i oara unde-mi este iertat de a fi muma?
Imi pare rĕu; vĕ rog, aduceţi-mi a minte
Când va venì momentul.
(Intră un paj şi vorbeşte incet cu ducesa, care după aceasta se adresează către regină).

Olivarez.
Marchiz de Posa, Doamnă.

Regina.
De Posa?

Olivarez.
El se 'ntoarce din Franţa şi din Belgia
Şi cere-acum favoarea să poată 'nfăţoşa
Scrisori ce i-au fost date de 'nalta Voastră mumă.

Regina.
Aceasta e iertat?

Olivarez (cu indoeală).
Instrucţiile mele
Nu pomenesc de casul când, intorcĕndu-se
De la o altă Curte, un grande de Castilia
Aici in parc aduce scrisori către regină.

Regina.
Eu insă-l voiu primì şi pe risicul meu propriu.

Olivarez.
Dar mie, Maiestate, daţi voe 'n astă vreme
De-aici să mĕ retrag.

Regina.
Cum veţi voì, ducesă.
(Ducesa ese, Regina face pajului un semn care ese indată).

SCENA IV.

Regina. Princesa de Eboli. Marchiza de Mondecar şi Marchizul de Posa.

Regina.
Bine-aţi venit, marchize, in Ţara Spaniolească!

Marchizul.
Ca astăzi niciodată nu m'am simtit mai mândru
De patria-mi spaniolă...

Regina (către dame).
Domnul marchiz de Posa
Care cu tatăl meu a sfărâmat o lance
La Rheims intr'un turnir şi de trei ori coloarea-mi
Făcù să triumfeze — el este cel intâiu
Din naţiunea sa ce m'a făcut să simt
Ce glorie-i de-a fi Spaniolilor Regină.
(către marchiz)
Când cea din urmă dată noi ne-am vĕzut in Louvre
Nu vĕ trecea prin minte c'aice in Castilia
Vĕ voiu primì ca oaspe.

Marchizul.
In adevĕr, Regină
Eu nu visam atunce că Franţa ne va trece
Obiectul unic care făcea s'o invidiăm.

Regina.
Spaniol plin de mândrie!
Obiectul unic!.. asta o zici către-o fiică
A casei Valois?

Marchizul.
Azi, Maiestatea Voastră,
Cutez să zic aceasta, căci azi sunteţi a noastră.

Regina.
V'a dus călĕtoria, pe cât aud, ş'in Franţa.
Ce veste imi aduceţi de la augusta-mi mumă
Şi fraţii mei iubiţi?

Marchizul (dându-i scrisori).
Găsii regina-mumă
Bolnavă, dispărţită de-ori ce plăceri a lumii
Afară de-acea una: de a vĕ şti ferice
Pe tronul spaniolesc.

Regina.
Ferice... negreşit,
Când vĕd cât sunt iubită de rude, de părinţi,
Când imi aduc a minte de dulcele trecut....
In drumurile voastre aţi fost la multe curţi
Ţeri multe, obiceiuri diverse aţi vĕzut.
Acum, intors in ţară, se zice c'aveţi gândul
De lume-a vĕ ascunde... de-a fi un domn mai mare
In zidurile voastre decât cum e Don Filip
Pe tronul seu regal... de-a fi un spirit liber
Un filosof... Eu una mĕ indoesc că viaţa
De-aice vĕ va place. O linişte adâncă
Domneşte in Madrid.

Marchizul.
De-aceasta nu se laudă
Acum Europa 'ntreagă.

Regina.
Aşa aud. Din cele

Ce 'n lume se intămplă, acum am pierdut chiar
Aducerea a minte, (cătră princesa Eboli)
Princesă, o zambilă
Vĕd colo inflorită. Voiţi a mi-o aduce?
(Princesa se duce la locul indicat, regina mai incet cătră Marchiz).
Marchize, sau mĕ 'nşel, s'au inturnarea voastră
Făcù aici la curte un fericit mai mult?

Marchizul.

Găsii un intristat pe care-un singur lucru
Ĕl poate fericì.
(Princesa se intoarce cu floarea.

Eboli.

Fiindcă a vĕzut
Atăt de multe ţeri, de sigur cavalerul
Va şti să povestească istorii minunate.

Marchizul.

Chiar cere datoria de cavaler să cauţi
Ori unde aventuri: din toate-i cea mai sacră
A apăra pe doamne.

Mondecar.

De urieşi? Acuma
Trecut-a timpul lor.

Marchizul.

Pentru cel slab puterea ori când e urieş.

Regina.

Marchizul are drept. Urieşi tot mai sunt ăncă
Dar nu sunt cavaleri.

Marchizul.

Din Napoli dĕunăzi
Viind, eu am fost martur la o 'ntămplare tristă
Pe care amicia făcù să o simţesc
Ca şi pe a mea insaşi. De nu aş ostenì
Pe Maiestatea Voastră cu astă povestire...

Regina.

Ce este de făcut? Pot curiositatea
Princesei s'o inăduş? Incepeţi, căci şi mie
Istoriile-mi plac.

Marchizul.

Doue familii 'nalte de la Mirandola,
Sătule de invidia şi lunga duşmănie
Pe care dintr'un secul in altul moştenise
Din Guelfi şi Ghibelini, se hotărir' in pace
A se unì, prin lanţuri de dulce inrudire.
Fernand, nepot de soră a nobilului Pietro
Şi gingaşa Matilda, a lui Colonna fiică,
Au fost aleşi s'aducă concordia 'ntre dĕnşii.
Natura pentr' olaltă aşa frumoase inimi
Nu mai formase ăncă; nu mai vĕzuse lumea
Alegere ca asta, atăt de potrivită.
Fernando nu vĕzuse decăt portretul numai
A gingaşei mirese — Căt tremura Fernando
Că ea n'o fi intocmai cum arĕta portretul
Pe care-abie 'ndrăznea să-l cread' asemĕnat.
Ţinut de-a sale studii la Padova, Fernando
Ardea de nerăbdare Matildei să şoptească
Omajul cel intăi de nesfirşit amor.
(Regina ascultă cu mai mare luare a minte. Marchizul, după o scurtă pausă urmează povestirea, adresăndu-se mai mult cătră princesa Eboli, pe căt permite presenţa reginei)
Dar eată că Pietro, prin pierderea soţiei
Devine earăş liber. Cu focul unui june
Ascult' atunci bĕtrănul al Famei glas puternic
Vorbind de frumuseţa Matildei. El se duce
El vede, el iubeşte. Simţirea astă nouă
Inăduşă in pieptu-i a săngelui şoptire,
El cere pe mireasa nepotului şi astfel
Nedreapta sa răpire sfinţeşte la altar.

Regina.

Şi ce făcù Fernando?

Marchizul.

Pe-amorului aripe
El, neştiind schimbarea, ferice sboară cătră
Mirandola, ş'ajunge spre noapte la castel.
O veselă vuire de joc şi instrumente
Ce vine din palat, loveşte-a sa ureche;
Uimit el urcă scara, şi stă, necunoscut
In sala strălucită; acolo prin mulţimea
Voioasă, fericită, zăreşte pe Pietro
Ş'un ănger lăngă dĕnsul, pe care nici prin visuri
Fernando nu-l găsise atăta de frumos.
Dintr'o privire vede ce trebuea să aibă
Ş'acuma prăpădise vai, pentru vecinicie!

Eboli.

Nenorocit Fernando!

Regina.

Istoria-i sfirşită
Aşa-i că e sfirşită?

Marchizul.
Nu 'n totul.

Regina.
Nu ne-aţi spus
Că vi-i amic Fernando?

Marchizul.
Nu am mai scump pe lume!

Eboli.
Urmaţi istorisirea, marchiz?

Marchizul.
Devine tristă
Şi numai amintirea durerea-mi redeşteaptă.
Ertaţi să mĕ opresc.
(tăcere generală).

Regina.
Pe fiică-mea 'nsfirşit
Cred că-mi va fi ertat s'o'mbrăţoşez, Princesă
Aduceţi-o la mine!..

(Princesa se depărtează. Marchizul face semn unui paj care se ţinea in fund şi dispare. Regina deschide scrisorile ce i-a dat marchizul şi pare surprinsă. In timpul acesta marchizul vorbeşte in secret şi cu multă vioşie cu marchiza Mondecar. Regina, după cetirea scrisorilor indreaptă o privire pĕtrunzĕtoare asupra marchizului).

Despre Matilda ăncă
Nimica nu mi-aţi spus. Ea poate că nu ştie
Căt sufere Fernando?

Marchizul.
Păn azi n'a pĕtruns nimeni
In inima Matildei. Dar sufletele mari
Ştiu suferì 'n tăcere.

Regina.
Ce cauţi imprejur?
Pe cine vrei să vezi?

Marchizul.
Găndesc, ce fericit
Ar fi in locu-mi altul pe care nu-l numesc.

Regina.
Cine-i de vină dacă nu e?

Marchizul (intrerumpĕnd-o — cu vioşie).
Pot cuteza
Să tălmăcesc aceste cuvinte cum vroesc?
Ar dobăndi ertare, dac' ar venì acuma?

Regina.
Acum, marchiz, acuma, ce vrei să spui?...

Marchizul.
Putè-va...
Putè-va să spereze?

Regina.
Marchize, mĕ 'ngroziţi
Doar nu va...

Marchizul.
A venit!

SCENA V.

Regina — Carlos.

(Marchizul de Posa şi Marchiza de Mondecar se retrag in fund).

Carlos.
In fine-a sosit ciasul cănd Carol poate-atinge
Această scumpă mănă!

Regina.
Ce pas! Ce vinovată şi indrăzneaţă faptă!
Vĕ ridicaţi, fugiţi! Suntem discoperiţi,
Mĕ incunjoară Curtea.

Carlos.
Nu mĕ ridic, nu merg!
M'au inrădăcinat aice in genunchi
Puteri fărmecătoare!

Regina.
Nesocotitule!
La ce sumeaţă faptă vĕ duce bunătatea-mi?
Cum! nu ştiţi că-i regina că e a voastră mumă
Cui adresaţi această cutezătoare vorbă?
Nu ştiţi că eu—eu insumi voiu spune către rege...

Carlos.
Şi voiu perì... Mĕ ducă de-aici la eşafot!
O singură clipeală trăită 'n raiu, — cu moartea
Prea scump nu e plătită

Regina.
Dar e regina voastră...

Carlos.
O, Doamne! Mĕ retrag! Nu trebue s'ascult
Cănd astfel porunciţi? O, mumă! căt de crud
Cu mine vĕ jucaţi! O vorbă, o privire
Un semn pot ca să-mi dee sau moarte sau viaţă

Ce cereți ca să fac? Ce poate fi sub soare
Ce n'aș jertfì indată când ați dorì?

Regina.

Fugiți!

Carlos.

O Dumnezeule!

Regina.

Cu lacrime vě rog Carlos, fugiți, fugiți
Păn a nu fi surprinși de doamnele de curte,
De păzitorii mei; păn regele nu află
Această mare veste!...

Carlos.

Eu soarta mi-o aștept!
Sau moarte sau viață! Ce! Aș fi concentrat
Intreaga mea speranță pe-acest moment in care
Vě věd fără de marturi, ca să mě 'nfricoșeze
Inchipuiri deșerte! O nu, regină, lumea
Se poate invěrtì in jurul polelor
De sute ori și mii, păn ce favoarea asta
Ursita-mi va mai da-o!

Regina.

Nici trebui s'o mai dee!
Nenorocitule! Ce cereți de la mine?

Carlos.

Eu am luptat, regină, — invoc pe Dumnezeu
Ca martur, — am luptat mai mult decât e'n stare
Alt muritor pe lume! Regină, in zadar!
Sdrobit imi e curajul. Sunt biruit!

Regina.

Destul!
De vreți al meu repaos...

Carlos.

Erați a mea, mi-ați fost
Promisă 'n fața lumii de doue tronuri mari!
Și Cerul și Natura vě destinase mie
Și Filip v'a ripit....

Regina.

El este tatăl vostru!

Carlos.

Al vostru soț!

Regina.

Vě lasă imperiul cel mai mare
Din lume moștenire.

Carlos.

Pe voi mi-o face mumă!

Regina.

O Doamne! Aiurezi!

Carlos.

Cunoaște el comoara
Ce are; poate el, cu inima sa rece,
Pe-a voastră s'o'nțeleagă? Eu nu voiu să mě plâng
Voesc să dau uitării nespusa fericire
Ce eu aș fi avut-o, — de-ar fi ferice *el!*
Dar nu e fericit! Acesta este chinul
Demonic ce mě arde: el nu e fericit
Și nu va fi in veci! — Tu raiul mi-ai răpit,
Ca să-l disprețuești in brațele lui Filip!

Regina.

Gândire 'ngrozitoare!

Carlos.

O! știu cine-a făcut
Această insoțire! Eu știu cum poate Filip
Iubì, cum a pețit. Și cine sunteți voi
Aici, in astă țară? Domniți voi? Niciodată?
Căci cum ar putè altfeliu un Alba să zugrume,
Și sângele să curgă pentru credință 'n Flandra?
Sau poate sunteți voi soția lui Don Filip?
Nici asta n'o pot crede. Femeea e stăpână
Pe-a soțului iubire; dar cine pe a lui
O are? Și chiar dacă intr'un moment de friguri
Rostește 'ntâmplător o vorbă mai duioasă,
Nu cere el ertare de-aceast' a sa greșală
La sceptrul sěu de rege și pěrul sěu cărunt?

Regina.

De unde știți că soarta-mi e jalnică de când
M'am insoțit cu Filip?

Carlos.

Mi-a spus-o inima
Ce simte cu 'nfocare că nesfirșit ferice
Ar fi a voastră soartă, de-ar fi cu-a mea unită.

Regina.

Om trufaș și deșert! Dar dac' inima mea
Contrariul mi-ar spune? Dar dacă a lui Filip
Iubire nendrăzneață, tăcută, sfiicioasă
Mai dulce m'ar pětrunde, decât suneața vorbă

A măndrului sĕu fiu; dac' a unui bĕtrăn
Respect și ingrijire...

Carlos.

Aceasta-i alt' ceva,
Atunce... dar, atunce... vĕ rog să mĕ iertați!
Aceasta n'am știut-o... că voi iubiți pe rege!

Regina.

A-l onora imi este dorința și plăcerea!

Carlos.

Iubit-ați vre odată?

Regina.

Ciudată intrebare!

Carlos.

Iubit-ați vre odată?

Regina.

Acum nu mai iubesc!

Carlos.

V'oprește inima sau jurămĕntul?

Regina.

Prinț,
Vĕ duceți! Niciodată nu voiu să mai aud
Asemenea cuvinte!

Carlos.

V'oprește inima
Sau jurămĕntul vostru?

Regina.

M'oprește *datoria!*
Nenorocitule, de ce te mai incerci
Să adăncești ursita la care suntem ambii
Siliți a ne supune?

Carlos.

Siliți, suntem *siliți?*

Regina.

Ce vrei, ce insemnează un ton așa solemn?

Carlos.

Aceasta insemnează că nu se simte Carol
Dispus ca să se plece l'al datoriei glas,
Când poate să asculte a sa voință numai;
Că nu-i dispus să fie cel mai nenorocit
Din toat' această țară, când numai l'ar costa
A legilor sfărmare ca să devie el
Din toți cel mai ferice.

Regina.

Ce ănc' aveți speranță?
Când totul e pierdut?...

Carlos.

Nimic nu cred pierdut
Afară de cei morți!

Regina.

Vĕ 'ntemeiați speranța
Pe mine... muma voastră?
(privește lung și pĕtrunzĕtor la dĕnsul, apoi urmează cu demnitate).

Și de ce nu, un rege
Urcăndu-se pe tron mai multe poate ăncă —
El poate 'n foc s'arunce decretele semnate
De-al seu predecesor, el poate-a sale statui
Să le restoarne... poate, căci cine l'ar oprì,
A mortului cenușă din liniștea eternă
Ce are 'n Escurial, s'o scoată la lumină
S'o presure la vĕnturi și, pentru a sfirșì
C'o fală și mai mare....

Carlos.

Opriți-vĕ, vĕ jur!

Regina.

Se poate cununa cu propria sa mumă!

Carlos.

Fiu blăstemat!
(stă un moment nemișcat și mut).

Acuma... dar, totul e sfirșit
Vĕd limpede aceea ce trebuea să-mi fie
In veci intunecos. Eu v'am pierdut, pierdut
Pe veci! S'au aruncat azi sorții! V'am pierdut!
O! In simțirea asta cuprins e tot infernul,
Infernul e cuprins ș'in gândul cel contrar
De-a vĕ avè! Vai mie! Durerea e prea mare!
Se rump a mele nerve!

Regina.

Iubite, neferice
Carlos, simțesc intreagă durerea fără margini
Ce 'n piept iți clocotește. Amorul ca și chinul
Iți este nesfirșit, dar nesfirșită este
Și slava de-al invinge! triumfă, jun' erou

Al biruinței preț e demn de-un luptător
Puternic care simte că 'n inima sa arde
Virtutea atâtora impĕrăteşti străbuni!
Fă piept, nobile prinț. Nepot lui Carol Quint,
Tu trebui să mergi vesel la luptă in momentul
Când alți bieți muritori plec fruntea 'n desperare.

Carlos.

E prea tărziu! O, Doamne!

Regina.

De-a fi bărbat? O Carol!
Ce mare e virtutea când frânge victorioasă
A inimii pornire! Sus te-a pus providența
Mai sus ca milioane de semeni de ai tĕi.
A dat cu părtinire la favoritul ei
Ce-a refusat la alții, și mii de mii intreabă
Cum merită acesta in sinul mumei încă
Să fie preferit naintea celorlalți?
Curaj! Indreptățeşte lucrarea providenței!
Câştigă insuți dreptul de-a merge 'n fruntea lumii,
Jeștfeşte-acea ce nimeni păn' azi nu a jertfit!

Carlos.

Aceasta pot. Eu am putere uriaşă
Ca să te dobândesc, dar n'am de a te pierde!

Regina.

Mărturiseşte, Carol — Mândrie, amărăciune
Și indărătnicie atrag a tale doruri
Cu atâta foc spre mine. La dragostea ce-mi dai
Cu risipire mie, au drept regatele
Pe care-ai să domnești. Ia sama, prăpădești
Averea de orfani ce-ți e incredințată.
Amorul ți-e puterea. Păn azi s'a rătăcit
Spre mine. Dar deacuma, indreaptă-l o, indreaptă-l
Spre viitorul tron și vei simți, in loc
De ghimpi ai conștiinței, cerească desfătare!
Intâiul tĕu amor a fost Elisabeta
Ispania să-ți fie al doile. Ferice
Mĕ plec naintea astei mai nobile simțiri!

Carlos.
(s'aruncă in cea mai mare mişcare la picioarele ei).

O! cât ești de sublimă, cerească arĕtare!
Dar, fie; tot ce ceri, eu voiu să 'ndeplinesc!
(se ridică)
Sub ochiul providenței, jur vecinică... O nu!
Jur vecinică tăcere, nu vecinică uitare!

Regina.

Cum aș putè să cer de la Carlos aceea
Ce nu pot să 'mplinesc eu insumi

Marchizul (viind in grabă).

Regele!

Regina.

O Doamne!

Marchizul.

Alergați! Fugiți de-aicea, prinț!

Regina.

Prepusul sĕu va fi grozav de te zăreşte...

Carlos.

Eu stau!

Regina.

Şi cine-atunce din noi va fi victima?

Carlos (luând pe marchiz de braț).

Aidem, aidem, Rodrigo! (pleacă și se intoarce).
Ce pot lua cu mine?

Regina.

Prietenia mumei.

Carlos.

Prietenie! Mumă!

Regina.

Şi lacrimile-aceste din Țerile de Jos!
(Ea ĕi dă câteva scrisori. Carlos și Marchizul es. Regina se uită cu ingrijire după damele sale care nu se vĕd nicăiri. Voind a se retrage spre fund, intâlnește pe rege care apare).

SCENA VI.

Regele, Regina, Ducele de Alba, Contele Lerma, Domingo. (Câte-va dame și granzi care remân mai in depărtare).

Regele.
(după ce s'a uitat câtva timp in tăcere și uimit imprejurul sĕu).

Cum, singură? Nici una din doamne nu-i aice?
Aceasta mĕ surprinde. Unde's a voastre doamne?

Regina.

Sir...

Regele.

Singură? De ce? (către urmă).
De-această neiertată

Greşală eu voesc să mi se dee samă.
Din doamnele reginei cui ĕi venise rândul
Să facă azi serviciul?

Regina.

O! Nu vĕ supĕraţi, preinalţate soţ
Eu insumi sunt de vină. De mine-a fost trimisă
Princesa Eboli....

Regele.

A fost de voi trimisă...

Regina.

Să cheme cameriera. Doream să vĕd infanta.

Regele.

De ce intreaga curte s'a depărtat? Aceasta
Pe cea intăi din doamne o scuză. Dar a doua?

Mondecar.

(care se intorsese in timpul acesta şi se amestecase cu celelalte doamne inaintând).

Sir, simt că 's vinovată...

Regele.

Vĕ incuviinţez
Un timp de zece ani să vĕ gândiţi la asta
Departe de Madrid!

(Marchiza se retrage cu lacrimile'n ochi. Tăcere generală. Toţi se uită plini de ingrijire la regină).

Regina (către marchiză).

Pe cine plângi, marchiză?

(către rege)

Preinalţate soţ, dac' am greşit, corona
Acestei ţeri, pe care *eu* nu am căutat-o,
Trebuea să mĕ păzească de-această scenă. Este
In astă ţar' o lege ce cheamă 'n judecată
Pe fiice de monarc? E *paza*, siguranţa
Femeilor spaniole? Le apără un martur
Mai mult decât virtutea? — Ş'acum, pre'nalte soţ,
Ertaţi, nu sunt deprinsă să vĕd plecând cu lacrimi
Pe cei ce 'n bucurie m'au fost servit, — Marchiză,

(Desfăcĕndu-şi incingĕtoarea o dă marchizei).

Pe *rege*-aţi supĕrat, pe mine nu, luaţi
Această amintire a amiciei mele
Ş'acestui cias; fugiţi din astă ţară grabnic.
Numa aici, in Spania, voi aţi greşit. In Franţa,
Cu dulce vĕ vor şterge aceste lacrimi. Ah!
De ce in totdeauna eu imi aduc a minte!

(se sprijină de mareşala carţii şi-şi acopere faţa)

In Franţa mea iubită era altfel!

Regele (mişcat).

Putut-au
Mustrări să vĕ'ntristeze de-amorul meu dictate?
Sau un cuvĕnt pe care pe buze mi-l aduse
Gingaşa-mi ingrijire? (se intoarce către granzi)
Aice stau vasalii ce tronu-mi incunjoară...
Se pleacă vre odată pe-a mele gene somnul
Păn ce nu cercetez in fie care sară
Cum inima se bate la 'ntregul meu popor.
Din ori ce părţi a lumii? — Şi grijă să am eu
Mai mare pentru tron, decât pentru soţia
Ce inima-mi posede? — Pentru poporul meu
Respunde a mea spadă şi ducele de Alba
Dar pentru a soţiei credinţă respund numai
Aceşti doi ochi ai mei!

Regina.

De v'am atins, o doamne...

Regele.

Se zice că eu sunt din lumile creştine
Cel mai bogat monarc şi soarele n'apune
In ale mele state. Dar toate-aceste altul
Nainte-mi le-a avut şi le vor avĕ ăncă
Mulţi alţii după mine. *Un* lucru e al meu!
Ce *regele* posede de la noroc atĕrnă.
Elisabeta insă lui Filip aparţine
Ş'acesta-i locul unde şi eu sunt muritor.

Regina.

Vĕ temeţi, Maiestate?

Regele.

De pĕrul meu cărunt?
Când a mĕ teme-odată am inceput, de 'ndată
Am şi 'ncetat. (către granzi)
Eu numĕr pe granzii curţii mele
Şi cel intăiu lipseşte. Nu vĕd pe-al meu infant.
Copilul Don Carlos incepe-a mĕ 'ngrozì:
De când s'a inturnat din şcoli de la Alcala
De mine se fereşte. Fierbinte-i al seu sânge,
De ce-i e rece ochiul? De ce-i a lui purtare
Solemnă, mĕsurată? Vĕ recomând asupra-i,
Să privegiaţi.

Alba.

Veghez! Cât timp sub astă zale
O inimă va bate, in linişte don Filip
Se poate odihnì. Precum stă cheruvimul

L'a raiului intrare, aşa stă duca de Alba
Naintea tronului.

Lerma.

Pot eu să contrazic
Cu-adâncă umilire pe inţeleptu-mi rege?
Eu venerez prea mult pe-a Voastră Maiestate
Ca să vě judec fiul prea grabnic şi prea aspru.
Mi-e grijă de-a lui Carol infierbĕntatul sânge
De inima sa, nu!..

Regele.

Puteţi, conte de Lerma
Cu-asemenea cuvinte să 'nduioşaţi pe *tată.*
Dar *regele* un razim in Alba va afla. —
Destul despre aceasta. — Regala datorie
Mĕ chiamă la Madrid. A eresiei ciumă
Poporu-mi molipseşte. Rescoala se intinde
In Ţerile de Jos. E timp să ieu mĕsuri.
O pildă 'nfricoşată va indrepta rebelii.
Mâni, jurămĕntul mare ce-l fac toţi suveranii
Creştini, voiu să 'mplinesc. Va fi o judecată
De sânge fără samĕn. Intreaga curtea mea
Solemn e invitată.
(el reconduce pe regină ceilalţi urmează).

SCENA VII.

Carlos cu scrisori in mână; *Marchizul de Posa* vin din părţi opuse.

Carlos.

Va fi scăpată Flandra,
Sunt hotărit. Ea cere. Aceasta imi ajunge.

Marchizul.

Nu este de pìerdut nici un moment. Se zice
Că Alba a şi fost numit guvernator.

Carlos.

Chiar mâni cer audienţă ş'am să reclam numirea
Aceasta pentru mine. E 'ntâia rugăminte
Ce indrăznesc a-i face. Nu poate să refuse.
De mult cu neplăcere mĕ vede in Madrid.
Ce bun pretext acesta de-a mĕ ţinè departe!
Şi.... să-ţi mărturisesc, Rodrig? sperez mai mult:
Eu poate-oiu isbutì cu dĕnsul faţă 'n faţă
Să dobândesc din nou favoarea ce-am pierdut.
El a naturei voace n'a auzit-o ăncă
Şi voiu să vĕd, Rodrigo, de va avè efect
Când s'a rostì prin mine.

Marchizul.

Acuma insfirşit
Eu recunosc pe Carol. Sunteţi ear cum aţi fost.

SCENA VIII.

Cei dinainte.— Contele de Lerma.

Lerma.

Acum chiar a plecat monarcul şi am ordin...

Carlos.

Prea bine, conte Lerma, urmez pe rege 'ndată.

Marchizul.

(făcĕndu-se că ar voì să easă, ceremonios).
Alt ordin nu mai are a-mi da Alteţa Voastră?

Carlos.

Nimic, bună venire in ţară vĕ urez.
Şi veşti voesc mai multe să-mi spuneii de prin Flandra
(către Lerma care tot aşteaptă)
Urmez!

SCENA IX.

Don Carlos. Marchizul.

Carlos.

Te-am inţeles. Şi-ţi sunt mulţămitor
Dar astă formă-ţi este atunci numai iertată
Când un străin e faţă. Au nu suntem ca fraţi?
Deşarta comedie de ranguri deacum fie
Gonită dintre noi. Să credem că'ntr'un bal
Mascat ne-am fi 'ntâlnit: tu imbrăcat ca sclav
Şi eu dintr'un capriciu cu mantia regală.
Cât ţine serbătoarea, noi rolul ni-l jucăm
C'un serios ridicul, ca să nu se deştepte
Mulţimea ameţită din dulcea sa beţie.
Dar pintre mască-ţi face Carlos al tĕu un semn...
Tu 'n treacăt imi stringi mâna şi noi ne inţelegem.

Marchizul.

Divin e acest vis! Dar va ţinè el vecìnic?
Carlos se simte el de sine-aşa de sigur
Spre-a se impotrivì ispitelor ce-aduc
Puterea absolută? O zi are să vie
O mare zi, in care acest eroic suflet

— Prevĕd — are să fie supus la grea 'ncercare.
Don Filip moare, — Carol, imperiul cel mai mare
Din lume-l moştenește, — o ripă fără fund
Atunci ĕl dispărţeşte de gintea muritoare
Ş'un zeu e azi acela ce eri era un om.
Acum el nu mai are defecte; amuţesc
A sale datorii către eternitate.
Umanitatea — nume azi mare şi frumos
Atunce se va vinde, se va tărì 'naintea
Inaltului idol. Se stinge-a sa 'ndurare
Odată cu durerea! In voluptăţi slăbeşte
Virtutea ce avuse, şi pentru nebunii
Perù-i trimete aur; diavoli inlesnesc
A sale desfrănări. El, imbătat adoarme
In acest raiu ce sclavii in juru-i i-au creat.
A sa dumnezeire, durează căt şi visul
Şi vai, de-acel nebun ce compătimitor
Din somn ĕl deşteptează! Ce face-atunci Rodrigo?
A amiciei voace e sinceră şi dreaptă.
Slăbita Maiestate nu poate să simţească
Teribila sa rază. Voi nu aţi suferì
Pe-un cetăţean sumeţ, nici eu pe-un măndru rege!

Carlos.

E dreaptă şi grozavă descrierea ce faci
Despre monarchi. Te cred. Dar numai voluptatea
Deschide inima la viciuri. Insă eu
Deşi de douĕzeci şi trei de ani, sunt ăncă
Nevinovat. Aceea ce alţii risipiră
La sinul voluptăţii, tăria minţii lor
Puterea bărbătească, eu unul le-am păstrat
Domniei viitoare. — Şi cine-ar fi in stare,
Afară de femei, din pieptu-mi să te-alunge?

Marchizul.

Eu insumi. Aş putè să vĕ iubesc atăta,
Atunci cănd mĕ voiu teme?

Carlos.

Aceasta nu va fi.
De mine-ai tu nevoe? Ca alţii ai tu patimi
Care cerşătoresc l'a tronului picioare?
Te-atrage aurul? Supus, eşti mai bogat
Decăt voiu fi ca rege. Eşti lacom de onoruri?
Ca june, ai umplut mĕsura lor şi totuş
Le-ai refusat. Din noi care va fi datornic
Şi care creditor? — Tu nu respunzi şi tremuri
De-această incercare? Aşa de puţin sigur
Eşti tu de tine insuţi?

Marchizul.

Ei bine, mĕ 'nvoesc.
Dau măna.

Carlos.

Eşti al meu?

Marchizul.

Dar; vecinic şi cu toată
A inimei putere.

Carlos.

Vei fi atăt de bun
Şi tot atăt de drept cu viitorul rege
Ca astăzi cu infantul?

Marchizul.

Jur!

Carlos.

Chiar atunce cănd
Al linguşirii vierme va fi incolăcit
Inima-mi nepăzită, cănd ochiul meu dulci lacrimi
Să verse va uita, cănd pentru tănguiri
Se va'ncuia urechia-mi; vrei să-mi păzeşti virtutea
Cu braţul tĕu puternic? vrei tu ca să mĕ scuturi
Şi să-mi aduci a minte de marele meu nume?

Marchizul.

Dar!

Carlos.

Ănc' o rugăminte. Deacuma spune-mi: *tu*!
Eu pururea-am iubit ist semn d'intimitate.
Acest cuvĕnt frăţesc incănt' a mea urechie
Ş' in inima-mi cu dulce presimt egalitatea.
Nu te impotrivì. Găcesc ce vrei să spui.
Aceasta pentru tine e o nimica, insă
Mult este pentru mine ce sunt un fiu de rege.
Voeşti să-mi fii un frate?

Marchizul.

Un frate!

Carlos.

Merg la rege.
Nimic nu mĕ 'ngrijeşte. Cu tine mănă 'n mănă
Desfid seculul meu!

(Sfirşitul actului I-iu).

Economia națională.

— *Reflecții critice* —

Cum se poate fonda industria in România de P. S. Aurelian.

I.

S'a observat de mulți că din toate științele sociale cea mai veche este acea a jurisprudenței și cea mai tĕnĕră in vĕrstă este știința economiei politice. Dacă am căuta să ne esplicăm acest fapt, ar trebuì să admitem că cele intăi probleme practice ce s'au infățoșat in viața socială au fost acele relative la justiție și că cea d'intăi activitate a statelor s'a arĕtat in resolvirea lor. Acestea au fost prin urmare mai intăi observate și cercetate, și resultatul studiului lor a produs intăia știință socială, acea a legilor justiției. Dincontra trebue să conchidem că partea economică din manifestația vieții a remas mai multă vreme acoperită de alte aparențe. Problemele economice au esistat totdeauna, dar au remas ascunse subt aspecte străine naturei lor și prin urmare au fost resolvate pieziș; uneori ca niște chestiuni de justiție, altă dată ca făcĕnd parte din misiunea administrativă a statului și numai rare ori conform cu niște adevĕruri economice elementare. Istoria știinților ne confirmă aceste deducțiuni. Abia timpurile moderne cunosc un sistem complect de legi, ce formează știința economiei politice.

Nu este oare nici o asemănare intre ceea ce s'a petrecut in decursul timpurilor in Europa și intre ceea ce se intămplă la noi in epoca scurtă decănd am inceput a fi supuși reformelor de tot feliul? — Să vedem.

Fiind remași in urma intregei culturi occidentale, in momentul cănd străbat pănă la noi razele ei și cănd imprejurările politice ne permit, noi adoptăm foarte multe din legile cele mai bune a țerilor occidentale și inscriem in fine și noi in constituție principiul egalității inaintea legii. Pe această cale am dobăndit legi de justiție și administrație și in genere instituții politice menite de a pune in practică și la noi formele constituționale, astfel cum acestea fusese fixate in căteva state din occident. Trecutul nostru ne ținuse legați de Orient, in privința organizării statului a naravurilor sociale și a intregei noastre stări de cultură, și cănd se deșteaptă și crește conștiința depărtării, in care am remas de Occident, dorința de a mișcura această distanță prin pași mai răpezi a fost intemeiată, și schimbarea organismului politic trebuea să fie intăia consequență. Dacă ar fi adevĕrat că formele politice in care se consumă viața unui popor sunt numai niște creațiuni abstracte ale rațiunii și că se potrivesc la toate popoarele, atunci poate că intențiunea patriotică a legiuitorilor noștri reformatori care au făcut un asemenea imprumut de forme pregătite de alte popoare, ar fi avut isbănzi depline. In realitate insă generațiile mai tinere care au găsit indeplinite aceste reforme politice au aflat in acelaș timp societatea română compusă din mulți funcționari netrebnici, puțini cetățeni care să știe a se folosì de toate dreptățile cu care au fost inzestrați și foarte mulți și de unii și de alții care ințeleg a practica egalitatea inaintea legilor față cu budgetul statului. —

De la cele intăi proteste incontra abusurilor funcționarilor și incontra depravării moralității publice guvernele și-au arătat intențiunea de a combate aceste rěle prin diferite mijloace, in genere reformănd necontenit legile și avěnd măngăerea ca respăndirea instrucțiunii va fi un mijloc pentru a indrepta naravurile publice.

Oare pentru ce toate silințele puse in această privință au remas fără un resultat simțitor?

In coloanele acestei reviste, mai cu samă, s'au arătat de alții că inceputurile noastre de cultură au fost falsificate printr'o imitare numai a formelor culturei occidentale. Ținem totuș a reamintì un lucru cunoscut tuturor, numai in scop de a lămurì chestiunea de mai sus.

Reformele politice au produs in România o viață publică cu mijloacele ei de vorbă și de tipar. In toate manifestările acestei viețe a preponderat o preocupare foarte mare de idei și idealuri politice. S'a intămplat la noi ceva analog cu tendința ce au avut-o odinioară părinții bisericei și teologii de a da forme raționale dogmelor religioase, căci precum partea teoretică a dogmelor este indiferentă pentru credința reală in ele, tot astfel și abstracțiunile raționale au o influență foarte mică pentru modul cum iși indeplinește statul și societatea viața lor politică. La noi această indeletnicire a adus după děnsa o urmare rea, de oare ce deosebirea de principii și programe politice a dat naștere la curente deosebite și acestea odată pornite in opinia publică au luat cu děnsele nu numai pe cei de bună credință, dar ăncă și foarte mulți oameni, care au priceput că partidele politice intr'un stat constituțional mai au și avantajul de a fi chemate să guverneze țara. Astfel s'a făcut că n'a remas nici o pătură mai civilizată din societatea română, care să nu fie atinsă de epidemia morală numită „politică“ și că nu există aproape nici un criteriu a vieții publice in care să nu se simtă influența ei. Representanții trimiși de societatea noastră in corpurile legiuitoare și guvernele susținute de ei au fost, de la sine se ințelege, ca o parte dintr'un intreg și au introdus politica in tot organismul, in toate vinele statului și a societății in următorul mod: Din principiul responsabilității ministeriale s'a dedus in genere că puterea esecutivă in stat nu are altă misiune decăt acea de a aplica legile, misiune care trece și asupra tuturor funcționarilor ce depind de ea. Pentru ca legile să fie dar bine aplicate, s'a zis că guvernele trebue să incredințeze aplicarea lor numai oamenilor in care au incredere fiindcă impărtășesc aceleași principii politice. Din practicarea acestui sistem au derivat deocamdată următoarele consequențe: de-o parte funcțiile statului pănă la cele mai inferioare au fost date din mănă in mănă ca să fie ocupate de oameni mai devotați acelorași principii — de altă parte membrii majorităților parlamentare, care in toate țerile usează de influența ce o au asupra guvernului, au căpătat un pretext foarte bun de a impune ministrilor pe oamenii lor, și in fine — putința de a ajunge și a fi ținut in slujbe și de a avè avantaje de la stat prin asemene mijloace a introdus in societate gustul de a se inrola in partide politice. Aceste efecte odată existănd, ele devin la răndul lor cause determinante pentru mănținerea continuă a aceleiași stări de lucruri.

Un asemenea sistem este el oare o consequență necesară a vieții constituționale mo-

derne? Și in tot casul putem fi intrebați ce rĕu resultă din practicarea lui pentru viața unui popor?

Nu putem afirma intăia chestiune pentru motivul, că premisa că puterea esecutivă ar fi chemată *numai* a aplica legile, este falsă. Legea cea mai perfectă este numai un complex de regule. Funcționarul căutând a-și indeplinì serviciul sĕu va avè ca linie de purtare un principiu legal, pe care trebue să-l aplice la fiecare cas concret. Atât in privința modului cum ințelege el legea, cât și in privința felului cum o esecută, el are cele mai multe ori o latitudine de acțiune, in care va fi condus sau de experiența sa, sau de ordinele superioare, cu restricția insă că acțiunea lui nu trebue să violeze legea. Dacă aceasta se intămplă in statul constituțional, funcționarul este supus judecății și șeful sĕu, ministrul este respunzĕtor parlamentului atât pentru ordinele date subalternilor, cât și pentru faptele sale proprii.

Toți acești funcționari, chiar in statul constituțional, fac prin urmare mai mult decât să aplice niște regule legale. Ei sunt chemați a indeplinì un oficiu de administrație, de poliție, de recensiment, sau de instrucțiune, pentru care insă legea nu le dă decât o normă, pe care ei trebue să o complecteze din propria lor experiență și pricepere — se ințelege in limitea acelei legi și nu va face mai bună administrație un subprefect și mai bune lecții un dascăl, și mai bune urmăriri un epistat, numai pentru cuvêntul că sunt de aceeași partidă cu miniștrii respectivi, decât atunci când ar fi fost chemați și trimiși in serviciu in vederea capacității și meritelor lor personale și fără să fi avut legături politice.

Așa dar nu este adevĕrat că sistemul constituțional reclamă ca toate oficiile de sub puterea esecutivă să fie indeplinite de oameni colorați politicește. Dacă totuși se face, aceasta are următoarele neajunsuri:

1) Statul iși vede serviciile sale rĕu indeplinite de către niște funcționari care n'au avut vreme să capete cunoștințele speciale ramurei in care servesc. Zelul funcționarilor buni se scoboară atunci la nivelul colegilor lor și astfel nici o ameliorare a servicielor publice nu este cu putință. Legile cele mai bune pot devenì nelegiuri in mânile lor. Aceasta pentru funcționarii care sunt cel puțin onești.

2) In societate se creează deprinderea de a se vorbi de principii ca de un mijloc ordinar de traiu și se incurajează specula neonestă. Se tocește sentimentul natural care reprobă minciuna și astfel neonestitatea trece din politică in viața privată. Cuvêntul nu mai este cuvênt ca odinioară. Generațiile tinere vĕzĕnd ce intrebuințare se face cu principiile, perd increderea in ideile apropiate și realisabile și iși caută măngăere in utopii mai vaste.

3) Representanții națiunii in oarele lor de cugetare la viitorul ţerii și la mandatul lor vĕd că lucrurile merg tot rĕu și fac legi peste legi ca să mearga mai bine. De se potrivesc sau nu aceste inovații cu obiceiurile și necesitățile reale ale societății române, aceasta se consideră de obiceiu ca o chestiune de la sine tranșată prin faptul că aceleași legi există și fac deja fericirea altor popoare culte. *Legea*

cea mai bună insă ar fi acea care ar da tuturora deprinderea de a esclude politica din guvernarea de toate zilele a statului, și care ar face astfel cu putință să avem in toate oficiile statului oameni speciali, care să priceapă treaba la care sunt chemați și s'o indeplinească cu tragere de inimă, funcționari care să facă din perfecționarea serviciului lor scopul intregei lor activități. Dar acest resultat nu ni-l va da nici o lege cât de bună: ĕl putem avè numai printr'o practică onestă indelungată.

II.

In asemene imprejurări de la sine se ințelege că interesele economice ale populației române au fost luate in samă foarte rar in vederea economiei naționale, ci mai adeseori puse numai in serviciul unor principii politice. Credem că nu greșim, cand afirmăm că aceasta s'a intâmplat chiar la improprietărirea țĕranilor cărora legiuitorii noștri le-au schimbat posițiunea numai pentru a-i putè numì oameni liberi, dar fără a le da alt sprijin pentru această situație nouă ce le-o creaserĕ. Esperiența a dovedit in urmă că tratarea unei asemenea chestiuni economice din punct de vedere numai politic aduce după sine probleme atât de grele cum este acea de astăzi a imbunătățirii stării țĕranului român.

Un act de mare importață pentru economia națională și in bine și in rĕu a fost construirea căilor ferate. Acelaș mijloc de transport care ușura esportul productelor noastre agricole inlesnea in acelaș timp și inundarea piețelor noastre cu producțiile industriei și manufacturei străine intr'un timp in care statul român, neavĕnd deplina independență internațională nu putea să se apere cu tarife vamale. Convențiunea comercială incheiată cu Austria pentru motive de politică esterioară a deschis un drum și mai larg pentru intrarea mărfurilor austriace in țară, unde nici mărfurile străine, nici productele meseriilor ordinare n'au mai găsit nici o concurență locală. Alte cause impuținase și slăbise deja producția industrială indigenă. Enunțarea lor a ajuns de câteva ori la auzul representanților naționali, intâia oară cu ocasiunea desbaterilor proectului de lege pentru instrucție presentat de fostul ministru d. Maiorescu când d-sa susținea prefacerea câtorva gimnazii in școli reale pe motiv că instrucția ce se dobândește in școlile noastre, indepărtează pe Români de la profesiunile industriale și de la comerciu. Acest din urmă fapt ĕl deplângeau și deputații din Moldova in Camera de revisuire care a modificat art. 7 din constituție, și arĕtau că meseriile și comerciul nu mai sunt in mânile Românilor. Astăzi este de notorietate publică că cea mai mare parte din cei ce nu se ocupă cu agricultura și profesiile liberale intrebuințează cunoștințele lor mici sau mari in serviciile statului și că cei ce nu incap bine intr'aceste categorii, nu arată plecare pentru comerciu sau pentru vr'o meserie oare care ci iși complectează lipsa pe apucatele din politică, joc de cărți și abusuri ordinare, incât in resultat profesiunile industriale au remas, unele părăsite cu totul, altele, impreună cu comerciul, exploatate numai de străini.

Statul român nu poate remânè indiferent față cu această stare de lucruri, și ar fi trebuit să o prevină de la inceput. Ori ce stat este interesat să se producă pe teritoriul sĕu mijloace de traiu cât mai variate, care să asigure cel puțin o bună stare materială socie-

tății ce o guvernează, dacă nu chiar să-i aducă bogății prin export, și statul care este espresia unei singure naționalități compacte, are interes ca producțiunea să fie făcută de națiunea lui proprie. Aceasta nu mai are astăzi nevoe a fi demonstrat după ce s'a vĕzut că doctrina liberului schimb și a libertății comerciului intre națiuni este o armă cu care caută a-și deschide drumul la piețele străine industriile bine organizate, precum dincontra sistemul protecționist este mijlocul de apărare incontra concurenței străine. Amĕndoue sistemele sunt astăzi deopotrivă recomandate de știință, ca să fie intrebuințate de state sau unul, sau altul după cum cer interesele producțiunii lor indigene.

Știința și practica recomandă o sumă de mijloace prin care se poate protege industria națională, dar toate aceste au un caracter comun și anume că se raportează numai la producțiunile deja inființate, fie macar intr'o stare căt de inferioară. In adevĕr pentru perfecționarea lor statul poate crea școli practice cu maiștri aduși din străinătate, care să invețe pe lucrătorii indigeni, ce au deja un meșteșug de a lucra mai abil și mai variat. Acelaș lucru ĕl poate face statul pentru lucrătorii ce se află in asiluri și in penitenciare. Meseriașii ce s'au ridicat la un grad oare care pot fi incurajați prin alcătuiri de exposiții, prin acordarea de premii individuale. Când o producțiune are o dimensiune mai mare statul poate să-i vină in ajutor scutind-o de imposite și de vămi pentru importul instrumentelor și a materiilor prime de care ar avè nevoe. Deasemene se pot acorda chiar subvențiuni anuale unor fabrici. Industrii intregi și meserii mici pot fi incurajate prin faptul că statul devine consumatorul lor pentru toate furniturile de care are nevoe. In sfîrșit toată producțiunea și mare și mică poate fi protejată ingreuindu-se concurența străină sau prin premii date produselor indigene ce se exportează sau prin taxe vamale puse asupra produselor străine ce se importează. Toate aceste mijloace pot avè de resultat „ridicarea in cantitate și calitate a producțiunii“ sau „numai imbogățirea producĕtorilor“ dupăcum statul care le intrebuințează are o guvernare ințeleaptă și gospodărească și un control aspru, sau are numai slujbași care aplică legi fără a se preocupa de succesul oficiului ce-l indeplinesc. Fără o conducere incredințată unor oameni speciali care să simțească la fiecare pas nevoile economiei naționale, legile cele mai favorabile industriilor indigene vor remănè numai scrise pe hărtie.

Pentru producțiunile care nu sunt de loc inființate, aceleași meserii pot fi introduse pe rănd, numai că pentru aceste isbânda devine mai indoelnică și misiunea protectoare a statului mai grea și mai delicată.

(Sfirșitul in numĕrul viitor).

P. Th. Misir.

POESII.

PAR-NIENTE.

Colo sub plopul falnic cu brațele tufoase
Eu stau intins pe earbă in dulce lenevire,
O liniște plăcută in sufletu-mi se lasă,
Precum in intuneric a razei strălucire.

Acele mii de șoapte, ecouri rătăcite
A frunzelor viu freamĕt, a zilei armonii,
Toate-a naturei glasuri in aer respăndite
Le-ascult, căci in tăcere sunt multe veselii.

Dar găndu-mi nebunatic și liber de robie
Cutrieră prin lume lăsat in voea lui,
Și ciasuri multe astfel se duc să nu mai vie.
Ce dulce este viața la umbra plopului!

Așa in nepăsare de „ce-a fost“ de „ce este“
Uitat de ori ce grijă și grijile uitănd
Știind bine că lumea intreagă-i o poveste
Nici prea rizĕnd, nici lacrimi in chinuri revărsănd,

Fără dorinți, de muncă fugind ca de-o povoară,
Cu inima 'npietrită și nerăvnind nimic,
Nu-i oare fericirea ce 'n fiecare oară
O cată omul harnic, cel mare și cel mic?

Ne sfâșie durerea, pe urma sa rĕsare
Isvor amar de lacrimi ce sacă in mormĕnt,
Ear bucuria vine cu doruri zimbitoare
Și trece, trece grabnic ca sborul unui vĕnt.

Măririle-aurite, dau roade 'nveninate
Ne tulbură, ne mișcă, și pace nu avem,
Strădanii, scopuri, fapte abia de's insemnate
Pe file necitite, a morților poem.

Și nimeni, vai, nu poate să facă cum voește,
Să simtă după doru-i, să știe ce nu știe;
O lege nențeleasă in gănd ne stăpănește
Sub pași ne pune stavili — așa a fost să fie.

Ear dacă 'n astă lume, avem așa menire
De ce atăt ne sbatem și tot din greu muncim?
Și nu-i o 'nțelepciune a sta in lenevire
Privind, ca la un teatru, a lumii invĕrtire,
Efect optic prin care pe noi chiar ne privim?

N. Volenti.

Traduceri din Heine.

SUFLETU-MI GINGAS...

Sufletu-mi gingaş, plin de iubire
In crinul fraged l'aş cufunda;
Crinul atuncea, de-a mea iubită
Resunănd tainic, dulce-ar cănta.

Tremure căntul, geamă şi ardă
Ca şi sărutul pe buza sa,
Ca şi sărutul, ce-mi da odată
In oară dulce, iubita mea.

NU ME IUBESTI...

Nu më iubeşti, nu më iubeşti
   Puţin imi pasă mie,
Căci de privesc in faţa ta,
   Eu am o 'mpërăţie.

Tu më ureşti, tu më ureşti,
   Guriţa ta mi-o zice,
Ah! lasă dragă s'o sărut,
   Şi eu voiu fi ferice.

MULTE STELE...

Multe stele 'n nemişcare
Stau pe-al ceriului covor,
Şi privesc una la alta
Tot cu dragoste şi dor.

Şi vorbesc o limbă dulce,
Limbă tainică de-amor;
Invëţaţii de pe lume
N'o pricep cu mintea lor.

Insă eu am invëţat-o
Şi curënd n'o voiu uita;
Carte mi-a fost măndra faţă
Cănd zimbea iubita mea.

T. V. Stefanelli.

DIN AMURŬ

(Poet chinez cu 3000 de ani inainte de Chr.)

O pĕrechie mănioasă, stă pe pat, spete la spete,
Amĕndoi tăcuţi se'ncearcă s'ascunz' a iubirii sete,
Alegĕnd el, obraz aspru, ea, candoarea unui prunc.

Dar incet ochiul spre coadă cu lumina se 'nvĕrteşte
Şi privirea de la unul pe o alta intălneşte:
S'a topit mănia toată... braţe'n braţe se arunc.

AMANTUL SUPUS.

In loc de Amor, chiar Ura zici in tine că domneşte.
Eu supus voiu fi şi astăzi la ori ce voinţ' a ta
Dar in ciasul despărţirii vei cunoaşte că drept este
Sărutările primite inapoi a mi le da.

V. Pogor.

Academia Română.

(Sesiunea ordinară din Fevruarie şi Martie 1882).

Sesiunea Academiei române a inceput in anul acesta la 23 Fevruarie şi s'a sfirşit in zioa de 26 Martie—a ţinut prin urmare mai mult decăt obicinuit, deşi a fost mai puţin bogată in lucrări comune decăt alte sesiuni anterioare, in deosebi decăt sesiunea din 1881, când Academia a statornicit cele de pe urmă regule in privinţa ortografiei romane. Zicem *cele de pe urmĭ* regule, fiindcă pănă astăzi ele au remas neschimbate, aşa nedesăvărşite precum sunt. Academia a găndit că numai prin o invoială ce s'ar face intre deosebitele sisteme s'ar pute ajunge de o cam dată la un resultat practic. Şi in adevĕr, atăt din Transilvania căt şi din Bucovina mai multe corpuri de invetĕtori şi mai mulţi particulari cu autoritate care odinioară urmau altor sisteme, au dat adhesiunea lor la regulele ortografice primite de Academie, numai pentru a ajunge la unitate. Toată lumea e cam obosită de chestiunea ortografiei şi insăşi Academia in sesiunea aceasta au amănat pentru alte timpuri o propunere de revisuire ce făcuse unul din membrii ei, D. Quintescu.

După statutele sale Academia şi-a reinoit biuroul in anul acesta: In locul d-lui Ioan Ghica, representantul Romăniei la Londra, Academia a ales president pe d. Dimitrie Sturza, ear vice-presidenţi a reales pe d-nii T. Maiorescu şi P. Aurelian; al treile vice-president a fost numit Episcopul Melchisedec in locul d-lui Dimitrie Sturza. Insemnata sarcină a

secretariatului general este incredințată, încă din anul 1881, d-lui V. A. Urechiă ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice.

Unul din membrii activi din secțiunea științifică d. Vassici, murind in cursul anului 1881, Academia a ales in locu-i pe d. Florian Porcius, invĕțat român din Transilvania, care s'a deosebit prin studiele sale științifice, mai ales prin o foarte bună scriere despre botanică, compusă in limba latină. S'a ales apoi membru onorar D. *Torma* profesor la Universitatea din Pesta care se deosebește prin scrierile sale istorice și,—lucru rar pintre Unguri—prin nepărtinirea științifică cu care cercetează istoria Românilor. Insfirșit s'au ales mai mulți membri corespondenți dintre scriitorii români cei mai cunoscuți și dintre autorii străini care au făcut studii asupra Românilor sau asupra țĕrei noastre. Membrii corespondenți nou numiți sunt d-nii *Kanitz*, *Ianka*, *Goldiș*, *A. Vizanti* precum și cunoscuții colaboratori ai revistei noastre d-nii *N. Gane*, *I Slavici și A Lambrior*.

Academia a impărțit de astă dată doue premii. Intâiul „pentru cea mai bună carte română apărută in cursul anului" s'a dat părintelui *Stefanelli* profesor la Universitatea din Cernăuți pentru *Catechetica* sa cuprinsă in trei mari volume in 8°. Este de insemnat că din toate cărțile care s'au presentat, comisiunea premielor a ales o carte de teologie, vrĕnd de sigur să incurajeze această știință cam neingrijită până astăzi la Români. Imprejurarea că premiatul este Român din Bucovina a făcut un foarte bun efect. Se vede că ingrijirea ce se arcta dincoace de Molna la inființarea Universității din Cernăuți nu era pe deplin indreptățită, de vreme ce de pe acum a dat ocasiunea la câțiva Români să se deosebească ca profesori și ca scriitori. Al doilea premiu, mai de mult publicat de Academie pentru scrierea cea mai bună cu titlul „Țeranul român" s'a dat manuscriptului, discoperit in urmă a fi al d-lui Tocilescu, cunoscutul autor al scrierii „Dacia inainte de Romani". Această scriere va fi tipărită pe socoteala Academiei și in curĕnd meritele ei vor putè fi judecate și de publicul cetitor.

Zilele cele mai interesante ale unei sesiuni sunt negreșit acele in care se cetesc in ședințe publice—adese ori sub presidența Regelui—disertații literare, istoric, sciințifice compuse de membrii Academiei căci ocupațiunile de curată administrație precum budget, luări de socoteli, revisuiri de bibliotecă, de documente, corespondență, primiri și trimiteri de cărți, alegeri de comisiuni, numiri de funcționari, etc. etc. sunt de un interes foarte secundar pentru public. In anul acesta s'au cetit următoarele scrieri.

1) Puiu, de Carmen Sylva (Regina Elisabeta) trad. și cetită de *Sturza*.

2) Despre scrierile lui Constantin Negruzzi de *Alecsandri*.

3) Biografia lui Dionisie episcop de Buzeu de *Melchisedek*.

4) Cercetări asupra mineralelor din masivul cristalin de la Broșteni de *Poni*.

5) Memoriu asupra monumentului lui Papiu Ilarian de *Barit*.

6) Chromatica poporului Român, discurs de primire de *Marian*.

7) Respuns la acest discurs de *B. P. Hasdeu*.

8) Despre geografia botanică și despre vegetațiunea Dobrogei de *Brândză*.

9) Despre mişcarea istorică şi literară privitoare la Români, din ţară şi din străinătate de *Maniu.*

10) Consideraţiuni la studiul experimental al mişcării apei in canale şi la constituţiunea intimă a fluidelor de *Haret.*

11) Notiţă biografică a reposatului academic Andrei Mocioni de *Babeş.*

Dintre aceste căte-va au fost interesante şi au dat dovadă că se şi lucrează ceva in Academie. Dar atăta nu ajunge. In urma fixărei ortografiei, sarcină pe care Academia şi-a indeplinit-o intru căt-va, datoria de capitenie a ei este de a fixa limba prin publicarea unui dicţionar al limbei române. Această indatorire este ceva mai greu de indeplinit. După stearpa şi zadarnica incercare făcută chiar la infiinţarea societăţii, astăzi când societatea academică s'a schimbat in ***Academie***, autoritate recunoscută a statului, această inalţare in rang o indatoreşte la muncă mai mare şi ar trebui pusă macar temelia unei atăt de insemnate lucrări. Cu toate aceste, după experienţa făcută, o mare sfială domneşte in Academie in astă privinţă, o neincredere care pare a dovedi că timpul unui dicţionar al Academiei n'a venit ăncă.

Red.

BIBLIOGRAFIE.

Analele Academiei Române. Seria II tom. III un volum in IV⁰ mare 325 şi CXII pag. Bucureşti 1882.

Regimul nostru agrar considerat in efectele sale de *Gr. N. Macry,* o broş. 37 pag. Iaşi 1882.

Impositul fonciar in România şi o propunere pentru o mai bună repartire a lui, cu 8 planuri de *Mihail Balş,* 1 vol. Craiova 1882.

Memoriu pertru căntările bisericeşti in România, de Episcopul de Roman *Melchisedek.*

Literatura populară sau Palavre şi Anecdote. Broşura I, 100 subiecte, de *I. Baican* 71 pag. Bucureşti 1882.

Raport general asupra serviciului igienei publice al Capitalei pe anul 1881 de prof. *Dr. Felix* un mic vol. 96 pag. Bucureşti 1882.

Raportul şi proiectul maiorităţii comisiunii parlamentare pentru organizarea puterii judecătoreşti o broş. de 69 pag. Bucureşti 1882.

Raportul şi contra-proiectul minorităţii comisiunii parlamentare pentru organizarea puterii judecătoreşti, o broş de 50 pag. Bucureşti 1882.

Istoria universală. Partea I. Istoria veche, de *A. D. Xenopol.* Iaşi. Editura Librăriei Daniel. 1881, Un volum de 123 pag.

Elemente de Geologie de *I. Nădejde.* Iaşi. Edit. Libr. Daniel. 1881, pag. 84.

Noua Carte de Cetire, Partea I, pentru clas. II primară de *N. Georgescu.* Iaşi. Editura Librăriei Daniel. 1881, pag. 116.

Epitome Historiae Sacrae de *P. Paicu.* Editura Librăriei Daniel. Iaşi, 1882, pag. 215.

Les bonnéts de la Comtesse, comédie en un act en vers, de *V. Alecsandri,* o broş. Bucureşti 1882.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Naţională.

Anul XVI. — No. 2. 1 Maiu 1882.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

INFERNUL.

(Traducere din Dante de N. Gane).

CÂNTUL INTÂIU.

Eram in drumul vieţei la jumĕtate-ajuns;
Intrasem intr'un codru de ziuă nepĕtruns
Şi calea-adevĕrată n'o mai aveam in faţă.

Ah! greu peste mĕsură imi este să descriu
Ce aspru era codrul sĕlbatic şi pustiu;
La singura-i gândire fiorii mĕ inghiaţă.

Ş'amar era 'ntr'atâta că moartea-abie-i mai crudă;
Dar pentru că şi bine găsit-am după trudă,
Voiu spune despre toate prin câte am trecut.

Cum am intrat acolo eu samă nu-mi pot da;
Un somn adânc pe ochi-mi atât mĕ apasa,
Că eu din calea dreaptă atunci m'am abătut.

Un deal apoi ajuns-am sub ale cărui poale
Vĕzui că se sfirşeşte intunecata vale
Ce inima-mi de spaimă atât a chinuit.

Ridic a mea privire şi vĕd că a lui zare
E imbrăcată 'n raze pornite de la soare
De care omu 'n lume e 'n veci călăuzit.

In inima-mi atuncea ca 'n marea viforoasă
S'a potolit cu 'ncetul furtuna ce urlase
Intreagă acea noapte ce-amar am petrecut.

Ş'intocmai precum omul pe ţermul de scapare
Eşit abie cu viaţă din tulburata mare
Se 'ntoarce inspre apa prin care a trecut,

Tot astfel al meu suflet cuprins încă de frică
Mai cată înc' odată spre groznica potică,
Din care om cu viaţă in veci nu a eşit.

După puţin repaos ce forţele-mi renvie
Urmai călătoria-mi pe coasta cea pustie,
In mersu-mi pe piciorul din urmă sprijinit (1)

1) In acest vers Dante esplică negreşit mecanica *mersului*,

Dar eat' abie 'ncepusem a muntelui urcare,
Ş'o sprintenă panteră in drumul meu apare
Cu 'mpestriţată pele pe trupu-i mlădios. (2)

Ea nu se da inlături de faţa-mi omenească;
Ş'aşa umbla de bine in cale să m'oprească,
Că vrui să mě 'ntorc earăş in locul fioros.

Eram acum in oara, când ceru 'i luminat,
Când soarele se urcă in sus, incunjurat
De stelele ce-amorul a vrut să-i dăruească

In ziua când el lumii a dat prima mişcare.
Eram in dimineaţa de dulce desfatare,
Pe când speranţa prinde in piept să năbuşească.(3)

Dar după-acea panteră cu vesele colori
O altă fiară-in cale mě umple de fiori:
In faţa mea deodată un leu acum apare. (4)

Venea par'că asupra-mi cu capul ridicat
Şi cu aprinsă foame. Chiar aerul mişcat
Părea că e de spaimă l'a sa infăţoşare.

Apoi eat' o lupoaică (5) uscată ce părea
Că ori ce pofte 'n lume sub coaste ascundea.
Lupoaica multe neamuri de zile a sfirşit.

2) Pantera după unii comentatori represintă poftele simţurilor.
3) Acest vers precum şi cel următor fiind neinţelese in text, le-am intervertit rândul, părěndu-mi-se astfel ideea mai lămurită.
4) Ambiţiunea, măndria.
5) Sgărcenia.

Atunci o mare groază in suflet m'a pětruns,
Ş'astfel cu-a ei privire lupoaica m'a străpuns,
Incăt s'ajung pe munte speranţa-am prăpădit.

Precum e cel pe care căştigul ameţeşte,
Ş'apoi ajunge-o vreme când soarta 'l părăseşte
Şi plănge cu durere in suflet intristat,

Astfel eram eu faţă cu nemblănzita fiară
Ce 'ncontra mea venise şi mě respinse eară
Incet, incet in locul de cer neluminat.

In vale recăzusem, când fără veste eată
In ochi-mi o fiinţă (6) deodată se arată
Ce amorţită pare de lunga ei tăcere.

Ş'indată ce-am vězut-o, in valea cea pustie
I-am zis: „de-a mele chinuri te rog milă să-ţi fie
De eşti tu *om* aevea sau numai o *părere!*"

Eu *om* nu sunt acuma, am fost odinioară,
Respunsu-mi-a atuncea; şi neamu-mi se coboară
Din Mantua, eu insumi acolo m'am trezit.

Născutu-m'am sub *Iuliu* când ăncă era mare,
Trăit-am şi sub August pe când aveau altare
In Roma Dumnezeii cei falşi care-au minţit.

Poet am fost, căntat-am pe fiul credincios
A lui Anchis din Troea, venit, când era jos
Căzută-a Ilionei puternică mărire.

6) Virgil.

Dar tu de ce reintrì in locul cel de jale?
De ce nu urci la munte pe 'ncântătoarea cale,
Princip a tot ce este in lume fericire?

„Virgil să fii tu oare, isvorul acel sfânt
Ce 'n valuri largi imprăştii căntare pe pămĕnt?"
Respunsu-i-am atuncea cu fruntea umilită.

O! tu ce eşti lumina poeţilor din lume,
De-amoru-mi ţine samă, şi studiul fără nume
Ce am găsit in cartea-ţi atât de preţuită!

Tu eşti al meu măestru, al meu invĕţător.
Deprins-am de la tine, in toate-ascultător,
Vorbirea cea frumoasă de care 's lăudat.

Vezi fiara cea de care fugit-am indărăpt;
Ajută-mĕ incontra-i, vestitule-inţelept;
Şi vinele şi pulsul ea mi-a cutremurat!

„Aiurea paşii trebui să-ţi fie indreptaţi,
Mi-a zis vĕzĕndu-mi ochii in lacrimi inecaţi,
De vrei să eşi din astă pădure fioroasă.

Dihania aceasta ce-atâta te uimeşte,
Ori cărui om in drumu-i să treacă nu 'nvoeşte,
Şi până nu-l omoară ea linişte nu-i lasă.

Ea este de o fire sĕlbatică şi rea,
Şi lacoma ei voe n'o poate 'n veci umplea;
Cu cât mai mult mănăncă, e mai nesăturată

Cu multe animale ea-şi are 'mpreunare,
Şi va avè deacuma, dar *Cănele* (7) cel mare
Ce-o va ucide 'n chinuri venì-va el odată.

Nu va căta acela pămĕnt, nici avuţie
Ci dragoste căta-va, virtute, cuminţie
Ş'intre Filtro şi Filtro (8) el ziua va vedea.

De el va fi scăpată Italia smerită
Ce de-a Camilei sânge odată-a fost stropită,
Şi de-a lui Turnus, Nisus şi alţi eroi ca ea.

Din tĕrg in tĕrg lupoaica de dĕnsul alungată,
Va fi in cea din urmă in Iaduri aruncată
De unde a trimis-o *Invidia* la noi.

De vrei dar pentru tine să cuget, să gândesc,
Urmează-mĕ, primeşte să te călăuzesc,
Ş'in lumea cea eternă te voiu conduce-apoi!

Vei auzì acolo strigări de desperare,
Vechi spirite vedè-vei cerĕnd cu nencetare,
Să vie-a doua moarte durerea să le-aline.

Vei mai vedè acolo şi umbre mulţămite (9)
Ce vieţuesc in flacări, dar care curăţite
Sperează să revie in sferile senine.

7) După unii ar fi *Can grande della Scalla*.
8) Comentatorii nu sunt de acord asupra situaţiunii acestui loc.
9) Purgatorul.

Și dacă voea 'ți este spre cer a te urca,
Un suflet decăt mine mai demn s'a 'nfățoșa
Ce 'n cale te va duce când eu te-oiu părăsì.

Căci impăratul care acolo sus domnește
Prin mine tu 'n cetate să intri nu 'nvoește,
Fiind că legea-i sfântă eu n'am știut iubì.

Stăpăn e pretutindeni, acolo-i rege mare;
Acolo-i e locașul și tronul de splendoare,
Ferice de *aleșii* ce 'n brațe el primește!"

Și i-am respuns: „Poete, eu rogu-te ferbinte
Pe Dumnezeul care străin e de-a 'ta minte
Să mĕ ferești de rĕul ce 'n cale mĕ păndește.

Condu-mĕ 'n cele locuri de tine pomenite,
Acolo unde 'n chinuri zac suflete robite,
Și poarta lui Săn Petru s'o vĕd apoi doresc!"

El pleacă-atunci 'nainte și 'n urmă-i eu pășesc.

Economia națională.

— *Reflecții critice* —

Cum se poate fonda industria in România de P. S. Aurelian.

(Urmare și sfirșit).

III.

Când față cu situațiunea expusă mai sus, auzim ridicăndu-se glasul autorisat al unui economist român, cunoscut prin devotamentul sĕu pentru economia națională, când cetim cartea „Cum se poate funda industria in România" și vedem stăruința patriotică cu care d. P. S. Aurelian se luptă pentru inființarea industriei indigene, trebue se mărturisim satisfacția noastră. Deși cartea d-nului Aurelian nu ne dă vre-o cercetare nouă făcută cu precisiune științifică asupra stării noastre economice, totuș meritul ei consistă tocmai intr'aceasta de a fi amintit și repetat lucruri cunoscute de oameni speciali, dar lăsată in părăsire mai de către toți.

Ca să putem insă indeajuns aprecia acest merit al d-nului Aurelian trebue să dăm mai intăi la o parte mulțimea de cuvinte patriotice de care usează d-sa de câte ori se ocupă de trecut sau de viitor, cuvinte desigur sincere in cugetul autorului, dar care deșteaptă neincredere in opinia publicului luminat și din care recunoaștem indată pe omul ce n'a remas cu totul ferit, de cea ce am numit mai sus epidemie politică.

Aşa in 1872 intr'un articul asupra „industriei române faţă cu libertatea comerţului de importaţiune", retipărit pe lăngă publicaţia mai sus amintită, d-sa arată că afară de tarifele vamale de care nu ne puteam folosì atunci, nefiind independenţi, mai sunt şi alte mijloace cu care se poate proteja industria indigenă (v. p. 84 şi 85). Astăzi, când din causa tratatelor de comerţ tot nu putem dispune de taxele protectoare şi când d-sa reclamă a se pune in aplicare tot numai mijloacele pe care le credea utile de atunci chiar, astăzi d-nul Aurelian trece cu o frasă frumoasă asupra negligenţei guvernelor noastre, arĕtându-ne (v. prefaţa p. VII) că poporul român

> „nu putea să se lupte deodată pentru a-şi „apăra finţa şi pentru a se desvolta".

(V. şi p. 39 şi 58). Cu toate aceste găsim chiar şi la d-sa o confirmare in treacăt şi neaccentuată a celor susţinute mai sus, când după alte multe cause, care, după cum recunoaşte, au făcut ca România să remână fără industrie, adauge (v. p. 39)

> „insfirşit causa suntem noi toţi care absorbiţi „şi invălmăşiţi de luptele politice, am uitat „că o naţiune nu poate să-şi intemeeze puterea şi să-şi asigureze viitorul prin cuvinte, „prin discuţiuni nesfirşite, prin sfăşieri intre „fraţi. Se vede insă că Providenţa, geniul care „veghiază de seculi asupra neamului românesc ne poartă de grijă"

Dacă e vorba de providenţă şi de geniul cel bun al Romăniei apoi se inţelege că nici Plevna nu putea să lipsească, şi in adevĕr in alt şir de idei d-nul Aurelian esclamă p. 22:

> „Nu, Românii cari au luptat veacuri pentru „apărarea pămĕntului strămoşesc care işi re„dobăndirĕ iodependenţa vĕrsând torente de „sănge şi impuindu-şi cele mai dureroase sa„crificii, nu, ei nu se vor da in lături, când „este vorba de a intărì şi a asigura indepen„denţa şi libertatea statului român".

Citām aceste intorseturi pentru a ruga pe d-nul Aurelian a ne face cu putinţă pe viitor ca să-l putem deosebì de ceilalţi scriitori de rănd şi in privinţa formei in care scrie.

Căutănd a respunde intrebării ce figurează in titlul cărţii, autorul arată mai intăi că sistemul industrial, care ar trebuì introdus la noi după imprejurările in care ne aflăm, este acel al exploataţiunii mezii şi mici sub forma industriei domestice şi a meseriilor, pentru raţiunea că fabricele mari depind de condiţiuni ce nu pot fi create deodată, pe când acelaş lucru nu se poate spune pentru celelalte sisteme. Tesa introducerii sistematice a industriei domestice este susţinută cu citaţiuni din economiştii mai multor naţiuni şi cu exemple practice din toate părţile Europei. Aceasta formează intăia parte a cărţii şi este făcută cu o espunere convingĕtoare a adevĕrurilor ce cuprinde (v. p. 5—22).

Intr'un al doile capitul d-nul Aurelian cercetează care pot fi anume ramurile de producţiune prin care trebue să inceapă infiinţarea industriei naţionale. Se stabileşte mai intăi cu observaţii proprii şi cu citaţiuni, că sunt legi hotărite care determină aptitudinea unei localităţi pentru ramuri anumite de producţiune (p. 22 etc.) şi că prin urmare, inainte de ori ce activitate economică din partea statului, ar trebuì să se alcătuească un inventar a industriilor ce există şi a condiţiunilor in

care funcţionează, pentru a se şti unde trebue făcut inceputul şi unde se poate ajunge ca să se poată astfel croì un plan de activitate. După ce autorul accentuează că guvernul are misiunea de a proteja industria naţională (p. 25), arată că nu e destul ca el să voească, dar trebue să ştie ce voeşte şi ce poate; să nu procedeze pe nimerite, ci după un program determinat şi că ori ce eroare are consecinţi grave, precum a fost acea a incheerii convenţiunii cu Austria. Tot la adresa programei ce trebue să aibă guvernele, d-nul Aurelian mai adauge că industriaşii şi comercianţii „simt mai presus de toate trebuinţa de cea ce se poate numì consideraţiune“ (p. 30) lucru de care erau lipsite odinioară profesiunile noastre industriale:

> „N'am vĕzut cu ochii tremurănd bieţii ne-„gustoraşi şi meseriaşi cănd ispravnicul trecea „călare prin tĕrg? Acestea sunt lucruri de eri.“

Observăm că e lucru curios că atunci cănd breslaşii şi negustorii erau umiliţi, ei existau totuş, şi astăzi cănd aceasta nu s'ar mai intămpla, n'ai de unde-i scoate, ca să le dea prefectul consideraţie. Ni se pare că chestiunea consideraţiei nu se prea loveşte in programe economice. Ea face parte din alt domeniu.

Ca normă in alegerea ramurilor de producţie ce trebue sprijinite, autorul indică următoarele doue principii 1) „Trebue a se incepe cu industriile ce constau din transformări simple a materiilor prime aflătoare in ţară la noi“ precum sunt inul, cănepa, lăna, lemnele etc. Asemene producţiuni industriale ar fi un mijloc de desfacere pentru multe din productele agriculturei noastre, şi ar motiva lăţirea culturei diferitelor plănte ce dau materii prime (p. 22 şi urm.) 2) „A se incuraja producţiunea acelor obiecte, care sunt mai căutate de populaţia română.“ Cei mai mari consumatori români, prin numĕrul lor sunt ţĕranii şi lucrătorii. Obiectele necesare consumaţiei lor vor fi dar sigure de desfacere. Pe baza aceasta să se ia mĕsuri de desvoltare sau infiinţare şi pentru toate celelalte producţii care au, sau ar putè să aibă reuşită, precum sunt postăvurile de şăiac ţesute in monăstiri, horbotele, broderiile, pănzeturile fine etc. Ţinĕnd samă de aceste doue condiţiuni, d-nul Aurelian presintă o insemnare de producte industriale, care figurează in tabloul statistic al importului din 1879, dar care ar putè fi fabricate in ţară (p. 36 şi urm.), fiindcă toate sunt produse numai prin transformări simple a materiilor prime ce le avem in ţară şi multe din ele există in stare primitivă infiinţate chiar şi la noi. „Admiţĕnd mijloace“ potrivite şi luănd „hotărirea de a ne pune pe lucru“ aceste industrii trebue să reuşească şi la noi, cum au reuşit tot prin sprijinul statului şi in Statele-Unite ale Americei, in Rusia, in Grecia şi chiar in Bulgaria. Cel intăiu dintre productele importate şi care fără indoeală s'ar putè pregătì in ţară este „făina de grău.“ Noi exportăm materia primă şi apoi ne vine inapoi măcinată din străinătate — in anul 1879 pentru o sumă de aproape douĕ milioane — pe cănd avem toate condiţiunile pentru intemeiarea industriei morăritului, care exista inainte, de oare ce in 1863 abia se importa făină fină pentru 25,000 lei. Era chiar o fabrică la Brăila, care exporta făină. Decăderea acestei industrii o atribue d-nul Aurelian convenţiunii comerciale, care lasă făinele ungureşti să intre in ţară fără a

plătì nici o vamă (pag. 41). Aceasta poate fi exact, dar autorul nu o dovedește cu date statistice cum ar fi trebuit să facă, căci intre anul 1863 și 1879 sunt două cause care au ușurat importul făinei, și d-sa trebuea să ne arăte treptat cu căt s'a mărit importul ei după inființarea drumurilor de fer și apoi cu căt, după convențiunea austriacă. Astfel numai, ceea ce fără dovezi pare probabil ar fi căpătat o certitudine bazată pe fapte. Acelaș lucru autorul neglijează de a-l face pentru toate celelalte obiecte ce ne vin numai de la vecini și despre care probabilitatea nu ne spune nimic, dacă au năvălit chiar după crearea drumurilor de fer sau numai in urma convențiunilor, și pentru acest motiv am spus la inceput că cercetarea d-lui Aurelian, in ceea ce este nouă, nu are precisiune științifică.

Industria fabricațiunii „băuturilor spirtoase" există in parte pănă astăzi in țară, cu toate aceste pe când la 1863 nu se importa decăt băuturi de lux pentru suma de aproape 300000 lei, in 1879 importul s'a ridicat la 2 milioane. „Vinuri" se importau in 63 pentru 200,000 lei, in 79 importul s'a ridicat la aproape 1 milion „Untdelemn și oleiuri industriale" se importă peste suma de 4 milioane, pe când plantele oleioase pentru extragerea celor mai multe oleiuri cresc și la noi. Se importă „săpun" pentru 361000 lei, lumănări de stearină pentru 1 milion și jumatate pe an. Numai din Austria se importă pentru 33 milioane „piei și obiecte de piele și pentru blănuri", când meseriile ce produc aceste obiecte au existat odinioară in țară și pot fi cu ușurință reinființate partea cea mai mare, dupăcum probează incercarea fabricei de incălțăminte a d-nului Mandrea din București. „Hărtie" ne vine din străinătate pentru 7 milioane și „chibrituri" pentru 2 milioane și jumătate. O grupă de fabricații care se importă in mari cantități sunt acele „textile". In 79 s'a importat țeseturi pentru mai bine de 56 milioane, pe când țărancele române știu să țese pănzeturi și călugărițele stofe de lănă. Aceste industrii ar putè fi fără indoeală organizate și perfecționate. Acelaș lucru ĕl dovedește d-nul Aurelian pentru „olărie, sticlărie, lemnărie de construcție, mobile, trăsuri ordinare, lăzi" etc.

A treia parte a cărții tratează insfirșit chestiunea practică, de a se ști care ar fi mijloacele menite a asigura inființarea și desvoltarea industriei naționale, arătăndu-se mai intăi (p. 56 și urm.) că toate industriile puternice au ajuns la desvoltarea lor numai prin sprijinul guvernelor și astfel cu exemple istorice și cu invocarea autorității economistului List, d-nul Aurelian combate doctrina liberului schimb și a neintervenirii statului in materie de economie națională și stabilește necesitatea unei politice economice bine determinate pe care trebue să o aibă statul român.*) Aceasta trebue să inceapă pe baza unui inventar a stării, calității și locurilor noastre de producțiune și apoi să urmeze așa cum imprejurările vor reclama să fie dirijată.

Mijloacele de desvoltare propuse de d-nul Aurelian pot fi grupate in trei categorii:

1) Mijloace prin care să se formeze lucrători industriali și să se perfecționeze cei ce există.

Pentru acest scop să se inființeze școli profesionale practice in comunele cele mai importante și sub conducerea unor maistri străini.

*) Aceeași teză formează obiectul articolului retipărit.

Apoi după ce se vor invěța meseriile să se impartă lucrătorilor de către stat instrumente perfecționate pe credit sau ca premii la concursuri. Acelaş sistem de invěţare a meşteşugurilor să se introducă in monăstiri, in şcoalele de fete, in orfelinate şi penetenciare. Aceste mijloace fiind bine intrebuințate, pot aduce o imbunătățire in producțiile care există deja in țară. Pentru toate celelalte insă, care urmează a se intemeia din nou, succesul lor ni se pare indoelnic și eată pentru ce. Ca să determini pe părinți a-și da băetul la un meșteșug oarecare, intăi trebue să-i arăți exemple de oameni care se hrănesc și fac stări cu asemenea cariere. Să intrebe d-nul Aurelian pe părinții din societatea noastră și va vedè că celor mai mulți li se pare că a-și da băetul la meșteșug este a-i inchide viitorul, incăt se poate intămpla ca școalele să fie bine frequentate și cu toate aceste calfele promovate să treacă pe urmă notari la sat. Defectul tuturor școalelor ca mijloace de aplicare la meșteșuguri este că ele dau băeților numai știința de a lucra, ceea ce nu e de ajuns. Maistrii străini numai atunci pot lăsa pe urma lor inceputuri bune cănd vor fi puși in fruntea unor stabilimente, care să se presinte publicului nu ca niște institute didactice, ci intocmai ca ori ce alte intreprinderi particulare cu scop de căștig. Maistrii străini ar găsì atunci băeți sĕrmani care să le fie ucenici, și aceștia ar invăța meșteșugul lor, nu pentru știință ca la școală, ci pentru căștig, pentru acel căștig pentru care eșiți calfe, ar putè intreprinde singuri sau cu sprijine protectoare meseria lor și ar servì ca model altora. Recunoaștem insă că inființarea unor asemene ateliere trebue să intimpine mari greutăți.

S'a presentat inaintea camerei legiuitoare un proiect de lege in privința meseriilor de către d-nul deputat P. P. Carp, care se incearcă a intimpina dificultatea practică, intrunind pe meseriași in niște comunități, numite cu numele de altă-dată „bresle" și punĕnd fiecărei bresle indatorirea de a inființa o școală atelier. Nouĕ ni se pare că și aceste institute vor folosì numai pentru perfecționarea producțiunii, ear nicidecum pentru inființarea ei din nou in ramurile in care lipsește.

Dacă ar fi cu putință ca statul romăn să aibă o divisiune administrativă economică, condusă de oameni speciali și de funcționari care să servească pentru binele comun așa cum știe să-l prețuească cel din urmă cetățean, atunci eată ce credem că s'ar putè face. Statul pregătindu-și inventarul seu economic ar ști ce industrii și ce meserii ar putè fi intemeiate la diferitele localități ale teritorului seu, ar putè angaja in străinătate prin representanții și consulii sei pe acei industriași și meseriași care ar voì să vină in țară și să facă cu statul romăn următoarea tovărășie: In localurile date de județe și comune gratis pentru un timp oarecare, acești maistri cu credite acordate lor de stat să deschidă un stabiliment din meseria lor. Din căștigul ce s'ar realisa sub controlul agenților administrativi, a primarilor, a subprefecților și a prefectului, maistrii ar avè partea lor pentru munca ce au pus-o, ear restul ar fi folosul tovărășului, care a dat capitalul, folosul fiscului. Dacă controlul agenților administrativi ar fi sever, banii publici n'ar putè fi delapidați, statul ar putè chiar căștiga, ear ucenicii atelierului, ar fi elevii școalei, viitorii maistri romăni. Pentru ca asemene intreprindere să fie cu putință și să re-

ușească, se ințelege că ar trebuì șterse din bugetul statului o mulțime de cheltueli zadarnice, care se fac regulat in fiecare an deși toți știu că nu aduc nici un folos practic sau intelectual, și ar trebuì ca agenții administrativi să fie mai mult decât licențiați și doctori in drept, să fie buni gospodari cu banii publici, lucruri care ne fac să vedem că propunerea de mai sus remăne pentru multă vreme ăncă o utopie. Așa fiind am mai avè ăncă putința de a recurge la alt mijloc și să facem ceea ce s'a făcut in toate parțile: să ne procurăm meseriași și lucrători străini care să se stabilească la noi. Asăzi noi nu-i mai putem fura din alte părți, cum s'a făcut odinioară in unele state din occident, dar am putè, schimbând principiul din Constituție, să organizăm un sistem restrins de colonizare a țĕrii cu o populație de industriași, pe care i-am așeza imprăștiați pintre locuitorii români, fără a avè a ne teme că numĕrul lor va slăbì caracterul dominant al gintei latine, dupăcum nu s'au temut Prușii că reformații franceji ĕi vor romaniza. In acest chip earăș am putè intemeia multe ramuri de producțiune indigenă și cu timpul națională.

Să revenim insfirșit la o a doua categorie din studiul d-lui Aurelian și care constă

2) „In mijloace pentru a asigura producătelor industriei naționale desfacere prin consumațiunea particularilor“. Să se inființeze o societate centrală pentru incurajarea industriei naționale in capitala țĕrii și altele afiliale prin județe. Misiunea lor ar fi, pag. 67

„incurajare pe toate căile a producțiunii in-
„dustriilor locale. Ele ar da exemplul prefe-
„rinței ce trebue acordată obiectelor de fa-
„bricațiune română, ele ar organiza exporturi
„industriale, societăți cooperative de produc-
„țiune și consumațiune......

Conv. Lit. an. XVI. No. 2 c. 7.

Astăzi când camera deputaților a primit deja proiectul de lege presentat de d-nul Aurelian, in care este inscrisă inființarea acestor societăți, ar fi de prisos de a mai dovedì că ele nu vor putè face mult pentru inființarea producțiunilor nouĕ.

In adevĕr, deși există in alte țĕri societăți pentru incurajarea industriei indigene care se potrivesc in nume și in scopul ce-l urmăresc, cu cele ce au a se inființa la noi, totuș se deosebesc de acestea prin faptul că interesul membrilor ce le compun este ceva mai intensiv decât acel patriotic abstract de a vedè prosperănd industria. In fapt mai toate aceste societăți sunt fundate de insuși fabricanții și meseriașii care au foloase particulare din prosperarea industriei naționale. Numai comitetele acestor societăți au in sinul lor ca membri onorifici persoane influente, clienți bogați, și alte persoane neinteresate direct.

3) Insfirșit d-nul Aurelian mai propune o mĕsură menită a asigura industriei naționale „o desfacere sigură prin consumațiile ce le fac statul, județul și comuna“ Tot ce se cumpĕră cu bani publici să se consume de la producătorii români. Această propunere ca toate celelalte ale d-lui Aurelian au fost acceptate de camera deputaților și va devenì desigur in curĕnd lege. Ea urmează a fi pusă in aplicare cu incepere din anul 1884 și este formulată numai in privința obiectelor de imbrăcăminte și de locuință.

S'ar părè că este riscat lucru a impune statului pe niște producĕtori care nu există

ăncă și despre care nu se știe dacă vor exista peste doi ani. Dupăcum s'a observat insă in cameră guvernul poate la timp propune o lege de a i se da libertatea să cumpere din alte părți obiectele, ce nu le-ar găsì la producĕtorii români. Această lege insă nu numai că va sprijinì la timp industria, dar ăncă va mai avè și efectul bun de a fi un indemn pentru capitaliștii și meseriașii români ca să se ocupe de intreprinderi de mai inainte, avĕnd un consumator sigur.

Astfel fiind putem considera cartea d-nului Aurelian ca o espunere de motive mai amĕnunțită a proiectului sĕu de lege. Să sperăm că acei chemați a indeplinì actele a cărora normă legală se va stabilì in definitiv, se vor inspira de aceleași intențiuni patriotice ca și autorul cărții și legii amintite.

P. Th. Missir.

DON CARLOS

infant de Spania

tragedie de Schiller, tradusă de Iacob Negruzzi.

Actul II.

In palatul regal din Madrid.

SCENA I.

Regele Filip șezĕnd pe tron. *Ducele de Alba* stă nu departe de rege cu capul acoperit. *Carlos.*

Carlos.

Guvernul trece 'ntăi. Dau pasul cu plăcere
Ministrului. Acesta vorbește pentru Spania
Când eu... sunt fiul casei.

(Se inchină și vrea să se retragă)

Regele.

Infantul să vorbească
Și ducele remăie!

Carlos.

Atunci m'adresez, duce,
La bunătatea *voastră* și rog să 'ngăduiți
Să fiu ascultat singur. Un fiu poate să aibă
De spus l'al seu părinte mai multe, ce-un străin
Nu trebui să audă. Nu vreu să-ți ieu pe *rege*
Am treabă cu-al meu *tată* și pe puțină vreme.

Regele.

Stă faț' al seu prieten.

Carlos.

Dar eu am meritat
Să cred că-i și al meu?

Regele.

Cercat-ai să o meriți?
Nu-mi plac acei copii ce caută să facă
Alegere mai bună decăt părinții lor.

Carlos.

A ducelui măndrie nu sufere de-a fi
L'această scenă martur? Pe Dumnezeu! Eu unul
De-ar fi ca să căștig un sceptru, n'aș voì,
Ca un supărăcios ce nu se mai roșește,
Cu sila să mĕ vir intre fiu și părinte,
Să stau infipt pe loc, deși deplin convins
De-a mea nemernicie. Nu! pentru o coroană
Acest rol n'aș juca!

Regele.

(coborindu-se de pe tron, cu o privire de mănie asupra prințului)

Retrageți-vĕ, duce!

(Acesta se indreaptă spre ușa principală prin care a intrat Carlos. Regele ĭi indică altă ușă cu un semn).

In cabinetul meu intrați, păn v'oiu chema.

SCENA II.

Regele Filip. Don Carlos.

Carlos.

(Indată ce a eșit ducele, inaintează spre rege, ingenunchează și vorbește cu espresiunea celei mai adănci simțiri).

Acuma am găsit din nou pe-al meu părinte!
De-această indurare iți mulțămesc. Dă-mi măna!—
O! dulce zi!—Plăcerea acestei sărutări

De mult fiului tĕu nu mai fusese dată.
De ce atâta vreme m'ai depărtat de tine?
Ce am făcut?

Regele.

Infante, aceste meşteşuguri
Nu vin din firea ta. Scuteşte-mĕ de ele,
Nu-mi plac.

Carlos.

Ah, inţeleg! Acesta e limbajul
Curtenilor. Părinte, nu-i drept, pe Dumnezeu!
Nu-i tot adevĕrat ce spune-un popă, sau
A sale creaturi. Eu nu sunt rĕu, părinte,
Un sânge prea fierbinte e rĕutatea mea
Şi crima-mi, tinereţa. Eu nu sunt rĕu, o nu!
Deşi adese ori mişcări inviforate
Pornesc in al meu suflet — in inimă sunt bun.

Regele.

Ţi-e inima curată, eu ştiu, ca rugăciunea.

Carlos.

Acum sau niciodată! Suntem fără de marturi.
Hotarul etichetei ce despărţea pe tată
De fiu, s'a dărâmat. Acum sau niciodată!
O rază de speranţă in mine scânteează
Ş'o dulce presimţire pĕtrunde 'n al meu suflet.
Spre noi se pleacă raiul cu-al ângerilor chor
Ş'acel de trei ori sfânt priveşte cu mişcare
Această mare scenă! — O tată, impăcare!
(cade in genunchi)

Regele.

Te scoală!

Carlos.

Impăcare!

Regele (desfăcĕndu-se de dênsul).

Această comedie
E prea cutezătoare!

Carlos.

E prea cutezătoare
A fiului iubire?

Regele.

Ce? lacrimi? Arĕtare
Nevrednică! Mĕ lasă, te du din ochii mei!

Carlos.

Acum sau niciodată, părinte, impăcare!

Regele.

Te du din ochii mei! De-ar fi chiar să te vĕd
Viind de la rĕsboae bătut şi ruşinat,
Eu încă te-aş primì cu bratele deschise.
Dar astfeliu, te resping. Numai o mişelie
Culpabilă se 'ncearcă să spele fruntea sa
In astfel de isvoare. Cel ce nu se 'nroşeşte
De-a arĕta căinţă, nu va fugì de fapte
Ce-aduc mustrări de cuget.

Carlos (in sine).

Acesta cine este?
Prin ce eroare-acesta se strecurâ 'ntre oameni?
Simbolul de credinţă etern al omenirii
Sunt lacrimile, insă uscat e ochiul sĕu.
Pe el nu l'a născut femeea. (tare) Te sileşte
Să 'nveţi de timpuriu a plânge, căci altfeliu,
Vei căuta zadarnic o dulce mângâere
In lacrimi, mai târziu, in vr'un moment de chinuri.

Regele.

Cu vorbele-ţi pompoase crezi tu că-i sdruncina
Prepusul meu cel greu?

Carlos.

Prepus? Voiu să-l dărâm!
Eu voiu să mĕ atĕrn de inima-ţi de tată
Eu vreu cu braţ puternic să rup vĕrtoasa coajă
Ce-acopere prepusul in pieptul părintesc!
Cine 's care-mi răpirĕ a regelui iubire?
Călugărul ce-ţi dă in schimbul unui fiu?
Şi ce dispăgubire dă ducele de Alba
Pentru-o viaţă tristă, lipsită de copii?
Iubire vrei? Aice, in pieptul meu resare
Un limpede isvor mai viu, mai infocat
Decât s'ascunde 'n balta glodoasă, turburată
Din care Filip numai cu aur o culege.

Regele.

Sumeţule, te-opreşte! Acei bărbaţi pe care
Ĕi defăimezi, sunt servii ce singur mi-am ales.
Tu ai să-i respectezi!

Carlos.

In veci! Eu simt c'aceea
Ce-un Alba poate face, şi eu pot! Pot mai mult!
Căci unui mercenar ce-i pasă de o ţară
Ce nu va fi a sa? Ce-i pasă lui când pĕrul
Cărunt a lui Don Filip, cu totul inălbeşte?

Carlos te-ar fi iubit! Mĕ inspăimănt, cănd cuget
Că stai in părăsire și singur pe un *tron*.

Regele.

(pĕtruns de aceste cuvinte cade pe gănduri. După o pausă).
Sunt singur!

Carlos.

Ai fost singur. O! Nu mĕ mai urì!
Eu vreau să te iubesc cu dragoste de fiu,
Dar nu mĕ mai urì. Ce dulce desfătare
De-a ști că ne slăvește un suflet bun și nobil,
Că bucuria noastră pe altul ĕl incăntă,
Că frica ce simțim cutremură alt piept
Ș'a noastră suferință alți ochi ĕi umezește!
Ce măndru-i și frumos cu fiul seu iubit
Din nou de a percurge trandafiria cale
A tinereței noastre, de a visa din nou
A vieței dulce vis! Căt este de măreț
De-a fi nemuritor prin fiul sĕu ce poartă,
Cu-a lui virtuți inalte, a noastre binefaceri
Spre veacuri viitoare. Ce dulce e să sameni
Ce fiul prea iubit va secera odată,
Comori ca să-i aduni și să presimți ce mare
I-a fi recunoștința! O tată, de-acest raiu
Călugării avurĕ prudența ca să tacă.

Regele (mișcat).

O! fiul meu, tu singur rostești a ta osindă.
Această fericire pe care o descrii
In veci tu nu mi-ai dat-o.

Carlos.

Atotputernicul
Să judece! Tu singur m'ai alungat departe,
Atăt de l'al tĕu suflet, căt și de lăngă tron!
Păn astăzi, păn acuma (aceasta fost-a drept?)
Eu, prinț moștenitor al Spaniei am fost,
In patria-mi străin; am fost prisonier
In astă țar' in care odată voiu domnì.
Cu drept era aceasta? O, căt de dese ori
Eu mĕ 'nroșeam la față cănd trebuea să aflu
De la ambasadorii puterilor străine
Sau din gazete, cele ce-aici se hotăreau
La curtea din Aranjuez.

Regele.

Prea tare clocotește
In inim' al tĕu sănge. Tu poți numai sfărma.

Carlos.

Ei bine, dă-mi ceva ca să sfărăm. Imi fierbe
In inim' al meu sănge. Ani douezeci și trei!
Și pentru nemurire nimic n'am făcut încă!
M'am deșteptat, mĕ simt! Chemarea de-a fi rege
Ca și un creditor din somn azi mĕ trezește.
Și toate oarele pierdute din junie
Mi se infățoșează ca datorii de-onoare.
Sosì acum momentul cel mare și frumos
Cănd trebui să plătesc dobănzi pe capitalul
Ce-am fost imprumutat. Istoria mĕ chiamă
Și gloria străbună și sunătorul bucium
Al famei! Sosì timpul cănd trebui să-mi deschid
A slavei bariere. — Ingădue, o rege,
Să-ți spun ce rugăminte aice m'au adus.

Regele.

O altă rugăminte? Mi-o spune!

Carlos.

Resvrătirea
Crește-amenințătoare in Țerile de Jos.
Pe indărătnicii rebeli ĕi poți supune
Cu o impotrivire puternică, prudentă.
Spre a sfărma urgia fanatică trimiți
In Flandra cu oștire pe ducele de Alba
Și regele i-a dat putere suverană.
Căt e de glorioasă asemenea chemare!
Căt e de potrivită ca să-ți conducă fiul
In templul nemuririi! Incredințează-mi mie
Oștirile, o rege! Pe mine mĕ iubesc
Flamanzii. Cu-al meu sănge respund de-a lor credință.

Regele.

Tu imi vorbești ca 'n vis. L'această misiune
Imi trebui un *bărbat*, nu un *copil* ca tine.

Carlos.

Un *om* iți trebuește și tocmai insușirea
Aceasta n'au avut-o in veci duca de Alba.

Regele.

Prin ingrozire numai se va sfărma rescoala.
A fi cu indurare și blănd — e nebunie.
Tu ești prea bun la suflet, dar ducele-i temut.
Renunță la aceasta!

Carlos.

Trimete-mĕ in Flandra
Cu oastea; te increde in sufletu-mi cel blănd.

Regalul nume singur ce va sbura 'naintea
Drapelelor ce-oiu duce, cu pace va supune
Pe-acei ce duca de-Alba cu groază-i va sdrobì.
Te rog ingenunchiănd. E 'ntăia rugăminte
Ce fac in a mea viaţă. Incredinţează-mi Flandra!

Regele.
(examinănd pe infant cu o privire pětrunzětoare).
Să 'ncred tot de o dată ambiţiunii ta'e
Oştirea-mi cea mai bună? Să dau cuţitul insu-mi
La ucigaşul meu?

Carlos.
O, Dumnezeule!
Acolo am ajuns! Aceasta este roada
Ce am cules in oara această preţioasă
Ş'atăt de mult dorită?
(După o scurtă găndire cu ton mai blănd).
Vorbeşte-mi cu blăndeţă,
N'aş vra să plec de-aice cu inim' aşa grea.
Fii mai indurător. Mai fac cea de pe urmă
Cercare desperată. Eu nu pot suferì,
In pieptu-mi de bărbat, să věd că mě respingi,
Că tot imi refusezi; că laşi să plec deaice
Din toate ale mele dulci visuri deşteptat.
Ce! Alba şi Domingo vor fi biruitori
Şi fiul těu zadarnic nainte-ţi va fi plăns!
O turmă de curteni, grandezza tremurăndă
Şi tagma de călugări intunecaţi şi palizi
Erau cu toţii faţă cănd astă audienţă
Solemnă mi-a fost dată, ş'acum să es de-aice
Cu-această umilire! Nu mě rănì, o tată,
Atăta de adănc, nu m'asvěrlì ca jertfă
Obraznicei batjocuri a plebei curtezane!
Să nu se zică 'n lume că fiul těu nu poate
Nimic să dobăndească, pe cănd de-a ta favoare
Străinii abusează. Drept semn de a ta stimă
Trimete-mě in Flandra in fruntea oastei tale!

Regele.
Pe-a regelui urgie! Nu voiu să mai aud
Acest cuvěnt.

Carlos.
Cutez l'a regelui urgie
A mě espune. Pentru cea de pe urmă oară
Te rog. Increde-mi Flandra. Eu trebue, eu vreau
Din Spania să plec. Aice vieţuesc
Ca sub toporul unui calău. M'apasă cerul
Madridului ca şi mustrări dup' un omor.
O grabnică schimbare de climă poate numai
Să vindece-al meu suflet. De vrei să mě indrepţi,
Trimete-mě in Flandra!

Regele (cu linişte silită).
Bolnavilor ca tine
Le trebui căutare sub ochii unui medic.
Tu ai să stai in Spania, ear duca merge'n Flandra.

Carlos (cu pornire).
Acum veghiaţi asupră-mi, o, ăngeri păzitori!

Regele (făcěnd un pas inapoi).
Te-opreşte! Ce 'nsemnează această isbucnire?

Carlos.
Nestrămutată-ţi este, părinte, hotărirea?

Regele.
Ea vine de la rege.

Carlos.
Mi-e soarta hotărită!
(ese in cea mai mare agitaţie)

SCENA III.

Regele stă cătva timp cufundat in gănduri sinistre, apoi face căţiva paşi prin sală incoace şi incolo. *Alba* se apropie cu sfială.

Regele.
Fii gata să porneşti in fiece moment
In Flandra

Alba.
Sir, sunt gata.

Regele.
Scrisorile 's făcute.
Acuma la regină te du să iei congediu
Şi 'n oara de plecare te-arată la infant.

Alba.
Cu gesturi furioase eu l'am vězut eşind
Şi Maiestatea Voastră arată turburată
Adănc. Obiectul poate a 'cestei convorbiri...

Regele.
Obiectul convorbirii a fost duca de Alba.
(Regele se opreşte şi-l fixează cu asprime).
Mi-ar fi plăcut să aflu că Don Carlos ureşte
Pe consiliierii mei, dar cu nemulţămire

Eu am discoperit că ĕi dispreţueşte.
(Alba ingălbeneşte şi vra să respundă).
Nu voiu respuns. Doresc ca să impaci pe prinţ.

Alba.

Sir...

Regele.

Spune-mi cine 'ntăi m'a prevenit de planuri
Culpabile ce fiu-mi urzeşte-asupra mea?
Pe *tine* te-ascultai atunci, pe *dĕnsul* nu.
Voesc să fac cercarea. Deacum va sta Carlos
De tronu-mi mai aproape. — Mergi!
(Regele intră in cabinetul sĕu. Ducele ese pe altă uşă).

SCENA IV.

Un salon in apartamentele Reginei.

Don Carlos intră prin uşa din mijloc in convorbire cu *Un paj.* Curtenii, ce se găsesc acolo, se imprăştie prin camerele alăturate la venirea lui.

Carlos.

Scrisoarea-i pentru mine? Şi cheia? Pentru ce
Imi dai pe amĕndoue in taină? Vino 'ncoace.
De cine eşti trimes?

Pajul (cu aer misterios).

Pe căt putui să vĕd
Acea ce m'a trimes prefer' a fi găcită
Decăt a fi descrisă.

Carlos.

Acea? E o femee!
(uităndu-se la paj cu mai mare băgare de samă).
Cum? Ce feliu? Cine eşti?

Pajul.

Un paj dintr' ai reginei.

Carlos.

(răpezindu-se asupra lui şi astupăndu-i gura cu măna).
Eşti mort! Taci! Ştiu deajuns!
(Rupe sigiliul cu grabă şi se retrage in fundul salei spre a cetì scrisoarea. In timpul acesta ducele de Alba intră, fără a fi băgat in samă de prinţ, şi trece pe lăngă dĕnsul in apartamentul reginei. Carlos incepe a tremura şi, schimbănd, a se ingălbenì şi inroşì. După cetire stă multă vreme cu ochii aţintiţi pe scrisoare. Insfirşit se adresează cătră paj).
Scrisoarea ai primit-o din insăşi măna ei?

Pajul.

Din insaşi măna ei.

Carlos.

Ţi-a dat-o in persoană?
O! Nu mĕ amăgì. Eu ăncă n'am cetit
Nimic de măna ei. Te cred, de poţi jura.
Dar dacă-i o minciună, mărturiseşte-mi drept
Şi nu mĕ lua 'n ris!

Pajul.

Să ieu in ris! pe cine?

Carlos.

(se uită din nou la scrisoare şi'apoi priveşte pe paj cu indoeală. Dapă ce a făcut mai mulţi paşi prin sală.)
Părinţii tĕi trăesc? Slujeşte tatăl tĕu
La rege, e Spaniol?

Pajul.

Căzù la St. Quentin.
El era colonel pe ceata de călări
A ducăi de Savoia şi se numea Alonzo
Conte de Henarez.

Carlos.

(luăndu-l de mănă şi uităndu-se grav la dĕnsul).
Epistola aceasta
Ţi-a dat-o Regele!

Pajul (atins).

Acest prepus, Alteţă
Eu nu l'am meritat.

Carlos (cetind scrisoarea).

„Deschizi cu-această cheie odăile din fund
„Ce sunt in pavilionul reginei, acolo
„Te duci tot inainte ş'ajungi la cabinetul
„Din urmă, păn la care nu poate să străbată
„Nici umbră de spion. Acolo va putè
„Amorul să rostească prin vorbe ceea ce
„Au arĕtat păn astăzi prin semne sfiicioase.
„Amantul nendrăzneţ acolo ascultare
„Va dobăndì, şi dulce resplată-i se va da
„Pentru a sa răbdare." — Nu-i vis, nu-i nebunie.
Acesta-i braţul meu, aceasta-mi este spada.
Aceste vorbe-s scrise. E drept, e adevĕr,
Eu sunt iubit, iubit. O! dar, ea mĕ iubeşte!
(aleargă prin casă ca nebun cu braţele ridicate in sus).

Pajul.

Aideţi să vĕ conduc.

Carlos.

Să-mi vin intăi in fire.
Această fericire cutremur' al meu suflet
De spaimă şi de groază. Sperat-am vre odată

Un vis așa de măndru? Ce om așa de iute
Se va putè deprinde de-a fi un Dumnezeu!
Ce-am fost și ce 's acuma? Alt cer mĕ luminează
Alt soare imi lucește! Iubit, dar sunt iubit!

Pajul (vrĕnd să-l conducă).

Prinț, prinț, aici nu-i locul! — Uitați

Carlos.

Pe tatăl meu...
Pe rege!.. (lasă să cadă brațele, se uită cu spaimă imprejur ș'incepe a se stăpănì).
E grozav! Amice, ai dreptate.
Iți mulțămesc, am fost puțin cam turburat.
A fi silit să tac, să 'ngrop in pieptul meu
Atăta desfătare, aceasta e grozav!
(luănd pe paj de mănă și ducĕndu-l de-o parte).
Aceea ce-ai vĕzut, auzi? și n'ai vĕzut
Ca un săcriu remăie in pieptu-ți cufundat.
Acum te du. Eu vin. Nu trebui impreună
Să fim vĕzuți aice. Te du. (Pajul vra să easă)
Mai stăi, ascultă!
(Pajul se 'ntoarce, Carlos ĕi pune măna pe umĕr și se uită in fața lui serios și grav).
Tu iei cu tine-o taină grozavă ca acele
Puternice otrăvi ce sfarmă vasele
In care sunt păstrate. Să-ți stăpănești figura,
In veci să n'afle capul ce sinul tĕu ascunde.
Fii mut ca instrumentul care primește sonul
Ș'il reproduce, insă el singur nu aude.
Tu ești copil — urmează tot astfel să remăi.
Fii totdeauna vesel. Căt fù de ințeleaptă
Acea ce te-a trimis, pe tine să te-aleagă
Pentru-un mesaj de-amor. Pintre copii ca tine
Ar căuta zadarnic Don Filip un spion.

Pajul.

Și eu m'oiu simțì măndru, Alteță, de a fi
Stăpăn peste o taină ce regele n'o știe.

Carlos.

Nesocotite tĕnĕr! De-aceasta trebui tocmai
Să tremuri — De cumva ne-om intălnì in public,
Te-apropie de mine cu frică și respect.
In veci deșertăciunea să nu te ispitească
De-a arĕta prin semne că prințul te protege.
Greșala cea mai mare ce ai putè să faci
Ar fi de-a-mi place mie. O știre ce deacuma
Ai mai avè a-mi spune, nu o rostì prin vorbe,
Nu o increde limbii. Nu meargă vestea ta
Pe drumul obicinuit al găndului! Vorbește
Cu degetul, sau geana. Te-oiu asculta cu ochiul.
Lumina și vĕzduhul de prin prejurul nostru
Lui Filip sunt vĕndute, chiar zidurile mute
Sunt in serviciul sĕu. Aud viind
(Camera reginei se deschide și esc ducele de Alba).
Pornește!
La revedere!

Pajul.

Prinț, băgați de samă bine
Să nu greșiți odaea.

Carlos.

E ducele. Nu, nu.
Prea bine, voiu venì.

SCENA V.

Don Carlos. Ducele de Alba.

Alba.

Alteță, douĕ vorbe.

Carlos.

Prea bine, altă dată.
(vra să easă)

Alba.

In adevĕr, aicea nu pare nimerit.
Alteța Voastră poate preferă să m'asculte
In cabinetul sĕu?

Carlos.

De ce? Ș'aici se poate,
Numai grăbiți-vĕ, fiți scurt.

Alba.

Ce mĕ aduce
La Inălțimea Voastră e ca să-i mulțămesc
Adănc respectuos pentru cele știute...

Carlos.

Cum, mulțămire mie? Din partea ducăi de-Alba?

Alba.

Indată ce-ați eșit din sala regelui
Primii inștiințarea să plec pentru Bruxella.

Carlos.

Așa, pentru Bruxella?

Alba.

Cui am a mulțămì

De nu bunei voinţe cu care-Alteţa Voastră
A mijlocit la rege?

Carlos.

Cum, eu? Eu nici de cum.
Plecaţi? Plecaţi cu bine!

Alba.

Atăt aveţi a-mi spune?
Mĕ mir prea mult. Altfeliu nici o insărcinare
Nu are-Alteţa Voastră să-mi dee pentru Flandra?

Carlos.

Ce-aş mai putè avè şi tocmai pentru Flandra?

Alba.

Dar nu de mult părea că soarta astei ţeri
Cerea presenţa insăşi a Inălţimii Voastre...

Carlos.

Cum? Dar, in adevĕr. A fost de-aceasta vorba
Dar şi aşa e bine, mai bine chiar...

Alba.

Mĕ mir...

Carlos (fără ironie).

Sunteţi, — cine nu ştie? — un mare general.
Invidioşii inşii o recunosc aceasta.
Eu, eu sunt ăncă june. Chiar regele a zis.
Şi au avut dreptate. Acum pricep eu singur
Aceasta, şi mĕ bucur. Ertaţi-mĕ... Drum bun!
Vedeţi acum nu pot... am grabă... veniţi măne
Sau cănd veţi socotì, sau la intoarcerea
Din Flandra...

Alba.

Cum?

Carlos.

Plecaţi in timpul cel mai bun.
Veţi merge prin Milano, Lotringhia, Burgundia
Deacolo in Germania... Germania? Dar, dar
Vĕ ştie-acolo lumea. E luna lui April.
Mai, Iunie, in Iulie, dar, sau cel mai tărziu
La inceputul lunei lui August veţi ajunge
In Flandra. O sunt sigur, curĕnd vom auzì
De-a voastre biruinţi, s'aveţi să meritaţi
Increderea intreagă ce-am avut in Voi.

Alba.

Putè-voiu ca s'o merit, fiind deplin convins
De-a mea nemernicie?

Carlos

(după o mică tăcere cu demnitate şi măndrie).

Sunteţi atins? — Cu drept. Mărturisesc, n'a fost
Prea generos din parte-mi de-a v'ataca cu arme
Cu care nu sunteţi in stare să respundeţi.

Alba.

Ce feliu....

Carlos.

Imi pare rĕu că astăzi nu am vreme
Să port această luptă cu Alba; — altă dată.

Alba.

Prinţ, amĕndoi greşim in chip deosebit.
Voi mai bĕtrăn vĕ credeţi cu douezeci de ani
Şi eu mi-aduc a minte de timpul cănd eraţi
Cu atăţia ani mai tĕnĕr.

Carlos.

Fi bine?

Alba.

Mĕ găndesc
Monarcul căte nopţi ar fi răpit soţiei,
Frumoasei voastre mume, să poată dobăndì
Pentru corona sa un braţ cum e acesta.
De sigur el ştiea cu căt e mai uşor
A propaga monarchi decăt de-a-şi inmulţì
Provinţiile ţerei; cu căt e mai uşor
A da un rege lumii, decăt a procura
O lume unui rege...

Carlos.

E drept, dar, duce de-Alba...

Alba.

Căt sănge-a trebuit să verse-al seu popor
Păn douĕ picături din săngele sĕu propriu
Din voi făcù un rege.

Carlos.

E drept, aţi grămădit
Cu multă ghibăcie in douĕ vorbe tot
Ce meritul e'n stare s'opuie naşterii.
Acum aş vra să ştiu la ce conchideţi, duce?

Alba.

Vai! de regalul prunc ce 'n leagăn fiind ăncă
Ar cuteza să iee in ris pe doica lui!
E dulce de-a dormì pe-a noastre biruinţe,

Coroana strălucește de-a sale perle numai
Dar nu de-a noastre răni cu care-au fost plătite.
Această a mea spadă dictat-au legi spaniole
Popoarelor străine. Ea străluci naintea
Standartelor creștine, săpâ brazde de sânge
In astă parte-a lumii spre a primi sĕmĕnța
Credinței. Dumnezeu in ceriuri judeca;
Ici jos judecam eu!

Carlos.

Sau Dumnezeu, sau Dracul, ce face? Știu că brațul
Cel drept ați fost al sĕu. Dar să curmăm aceasta.
Sunt amintiri de care aș vra să mĕ scutesc.
Eu respectez numirea ce regele-a făcut.
El are trebuință de-un duce de-Alba, insă
Eu nu-l invidiez de-această trebuință.
Sunteți un mare om. Se poate. Mai că-mi vine
S'o cred. Mi-e frică insă că cu mai multe mii
De ani ați apărut pe lume prea de vreme.
Un Alba era omul ce trebuea să vie
L'al vremilor sfirșit, atunci când sumeția
Pĕcatelor umane, va scoate din răbdare
Cereasca bunătate, când crimele-or fi coapte
Ca spicele din lanuri, ș'a trebuì să vie
O secere de moarte ce nu mai are seamĕn.
Atunci, duce de Alba, veți fi la locul vostru.
O, raiu iubit, o, Flandra!—Dar să nu mai gândesc!—
Se zice c'ați luat cu voi un teanc intreg
De hotăriri de moarte subscrise de 'nainte:
Această prevedere e vrednică de laudă.
Astfeliu nu mai aveți de intrigi a vĕ teme.
O tată, cât de rĕu ți am ințeles eu scopul!
Eu te aveam de aspru fiindcă-mi refusai
O 'nsărcinare unde putea să strălucească
Numai un Alba singur, pe când aceasta este
O probă de-a ta stimă...

Alba.

Această vorbă, prinț
Ar merita...

Carlos.

Ce!

Alba.

Insă vĕ scapă naltul titlu
De fiu al regelui.

Carlos.

Aceasta cere sânge
Ia-ți spada...

Alba (rece).

Contra cui?

Carlos.

Din teacă scoate-ți spada
Ori te străpung...

Alba (scoțĕnd spada).

Ei bine, de sunt silit...
(se luptă).

SCENA VI.

Regina. Don Carlos. Ducele de Alba.

Regina.

(eșind spărietă din apartamentul ei),

Ce este! Săbii goale!
(către prinț cu nemulțămire și cu ton imperios).
O Carol!

Carlos.

(turburat de vederea reginei, lasă să cadă brațul, stă un moment fără mișcare, apoi se răpede spre duce ș'il imbrățoșează).

Impăcare!
Să fie tot uitat! (s'aruncă, fără a zice un cuvĕnt, la picioarele reginei, apoi se ridică iute și se răpede afară in cea mai mare turburare).

Alba (surprins și cu ochii țintiți asupra lor),

Pe Dumnezeu! Aceasta-i ciudat!

Regina

(stă câteva momente turburată și nehotărită, apoi se indreaptă incet spre apartamentul ei; ajungĕnd la ușă se intoarce).

Duce de Alba!
(ducele o urmează in apartamentul ei).

SCENA VII.

Cabinetul princesei Eboli.

Princesa Eboli, (in toiletă simplă, dar elegantă, cântă acompaniându-se pe alăută. Apoi intră Pajul reginei).

Eboli (ridicându-se răpede).

El vine!

Pajul (viind grăbit).

Singură! Mĕ mir că nu-l vĕd încă
Dar trebue să vie indată

Eboli.

Trebue?
El prin urmare vrea — e lucru hotărit..,

Pajul.

El vine 'n urma mea. — Princesă vĕ iubeşte!
Aşa sunteţi iubită cum nimeni n'a fost ăncă,
Şi nici va fi vreodată. Ce scenă am vĕzut!

Eboli (atrăgĕndu-l spre dĕnsa cu nerăbdare).

Zi iute, i-ai vorbit? Ce-a spus? cum te-a primit?
Ce vorbe a rostit? Părea nedumerit?
El a găcit persoana ce cheia i-a trimis,
Sau n'a găcit? Sau poate el a găndit la alta?
Ei bine, nu respunzi nici un cuvĕnt? Ruşine!
Eşti azi nesuferit, eşti rece ca o piatră!

Pajul.

Am vreme să vorbesc? — Şi cheia şi biletul
In antecamera reginei i le-am dat.
Cănd am scapat cuvĕntul că m'a trimis o damă,
Se turbură indată.

Eboli.

Se turburâ? — Prea bine.
Dar spune, spune iute...

Pajul.

Voeam să-i zic mai multe.
Dar el, galbĕn ca ceara mi-a smuls din măni scrisoarea
Şi, amenintător uităndu-se la mine,
Mi-a spus că ştie totul. Scrisoarea ce i-am dat
El o cetì cu spaimă şi incepù deodată
Să tremure 'n tot trupul...

Eboli.

A zis că ştie totul
Aşa a zis?

Pajul.

Aşa, şi mĕ 'ntrebâ de trei ori
De patru, dacă voi, chiar voi mi-aţi dat scrisoarea?

Eboli.

Chiar eu? Deci m'a numit pe nume?

Pajul.

Nu; pe nume
Nu v'a numit căci, zise, spioni de-ai regelui
Prea lesne ar putè s'asculte, să pîrească...

Eboli (surprinsă).

A zis aceasta?

Pajul.

Dar, a zis că regele
Se 'nteresează mult, prea mult să aibă ştire
De-acea scrisoare...

Eboli.

Cum? El a vorbit de *rege*
Ai auzit tu bine? De *rege?* a rostit
Chiar vorba asta?

Pajul.

Dar. Şi mi-a mai zis că este
O taină primejdioasă, că trebui să-mi păzesc
Ori ce cuvĕnt şi semn ca regele să n'aibă
Cumva vre un prepus.

Eboli (după o scurtă găndire, cu mirare).

Se potriveşte totul.
El au aflat de sigur... Nu-i de crezut! — Căci cine
Să-i fi discoperit? Dar mai intreb? — I-a zis-o
Amorul, dar, amorul, cu ochiul seu de şoim...
Dar spune mai departe: cănd a cetit biletul....

Pajul.

Biletul ar cuprinde, mi-a zis, o fericire
Ce-i dă fiori de spaimă, pe care niciodată
El nu ar fi visat-o. Atuncea insă duca
De Alba a intrat şi ne-am vĕzut siliţi...

Eboli.

Dar pentru Dumnezeu, ce treabă avea duca...
Şi el, de ce nu vine, de ce se intărzie?
Vezi cum te-ai inşelat? Ah! căt de fericit
El ar fi fost in vremea ce ai pierdut spuindu-mi
Că vrea a fi ferice.

Pajul.

Mĕ tem că duca de-Alba...

Eboli.

Ear duca? Ce amestec are-un ostaş ca dĕnsul
Cu dulcea-mi fericire? Nu a putut să-l lase,
Ori să-l indepărteze — e lucru prea uşor,
Cănd vrei — O! prinţul tĕu aşa de rĕu pricepe
Amorul, căt pricepe şi inima femeei!
El nu ştie ce sunt minutele — Tăcere!
Aud viind! Te dù! E prinţul. Fugi, iţi zic.
Dar unde-i alăuta? voesc a fi surprinsă,
Căntarea-i va da semnul.

SCENA VIII.

Princesa Eboli şi indată apoi *Carlos.*

(Eboli se aşază pe un scaun şi căntă).

Carlos.

(intră răpede şi se opreşte ca lovit de trăsnet).

O, Ceruri! unde sunt?

Eboli (lăsănd alăuta şi intimpinăndu-l).

Ce vĕd, prinţul Carlos?

Carlos.

Unde-s? Ce amăgire?

Eu am greşit odaea?

Eboli.

Ce bine ştie Carol,
A nimerì odăi in care se găsesc
Femei fără de marturi!

Carlos.

Princesă, mĕ iertaţi...
Princesă... am găsit o uş' aici deschisă...

Eboli.

Ciudat! mi se părea că insumi o 'ncuiasem.

Carlos.

Vi s'a părut — dar nu, vĕ inşelăţi, de sigur
Aţi vrut s'o incuiaţi. Aceasta cred şi eu.
Dar aţi uitat in urmă; era deschisă. Eu
Aud pe cineva căntănd din alăută...
Era o alăută. (uităndu-se imprejur) Aşa, eat'o colo.
Şi mie alăută — vĕ jur pe al meu suflet! —
La nebunie-mi place. Ascult. Mĕ simt uimit
Şi mĕ răped pierdut in camera aceasta...
Să vĕd frumosul ochiu al blăndei căntăreţe
Ce-atăt mĕ fărmecase...

Eboli.

O curiositate
Care s'a liniştit indată, pe căt vĕd.
(după o mică tăcere cu ton semnificativ)
O căt stimez bărbatul cel gingaş care minte
Spre a cruţa pudoarea unei femei...

Carlos (cu incredere).

Princesă,
Simţesc că 'n loc de-a drege, eu stric. Scutiţi-mĕ
De-un rol ce nu-s in stare să-l joc cu nici un chip.
Aici voi aţi cătat un adăpost de lume.
Aice, depărtată de oameni, aţi voit
Să v'adănciţi cu totul in tainele ascunse
A sufletului vostru. Deodată eu, impins
De steaoa-mi neagră, vin şi turbur visul vostru.
Deaceea, spre pedeapsă, am să mĕ duc in grabă...

Eboli (intăi surprinsă, apoi stăpănindu-se).

Prinţ, căt sunteţi de rĕu!

Carlos.

Princesă, inţeleg
Privirea ce-aruncaţi in jur, şi onorez
Timiditatea voastră. Vai de bărbatul care
In faţa turburării unei femei, se face
Mai indrăzneţ! Pe mine sfiala mĕ cuprinde
Cănd vĕd pe o femee nainte-mi tremurănd.

Eboli.

Să fie cu putinţă! Un scrupul aşa mare
E fără de exemplu din partea unui tĕnĕr
Şi ăncă fiu de rege. Dar, prinţ, acum vĕ rog
Eu singură să staţi. Aşa virtute mare
Pe ori şi ce femee o linişteşte. — Ştiţi
Că arătarea voastră aşa neaşteptată
Căntarea-mi favorită mi-a intrerupt. Deaceea
Am s'o incep din nou. Pedeapsa voastră, prinţ,
Va fi să m'ascultaţi.
(se duce spre canapea şi ia alăuta).

Carlos (puindu-se cam fără voe lăngă princesă).

Pedeapsa mi-e plăcută, precum mi-a fost şi vina.
Cuvintele din căntec erau aşa frumoase
Incăt le-aş asculta voios de-a treia oară.

Eboli.

Cum? voi aţi auzit!.. Aceasta e grozav!
Căci căntecul vorbeşte, imi pare, de amor.

Carlos.

Şi dacă nu mĕ 'nşăl de un amor ferice:
Cea mai frumoasă vorbă ce poate să rostească
O gur'aşa frumoasă—ce-i drept mai mult frumoasă
Decăt adevĕrată...

Eboli.

Nu e adevĕrată?

Vĕ indoiţi?...

Carlos (serios).

Socot că va fi foarte greu,
Carlos şi cu princesa de Eboli să poată

Vr'odat'a se 'nțelege când vorba-i de amor.
(Princesa stă uimită. El ia sama și urmează cu galanterie)
Căci cine-ar putè crede când vede a princesei
Trandafirie față, că a pětruns amorul
Vr'odat' in acest sin? O pentru voi, princesă
Nu poate fi pericul că-ți suspina de dor
Și nu-ți fi ascultată.. — Adevěrat amorul
E cel făr de speranță.

Eboli (redobândindu-și veselia).
O prinț, tăceți, lăsați
Un ton așa de jalnic. — S'ar zice că chiar astăzi
Pe voi vě prigonește o soartă dușmănească.
(luându-l de mână cu ton dismierdător)
Nu sunteți vesel, prinț — voi suferiți. Se vede!
E cu putință, prinț? Să suferiți, voi, care
Aveți chemarea dulce ca să vě bucurați
De bunurile lumii, voi căruia natura
I-a dat cu prisosință a sale daruri toate
Și care aveți dreptul la fericiri inalte?
Voi, fiul unui rege; mai mult decât atâta,
Voi ce din leagăn încă, primit-ați insușiri
Atât de strălucite, incât a lor lumină
Vě 'ntunecă chiar rangul; voi care 'n tribunalul
Femeilor, aveți judecători dispuși
Ca să vě dea dreptate chiar fără cercetare;
Și cine hotărește, de nu femeile
De merit, vitejie și slavă bărbătești?
Voi care biruiți c'o singură privire
Și, insuș fiind rece, pe alții ĕi aprindeți;
Voi care, de-ați iubì vr'odată cu amor
Ați da o fericire cum nu-i in paradis!
Acel bărbat pe care natura l'a'nzestrat
Cu deopotrivă daruri, să poată fericì
Pe mulți și pe puțini, ar fi nenorocit!
O cer, ce i-ai dat totul, de ce i-ai refusat
Și ochii ca să vadă a sale biruințe?

Carlos.
(care tot timpul a fost acufundat in o adâncă distracție, se deșteaptă prin tăcerea princesei).
Frumos! Neasemenat! Cântați acest pasaj,
Princesă, înc' odată!

Eboli (uitându-se la dênsul cu mirare).
Carlos, unde erați?

Carlos (sculându-se).
E bine că-mi aduceți a minte! Sunt silit
Să plec, să plec in grabă de-aice...

Eboli.
Unde?

Carlos.
Afară
La aer, să resuflu. Lăsați-mě, princesă
Imi pare că in juru-mi se 'nflacără pământul!..

Eboli (oprindu-l cu putere).
Ce-aveți, de unde vine această nențeleasă
Purtare? (Carlos se oprește pe gânduri. Ea ĕl atrage lângă dênsa pe canapea)
Dragă Carol, vě trebue repaos.
In turburare fierbe al vostru sânge, stați
Aice lângă mine. Goniți aceste negre,
Aprinse fantasii. Și vě 'ntrebați in sine
De știe-a voastră minte ce inima v'apasă?
Și dacă știți: nu este in toat' această curte
Un singur cavaler, nu este nici o damă
In stare să vě 'ndrepte, voiam să zic, in stare
Să vě 'nțeleagă; nu e nici una demnă...

Carlos (distras).
Poate
Princesa Eboli...

Eboli (răpede, veselă).
In adevěr!

Carlos.
Dați-mi
O suplică, — o scrisoare de recomendațiune
La tată-mio. Se zice c'aveți trecere mare.

Eboli.
Cine v'a spus aceasta? (in parte). Aha! acest prepus
Făcea ca să muțească.

Carlos.
Istoria aceasta acuma au aflat-o
De sigur toată lumea. Ideea imi venise
De-a merge in Brabant ca să... ca să-mi câștig
Pintenii mei acolo. Dar tată-mio n'a vrut.
El, ca un bun părinte, cumplit se ingrijește
Că nu cumva in vremea ce-oiu comanda oștirea
Să capět vre o tusă.

Eboli.
Carlos, sunteti fațarnic.
Mărturisiți c'aceste sunt numai meșteșuguri
Ca să scăpați de mine. Priviți in ochii mei!

Acel ce nu viseazä decăt isbănzi şi lupte
Cavalereşti — acela, se va 'njosì 'ntr' atăta
Incăt să fure lacom cordele prăpădite
De dame... şi... ertaţi.... (depărtănd cu ghibăcie gulerul lui, scoate un fiong de corde ce era ascuns acolo)
la dënsul să le-ascundă
Ca scule preţioase?

Carlos (dănd inapoi cu surprindere).
Aceasta e prea mult, princesă, sunt tradat.
Nu-i nimene in stare pe voi să vë inşele,
V'aţi inţeles cu demoni, cu spirite 'nfernale!

Eboli.
De-aceasta vë miraţi? De-atăt numai? Vë prindeţi
Că voiu reamintì inchipuirii voastre
Istorii, dar,.. istorii... Cercaţi, më intrebaţi!
Cănd a capriciului nevinovate glume
O şoaptă trecëtoare ce s'a pierdut in aer,
Un zimbet, stins indată de gănduri serioase,
Cănd chiar un gest, o mină făcute fără voe
Nu au scăpat de mine in samă nebăgate,
Veţi judeca uşor de-am inţeles, atuncea
Cănd vreaţi a fi 'nţeles.

Carlos.
Aceasta-i indrăzneţ!
Princesă, bucuros, më prind. Vë 'ndatoriţi
In inima-mi a face discoperiri pe care
Nu le-am ştiut eu insumi?

Eboli (serios şi cam atinsă).
Nu le-aţi ştiut voi insuţi?
Vë 'mprospëtaţi mai bine memoria! Aici nu e
O camer' a reginei in care ţi se cere
Să te ascunzi sub mască. Vë turburaţi, s'aprinde
Deodată faţa voastră? O dar! Cine-ar putè
Să fie-aşa ghibaciu, aşa pëtrunzëtor
Atăta de sumeţ, de a păndì pe Carol
Cănd Carol se socoate păzit? Cine-l vëzù
La balul cel din urmă cănd, fiind cavalerul
Reginei, a lăsat-o deodată, şi, intrănd
Cu sila in părechia de-alături, dete măna
Princesei Eboli, in loc s'o dea reginei —
Greşală, prinţ, pe care, chiar regele-a vëzut-o
Ce-atunci venise tocmai?

Carlos (cu suris ironic).
Chiar el? In adevër.
El mai ales aceasta nu trebuea s'o vadă?

Eboli.
Nu trebuea să vadă nici scena din capelă,
Pe care prinţul Carol acum va fi uitat-o.
Eraţi in rugăciune naintea Preacuratei
Fecioare, in genunchi, cănd s'auzì deodată —
Voi nu eraţi de vină — un freamët, o mişcare
De rochii femeeşti. Atunci pe gloriosul
Infant al lui Don Filip un tremur ël apucă
Cum tremur' un eretic in faţă cu altarul;
Pe palida sa buză se stinge rugăciunea;
In focul pasiunii — era o comedie
De ris şi plăns deodată, — el ia măna statuei
Şi sărutări de foc se 'ntipăresc pe peatră.

Carlos.
Më invinovăţiţi degeaba. Am făcut
Aceasta din credinţă.

Eboli.
Prinţ, asta-i alt' ceva.
Atunci şi intr'o sară cănd Carol sta la joc
Cu mine şi regina şi cănd cu ghibăcie
El imi fură mănuşa, — atunci era distras?
(Carlos se scoală spăriet)
Ce-i drept dup' o minută a fost aşa amabil
Să joace 'n loc de carte mănuşa mea pe masă.

Carlos.
O Doamne! Ce-am făcut!

Eboli.
Un lucru ce acuma
Nu-l veţi tăgăduì, sperez. Căt de plăcută
Surprindere-am avut, cănd am găsit in urmă
O hărtiuţă mică ascunsă in mănuşă.
Era cea mai duioasă romanţă, prinţ, pe care...

Carlos (curmăndu-i vorba iute).
Era... o poesie. Nimic mai mult. In capu-mi
Se fac căte odată beşice deşanţate
Ce tot atăt de iute se sparg cum se formează.
Atăt a fost. De-aceasta să nu mai fie vorbă!

Eboli.
(se depărtează de dënsul cu mirare şi-l observă cătva timp din depărtare).
Eu am sfirşit. A mele cercări nu se pot prinde
De-acest original. (tace căteva momente).
Dar cum? Nu e aceasta
O fudulie numai ce, pentru ca să facă

Plăcerea sa mai mare, aşază pe-a sa faţă
A modestiei mască?
(apropiindu-se de prinţ şi privindu-l cu indoeală).
Prinţ, tălmăciţi-mi singur.
Naintea unei uşe cu farmece 'ncueată
Mě aflu, şi n'am cheea cu care s'o discuiu.

Carlos.

Tot astfel stau şi eu 'naintea voastră,

Eboli.

(Ĕl părăseşte iute, se primblă cătva timp in tăcere şi pare a găndì la ceva grav. Insfirşit, după o pausă, se adresează la dĕnsul cu gravitate).

Fie!
Mě hotăresc in fine de a vorbì. Pe voi
V'aleg judecător. Aveţi un suflet nobil.
Sunteţi bărbat şi prinţ şi cavaler. M'arunc
La pieptul vostru, prinţ; cer măntuirea mea
Sau, dacă nu-i scăpare, şi dacă sunt pierdută
Voi compătimitor să plăngeţi a mea soartă.
(Prinţul s'apropie cu mirare plină de interes)
Un favorit obraznic al regelui Don Ruy
Gomez conte de Silvia imi cere măna; Filip
A incuviinţat; tocmala e făcută
Şi eu am fost vĕndută la creatura sa.

Carlos (cu foc).

Vĕndută? — Voi vĕndută şi earăş de vestitul
Neguţitor al Spaniei?

Eboli.

Nu; ascultaţi intăi
Păn la sfirşit. N'a fost destul să mĕ jertfească
Politicei, ei chiar imi urmăresc virtutea.
Cetiţi! Acest bilet va demasca pe-un sfănt?
(Carlos ia hărtia, dar ascultănd cu nerăbdare istorisirea princesei, nu-şi ia timpul să citească)
Unde-oiu gasì scăpare? Păn astăzi, prinţ, măndria
Mi-au apărat virtutea. Dar insfirşit...

Carlos.

Căzureţi!
Căzureţi insfirşit! Nu! Pentru Dumnezeu!
Nu!

Eboli (cu măndrie şi nobleţă).

Eu să cad! Prin cine? O! nepĕtrundere,
A spiritelor mari! A socotì favoarea
Femeei, fericirea iubirii ca o marfă
Ce este de vĕnzare! Ea singură pe lume
La nimeni nu se vinde decăt la sine insăşi.
Amorul esie preţul amorului! El este
Odorul fără preţ pe care voiu să-l dau
In dar, sau dacă nu, eu voiu să-l inmormĕnt
Făr a-l gusta in veci! — ca negustorul măndru
Ce stănd nesimţitor la toată bogăţia
De pe Rialto, şi, de regi bătĕndu-şi joc,
Au aruncat in marea mărgăritarul seu
Prea măndru de al vinde mai jos de al seu preţ.

Carlos (in parte).

Pe Dumnezeu! Această femee e frumoasă!

Eboli.

Numească-se aceasta capriciu, vanitate
Tot una-i! Eu nu 'mpart a mele desfătări!
Bărbatului acela pe care l'oiu alege
Eu totul ĕi voiu da. Voiu da odată numai
Dar pentru vecinicie. Pe *unul*, ĕl va face
Amoru-mi fericit, dar el se va simţì
A fi un Dumnezeu! A sufletelor noastre
Duioasă armonie, o blăndă sărutare,
Imbătătoarea oară a dulcii voluptăţi,
Al frumuseţei farmec divin — aceste 's toate
Colori impreunate — pornite dintr'*o* rază,
Sunt frunze dintr'*o* floare. Şi eu, nesocotita!
Eu singură aş rupe o foae din potirul
Acestei scumpe flori! Eu insumi a femeei
Inaltă maiestate, cap'd'opera naturei
Eu insă-mi aş sfărma-o, ca să 'ndulcesc cu dĕnsa
Cele din urmă zile a unui desfrĕnat!

Carlos (in parte).

Nu este de crezut! Fra aşa femee
Ascunsă in Madrid! Şi pentru 'ntăia oară
O aflu abie astăzi!

Eboli.

De mult această curte,
De mult această lume eu le-aş fi părăsit
Ş'in zidurile sfinte a unei monăstiri
M'aş fi inmormĕntat! Dar este ănc 'un lanţ
Un singur, ce mĕ leagă puternic de-astă lume.
Ah! poate-i o fantomă, dar mi-e atăt de scumpă!
Iubesc şi nu-s iubită!

Carlos (cu foc, mergĕnd spre dĕnsa).

Tu eşti, tu eşti iubită!
Iţi jur! Atăt de sigur că e un Dumnezeu
In ceruri! Eşti iubită cu dor nemărginit!

Eboli.

Juraţi? Voi mi-o juraţi? Ah! asta a fost zisă
De ăngeru-mi cel bun. Dar, dacă voi juraţi,
Carlos, atunce cred, atunce sunt iubită!

Carlos (stringĕnd-o cu dragoste in braţe).

Copilă blăndă, dulce; fiinţă adorată!
Te-ascult şi te privesc uimit, in desfătare!
Ce muritor sub ceruri te-ar fi vĕzut odată
Şi s'ar putè fălì că ăncă n'a iubit?
Dar ce caţi tu aice la curtea lui Don Filip?
Ce vrei aice, ănger frumos, pintre călugări
Şi intrige popeşti? Aceasta nu e clima
In care prosperează aşa gingaşă floare.
Ei ar voì s'o rumpă! Ar vrea... O, se 'nţelege!
Dar nu! atăt de sigur că inima-mi se bate
Nu!—Eu te voiu cuprinde cu braţul meu, te-oiu duce
In braţe pintre demoni şi iadul lor. Voiu fi
Ăngerul tĕu de pază!

Eboli (cu privirea celui mai mare amor).

O! Carol ce puţin
V'am cunoscut! Ce bine plăteşte-al vostru suflet
Pe cel ce-a căutat nobleţa-i s'o priceapă.
(ia măna lui şi vrea s'o sărute).

Carlos.

Unde sunteţi, princesă?

Eboli (cu fineţă şi graţie privind măna lui).

Căt este de frumoasă! Căt este de bogată
Această mănă! Prinţ, ea are doue daruri
De impărţit: un sceptru şi inima lui Carol!
Şi... poate amĕndoue l'aceeaşi muritoare?
La *una* acest dar măreţ, dumnezeesc!
Ce-ar fi, de-aţi hotărì in doue să-l imparteţi?
Reginele nu ştiu iubì şi o femee
Ce poate să iubească nu ştie a domnì.
Deaceea e mai bine să impărţiţi; — chiar astăzi,
Chiar astăzi, prinţ. Cum! poate voi aţi şi impărţit?
Atunci cu-atăt mai bine. Cunosc eu pe această
Femee fericită?

Carlos.

Vei şti-o; ţie numai
Copilă, mĕ discopĕr. Dar, voiu să mĕ discopĕr
Nevinovatei tale simţiri, naturei tale
Curate, sfinte ăncă. Tu eşti din astă curte
Intreagă, cea mai demnă, unica, cea intăi
Ce 'ntreg sufletul meu ĕl inţelege. — Ei bine,
Mai mult nu-ţi voiu ascunde. Iubesc!

Eboli.

Vicleanule,
Aşa ţi-a fost de greu ca să mărturiseşti?
Am trebuit să fiu intăi demnă de jale
Ca 'n urmă să mĕ afli şi demnă de amor!

Carlos.

Ce-i asta? Ce 'nsemnează?...

Eboli.

A-ţi bate joc de mine
N'a fost frumos; chiar cheia să zici că n'ai primit-o?

Carlos

O! cheia, cheia! (după un moment de găndire).
Dar; era aşa... Acum
Eu inţeleg! O! Doamne!

Eboli.

(Tăcere lungă din partea amĕndurora. Deodată princesa strigă şi cade).

Blăstĕm! Ce am făcut!

Carlos,

(ridicăndu-se cu expresia celei mai violente dureri),

Să cad atăt de jos din raiul ce visasem!
O, asta e grozav!

Eboli (ascunzăndu-şi faţa in perine).

O Doamne! Ce discopĕr!

Carlos (căzĕnd in genunchi dinaintea ei).

Nu's vinovat, princesă... pasiunea mea... o crudă
Inşelăciune... jur, că nu sunt vinovat!

Eboli (respingĕndu-l).

Fugi, pentru Dumnezeu! din ochii mei!..

Carlos.

In veci!
In astă turburare cumplită să vĕ las!

Eboli (respingĕndu-l cu violenţă).

Din generositate, din milă, fugi din ochi-mi
Voeşti să mĕ omori? Uresc privirea ta!
(Carlos vra să easă)
Dă-mi cheia şi scrisoarea! Scrisoarea ceealaltă.

Carlos.

Cealaltă? Care alta?

Eboli.

Acea a regelui.

Carlos.

A cui?

Eboli.

A regelui, pe care ți-am fost dat-o.

Carlos.

Scrisoarea regelui și scrisă cătră voi?

Eboli.

O ceruri! in ce stare grozavă mĕ găsesc!
Dă-mi inapoi scrisoarea, imi trebui...

Carlos.

Regele
Scrisori vĕ scrie vouĕ?

Eboli.

Dă-mi inapoi scrisoarea
In numele-a toți sfinții!

Carlos.

Nu trebuea scrisoarea
Să-mi demascheze mie pe oare cineva?

Ecoli.

Sunt moartă! Dă-mi acuma...

Carlos.

Scrisoarea...

Eboli.

O! smintită
Ce sunt! Ce am făcut!

Carlos.

Deci insuș regele
Scrisoarea v'a trimis-o! Aceasta schimbă totul.
(ridicând scrisoarea in sus cu mare bucurie)
Scrisoarea asta-i scumpă, e grea, neprețuită!
Sunt prea ușoare toate coroanele lui Filip
Ca s'o rescumpere! — Scrisoarea — o păstrez! (ese)

Eboli (căutând să-i taie drumul).

O Doamne-atotputernic! Pierdută! Sunt pierdută!

SCENA IX.

Princesa Eboli singură.

(Ea stă un moment amețită; apoi, după ce a eșit Carlos, aleargă după dĕnsul și vra să-l cheme inapoi).

Prinț, ăncă un cuvĕnt; prinț, ascultați! — Se duce!
El mĕ disprețuește! Oh! Eată-mĕ lăsată
In crudă isolare! Respinsă, părăsită!
(Cade pe un scaun. După o pausă)
Ba nu, sacrificată! Sacrificată unei
Rivale. El iubește — nu este indoeală.
El mi-a mărturisit-o. Dar cine e această
Femee fericită? Atăt e vederat
Că dragostea lui este contrară datoriei:
Se teme să nu fie discoperit. Ascunde
Amorul sĕu de rege. De ce de rege tocmai,
Când regele-ar dorì să-l vadă 'namorat?
Sau poate se ascunde Carlos de Filip, nu
Fiindcă-i este tată, ci dintr'o altă causă!
Când a discoperit proiectele galante
A regelui, atunci i-a isbucnit deodată
In față bucuria... De ce virtutea lui
Altfeliu atăt de aspră, acuma dispăruse —
Acum, tocmai acum? Și ce folos va trage
Când regele reginei necredincios...
(se oprește deodată surprinsă de o idee subită. Totdeodată scoate de la sin fiongul de cordea ce luase de la Carlos, ĕl privește și-l recunoaște).

Nebună
Ce sunt! O insfirșit acum! Unde-mi era
Găndirea! Ochii mei se dispainjinesc...
De mult ei se iubise, nainte ca monarcul
S'o iee de soție. Și prințul niciodată
Nu m'a vĕzut pe mine când ea nu era față.
Deci el se adresa la dĕnsa, pe când eu
Credeam că sunt iubită cu-amor așa fierbinte
Cu dor nemărginit! O crudă amăgire!
Și vai! a mea simțire *ei* am discoperit-o!
(pausă)
Și oare o iubește de tot făr de speranță?
Nu pot să cred aceasta. Amor făr de speranță
Nu poate ca să ție in lupt' așa de mare!
Să nu vrea voluptatea s'o guste, după care
Suspină in zadar cel mai inalt monarc
Din lume... Astă jertfă n'o face un amor
Ce-i fără de speranță! — Ce arzĕtor era
Sărutul sĕu! Cu câtă iubire el m'a strins
La pieptu-i infocat! Așa o incercare
Prea mare ar fi fost pentr'o fidelitate
Ce nu-și așteaptă plată! El, cheia a primit-o,
Convins că i-a trimis-o regina; așa dar
El a crezut Amorul in stare de a face
Un pas așa sumeț! Și a venit, dar! El
A cutezat să vie! Deci crede că soția

Lui Filip e in stare să ia o hotărire
Atăta de nebună! Ar crede el aceasta
De n'ar fi fost prin alte dovezi incurajat! —
E dat pe faţă totul! — El este ascultat.
Ea ĕl iubeşte. Dar, pe viul Dumnezeu!
Această *Sfântă* simte! — Căt este de vicleană!
Eu insami tremuram in faţă c'o virtute
Aşa de 'nfricoşată. Ea strălucea alături
Cu mine, ca o zină. Eu mĕ stingeam in faţă
Cu-aşa lumină mare! Invidiam in suflet
Această frumuseţă, această linişte
Sublimă, ce nu ştie a inimei umane
Adănc mişcate valuri! Ş'această linişte
Era numai părere? Ea urmărea deodată
Pe ambele plăceri opuse; faţa ei
Şi-o'mprejmuea cu raza virtuţii şi 'ndrăznea
In taină ca să guste a viciului dulceaţă!
Aşa o sumeţie ar fi avut! O faptă
Ca asta s'ar urma ş'ar sta nepedepsită,
Fiindcă nu s'arată nici un resbunător!
Pe Dumnezeu! aceasta n'a fi!.. O adoram...
Vreu rĕsbunare! Vreu ca regele să afle
Această 'nşelăciune! — Dar cum? —
(după o scurtă găndire)
In acest chip
Uşor va merge ştirea păn' la urechia lui!.

SCENA X.
Un apartament in palatul regal.

Ducele de Alba. Domingo.

Domingo.
Aveţi ceva a-mi spune?

Alba.
Dar, o descoperire
Ce astăzi am făcut-o şi despre care ăncă
Imi trebuĭ lămuriri.

Domingo.
De ce discoperire
Vorbiţi?

Alba.
M'am intălnit cu prinţul Carol astăzi
In antecamera reginei. El mi-aruncă
Insulte. Ne aprindem. Se face sgomot mare.
Ne scoatem spadele. Atunci, la acest vuet,
Regina se arată, se pune intre noi,
Priveşte pe Carlos c'un ochiu care trada
Intimitate strinsă şi mare-autoritate.
L'aceast'a ei privire se moaie braţul lui;
El sboară l'al meu piept; simţesc o sărutare
Fierbinte — el dispare!

Domingo.
Aceasta este foarte
Suspect, duce de Alba. Treziţi in mintea mea
Prepusuri vechi pe care de mult eu le hrănesc.
Gonisem aste gănduri ce ăncă nimĕruia
Păn astăzi nu le-am spus. Sunt săbii care au
Două tăiuşuri; sunt prieteni indoelnici
De care eu mĕ tem. E greu de a cunoaşte
Pe oameni, insă este mai greu de a-i pĕtrunde.
Cuvinte ce-am scăpat sunt ca acei prieteni
Pe care-am insultat. Deaceea taina mea
Eu am inmormĕntat-o păn timpul o va scoate
De sineş la lumină. A face oare care
Serviciuri regilor e foarte primejdios,
Ca glontele acela ce, dacă nu loveşte
In ţintă, se intoarce 'napoi cătră ţintaş.
Eu aş putè să jur pe evanghelie
Că este drept ce zic, dar a avè un martur,
O vorbă prinsă 'n sbor, o filă de hărtie,
Mai mult se preţueşte decăt cea mai intimă
Simţire ce o ai. E o nenorocire
Că ne aflăm in Spania.

Alba.
De ce nenorocire?

Domingo.
La ori ce altă curte se pot găsi prilejuri
In care pasiunea pe sine să se uite.
Aici este legată cu legi spăimăntătoare.
Reginele spaniole cu greu pot să greşească
— Aceasta voiu s'o cred — dar dac' odată numai
S'ar intămpla aceasta, ce bine-am profita!

Alba.
Ascultă mai departe. Carlos a vĕzut astăzi
Pe rege. Audienţa ţinù un cias intreg.
El a cerut guvernul Provinţelor de Jos
Cu multă stăruinţă. Din camera dealături

Eu tot am auzit. Apoi, când la eşire
Ne-am intâlnit, vĕzui că ochii sei sunt umezi
De lacrimi. La amiazi ĕl vĕd cu o figură
Triumfătoare, vesel că regele pe mine
M'a preferit. Imi spune că-i e mulţămitor,
Că toate-ar fi schimbate, c'aşa ar fi mai bine. —
El nu ştie să mintă. Cum trebui să desleg
Aceste contrazicerі? El pare incântat
Că rugămintea lui n'a fost indeplinită
Şi mie regele imi dă astă favoare
Cu semne de mânie. Ce trebue să cred?
In adevĕr această onoare samĕnă
Mai mult cu un exil decât cu o favoare.

Domingo.

Acolo am ajuns? Acolo? Un moment
Să sfărâme zidirea pe care-am ridicat-o
In ani intregi de muncă? Şi voi păreţi a fi
Aşa de liniştit? Cunoaşteţi pe-acest tĕnĕr?
Simţiţi ce ne aşteaptă de va avè puterea?
El... prinţul... Nu-i sunt duşman, dar mĕ'ngrijesc de tron,
De Dumnezeul nostru, de sfântul seu altar...
Infantul... (ĕl cunosc, pĕtrund in al sĕu suflet)
Lucrează la un plan infricoşat, Toledo;
El vra ca să devie regent, să 'nlătureze
Credinţa noastră sfântă. Aprins e al seu suflet
De o virtute nouă ce, plină de mândrie
Şi mulţămită 'n sine, refusă ajutorul
Ori cărei religiuni. *El cugetă!* In mintea-i
Hrăneşte deşanţate chimere. El pe *om*
Ĕl onorează. Duce, se potriveşte el
Să fie-al nostru rege?

Alba.

Fantome. Alt' nimica.
Mândria unui june ce, poate, vra să joace
Şi el un rol acuma, când n'are nici o treabă.
Vor trece-aceste toate când rândul va venì
Ca el să poruncească.

Domingo.

Eu mĕ 'ndoesc; e mândru
De libertatea sa. El nu vra să asculte
Şi nu ştie că altfel nu meriţi a supune
Pe alţii ascultării. E bun de-a fi pe tron?
Giganticul seu spirit va rupe cu 'ndrăzneală
Urzeala iscusitei politici ce-am ţesut.
Zadarnic am cercat trufaşa-i sumeţie
S'o moiu prin voluptăţi. El s'a împotrivit
Ispitei. Iţi e frică să vezi aşă un spirit
Păzit de-aşa un trup. Ş'acum ajunge Filip
La şesezeci de ani.

Alba.

Departe vĕ intindeţi
Privirile.

Domingo.

Regina cu dênsul e unită.
Incet se furişează in pieptul lor doctrina
Cea nouă, deşi ăncă pe-ascuns, pe nesimţite.
De va lua proporţii mai mari, noi vom vedè-o
Urcându se pe tron. Cunosc astă franceză
Din casa Valois. Dacă-şi permite Filip
Să aibă slăbăciuni, această inimică
Secretă, resbunarea spre noi va indrepta-o.
Norocul păn' acuma ne este cu priinţă;
Să-i prevenim: c'o cursă să-i prindem pe-amĕndoi.
Acum să insuflăm lui Filip un prepus —
Probat sau neprobat — destul ca indoeala
Să intre 'n al sĕu suflet. *Noi* nu ne indoim.
Şi nu-i greu de-a convinge când singur eşti convins.
De-aveam incredinţarea că *putem* face noue
Discoperiri, de sigur *vom face* ăncă multe.

Alba.

Remâne intrebarea cea mai de samă. Cine
Va 'nştiinţa pe rege?

Domingo.

Nici voi, nici eu. Aflaţi
Acel proiect pe care, de mult cu sirguinţă
L'am pregătit in taină. Azi ăncă ne lipseşte
Al treile tovarăş, şi cel mai insemnat
Din toţi. Inamorat e Filip de princesa
De Eboli. Hrănesc această pasiune
Ce-mi inlesneşte planul. In insuşirea mea
De sol, am pregătit cu 'ncetul pe princesă
La scopurile noastre. Şi dacă isbutesc,
Această tĕnĕră femee o vom face
A noastră aliată; vom face-o chiar regină.
Ea insăş mi-a trimes respuns să vin aice.
Eu am speranţă bună. Poate 'ntr'un singur cias
De noapte, crinii mândri ai casei de Valois,
Vor fi striviţi de talpa unei femei spaniole.

Alba.
Ce-aud? Eu stau uimit. Dominicanule,
Te-admir, ne-ai dat isbânda!

Domingo.
Tăcere! Cine vine?
Ea este. Insăşi ea.

Alba.
In camera de-alături
M'ascund. De-a fi nevoie...

Domingo.
Prea bine. Te-oiu chiema.

SCENA XI.

Princesa Eboli. Domingo.

Domingo.
La ordinele voastre, princesă.

Eboli.
Suntem singuri?
Imi pare c'am vĕzut ăncă pe cineva.

Domingo.
Cum?

Eboli.
Cine a eşit pe uşă chiar acum?

Domingo.
E ducele de Alba princesă, ce vĕ roagă
A fi primit şi el.

Eboli.
Ce vrea, ce poate duca
Să vree? nu ştiţi...

Domingo.
Eu? — Nu pot intăi să aflu
Din care intămplare am astăzi fericirea
Ca să vĕd din nou?
(pausă in care aşteaptă respunsul ei).
Venit-a insfirşit vre o imprejurare
Mai priincioasă pentru dorinţa regelui?
Avut-am eu dreptate să sper că o mai coaptă
Găndire vĕ va face ca să primiţi infine
Propunerile mele, ce tot aţi refusat
Din indărătnicie, sau din capriciu? Astăzi
Aştept cu nerăbdare...

Eboli.
Aţi inmănat la rege
Respunsul meu din urmă?

Domingo.
Am tot intărziat
Să-i fac aşa o rană. E ăncă timp, princesă,
Atĕrnă de la voi să-i alinaţi durerea.

Eboli.
Duceţi-vĕ la rege şi spuneţi că-l aştept.

Domingo.
Frumoasa mea princesă, pot crede serios
Asemenea respuns?

Eboli.
Eu nu glumesc, imi pare.—
Mĕ'nspăimăntaţi. — Ce este? Ce am făcut, cănd Voi,
Chiar Voi vĕ 'ngălbeniţi!

Domingo.
Surprinderea aceasta,...
Princesă... abia pot să inţeleg...

Eboli.
Nici trebui,
Eu n'aş vra pentru tot ce am mai scump pe lume
Aceasta să 'nţelegeţi. Destul că e aşa.
Nu vĕ munciţi degeaba să ştiţi cui datoriţi
Asemenea schimbare. Eu mai adaug ăncă
Spre măngăerea voastră că voi nu aveţi parte,
Şi nici biserica, l'acest al meu pĕcat,
Deşi bisericei, pe căt mi-aţi dovedit,
Ĕi e ingăduit in oare care casuri,
Să intrebuinţeze spre naltele ei scopuri,
Chiar trupurile noastre. Aceste curioase
Principii sunt prea nalte, părinte, pentru mine.

Domingo.
Princesă, le retrag de nu sunt necesare.

Eboli.
Rugaţi din partea mea, pe rege, ca purtarea-mi
Să n'o'nţeleagă rĕu. Aceea ce am fost

Odată, sunt şi astăzi. A *lucrurilor* stare
Deatunci s'a schimbat numai. Când plină d'indignare
Eu n'am vrut să primesc propunerile sale
Atunce ël aveam de soţul fericit
A celei mai frumoase regine; eu credeam
C'o soaţă credincioasă e vrednică să-i fac
Aşa un sacrificiu. Astfel credeam atunce,
Dar astăzi ştiu mai bine...

Domingo.

Urmaţi, urmaţi princesă,
Vĕd că ne înţelegem.

Eboli.

Intr'un cuvĕnt: am prins-o!
Nu voiu s'o cruţ mai mult. Făţărnicia ei
Acum e demascată. A inşelat pe rege,
Ispania intreagă, pe mine. Ea iubeşte,
Eu ştiu că ea iubeşte. Am să-i aduc dovezi
Ce-o vor umplè de groază. A inşelat pe rege...
Dar jur, că nu va fi neresbunat! Eu voiu
Să-i smulg cu mâna mea faţarnica sa mască
De naltă abnegare şi vina ei pe frunte
S'o vadă toată lumea. Această luptă mie
Imi este dureroasă, dar ce mĕ 'veseleşte
Şi ceea ce mĕ 'ncântă e — că a *ei* durere
Va fi cu mult mai mare.

Domingo.

Sunt lucrurile coapte!
Ertaţi să chem pe duce.

Eboli (cu mirare).

Ce vreţi să faceţi?

SCENA XII.

Princesa Eboli. Ducele de Alba. Domingo.

Domingo (conducĕnd pe duce).

Duce,
De Alba, vestea noastră soseşte cam târziu.
Princesa Eboli ne spune un secret
Pe care de la noi credeam că-l va afla.

Alba.

Atunci presenţa mea nu poate s'o surprindă. —
In mine nu mĕ 'ncred. Discoperiri de-aceste
Le face mult mai sigur privirea femeească.

Eboli.

Discoperiri....

Domingo.

Am vrea, princesă, să ne spuneţi
In care loc şi oară doriţi ca noi...

Eboli.

Ei bine
V'aştept mâni la amiazi. Puternice cuvinte
Mĕ fac să dau pe faţă chiar regelui această
Nelegiuită taină.

Alba.

De-aceasta am venit
Voi trebue dendată să 'nştiinţaţi monarcul,
Voi insuţi. Căci pe cine ar crede mai uşor
Decât pe voi, acel tovarăş mult ghibaciu
Ce-a dat soţiei sale?

Domingo.

Pe voi, ce veţi avè
Ori când asupra lui putere fără margini.

Alba.

Sunt duşman declarat al prinţului.

Domingo.

Aceasta
Se zice şi de mine, pe când asupra voastră,
Princesă Eboli, nu e nici un prepus.
In vreme ce noi trebue ca să păzim tăcere
Pe Voi vĕ 'ndatoreşte insărcinarea voastră
De a vorbì. Odată ce-a fi inştiinţat,
Ne va chiema monarcul. Lucrarea incepută
De voi — noi vom sfirşi-o.

Alba.

Dar cât mai grabnic trebui
Aceasta să se facă. Momentele sunt scumpe.
Aştept pe tot minutul porunca de plecare.

Domingo.

(după un moment de reflecţie intorcĕndu-se cătră princesă).

De s'ar putè cumva găsì scrisori. — Scrisori
De la infant minuni ar face... Pe cât ştiu...
Imi pare că dormiţi in camera reginei?

Eboli.

In camera de-alături. Dar pentru ce?

Domingo.

Acela
Care-ar putè deschide o broască... Nu cunoaşteţi
In ce loc ţine cheia ce umblă la casetă?

Eboli (găndind).

E o idee bună. Dar; socotesc că cheia
Se va găsì uşor.

Domingo.

Când scrii scrisori, iţi trebue
Ş'un om ca să le ducă. E numeroasă curtea
Reginei; de-am găsì vre-o urmă... sau cu aur
De-am face o cercare...

Alba.

N'a prins de veste nimeni
De are-aici la curte infantul vre-un prieten?

Domingo.

Nici unu 'n tot Madridul.

Alba.

Aceasta e ciudat!

Domingo.

Mĕ credeţi. Dispreţueşte intreaga curte; am
Dovezi despre aceasta.

Alba.

A! Imi aduc a minte!
Eşind de la regină eu am vĕzut pe prinţ
In vorbă cu un paj de-al ei; vorbeau in taină.

Eboli.

Nu... asta... era vorba de alt' ceva...

Domingo.

De ce?
Dac' am putè afla... imi pare prea suspect...
(cătră duce)
Cunoaşteţi pe-acel paj?

Eboli.

Copilării! Ce poate
Să fie alt' ceva? Destul că ştiu ce este.
Deci noi ne-om mai vorbì, nainte ca să vĕd
Pe rege. Păn atunce se pot afla mai multe

Domingo (luănd-o la o parte).

Şi poate regele spera, pot să i-o spun?
Şi care va fi ciasul in care-a lui dorinţe
Se vor indeplinì. Pot să-i vestesc ş'aceasta?

Eboli.

Peste căteva zile am să mĕ 'mbolnăvesc.
Indată de regina au să mĕ dispărţească,
După cum ştiţi că este la Curte obiceiul.
Ne mai eşind atunci din casă.....

Domingo.

Minunat!
Partida-i căştigată. Acum desfid pe toate
Reginele din lume!

Eboli.

Momentul a venit
Când trebui la regina să merg. La revedere!
(ese răpede).

SCENA XIII.

Ducele de Alba. Domingo.

Domingo.

(după o pausă in care a urmat pe princesă cu ochii).

Dacă ne-ajută, duce, această faţă rosă
Ş'a voastre bătălii...

Alba.

Şi Dumnezeul tĕu!
Aş vra să vĕd ce trăsnet ne poate sfărăma!

SCENA XIV.

O monăstire.

Don Carlos. Un călugăr.

Carlos (cătră călugăr, intrănd).

El a şi fost pe-aice? De-aceasta-mi pare rĕu.

Călugărul.

De trei ori păn acuma. S'a dus abie de-un cias.

Carlos.

N'a spus că se intoarce? Nu a lăsat respuns?

Călugărul.
A zis c'are să vie nainte de amiazi.

Carlos.
(apropiindu-se de-o fereastră şi uitându-se afară).

Departe de la drum e monăstirea voastră.
De 'ndrept ochii incolo, văd turnuri din Madrid
Ş'in partea asta văd curgênd Manzanaresul.
Imi plac aceste locuri. Tăcut aici e totul
Şi tainic

Călugărul.
Ca intrarea in lumea ceealaltă.

Carlos.
La probitatea ta eu am incredinţat
Părinte, tot ce am mai scump, mai sfânt pe lume.
Din muritori nici unul nu trebue să afle
Sau chiar să presupue, cu cine voiu vorbì
Aice in secret. Eu am cuvinte grave
S'ascund de toată lumea pe omul ce aştept.
Deaceea am ales această monăstire.
Socot c'aici sunt sigur de pândă şi trădări.
Nu ai uitat părinte cuvêntul ce mi-ai dat?

Călugărul.
Alteţa Voastră aibă incredere in noi.
Prepusul regilor nu cată prin morminte;
Ear curiositatea lipeşte-a sa urechie
De uşa fericirii sau patimei umane.
In zidurile-aceste nu mai există lumea.

Carlos.
Părinte, poate crezi că 'n astă prevedere
Şi frică se ascunde un cuget vinovat?

Călugărul.
Nu cred nimic.

Carlos.
Te 'nşeli. Te 'nşeli in adevěr.
Secretul meu s'ascunde de oameni, nu de Domnul.

Călugărul.
Aceasta, fiule, pe noi nu ne priveşte.
Deschis stă adăpostul acesta celor buni
Şi celor vinovaţi. Şi dacă hotărirea
Iţi este rea sau bună, culpabilă ori dreaptă,
Deaceasta vei da samă cătr'al têu suflet numai.

Carlos (cu căldură).
Aceea ce ascundem nu poate supěra
Pe Dumnezeul vostru. E vorba de făptura
Sa cea mai minunată. Socot că fără teamă
Eu ţie iţi pot spune...

Călugărul.
De ce? In care scop?
Mai bine, mě scuteşte. De mult m'am dispărţit
De lume ş'ale ei, gătindu-mě de drumul
Cel mare ce-am să fac. De ce, puţină vreme
Nainte de-a pornì, să 'ncarc umerii mei
Cu alte sarcini noue? Puţin ne trebueşte
Pentru a dobândì eterna fericire.—
Aud sunând. E oara să merg la rugăciune. (ese).

SCENA XV.
Don Carlos. Marchizul de Posa intră.

Carlos.
A! Eată-te 'nsfirşit!

Marchizul.
La ce ispită grea
Tu mi-ai supus răbdarea. De două ori lumina
A resărit pe ceruri, de când soarta lui Carol
S'a hotărit, ş'abie acuma am s'o aflu.
V'aţi impăcat? Respunde!

Carlos.
Cu cine?

Marchizul.
Cu monarcul.
Şi pentru Flandra earăş s'a hotărit...

Carlos.
Să plece
Chiar mâni duca de Alba. *Aceasta-i* hotărit.

Marchizul.
Nu este cu putinţă. Nu este! Tot Madridul
Să fie inşělat! Se zice c'ai avut
O lungă audienţă şi regele...

Carlos.

A remas
Ca piatra nemişcat. Deacuma despărţiţi
Suntem pentru vecie mai mult decât am fost.

Marchizul.

Tu nu te duci in Flandra?

Carlos.

Nu! Nu! Nu!

Marchizul.

O! a mele
Speranţe!

Carlos.

Lasă asta. De când ne-am dispărţit,
Rodrigo, ce 'ntâmplări in viaţa mea! Intâi
Tu ai să-mi dai un sfat. — Eu trebui să-i vorbesc,

Marchizul.

Reginei! Nu. La ce?

Carlos.

Sperez... Te 'ngălbeneşti? Fii liniştit. Eu trebui
Şi vreu să fiu ferice. - Dar vom vorbì de-aceasta
In altă zi; acuma să-mi dai un sfat cum, unde
Ei pot vorbì...

Marchizul.

Ce este? Pe ce se 'ntemeează
Un vis aşa nebun?

Carlos

Nu-i vis, pe Dumnezeu!
E adevĕr.
(scoţênd scrisoarea scrisă de rege princesei Eboli)
Această scrisoare importantă
Cuprinde adevĕrul. E liberă regină
Şi faţă cu dreptatea umană şi in faţă
Cu legile divine. Ceteşte ş'incetează
De-a te mira mai mult!

Marchizul (deschizênd scrisoarea).

Ce vĕd? e insaş mâna monarcului?
(după ce a cetit scrisoarea)
La cine-i adresată?

Carlos.

Princesei Eboli.
Alaltaeri mi-aduce un paj dintr' ai reginei
O cheie ş'un ravaş scris de o mână, mie
De tot necunoscută; imi zice că 'n aripa
Cea stingă din palat, ce este destinată
Reginei, mĕ aşteaptă in una din odăi
O damă, ce de mult eu aş iubì. — Indată
Mĕ duc...

Marchizul.

Nesocotite, te duci?

Carlos.

N'am cunoscut
Scrisoarea. Cunosc numai pe lume o femee.
Afară de-acea una, de Carol care alta
S'ar crede adorată? Cuprins de-un dulce farmec
Eu sbor spre acel loc. Un cânt dumnezeesc
Pornind dintr'o odae imi este călăuzul.
Deschid o uşă... intru... şi ce discopĕr? Vai!
Te las să judeci spaima...

Marchizul.

Găcesc ce s'a'ntâmplat.

Carlos.

De nu cădeam, Rodrigo pe mâna unui ânger
Eu aş fi fost pierdut, de sigur. — Inşelată
De vorba imprudentă ce ochii mei rostesc,
Se las' a fi răpită de dulcea nălucire
Că ea ar fi idolul spre care aspirez.
Se simte 'nduioşată de chinul cel ascuns
Ce 'n faţa mea se vede şi generosu-i suflet
Amoru-i imi oferă. Tăcerea-mi respectuoasă
Luând-o drept sfială, o rupe, şi-mi deschide,
Tot nobilul ei suflet.

Marchizul.

Tu-mi povesteşti aceasta
Aşa de liniştit? Princesa Eboli
Te-a inţeles. De sigur ea a pĕtruns in taina
Amorului ce simţi. — Ai insultat-o aspru. —
Pe rege e stăpână...

Carlos (cu incredere).

Ea este virtuoasă.

Marchizul.

Dar e, din egoismul amorului. Cunosc
Asemenea virtute. Cât este de departe

De idealul măndru şi liber ce resare
Din suflet de la sine ca floarea de pe cămp,
Ce, fără ajutorul culturei disvoltată,
Produce minunate, fărmecătoare flori.
Ea este ca o plantă din zone călduroase
Pe care-ai transportat-o intr'o mai aspră climă.
E creştere, principiu — numeşte-o cum iţi place,
O nevinovăţie cu muncă căştigată
Cu viclenii şi lupte amare ce-a purtat
Cu propriul sĕu sănge, dar cerul care vrea
Virtute-adevĕrată, puţin o ia in samă.
Tu singur cumpăneşte. Princesa va putè
Să ierte vre odată reginei, c'un bărbat
A refusat virtutea-i, păzită cu-aşa muncă,
Ce vrù ca să-i jertfească, spre a păstra soţiei
Lui Filip un amor lipsit de-ori ce speranţă?

Carlos.

Cunoşti tu pe princesă aşa de bine?

Marchizul.

Nu.
Abie de doue ori eu am vĕzut-o. Insă
Să-ţi spun ănc' un cuvĕnt. Mi s'a părut că dĕnsa
S'a apărat atăta de-a viciului ispită
Fiindcă ştia bine ce preţ are virtutea.
Vĕzui şi pe regină. O! ce deosebire
Carlos, intre-amĕndouĕ! C'un sentiment firesc
De nevinovăţie; uşoară, fără grijă,
Departe de-acel calcul al bunei-cuviinţe
Ce trebui studiat, străină deopotrivă
Fiind de sumeţie şi de timiditate,
Ea merge cu pas lin şi sigur pe ăngusta
Cărare a decenţei, ne-avĕnd nici o idee
Ce admiraţiune impune, chiar atunce
Cănd insăşi nici visează că merită-aprobare.
Acesta-i e portretul. S'asamĕnă cu dĕnsul
Princesa Eboli? Ea nu-şi pierdù virtutea
Fiindcă te iubea. Condiţia virtuţii
A fost al ei amor. Tu nu ai resplătit-o—
Ş'acuma va cădè.

Carlos (cu vioeiune).

Nu, nu!
(după ce a făcut căţiva paşi cu agitare)
Iţi spun că nu!
O! Dac'ar şti, Rodrigo, căt de frumos ĕl prinde
De a răpì lui Carol cea mai dumnezeească
Din fericiri — credinţa in binele ce este
In sufletul uman.

Marchizul.

Am meritat această
Mustrare? Nu iubite. Nu, nu, pe Dumnezeu!
Aceasta n'am voit. O! dac'ar fi un ănger
Această Eboli, voios aş venera-o
Şi aş ingenunchia, cu tine, inainte-i
Numai de n'ar cunoaşte secretul tĕu.

Carlos.

Vezi tu,
Ce neintemeiate iţi sunt a tale temeri?
Mai e aralte probe decăt acele numai
Ce ar acoperì-o pe dĕnsa cu ruşine?
Va cumpĕra ea trista plăcere-a resbunării
Cu al onoarei preţ?

Marchizul.

Sunt multe ce-au jertfit
Onoarea, ca să poată să spele o insultă.

Carlos (ridicăndu-se agitat).

Aceasta e prea crud. Ea-i nobilă şi măndră.
Eu o cunosc. N'am teamă. Zadarnic te incerci
Speranţa să-mi goneşti. Am să vorbesc reginei.

Marchizul.

Acuma? Pentru ce?

Carlos.

Eu nu mai cruţ pe nimeni — eu trebui să-mi ştiu soarta
Tu cată să-mi găseşti un mijloc să-i vorbesc.

Marchizul.

Şi vrai in adevĕr ca să-i arĕţi scrisoarea?

Carlos.

Nu mĕ'ntreba mai mult... Un chip ca să-i vorbesc...
Găseşte-un chip...

Marchizul.

Mĕ 'nşel, sau imi ziceai odată
Că tu iubeşti regina? Şi ai de gănd această
Scrisoare să-i arĕţi? Carlos, in ochiul tĕu
(Carlos pleacă ochii şi tace)
Cetesc ceva ce-mi este străin, necunoscut.

Tu iţi intorci privirea? E dar adevĕrat
Eu nu mĕ 'nşel. Să vĕd...

(Carlos ĕi dă scrisoarea marchizul o rupe).

Carlos.

Ce faci? Perdut-ai mintea?

(cu o mişcare mai blăndă)

Mărturisesc ţineam prea mult să am scrisoarea.

Marchizul.

Aşa-mi părea şi mie. Deaceea am şi rupt-o.

(Marchizul priveşte pĕtrunzĕtor pe Carlos, care se uită la dĕnsul cu nelinişte. Tăcere lungă.)

Respunde ce raport e intre profanarea
Regalei insoţiri şi intre-amorul tĕu?
De *Filip* te-ai temut? Ce lanţ impreunează
Călcarea datoriei din partea soţului
Cu-a tale indrăzneţe speranţe? Ce folos
Iţi dă a lui greşală? Acuma te pĕtrund.
Ce rĕu am cunoscut păn' azi amorul tĕu.

Carlos.

Rodrigo, cum? Ce crezi?

Marchizul.

Eu vĕd c'a mea părere
Deacum trebui s'o schimb. O! dar, odinioară
Era altfel. Atunce erai aşa bogat,
Aşa de arzĕtor. In márele tĕu suflet
Un univers intreg putea să intre. Astăzi
Au dispărut vai! toate, naintea astei patimi
Şi unui egoism meschin. Inima ta
E moartă. Ochiul tĕu o lacrimă nu varsă,
O lacrimă macar pentru cumplita soartă
A Ţerilor de Jos! O! Carol ce sarac
Şi miserabil eşti decănd pe astă lume
Tu nu iubeşti pe nimeni, decăt pe tine

Carlos.

(S'aruncă pe un scaun. — După o pausă, putĕndu-şi abie oprì plănsul)

Ştiu
Că nu mĕ mai stimezi.

Marchizul.

Nu. Imi esplic această
Mişcare. Te-a 'nşelat o nobilă simţire!
A ta a fost regina şi regele-a răpit-o.
Modest pănă acuma, tu nu te-ai increzut
In drepturile tale, găndeai că poate Filip
Era de dĕnsa vrednic. Incăt abie 'ndrăzneai
Ca să-ţi exprimi părerea, ce-l condemna pe dĕnsul.
Acum scrisoarea asta-ţi părù hotăritoare;
Tu te-ai simţit mai vrednic. C'o măndră bucurie
Tu te-ai crezut in drept să invinovăţeşti
Destinul de răpire, de crudă tirănie.
Ai fost triumfător de-a fi cel insultat;
Căci sufletele mari se 'nalţă in măndrie
Cănd sufĕr nedreptatea. Dar fantasia ta
Aici se inşelâ. Măndria ta simţì
O mulţămire, insă amorul işi promise
Speranţă. — Acum vezi ce bine-am inţeles
Ce feliu te-ai inşelat.

Carlos.

Te amăgeşti, Rodrigo.
Străine-au fost de mine simţiri aşa de 'nalte,
Cum vrei să mĕ convingi.

Marchizul.

Crezi tu că te cunosc
Atăta de puţin? Vezi Carol, cănd greşeşti
Eu caut totdeauna pintre virtuţi pe-aceea
La care aş putè să imputez greşala.
Tu poţi ca să vorbeşti reginei. Tu ai dreptul.

Carlos (imbrăţoşăndu-l).

A! Căt mĕ inroşesc, cănd mĕ compar cu tine!

Marchizul.

Ţi-am dat cuvĕntul. Restul ĕl ieu asupra mea.
Un gănd sumeţ, ciudat şi fericit resare
In fantasia mea. Pe care ţi-l va spune
O mai frumoasă gură. Mĕ 'nfăţoşez reginei
Şi resultatul poate s'a hotărì chiar măne.
Dar păn atunci, Carlos, tu nu trebui să uiţi
„Că un proiect pe care o raţiune naltă
„Ĕl concepù, chiar dacă de zeci de mii de ori
„L'ai incerca zadarnic, nu trebuie părăsit
„Cănd implinirea lui neaparat o cere
„Durerea omenirii. — Auzi? Adă-ţi a minte
De Flandra...

Carlos.

Totul, totul ce tu-mi vei poruncì
Şi o virtute 'naltă.

Marchizul (ducĕndu-se la fereastră).

Destul. Trecut e timpul.

(se imbrăţoşează)

Aud pe-ai tĕi tovarăşi. Acuma fii ear prinţ
Şi eu vasalul tĕu.

Carlos.
Tu mergi drept in oraş?

Marchizul.
Deadreptul.

Carlos.
Stăi! O vorbă. — Eram să uit o ştire
De mare 'nsemnătate: Ravaşele-adresate
In Flandra, le deschide chiar regele'n persoană.
S'au dat porunci secrete la poştă — am aflat...

Marchizul.
De unde ştii?

Carlos.
Don Raimond de Taxis mi-e prieten.

Marchizul (după o mică tăcere).
Ei bine, ele-atunce vor face un incunjur
Prin ţerile germane.
(es prin deosebite părţi).

Sfîrşitul actului al doile.

DATINELE POPORULUI ROMAN

la inmormĕntări. *)

(Urmare).

V.

Aceste obiceiuri descrise mai sus, sunt parte creştine şi parte păgâne. Scopul nostru este de a cerceta care dintre ele pot fi reduse la originea romană.

Urmănd şirul in care au fost espuse obiceiurile ce se păzesc astăzi la inmormĕntările Românilor, găsim intăi la poporul Român, că mortul neingropat nu şi-ar putè odihnì sufletul. Aceasta deşi poate fi o credinţă mai generală, totuş este mai mult decăt sigur, că ea a fost moştenită direct de poporul nostru de la străbunii sei. Aşa Virgil. Aeneid. lib. VI. v. 325 şi urm. ne spune:

Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt,
Centum errant annos, volitantique haec littora circum;
Tum demum admissi stagnaque exoptata revisunt.1)

Conform cu această credinţă, intâlnim la Romani şi obiceiul ce stă cu dĕnsa in legătură de a arunca de trei ori cu ţărină pe cadavrele neingropate ce le găseau. Horat. Od. I. 23, 22 ne arată acesta:

At tu nauta vagae ne parce malignus arenae
Ossibus et capiti inhumato
Particulam dare....
Jnjecto *ter pulvere* curras. 2)

Inchiderea ochilor după ce murea cineva, este arătată de mai mulţi scriitori, precum Ovid. Trist. III. 43.

Nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
Labentes *oculos, condet* amica manus. 3)

---

*) Vezi Conv Lit. n-rul de la 1 Aprilie 1882.

1) Nici nu-i este permis a-i trece peste ingrozitoare ţermuri şi peste aceste riuri bubuitoare mai inainte de a se fi odihnit oasele lor in pămĕnt, altfeliu rătăcesc in timp de o sută de ani şi sbor imprejurul acestor ţermuri, şi numai după aceea vin să vadă lacurile mult dorite.

2) Şi tu luntraşule nu te arĕta neindurat faţă cu ţărina spulberătoare, cu oasele şi cu capul neingropat. Dă-le ce li se cuvine, şi după ce vei arunca peste mine de trei ori cu pămĕnt, pleacă.

3) Nici voiu da ordine, nici o mănă amică nu-mi va inchide ochii, gata de a se stinge, după ultimul strigăt

Apoi Plinius in Hist. Nat. Lib. XI. LV

Morientibus illos (oculos) *operire* rursusque in rogo patefacere Quiritium magno ritu sacrum est. 1)

Aceasta o mai putem vedè şi in Virg. Aeneid. IX. 487 şi Ovid. Her. I. 102 şi 113.

Punerea celui ce moare la pămênt, asemene este un obiceiu roman, care se păstrează de noi şi pănă astăzi nestrămutat. Ovid. Trist. lib. III. Eleg. III. 39.

Nec mea consueto languenscent corpora lecto!
Depositum nec me qui fleat, ullus erit. 2)

Spălarea trupului cu apă caldă şi ungerea lui cu unsori, este arĕtat de Virgil. in Aneid. lib. VI. 219 şi 220:

Pars calidos latices et ahena undantia flamis
Expediunt, corpusque *lavant* frigentis et *unguunt*. 3)

Aşezarea mortului cu picioarele spre uşă, adică gata de plecare, se vede a fi fost indeobşte urmată de Romani. Plin. lib. VII. 8, ne arată aceasta:

Ritu naturae capite hominem gigni mos est *pedibus efferi*. 4)

Şi Persius, III. 105:

Hinc tubae, candelae: tandem beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis
Jn *portam rigidos calces extendint*. 1)

Credinţa că mortul călĕtorind pe cealaltă lume ar avè nevoe de un băţ, pentru a se apăra de căni, aminteşte pe Cerberus, vestitul căne cu trei capete, păzitorul infernului.

Tot aici putem subsuma şi credinţa arătată de noi, ce există in Transilvania, că după ce s'a inmormĕntat cadavrul, să meargă rudeniile lui a doua zi de cu noapte şi să stropească cu apă mormĕntul, să-l tămăeze şi să aprindă toiagul pentru a „imblănzì căţelul pămĕntului, ca să nu latre pe noul oaspe venit intre celelalte morminte."

Banul ce se pune in deosebite chipuri arătate mai sus in săcriul mortului, nu este altă ceva, decăt vechiul obol ce se plătea lui Caron, pentru a trece pe mort peste fluviul Acheron, şi a intra astfel in Hades. Juvenal III. v. 265 şi urm. ne spune că:

Jam sedet in ripa tetrumque novicius horret
Porthmea, nec sperat cenosi gurgitis alnum
Infelix nec habet, quem porrigat *ore trientem*. 2)

In Propert. Lib. IV. El. XI v. 7. ăncă aflăm aceasta:

Vota movent superos: ubi portitor *aera* recepit
Obserat herbosos lurida porta rogos. 3)

1) A inchide ochii la cei ce mor, şi apoi a-i deschide pe rugul arderii este un obiceiu sacru la Romani.

2) Nici corpul meu nu zace in patul obicinuit, nici este cineva care să mĕ plăngă cănd mĕ va pune la pămĕnt.

3) Unii pregătesc apa de clocoteşte la foc in căldări şi apoi spală corpul inţepenit şi-l ung.

4) Natura a dispus, ca omul să intre in lume cu capul şi să easă cu picioarele.

1) Apoi pornesc trimbiţele şi făcliile: insfirşit reposatul aşezat pe un pat nalt şi uns cu mirezme unsuroase, este intins cu picioarele inţepenite spre uşă.

2) In timp ce noul venit stă pe mal, şi este cuprins de frică la vederea infricoşatului Caron, nenorocitul a pierdut speranţa de a trece cu barca balta cea glodoasă, neavĕnd nici un ban pe care să-l dee cu gura.

3) Rugăciunile mişcă inimile zeilor; şi cănd luntraşul a primit banul, poarta spăimăntătoare se inchide pe mormĕntul erbos.

In mormintele celor vechi şi astăzi se găsesc monezi in gura scheletelor intre dinţi.

Inaintea casei mortului se punea un chiparos „cupressus“ care era semn de moarte şi era consacrat lui Pluton zeul dedesubtului. Se crede despre acest arbore că odată tăet, el nu mai odrăslea. Paul. Diac. Excerpt. ex. lib. Pomp. Fest. de significat. verb. lib. III, ne spune că:

> Cupressi *mortuorum domibus* ponebantur ideo, quia huius generis arbor excisa non renascitur, sicut ex mortuo nihil iam est sperandum quam et ob causam in tutela Ditis patris esse putabatur. 1)

In locul cupresului se punea şi brad. Plin. XVI. 10. 18 ne spune că:

> Picea montes amat atque frigora, feralis arbor et funebri indicio ad *fores posita.* 2)

La noi am vĕzut că in locul cupresului care nu se află in regiunile noastre se pune bradul.

Lăngă mort se puneau miresme intr'o căţue ca să ardă. Paul. Diac. loc. cit. lib. I:

> Acerra ara quae ante mortum poni solebant, in qua *odores* incendebant. 3)

Mortul era dus la inmormĕntare cu făclii. Acest obiceiu ĕl aminteşte Ovid. Her. epist. XXI. v. 172:

> Et face pro thalami, *fax mihi mortis* adest. 4)

1) Cupresii se punea inaintea casei mortului, fiind el un copac, care dacă se tae nu mai odrăsleşte, după cum şi de la mort nu mai este nimic de sperat, din care causă se şi privea că acest arbore stă sub tutela părintelui infernului.

2) Bradului ĕi place munţii şi frigul, este copac de moarte şi se pune la poartă ca semn de doliu.

3) Acerra este o căţue care se punea inaintea mortului, şi in ea se aprindeau miresme.

4) Şi in loc de făclia nunţii, eu am lăngă mine făclia morţii.

Asemine şi Tacit. Ann. lib. III. 4:

> Dies, quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies; plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis *faces.* 1)

Mortul se ingropa cu hainele cele mai alese. Virgil. Aneid. IX. 488 şi următ:

> Heu! terra ignota, canibus date praeda Latinis
> Alitibusque jaces! nec te tua funera mater
> Produxi, pressiere oculos, aut vulnera lavi,
> Veste tegens, tibi *quam nocte festina diesque*
> *Urgebam,* et telâ curas solabar aniles. 2)

Măi inainte de a se ingropa mortul, i se da cea de pe urmă sărutare. Propert. Lib. II, Eleg. XIII. v. 29:

> *Osculaque* in gelidis pones suprema labellis,
> Quum dabitur Syrio munere plenus onyx. 3)

După ce se ardea corpul se turna vin peste remăşiţele lui; Virg. Aneid. lib. VI. v. 219.

> Postquam collapsi cineres, et flamma quievit.
> Relliquias *vino* et bibulam lavêre favillam. 4)

Plin. in Hist. nat. lib. XIV. 12. ne spune:

1) Ziua in care se duceau la groapă remăşiţele lui August, căte odată era liniştită din causa tăcerii şi căte odată era tulburată din causa plăngerilor, stradele Romei erau inbulzite de mulţime şi prin cămpul lui Marte străluceau făcliile.

2) Văi! tu care zaci in pămĕnt necunoscut dat pradă cănilor latini şi păserilor, şi eu mama ta n'am putut să te ingrop, să-ţi inchid ochii sau să-ţi spăl ranele acoperindu-te cu vestminte pe care le-am cusut zi şi noapte, şi lucrănd imi măngăeam grijile bĕtrăneţei.

3) Tu vei depune cea de pe urmă sărutare pe buzele mele ingheţate, cănd se va vĕrsa asupra corpului meu o cupă plină de miresme din Siria.

4) După ce remăşiţele mortului au fost prefăcute in cenuşă şi s'a stins flacăra, se spală cu vin.

Numae regis Posthumia lex est: „*Vino* rogum ne respergito". Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. 1)

După terminarea ceremoniei inmormêntării se zice mortului cuvintele următoare:

Sit tibi terra levis! 2)

adică:

Să-ţi fie ţărina uşoară!

Intovărăşirea sicriului când este dus la groapă de către femei inrudite cu mortul cu pĕrul despletit este amintit şi la Romani, deşi pare a fi un obiceiu ce se găseşte şi la alte popoare. Varro la Non. XVI. 14.

Propinquae adolescentulae etiam anthracinis, proximo amiculo nigello, *capillo demisso* sequerentur lectum. 3)

De asemene se obicinuia ca şi la noi a se duce sicriul pe mânile rudelor celor mai apropiete. Servius la Virg. Aneid. VI. 222.

Deferendi feretrum *propinquioribus virilis* sexus dabatur munus.

Amintirea arderii morţilor care se făcea la Romani este păstrată încă de poporul Român. Dupăcum am vĕzut se aruncă pe mormintele celor ingropaţi la drumuri, bucăţele de lemn, nuele, crengi şi alte lucruri ce se pot aprinde.

Ducerea mortului la groapă cu cântări din fluere şi bucine este un obiceiu roman care s'a păstrat de noi şi până astăzi. Aceasta o găsim in Pers. 103; Horat. lib. I. VI. 43. Aul. Gel. XX, II.

1) Legea Posthumie a regelui Numa zice: că rugul să nu fie stropit cu vin. Şi nime să nu se indoească că el a hotărit aceasta din causă ca să nu se facă cheltueli zadarnice.

2) Mart. Epig. lib. IX. 30.

3) Copilele care erau neamuri de-aproape a mortului erau cernite, ear cele mai de-aproape erau intr'un vestmênt negru şi cu pĕrul displetit urmau după mort.

Luxul pompelor funebre ajunsese aşa de mare la Romani, incât după o disposiţiune a legei celor XII tabule, citată de Cicerone se reduceau cheltuelile inmormêntării la trei vestminte de doliu, trei bănzi de purpură şi *zece fluerari.*

„Extenuato igitur sumptu, tribus ricinis, et vinclis purpurae et decem tibicinibus. 1)

Lucru vrednic de luat a minte este că la noi numĕrul fluerarilor nu se urcă peste zece, şi dacă intreabă cineva pentru ce numai până la zece, respunsul este că aşa s'a pomenit din bĕtrâni.

La morminte se aprindea candela. Modestinus. Dig. XL. 44.

Moevia decedens servis suis, nomine Sacco, et Eutychiae et Jrenae sub conditione libertatem reliquit his verbis: Saccus servus meus et Eutychia et Jrene ancillae meae, omnes sub haec conditione liberi sunto ut monumento meo alternis mensibus *lucernam* accendant et Solennia mortis peragant. 2)

Obiceiul de a se scoate de la mort ori ce podoabe de aur inainte de a se inmormênta datează tocmai de la legea celor XII Tabule. Aşa in Tabula X. IX se zice:

Neve *aurum addito.* Quod auro dentes vincti escunt, ast im cum illo sepelire urere se fraude esto. 3) vezi şi Cicero de leg. lib. II. XXIV.

Femeile işi lepădau toate juvaerurile de pe

1) De legibus. Cart. II. 22. vezi şi Ovid Fast. VI. 663.

2) Mevia murind a lăsat liberi pe servii ei Saccus, Eutichia şi Irina sub condiţiunea aceasta: Saccus servul meu şi Eutichia şi Irina sclavele mele să fie liberi sub această condiţiune, ca să aprindă candela la mormêntul meu şi să-mi facă toate grijele pentru moarte in lunele alternative.

3) Să nu se ingroape mortul cu aur; dacă dinţii vre-unui mort erau legaţi cu aur, de-l vor ingropa sau arde cu aur se comite o fraudă.

ele in timpul jălirii, T. Liv. XXIV. 7. ne spune aceasta:

Quid aliud in luctu quam *purpuram* atque *aurum* deponunt? 1)

Pe mormênt se pune ceva de măncare precum păne cu vin şi sare, pentrucă se crede că mortul are să vie să le mănănce. Ovid. Fast. II. 538:

Et sparsae fruges; parcaque *mica salis*
Jnque *mero mollita Ceres*, violaeque solutae. 2)

După ce poporul se intorcea de la mort se spăla cu apă. Fest. loc. cit. pag. 3:

Jtaque funus prosecuti redeuntes ignem supergradiebuntur *aqua aspersi;* quod purgationis genus vocabant suffitionem. 3)

Pentru pomenirea mortului se dădea ospeţe, aşa la a noua zi după inmormêntare se făcea Novemdialia. Scol. in Horaţ. Epod. XVII. 48:

Novemdiale sacrificium est, quod mortuo fit nona die quam sepultus est. 4)

La inmormêntări se impărţea de pomană la popor carne crudă *visceratio.* Tit. Liv. lib. III 22:

et populo visceratio data a M. Flavio in funere matris 5)

şi mai departe lib. XXXIX 46:

P. Licinii funeris causa visceratio data. 6)

1) In timpul jălirii femeile işi lepădau purpura şi aurul.
2) Şi se pun fructe, şi puţină sare, şi păne muetă in vin şi presură căţiva toporaşi.
3) Aşa cei ce au petrecut mortul, intorcêndu-se a casă, sar peste foc şi se spală cu apă; acest soiu de curăţire se numeşte „suffitio“ (afumare).
4) Novemdiale este un sacrificiu care se face, in ziua a noua după ce s'a inmormêntat mortul.
5) La inmormêntarea mamei sale M. Flavius a impărţit carne crudă la popor.
6) La moartea lui P. Liciniu s'a impărţit carne crudă.

Mai tărziu s'a luat obiceiul a se impărţi de pomană şi parale.

Teodor T. Burada.

Premiul de la Forcalquier.

Aflăm cu plăcere că *Societatea limbilor romane de la Montpellier*, adunată in primavara acestui an pentru „Jocurile florale din Provença“ in oraşul *Forcalquier* a conferit unul din premii colaboratorului nostru d-lui *A. Naum* pentru traducerea mai multor poesii provençale şi in deosebi a unui pasaj din Mireio (cunoscutul poem al lui Mistral) in limba română. Premiul este de astă dată, „Pană de aur cu briliante.“ Aceasta este un succes frumos pentru literatura naţională şi pentru d. A. Naum, şi suntem fericiţi a aduce acest fapt la cunoştinţa cetitorilor Convorbirilor Literare.

Red.

BIBLIOGRAFIE.

Omagiul Artelor, scenă lirică după Fr. Schiller in versuri de *N. Quintescu* 1 broş. 16 pag. Bucureşti 1882.

L'Autriche-Hongrie et La Roumanie dans la question du Danube par *Ursiano Valerian.* 1 vol. 11 şi 120 pag. Iassy, 1882.

Biblioteca Literară. Patru novele de Carmen Sylva, Alarcon, Bret-Harte şi din Chinezeşte, traducere română de *Titu Maiorescu.* 1 mic vol. de 134 pag. Craiova 1882.

Desvoltarea primatului papal şi influenţa lui asupra creştinătăţii, cercetări istorice de *Simeon Popescu*, profesor de teologie in Sibiiu. 1. vol. 8⁰. 158 pag. Sibiiu 1882.

Reforma Socială. Tocmelele agricole. Trei discursuri de *P. P. Carp* o broş. Bucureşti 1882.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui *D. M.* Iaşi. Sunteţi ăncă prea têněr. Mai aveţi răbdare!

D-lui *V. C. C.* in *P.* Imitaţii prea — servile şi prea puţin — interesante.

D-lui *C. R.* Nu ar fi rěu poate!

Red.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Naţională.

VASILE CONTA.

In ziua de 21 Aprilie 1882 a murit in Bucureşti Vasile Conta, unul
activi colaboratori ai revistei noastre. El s'a născut in satul Ghindăoan
Neamţul, in 15 Noemvrie 1845, a murit prin urmare cu mult inaintea vre
abie de 37 ani. Viaţa lui Conta a fost indestul de liniştită. Studiele lice
Iaşi şi, din deosebite imprejurări, lung timp intrerupte, le săvĕrşì tot in Ia
du-se foarte mult in clasele superioare ale liceului, o societate privată *(Fă*
instituise anume pentru a trimite pe socoteala sa tineri cu talent in străir
bursă şi lui Conta spre a invĕţa comerciul in Belgia. Dar incurĕnd el perdù
pentru aceste studii practice şi se puse să inveţe jurisprudenţa. Paralel insă cu
ceea ce avea pentru Conta mai multă atracţie erau nouele teorii filosofice ale
Spencer, de care se ocupa cu deosebită plăcere. Intorcĕndu-se in ţară in anul 18
doctor in drept, el devenì profesor de drept civil la universitatea din Iaşi, du
concurs. Deatunci el se ocupa cu jurisprudenţa şi cu filosofia şi desigur mai mult
din urmă ştiinţă, decăt cu cea d'intăi, căci scrierile sale juridice au remas toate in s
pe cănd cele filosofice, căpătănd o formă definitivă, au fost publicate. V. Cont
Teoriei fatalismului (Conv. Lit. $^{1877}/_{78}$ şi $^{1878}/_{79}$) al *Teoriei Ondulaţiunii Univers*
$^{1876}/_{77}$ şi $^{1877}/_{78}$) şi al *Incercărilor de Metafisică Materialistă,* (Conv. Lit. $^{1879}/_{80}$).
urmă scriere insă nu a săvĕrşit-o. Operele lui Vasile Conta sunt toate interes
teoriilor moderne, el se ţinea de filosofia positivistă şi toate scrierile sale, in
şi idei fundamentale originale, sunt ramure ale trunchiului positivist, in j
grupează astăzi aşa de mulţi discipuli. Stilul lui Conta este limpede, logic, c
singură frasă de declamaţiune nu se va găsì in cărţile sale. Limba sa este
căt se poate intr'o materie atăt de grea, lipsită de neologisme. Cu toate a
mai mult apreţuit in străinătate decăt in patrie. Despre teoria fatalismului,
insuş in limba franceză şi publicată la Paris, s'au scris numeroase dări de
caţiunile periodice pentru filosofie din Franţia, Belgia şi Germania şi chia
criticau cu mai multă asprime, ĕl priveau ca pe un autor original ce me
minte a lumii culte. — Anul 1879, in care trebuea să se revizuească artic
stituţiunea română relativ la drepturile străinilor şi Evreilor, impinse şi pe
carea politică. Energic protivnic al dării drepturilor la Evrei, el fu ales
raşul Iaşii şi, abie intrat in Adunare, subscrise, impreună cu alţi căţi-va repre

nerea d-lui N. Blaremberg de a nu se revizuì Constituţiunea. Apoi se deosebì prin discursurile ce pronunţâ la tribună in chestiunea Evreilor. După ce se sfirşì această insemnată chestiune, Conta trecù in partidul guvernamental, devenì incurĕnd ministru al instrucţiunii publice şi presentâ un proiect de lege care schimba cu totul basele invĕţămĕntului public in România. Insă acest proiect, displăcĕnd representaţiunii naţionale, Conta se retrase din guvern şi fu numit judecător la Curtea de Casaţie şi Justiţie.

Pe când era ministru multele sale ocupaţiuni, nesfirşitele sbuciumări şi mai ales intrigile care se grămădesc totdeauna in jurul puterii aprinserĕ mai tare boala de piept de care suferea, ăncă din vremea studielor şi anul cel din urmă al lui Conta nu a fost decât o lungă suferinţă. El petrecù o parte din iarnă in Italia, dar se intoarse in primavara acestui an aşa de slab, incât peste căteva sĕptĕmăni incetâ din viaţă.

In anul 1873, cănd se inturnase in ţară el devenì un membru foarte activ al societăţii literare „Junimea" din Iaşi, pentru care avusese o simpatie ascunsă ăncă din vremea cănd era şcolar la liceul naţional. De pe atunci el trimisese căteva incercări poetice subsemnate cu iniţialele sale şi va fi interesant pentru public de a şti că autorul unei poesioare, publicată in anul I al revistei noastre este acelaş Conta care mulţi ani mai tărziu trebuea să imbogăţească coloanele Convorbirilor Literare cu teoriile sale filosofice. Poesioara (vol. I p. 315) este intitulată: *Viaţa* şi este desigur caracteristică pentru viitorul autor al Metafisicei Materialiste.

V I A Ţ A.

Simţim timpul cum se scurge
  Cum torentu-i pe pămĕnt
Tot restoarnă şi distruge.
      Timpul curge
      Viaţa fuge,
Şi cu-această suspinare
  Ne tărĕşte la mormĕnt:
O! *Nimic!* Cât eşti de mare!

Vasile Conta avea o inimă bună şi o faţă plăcută şi blăndă care căştiga deindată simpatia. El era totdeauna vesel şi bine dispus. Nouri nu se grămădeau pe fruntea sa şi rare ori s'ar fi intămplat ca să refuse o petrecere la care cunoscuţi de-ai sei ĕl imbiau. Deaceea prietenii sei erau numeroşi şi, dacă imprejurările nu l'ar fi impins in mişcarea politică, el poate că nici ar fi avut vre un duşman pe lume; scrierile sale ar fi fost mai numeroase şi natura sa s'ar fi impotrivit mai mult la boala de piept de care suferea. Amicii sei din Societatea literară „Junimea" şi in special scriitorul acestor rănduri vor găndì totdeauna cu plăcere la discuţiunile interesante ce se făceau in Societate, când Conta işi cetea manuscriptele sale şi la oarele plăcute petrecute impreună ani indelungaţi. Ei vor avè pururea in memorie chipul blănd al simpaticului lor prieten a cărui inimă era aşa de bună, a cărui inteligenţă era aşa de vie şi care a fost ridicat aşa de timpuriu din mijlocul lor.

Iacob Negruzzi.

Anul XVI. — No. 3. 1 Iunie 1882.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

NARAVURI ORIENTALE.

NEVRUZ. *)

I.

La Stambul in apropierea Seraskeratului 1) este o clădire colosală numită „Validé-Khan", in care se află un fel de Bazar de mărfuri orientale şi europene. Inăuntrul Khanului este o imensă curte pătrată, in mijlocul căreia se ridică o zidire, azi dĕrăpănată, care serveşte de giamie. Pe toate laturile interioare ale Khanului, care dau intr'această curte, sunt galerii cu streşini de scănduri, sub care negustorii se rĕcoresc vara bĕnd cafeaua ori sorbetul şi unde iarna se adăpostesc pozderia de vagabonzi şi de cerşitori ce se pripăşesc, indeobşte, pe lăngă asemenea bazaruri. Acolo se săvĕrşeşte in fiecare an sĕrbătoarea persiană, şi pe prispele inalte ale galeriilor se grămădesc credincioşii şi privitorii, in tribune separate şi anume pregătite pentru aceasta.

După o inghesueală şi o ghionteală, mai mult sau mai puţin simţită (deşi mĕ aflam sub deosebita protecţiune a unui ofiţer de poliţie şi a Cavazilor de la Ambasada Persiană), cănd am intrat in curtea Khanului Validé, am fost orbit de lumină şi asurzit de sgomot. Eram departe de a mĕ aştepta la un astfel de lucru! Abia scăpat din ondulaţiunile capricioase şi cam prelungite ale mulţimii, in ameţeala celei d'intăi emoţiuni, imi venea mai să mĕ intorc inapoi şi m'aş fi intors desigur, dacă la spate nu simţeam clocotind o gloată, mai puţin favorisată decăt mine, ear in faţă nu aş fi avut un indoit şirag de soldaţi ai poliţiei, care cu arma in mănă, făceau loc şi ţineau răndueala strigănd din vreme in vreme faimosul: „dur bacalem!" 1) Mii de policandre, de candelabre, de candele, de lămpi şi de sfeşnice de cristal ori de sticlă colorate; nenumĕrate lampioane, toate de rĕşină, ceaune şi oale cu petrol şi cu păcură ardeau dănd o lumină fantastică sub bolta senină a cerului, pe care se primbla măndră şi strălucitoare luna plină. Zece mii de oameni aproape din toate clasele şi naţio-

---

*) Ziua cea nouă, cea fericită, ziua anului nou. Ea se socoteşte la Musulmani la I a lunei Moharrem, cam pe la jumatate Noembre al nostru.

1) Ministerul de rĕsboiu.

1) „Stăi să vedem", care corespunde cu „stăi mĕ rog" al nostru.

nalitățile se inghemueau in fața și'n năuntrul tribunelor impodobite cu covoare elegante și cu mobile de tot felul și incunjurate cu un brĕu de lumină și de zabranee negru. Căciulele de oae neagră ale Persianilor, turbanele verzi și albe ale Imamilor și muezinilor musulmani, fesurile roșii ale soldaților și privitorilor Turci, pălăriile femeilor și bărbaților Europeni făceau cea mai ciudată pestrițătură deasupra valurilor de capete adunate acolo, ca intr'un colț al turnului lui Babel. Fiecare, cu indemn și emoțiuni deosebite, intindea gătul și deschidea ochii ca să vadă mai bine procesiunea ce se desfășura incet in fața tuturor.

Procesiunea se imparte in doue cortegiuri, avĕnd fiecare aproape 300 de oameni care merg la rănd și cu pași egali căntănd ori bocindu-se, intre doue șiruri de soldați.

In fruntea cortegiului intăi pășesc rar și cu fața plină de măhnire mollahi căntăreți de imnuri sacre, purtănd o secure aurită pe umĕr și urmați de trofee rupte și săngerate, precum steaguri, odoare scumpe, vestminte și altele. Indată după dĕnșii veneau doi cai invĕliți cu harșele albe pline de sănge, peste care se aruncase șaluri prețioase de Persia. Pe spinarea celui d'intăi erau douĕ săbii turcești cu ascuțișul inăuntru, in vĕrful cărora stau infipte doue mere roșii, amintind despre ochii Imamului Hussein, scoși de dușmani inainte de a-l ucide. Pe cel de-al doilea cal erau doi porumbei albi cu aripele săngerate, infățoșănd cei doi ăngeri in brațele cărora s'a inălțat la cer sufletul martirului. Imprejurul lor cățiva tineri mollahi psalmodiează versuri pe o arie ce samĕnă foarte cu partea I-ia a vestitului căntec francez: „au clair de la lune mon ami pierrot!“ Urmează apoi copii, tineri, bărbați și bĕtrăni cu capul gol, despoiați pănă la brĕu și desculți, care se lovesc, in cadența căntecului, peste spate la dreapta și la stinga, cu lanțuri și cue de fer. Unii dintr'ĕnșii luau din cănd țĕrănă și-și presărau pe cap. După dĕnșii venea grămadă o turmă de binecredincioși, cu partea stingă a pieptului goală, lovindu-se, după ritmul psalmodiei, cu pumnul drept mai sus de inimă, așa incăt sgomotul surd care se producea din loviturile acestea, regulat reproduse, samana cu pasurile unei trupe de soldați călcănd in loc.

Am vĕzut pe unul din acei nenorociți, cu privirile la cer, oprindu-se deodată strigănd și lovindu-se cu atăta putere cu amĕndoi pumnii in piept, incăt cei din jurul lui au fost nevoiți să sară asupră-i și să-l impedece de a mai urma. Alții răgușiți de strigăte și de bocete, sdrobiți de lovituri și amețiți de surescitare cădeau din picioare și se svĕrcoleau in brațele tovarășilor lor, plini de sudoare și de noroiu. Deasupra tuturor cuvintelor, căntecelor și imprecațiunilor răsăreau la egale restimpuri numele de Hassan, Hussein, Hassan, Hussein. Loviturile in piept sunt atunci mult mai puternice.

Al doilea cortegiu este precedat de cimbale, surle, tamburine și de mollahi de toată vĕrsta avĕnd șaluri mari de Persia imprejurul grumazilor, și căntănd pe acelaș ritm și cu aceeași melopee guturală și plăngĕtoare imnuri in onoarea martirisării Imamului Hussein și a familiei lui. După dĕnșii vin earăși trofee, steaguri, odoare, vestminte rupte și săngerate, apoi un cal imbrăcat in negru și invălit cu șaluri scumpe (acesta infățoșează calul Imamului Kassem) și un alt cal alb impodobit cu broderii scumpe și cu cordele de mătasă și de fir, in-

hămat la o trăsurică cu două roate, avĕnd un coviltir verde şi fiind inăuntru bogat aşternută cu alb şi roş. Pe perini de postav alb şi roş cu ceaprazuri de fir şi de mătasă şade un copil imbrăcat in femee. Aceasta represintă cortul sub care era aşternutul de mire al lui Kassem, nepotul lui Hussein, ucis fără a putè să păşească la patul nupţial. Indată după trăsură vin aproape 100 de bărbaţi, imbrăcaţi in lungi cămeşi albe, raşi pe cap de la frunte până la ceafă. In mijlocul celor mai asurzitoare şi mai sĕlbatece urlete ei se lovesc pe partea goală a capului cu nişte cuţite lungăreţe foarte tăioase numite „cama“. Lungi dire de sănge le şiruesc pe faţă şi se intind pe cămeşile lor albe. Cu ochii rătăcitori, cu nările deschise, cu brazde vii pe pelea rasă a creştetului, ei se ţin cu măna stingă de incingĕtoarea vecinului şi inaintează in cerc ondulănd la dreapta şi la stinga scrişnind din dinţi şi urlănd ca nişte adevĕrate fiare sălbatece. Acesta işi şterge cu dosul mănei şiroiul de sănge ce-i intunecă vederea, celalalt cu faţa contractată de spasmele durerii, cu gătul prins intr'un cearcăn de sănge inchegat, ridică cuţitul drept deasupra capului şi tot ăncă se loveşte şi-i gălgăe glasul răguşit din fundul pieptului. La lumina roşietică a torţelor şi in mijlocul fumului cenuşiu ce se inălţa din toate părţile, mi se părea că aveam inaintea mea o ceată de demoni siniştri, care la miezul nopţii invărtesc hora fărmecată a pĕcatelor de moarte in mijlocul cimitirelor pustii. O pagină ingrozitoare de Edgard Poë şi nimic mai mult! Unii pe alţii, aceşti eşiţi din minte se aţiţă, se provoacă cu gestul şi cu cuvĕntul, incăt pentru ca loviturile să nu devie fatale, la spatele fiecăruia din ei stă căte un alt credincios, care cu un baston impiedecă sau micşurează avĕntul loviturilor celor prea puternice.

Cu toate acestea, am vĕzut doi dintr'ĕnşii prăbuşindu-se deodată de sfirşeală şi de curgerea săngelui (aceştia sunt, se zice, aleşii lui Allah) pe care oameni puşi inadins i-au luat pe măni şi i-au dus intr'o cameră lăturalnică, să le dee răpede ajutor. Aci se spunea chiar, că in aprinderea la care ajung, răpiţi de aiurarea lor fanatică, mulţi dintr'ĕnşii işi tae nasurile, urechile şi chiar se ucid, siguri că vor intra astfel in paradisul, atăt de mult dorit, al lui Mahomet.

Anul trecut aceşti desmetici, infierbĕntaţi de sănge şi de mănie, s'au răpezit asupra tribunelor in care se afla corpul diplomatic şi mai mulţi străini, şi ar fi făcut poate o nenorocire, dacă poliţia şi ceilalţi privitori n'ar fi sărit cu puterea inaintea lor.

Amĕndouĕ cortegiurile păşesc incet, oprindu-se din cănd in cănd. In tot timpul trecerii lor cei binecredincioşi plăng cu hohot pentru patimele martirilor. E drept a zice insă, că mulţi dintre Persiani şi mai ales cei localnici, se prefac numai că se bocesc, insă nu e mai nici unul dintre ei, care să nu-şi pună mănile cu măhnire pe ochi, cănd psalmodiile ajung in dreptul lor. Ambasada Persiei asista, in corpore, la această solemnitate şi ambasadorul carele represintă persoana Schahului, este chiar ţinut să plăngă tare şi „cu lacrimi, in faţa tuturor binecredincioşilor sĕi supuşi.

Mi s'a dat incredinţare că, mai de mult, cănd toţi erau sleiţi de puteri, scurşi de sănge, sdrobiţi de oboseală şi cănd deabia cu vocea răguşită, mai puteau mormăi căteva verseturi răguşite in mintea lor, pentru a li se imbăr-

băta inima și a li se incorda puterile, li se aducea un berbec pe care atunci se răpezeau cu cea din urmă furie și-l rupeau in bucăți, după ce mai intăi, ĕi deschideau vinele in patru părți și stropeau pe toată lumea cu săngele lui. Acest berbec infățoșa pe Yezèd, ucigașul lui Hussein. Mi s'a spus chiar, aceasta insă in cea mai mare taină și ca un fapt ce s'ar pierde in negura timpurilor, că odinioară un copil inlocuia pe berbecul de până mai dĕunăzi. Nenorocitul era adus legat pe un cal, in mijlocul acelei turme sĕlbatece beată de sănge și de rĕsbunare și de multe ori, plătea sĕrmanul chiar cu viața, trista soartă de a fi fost ales jertfa vie, a resbunătorilor Imamului Hussein. Pentru a da o idee deplină, despre gradul de surescitare și de nebunie la care poate duce practica unor asemenea manifestațiuni religioase, imi amintesc o imprejurare ce-mi povestea un călător Frances, care mi-a dat multe și prețioase amĕnunte asupra religiunilor și naravurilor popoarelor Asiatice. „Sunt acum cincisprezece ani, zicea el, după cererea con„sulului Persian, Kedivul Egipetului Ismail „Pașa, dete voe ca sĕrbătoarea aceasta să se „petreacă la Moscheea Saidnau-el-Hussein, din „Cairo. Pe când se indeplineau, după ritualul „statornicit, deosebitele fase ale acestei drame „religioase, sosì un moment in care, sectarii „Shiiti, se infierbĕntarĕ intr'atăta de sănge și „de turbare, incăt perzĕnd ori ce mĕsură, se „aruncarĕ unii asupra altora și se uciseră, ca „niște nebuni furioși, fără să poată nimeni să „se pună intre dĕnșii, spre a-i oprì de la acel „cumplit și inverșunat măcel!“

In aceste 10 zile ale lunei Moharrem toți musulmanii Shiiti sunt in doliu. Aceste sĕrbători fiind dintre cele mai insemnate ale lor, toți de la Schahul până la cel de pe urmă muncitor, poartă haine cernite, negre sau cenușii. Pe lăngă aceasta, in popor, cămașa care la Persiani se inchee in mod oblic la dreapta este larg deschisă, incăt să se vadă goală, partea stingă a pieptului. Apoi in tot cursul acestor 10 zile, ei umblă in quartalurile lor purtănd pe cap panere mari, in care sunt foi și plante uscate. Se opresc la fie care ușă și rostesc cuvintele: „Bukkur el ashurah el mobareck“, ca un fel de urare a bine. Femeile mai cu samă au mare credință intr' această urare, cu condițiunea numai ca in momentul când i se spune, să aprindă o foae sau o plantă din cele din paner.

Sĕrbătoarea „Nevruz“ poartă numele și de „Sĕrbătoarea Persianilor“ fiindcă Musulmanii Shiiti sunt mai numeroși in Persia; insă ea se practică pretutindeni unde se găsesc Musulmani de o aceeași credință cu Persianii.

II.

Originea acestor solemnități religioase, se urcă la cele d'intăi timpuri ale Islamismului.

După moartea lui Mahomet, 1) trei compețitori aspirau la succesiunea Khalifatului; „Aly“, care luase de soție pe Fatima, fiica Profetului 2)

1) *Mahomet* născut la Mecca in 29 August 570 după I. Chr. din *Abdallah* (fiul lui Abdelmottalib) și *Amina* (fiica lui Wahb urmaș al lui Abdmenaf) murì la Medina, in ziua de 13 rabi, 1-a a anului II al Egirei (8 Iunie 632 după Is. Christos.) intr'o luni.

2) La moartea sa, Mahomet nu lăsâ nici un copil de parte bărbătească. El avusese 15 soții din care numai cu 12 avusese relațiuni. Afară de un băet Ibrahim mort inaintea lui, pe care-l avusese cu Maria (din seminția Coptilor) foastă intăi concubină, apoi soție, toți ceilalți copii ai lui Mahomet furĕ făcuți de Khadidja, cea d'intăi a lui soție.

şi din care avusese doi copii: pe Hassan şi pe Hussein; „Mohawiah" vicarul Profetului şi mai in urmă măna dreaptă a lui Abubecru şi a lui Omar (apostolii şi continuatorii invĕţăturilor sale), in fine „Amru" deja ilustru prin cuceririle sale şi prin numele măreţ ce a lăsat in analele Islamismului.

Aly, om cu o fire dintre cele mai nobile, mai desinteresate şi mai cavalereşti, fu socotit, ăncă de la inceput, de cătră partisanii sĕi ca un Dumnezeu, şi el, musulman credincios şi neingămfat, luptă şi isbutì a indepărta de la sine asemenea oarbe prejudeţe. Duşmanii lui insă, mai ghibaci, reuşirĕ pentru aceasta chiar, a-l ţinè căt mai departe de tronul ce i se cuvenea, căşunăndu-i cele mai mari neajunsuri, prin inverşunata lor persecutare.

După lupte săngeroase, in care isbănda remase nehotărită, partisanii competitorilor la succesiunea lui Mahomet se intrunirĕ şi se hotărirĕ, spre a pune capĕt acestor impĕrecheri, să ucidă pe căte-şi trei pretendenţii la tron. Mohawiah, inştiinţat la timp putù să scape cu fuga; Amru vieţuì ăncă după numeroasele răni ce primì, insă se liniştì cu desăvĕrşire; Aly singur se urcă pe tron, insă neputĕndu-se mănţinè perì ucis in Moscheea de la Kufa, lăsănd de urmaş pe Hussein fiul sĕu, din familia căruia, trei sute de ani după aceastǎ intămplare, unul fondâ dinastia Khalifilor Fatimiţi, in Egipet.

După moartea lui Mohawiah, care se urcase pe tronul Khalifatului şi domnise 19 ani, competiţiunile de mai nainte reincepurĕ şi cu mai putere, intre fiul acestuia Yezid şi Hussein fiul lui Aly. Partisanii lui Aly, din care cea mai mare parte se trăsese in Persia, după cucerirea ei, nu considerase pe Mohawiah decăt ca pe un usurpator, socotind de drepţi purtători a puterii Khalifilor pe Aly şi pe urmaşii sĕi. — O intreagă sectă de Musulmani, Shiitii, susţin chiar astăzi această credinţă, adaugănd că tronul Khalifatului se cuvenea lui Aly, chiar mai nainte decăt lui Abubecru, cel d'intăi apostol al lui Mahomet.

Cu mult mai inainte de moartea tatălui sĕu, ferosul Yezid, se proclamase Kalif şi inţelesese că, spre a-şi intărì şi a-şi intinde puterea, trebuea să se desfacă, mai intăi, de singurul om care putea să-i pună existenţa şi domnia in primejdie. Acesta era Hussein, care se insurase cu fiica regelui Sasanid Yezdegerd şi trăea la Medina cu fratele sĕu Hassan, cu sora sa Zeinab şi cu copiii acestora: singurele persoane remase ăncă in viaţă din neamul Profetului.

La moartea tatălui sĕu, Hussein, desinteresat şi indecis ca dĕnsul, nu remase totuşi nemişcat la sfaturile şi indemnurile amicilor sĕi, de a lua puterea. I se spunea că el singur avea dreptul la Khalifat şi toţi ĕl incunjurau de respectul, de laudele şi de măgulirile datorite unui atotputernic, spre a-l indupleca, astfel, mai lesne a aluneca pe povĕrnişul ambiţiunii şi al incercărilor.

Momentul părù chiar potrivit, pentru aceasta, când locuitorii din Kufa ruşinaţi şi căindu-se de crima comisă asupra lui Aly, ĕi trimiserĕ rĕspuns că, dacă ar voì să vie intre dĕnşii, ei l'ar proclama de Kalif şi l'ar spri-

Aceştia furĕ, *Kacim*, *Taiib*, *Tahir*, *Abdallah* (patru băeţi) şi *Fatıma*, (soţia lui Ali), *Rocaia* şi *Omm Kolthum* (amĕndouĕ măritate după Othman care fù Khalif) in fine *Zeïnab*. — *Khadidja* (fiica lui Khowailid), *Aişa* (fiica lui Abubecru), *Hafia* (fiica lui Omar), *Omm Habiba* (fiica puternicului Khoreişit Abu Safian), Evreica *Safia* şi *Zeinab* (fiica lui Djahch), furĕ femeile cele mai vestite ale Profetului. Nouĕ dintr'ĕnsele trăirĕ după moartea lui.

jinì improtiva armiilor Sirianului Yezed. Hussein se increde in aceste strălucitoare indemnuri şi plecănd de lăngă fratele sĕu Hassan, se indreptâ cu intreaga-i familie 1) spre Kufa. Yezed aflănd despre aceasta, luâ răpede mĕsuri şi trimise intru intimpinarea lui Hussein o numeroasă cavalerie. In acelaş timp puse stăpănire pe oraşul Kufa, care căzù cu lacrimi de ertare la picioarele noului sĕu stăpăn, aşa incăt cele 80 de persoane care intocmeau intreaga familie a Imamului, se vĕzurĕ deodată singure şi impresurate de puteri covărşitoare, in cămpia de la Kerbela, la o mică depărtare de riul Tigru in năsipurile Arabiei. Hussein avù abia timpul de a-şi pune corturile la adăpostul unui val de pămĕnt, care nu putea insă să-l apere şi de alte neajunsuri. Cu toate aceste oamenii lui Yezed erau foarte strimtoraţi de propria lor situaţiune, ca agresori. Intreprinderea la care-i mănase furia stăpănului lor, avĕnd de scop uciderea intregei familii a Profetului, li se părea ingrozitoare; ei se temeau de soldaţii lor, de popor, de viitorul necunoscut. In indoeala inimii, ei se mărginirĕ intru a stringe de aproape pe nenorociţii proscrişi, incercăndu-se a-i indupleca să se supună puterii şi să se intoarcă la Medina. Hussein insă, măndru de naşterea şi de increderea ce avea in menirea-i divină remase nestrămutat. Atunci vrăjmaşii deteră ordine ca nimeni să nu mai iasă din ingrădirea corturilor şi in faţa grabei ce li se impusese de stăpănul lor spre a esecuta crima, generalii lui Yezid, luarĕ o atitudine plină de umilinţă cătră impresuraţi, aducĕnd lui Hussein laude şi inchinăciuni ipocrite, ca unui sfănt. Inăuntrul corturilor (unde se aflau mai multe femei şi copii), apa lipsea cu desăvĕrşire, căldura era nesuferită, desperarea la culme. Abbas 1), un tĕnĕr frumos, ager, plin de indrăzneală, vĕzĕnd nişte copile venind la dĕnsul plăngĕnd şi svĕrlindu-i la picioare ulcioarele lor goale, se urcă pe cal şi se indreptează cu ulcioarele spre Tigru. Respins, ĕl cercâ să-şi facă drum cu sabia in mănă, uu arab ĕi tae insă măna dreaptă. Atunci el apucâ un ulcior cu dinţii şi cu măna stingă armată lovind pe duşmanii d'imprejurul sĕu, purcede mai departe; un alt soldat ĕi trunchiază măna stingă, şi cade insfirşit străpuns in inimă cu faţa pe năsip. Astfel se incepù măcelul. Ali-Ekber, 2) un copil, smulgĕndu-se din braţele mamei sale, pornì in fuga cu ulcioarele spre riu. Brăzdat de lovituri de sabie şi ciuruit de săgeţi remase pe loc; când deodată Imamul Hussein eşì din cortul sĕu. Ucigaşii remaserĕ inspăimĕntaţi vĕzĕndu-l călcănd măreţ, cu ochii plini de săngele turbării. El işi ridică copilul din ţărină şi-l aduse să moară in braţele mamei desperate. Toţi perirĕ astfel, unul după altul. Hussein şi femeile legaţi, batjocoriţi şi bătuţi furĕ aduşi in faţa lui Yezid care sugrumâ pe Imam (după ce-i scoase mai intăi ochii) şi trimise pe femei in robie. Aceasta in ziua a 10-a a lunei Moharrem, anul 680 de la Chr. şi 60 al Egirei. 3) Din toată familia Imamului nu mai remăsese atunci decăt un singur copil de lapte „Zeyd-Alabeddin", care fu martirisat mai tărziu.

Eată crunta origine a Serbătorii Persianilor.

1) Care in stilul pompos al Arabilor fu numită *neamul cel din corturi.*

1) Imamul Abbas era nepotul lui Hussein.

2) Ali-Ekber, era fiul lui Hussein.

3) Deatunci numele de Yezid insemnează la Arabi *trădător.*

Ea are pentru dênşii, nu numai un caracter religios, sacru, ci ăncă şi o mare insemnătate politică şi naţională.

In adevêr Hussein nu este numai cel mai mare dintre martirii familiei Profetului, fiul lui Aly intemeetorul Kalifatului Persian, ci intrupează in acelaş timp şi patria Persiană sfăşiată, prădată şi robită de cătră Arabi. Dreptul suveran al Statului, călcat in picioare de ucigaşii şi persecutorii neamului lui Aly este cufundat cu dreptul naţiunii intregi desbrăcată de intăetatea sa pe treapta supremă a Islamismului. Turcii, Arabii şi Afganii care au recunoscut autoritatea şi legitimitatea Kalifatului lui Yezid, sunt priviţi şi până astăzi chiar (deşi aceasta nu reese in mod aparent) ca duşmani neimpăcaţi de cătră Persiani, care in zădărnicia lor cea fără de mêsură cred că din această causă nu au fost ei aceia care stăpănesc culmea puterii religioase, peste poporul lui Islam. Ei recunosc, totuş, impreună cu toţi musulmanii, ca singur Kalif pe Sultanul din Constantinopole, deşi capii religiunii Shiite, marii Mudjetahezi, se pleacă cu greu la dreptul ce singur Sheik-ul-Islamul êl are de a indrepta legea Sheri. In fond deci desbinarea fie ea chiar dogmatică există şi ura ascunsă dăinueşte din neam in neam până când va suna oara, dupăcum speră ei, când ăngerul Gabriel le va deschide porţile luminate ale Răsăritului şi ale domnirii pămênteşti.

Dupăcum stau azi lucrurile in Orient, s'ar putè ca credinţa lor să se indeplinească... pe jumatate. Deaici dar se poate inţelege pentru ce credincioşii Persiani care sunt faţă la serbătoarea Nevruz, sunt măhniţi şi se bocesc cu sau fără lacrimi. Ei iau parte atunci la un fapt a căruia origine trebuie să-i mişte puternic şi să le inrădăcineze adănc dorul de rêsbunare. Emoţiunea lor este sfăntă, căci este a Patriei chiar: dăcă ar sta reci şi nemişcaţi, n'ar fi buni copii ai ţêrii, n'ar fi Shiiţi adevêraţi, n'ar merita să aibă traiu bun, nici noroc! Cine nu plănge nu este bun Persian, nu este jăluitor contra credinţei şi rêutăţii trecute. „Tot pentru lege şi pentru ţară", dacă a fost vre-odată devisă mai cu sfinţenie păzită, apoi ea este in Persia, unde Shahul ca şi cel mai de pe urmă om trebuesc să căineze suferinţa acelora ce intrupează nenorocirile ţêrii.

Aceasta-mi esplică pentru ce Ambasadorul Persiei, in tot timpul serbătorii trebue să plăngă cu lacrimi şi de ce earăş Consiliarul Ambasadei, amic al meu, imi făcea semn să intrerup vorba incepută cu dênsul, ori de căte ori treceau cortegiurile bocindu-se pe dinaintea noastră!

(Va urma)

Ascanio.

DON CARLOS

infant de Spania

tragedie de Schiller, tradusă de Iacob Negruzzi.

Actul III.

SCENA I.

Odaea de dormit a regelui.

(Pe masă doue luminări aprinse. In fundul odăei mai mulţi paji adormiţi in genunchi. Regele in imbrăcăminte de dimineaţă stă lăngă masă, lăsănd să cadă un braţ in jos. Dinaintea lui se vede un medailion şi mai multe hărtii).

Regele.

Cine-ar tăgădui că ea odinioară
A fost cam exaltată! Eu n'am putut de sigur
Să-i inspirez amor. Dar ea părea vreodată
Că simte astă lipsă?—Făţărnicia ei
E dară dovedită!

(Aici face o mişcare care-l deşteaptă din găndurile lui. El se uită cu surprindere imprejur).

Unde eram? Veghiază aici regele singur?
Luminile au ars şi ăncă nu e ziuă?
Pierdută-mi este noaptea! Primeşte-o drept dormită,
Natură! Un monarc nu are timp să'ndrepte
Pierdutele lui nopţi. Acum m'am deşteptat
Şi voiu să fie ziuă!

(El stinge luminările şi deschide o fereastră. Primblăndu-se prin casă, vede copiii dormind şi se opreşte căt-va timp inaintea lor in tăcere; apoi trage clopoţelul)

Ş'in antecameră
Dorm oare ăncă toţi?

SCENA II.

Regele. Contele de Lerma.

Lerma (cu spaimă, vĕzĕnd pe rege).

Sir, nu vĕ simţiţi bine?

Regele.

A isbucnit un foc
In pavilionul sting. N'aţi auzit strigănd?

Lerma.

Nu, Maiestatea Voastră.

Regele.

Nu? Cum, aş fi visat?
Nu poate fi aceasta o simplă intămplare.
In aripa aceea nu este a reginei
Odae de dormit?

Lerma.

Dar, Maiestatea Voastră.

Regele.

Acest vis mĕ 'ngrijeşte. In viitor să puneţi
O gardă indoită, indată ce 'nsereează.
Dar asta să se facă in taină, mĕ auzi?
In cea mai mare taină. De ce priveşti la mine?
Aşa pĕtrunzĕtor?

Lerma.

Eu vĕd că ochii voştri sunt roşi şi cer repaos.
Pot, Maiestăţii Voastre să-i amintesc căt sunt
De scumpe-a sale zile, cu cătă ingrijire,
Popoarele-ar vedè pe faţa Voastră urme
De nopţi fără de somn?.. Un cias de dimineaţă
Sau doue de repaos...

Regele (cu priviri turburate).

Repaos? O, repaos eu nu voiu mai găsì
Decăt in Escurial. Căt doarme un monarc
Corona şi-o espune; bărbatul inima
Espune a soţiei!—Nu! E o calomnie!
Acea care mi-a spus-o n'a fost şi ea femee?
Şi calomnia insăşi e a femeei nume.
Nu-i sigură o crimă decăt cănd un bărbat
O poate-adeverì.

(cătră pajii care s'au deşteptat in acest timp)

Chemaţi pe duca de-Alba.

(pajii es)

Apropie-te, conte. Adevĕrat să fie?

(priveşte pe conte cu ochi pĕtrunzĕtori)

O! de-aş putè cetì in inimi numai clipa,
Căt bate o pulsare!—Adevĕrat e,—Jură!
Sunt inşelat?

Lerma.

O! rege..,

Regele.

Tot rege, vecinic rege,
Şi earăş numai rege! N'ai alt respuns decăt
Cuvinte seci şi goale? Lovesc in stincă, cer
Să-mi dea o picătură de apă, ca să pot

Să sting aprinsa-mi sete, și ea, in loc de apă
Dă aur clocotit.

Lerma.

Ce lucru, Sir, să fie
Adevĕrat?

Regele.

Nimica... Nimica, te poți duce.
(contele vra să se ducă, regele ĕl chiamă inapoi)
Ești insurat? Ești tată?

Lerma.

Dar, Maiestatea Voastră.

Regele.

Ești insurat și totuș cutezi să stai o noapte
Lăngă stăpănul tĕu? Cărunt iți este pĕrul
Și nu te inroșești de-a crede că soția
Credința ți-a păstrat-o? Fugi, fugi a casă grabnic:
Ai s'o găsești acuma la pieptul incestuos
Al fiului tĕu. Crede pe rege și te du!
Tu stai uimit, privești la mine plin de grijă,
Fiindcă pĕrul meu acum e alb și el?
Nenorocitule, să știi că o regină
Virtutea nu-și pătează! Ești mort de te 'ndoești!

Lerma.

Să mĕ 'ndoesc eu? Cine din toate statele
Inaltului meu rege ar fi așa 'ndrăzneț
S'arunce macar umbra de veninos prepus
Pe o virtute-așa curată, ăngerească?
Regina cea mai bună...

Regele.

Regina *cea mai bună!*
Deci dar și pentru tine ea este *cea mai bună?*
In juru-mi vĕd că are prieteni călduroși.
Ea trebui foarte scump să-i fi plătit, mai scump
Decăt știu că-i in stare să dee. Tu poți merge! —
Să vie ducele!

Lerma.

Chiar ĕl aud afară.

Regele (cu ton mai blănd).

Ce-ai spus adinioarea e adevĕrul, conte.
Simțesc că-mi arde capul din causa astei nopți,
Trecute fără somn. Să uiți ce-am putut spune
In visul acest treaz. Auzi? Sunt grațiosul
Tĕu rege ca 'nainte.
(ĕi intinde măna spre sărutare. Lerma ese și deschide ușa ducelui de Alba).

SCENA III.

Ducele de Alba. Regele.

Alba (se apropie de rege cu sfială).

Eu sunt uimit de-un ordin ce-mi vine la un cias
Așa neobicinuit...
(stă uimit privind pe rege mai deaproape)
A Maiestății Voastre.
Privire...

Regele.

(S'a pus jos și a luat in mănă medalionul de pe masă. Se uită multă vreme la duce in tăcere).

Așa dar, e drept: nu-i credincios
Din servitorii mei nici unul...

Alba.

Cum?

Regele.

De moarte
Sunt insultat și nimeni nu mĕ inștiințează?

Alba (cu o privire de mirare).

Cum, o insultă care atinge pe-al meu rege
Și eu n'aș fi știind-o?

Regele (arĕtăndu-i scrisori).

Cunoști această mănă?

Alba.

E a lui Don Carlos.

Regele.

(după o pausă in care se uită la duce cu ochi pĕtrunzĕtori)

Nimica nu prepui?
M'ai prevenit odată de ambițiunea sa.
N'aveam să mĕ mai tem de alt nimic din parte-i?

Alba.

Ambițiunea este o vorbă mare, largă
Care cuprinde 'n sine un sens nemărginit,

Regele.

Și alta n'ai a-mi spune?

Alba.

(după oare care tăcere, ca şi când ar voì să ascundă lucruri ştiute.)

Sir, Maiestatea Voastră
A 'ncredinţat imperiul sub privigherea mea.
Eu datoresc coroanei acele mai intime
Ştiinţe ce adun şi grija mea intreagă.
Afară de aceasta, ori ce gândesc sau ştiu
Sau presupun imi este a mea proprietate.
Acesta-i un domeniu inviolabil, sfânt
Pe care-un rob vĕndut, ca ş'un vasal, e'n drept
A nu-l discoperì la regii pămĕnteşti.
Nu tot ce-mi pare mie că am pĕtruns cu ochiul
E matur pentru rege. Cu toate-aceste, dacă
Voeşte ş'in aceasta să-l mulţămesc, ĕl rog,
Când m'a'ntreba, să uite că el e suveranul.

Regele (dându-i scrisorile).

Ceteşte!

Alba (ceteşte şi se intoarce răpede către rege).

Cine este nesocotitul care
A dat hârtia asta in mâna regelui?

Regele.

Ce! Prin urmare ştii de cine este vorba,
Deşi nu-i nici un nume aice insemnat?

Alba (dând inapoi turburat).

M'am prea grăbit.

Regele.

Tu ştii?

Alba (după o scurtă gândire).

Ei bine, voiu vorbì.
Stăpânu-mi porunceşte — eu nu pot da 'napoi.
Eu nu ascund, cunosc persoana despre care...

Regele.

O, zeu al resbunării! Ajută-mĕ să aflu
O moarte şi mai crudă! Deci este cunoscut,
Deci e atât de bine ştiut de toată lumea
Că ei se inţeleg, incât fără de alte
Mai strinse cercetări, la cea intâi privire
Găceşte ori şi cine! Aceasta e prea mult!
Aceasta n'am ştiut-o! Deci eu sunt cel din urmă
Ce aflu... cel din urmă din tot regatul meu!

Alba (aruncându-se la picioarele regelui).

Dar Sir, sunt vinovat. Mĕ inroşesc de-această
Prudenţă mişelească ce m'a'ndemnat să tac;
Pe când onoarea voastră, dreptatea, adevĕrul
Imi porunceau a spune... deci, dacă tac cu toţii,
Ş'a frumuseţei vrajă inchide ori ce gură,
Eu, eu voiu indrăznì ca să vorbesc, deşi
Incredinţarea blândă a unui fiu iubit,
Ale soţiei lacrimi şi dulcele ei farmec...

Regele.

Ridică-te, iţi dau cuvĕntul meu de rege!
Vorbeşte fără teamă!

Alba (sculându-se).

V'aduceţi ânc' aminte
De scena din grădină de la Aranjuez,
Când aţi găsit regina cu faţa turburată
Şi fără nici o doamnă, intr'un boschet deoparte...

Regele.

Ha! Ce aud? Urmează!

Alba.

Marchiza Mondécar
Atunci a fost trimisă din Spania 'n exil
Fiindc' a fost aşa de generoasă 'n grabă
Să se jertfească pentru regina ei. Acuma
Suntem inştiinţaţi. Marchiza n'a făcut
Decât a 'ndeplinì porunca ce primise.
Fusese-acolo prinţul.

Regele.

Ah! El fusese-acolo!

Alba.

Prepusul s'a născut din oare care urme
Remase pe năsip ce, din boschet pornind,
Se indreptau spre-o grotă ce nu era departe
Ş'in care s'a găsit a prinţului batistă.
Uu grădinar acolo pe prinţ ĕl intâlnise
Mai in acel minut când Maiestatea Voastră
Intrase in boschet.

Regele.

Şi ea a plâns când eu
Am arĕtat mirare! Făcù să mĕ 'nroşesc
Naintea 'ntregei curţi; să simt de mine insumi
Ruşine; naintea virtuţii ei să stau
Ca şi un vinovat!

(Mare şi adâncă tăcere. El se aşază şi-şi acopere faţa).

Dar, duce, ai dreptate,
Aceasta m'ar impinge la hotăriri grozave.

Te du. Vreu un moment să fiu cu mine singur.

Alba.

Sir, asta nu-i deajuns...

Regele (luănd hărtiile de pe masă).

Nici asta? Nici aceasta?
Şi nici acest nămol de probe sdrobitoare?
O! e mai limpede decăt lumina zilei!
De mult o presimţisem. Pĕcatul a 'nceput
Atunci cănd in Madrid intăi eu am primit-o
Din ale tale mări. Imi pare că vĕd ăncă,
Cum galbĕnă ca ceara, ea-şi aţintì privirea
Pe pĕrul meu cărunt. Atunci chiar incepù
Vicleana comedie.

Alba.

A prinţului mireasă
Se prefăcù in mumă. De mult ei se unise
In tot acea speranţă; de mult se 'nţelesese
In doruri infocate pe care le-osindea
Schimbarea intămplată. Sfiala care altfel
Intăia declarare o intovărăşeşte,
La ei era invinsă; ispita, intemeiată
Pe amintiri plăcute vorbì cu indrăzneală.
Uniţi prin armonia simţirii şi a vĕrstei,
Din causa 'mpiedicării aprinşi, ei ascultarĕ
Cu-atăt mai mare foc indemnul pasiunii.
Politica lovise in sentimentul lor,
Şi poate fi probabil ca ei să recunoască
Consiliului de stat un drept asupra lor,
Şi umili să se plece alegerii făcute
De cabinetul vostru? Ea care s'aştepta
La dragoste, primì in loc o diademă...

Regele (atins şi cu amărăciune).

Argumentaţi prea bine şi cu fineţă multă,
A voastră eleganţă admir... Vĕ mulţămesc.
(sculăndu-se rĕce şi măndru)
Aveţi cuvĕnt, regina făcù greşală mare
De-a nu-mi impărtăşì scrisorile aceste
Ş'a nu-mi mărturisì a prinţului venire
In parcul din Aranjuez. O generositate
Greşită a impins'o să cadă 'n astă vină.
Voiu şti s'o pedepsesc. (trage clopoţelul).
In antecameră cine mal este? Duce,
Voi nu-mi mai trebuiţi, puteţi să vĕ retrageţi!

Alba.

Prin zelul meu prea mare poate v'am displăcut
De-a doua oară, Sir?...

Regele (către un paj care intră).

Domingo să se cheme. —
Vĕ iert că cinci minute aţi incercàt să faceţi
Să-mi fie *mie* frică de-o crimă ce se poate
Comite contra *voastră*. (Alba ese).

SCENA IV.

Regele. Domingo.

(Regele se primblă căt-va timp prin casă spre a se linişti).

Domingo (intră un moment după eşirea ducelui; se apropie de rege şi se uită la el in tăcere solemnă).

Sunt mulţămit să vĕd pe Maiestatea Voastră
Atăt de liniştită.

Regele.

Aceasta te surprinde?

Domingo.

Şi proniei cereşti ĕi mulţămesc că grija-mi
Era ne 'ntemeiată. Acuma pot spera...

Regele.

Că grija ta... Ce lucru făcea să te 'grijeşti?

Domingo.

Sir, nu tăgăduesc că am aflat o taină...

Regele.

Dar eu am arĕtat dorinţa să mi-o spuneţi?
De ce mĕ preveniţi păn eu nu vĕ intreb?
Aceasta, pe onoare! — imi pare prea 'ndrăzneţ!

Domingo.

Sir, locul, ocasiunea când am aflat; pecetea
Sub care mi s'a zis, mĕ disvinovăţesc.
La spovadanie mi s'a incredinţat
Ca un pĕcat ce-apasă pe cugetul acelei
Ce o discoperise şi pentru care cere
Iertare de la cerìuri. Princesa se căeşte
Tărziu acum de-o faptă de care-i este frică
Că va avè grozave urmări pentru regină.

Regele.

Ce inimă de ănger! Voi aţi găcit de ce
Eu v'am chemat. Vroesc să es din labirintul
Acest intunecos in care un zel orb
M'au aruncat. Eu cer să-mi spuneţi adevĕrul.
Vorbiţi cu mine sincer; ce trebue să cred?

Ce trebui hotărit? Chemarea voastră este
A spune adevĕrul.

Domingo.

Chiar când chemarea mea n'ar cere ca să am
Blândeță și cruțare, eu tot aș conjura
Pe Maiestatea Voastră, de nu vrea liniștea
S'o piardă, a nu 'mpinge și mai departe ăncă
A sale cercetări, a nu cerca să afle
O taină ce nu poate să nu fie amară
Când va fi cunoscută. Aceea ce știm astăzi,
Ușor e de uitat. O vorbă pronunțată
De rege — și regina in veci nu a greșit.
A regelui voință, precum dă fericirea
Așa dă și virtutea; o liniște egală
Ce-ar arĕta monarcul va 'mprăștia de sigur
Aceste minciunoase șoptiri ce calomnia
In lume-a respăndit.

Regele.

Cum, șoapte despre mine,
Ce-ar fi imprăștiete pintre poporul meu?

Domingo.

Minciuni, minciuni—eu jur! Dar sunt de-acele casuri
In care o credință păstrată de popor
Chiar când nu-i dovedită, așa-i de insemnată
Cum e și adevĕrul.

Regele.

Pe Dumnezeu! Acum
Ar fi așa un cas!

Domingo.

Un nume onorabil
E lucrul cel mai scump și singurul in care
Regina e silită să fie deopotrivă
Cu ori și ce femee născută din popor.

Regele.

Cred că 'n privirea asta
N'avem a ne 'ngriji.
(se oprește și aruncă o privire de indoeală asupra lui Domingo).
Se vede, capelane,
C'o veste rea m'așteaptă din gura voastră.—Spuneți,
Nu prelungiți; de mult cetesc in fața voastră
O tristă prevestire. Vorbiți, ori ce va fi!
Nu mĕ lăsați să sufĕr mai mult tortura asta.
Poporul ce gândește?

Domingo.

Repet, Sir, că poporul
Se poate inșăla — de sigur se inșală.
Aceea ce vorbește nu trebue nici cum
Să turbure pe rege... Dar... c'au ajuns acolo
Să zică aste vorbe...

Regele.

Ce vorbe? Atât timp
Eu trebui să vĕ rog să-mi dați o picătură
De-otravă?..

Domingo.

L'acea vreme poporul se gândește
Când Maiestatea Voastră era de moarte-aproape:
Treizeci de sĕptĕmâni se trec abie și el
Cetește că Regina născuse o copilă...
(Regele se scoală și trage clopoțelul. Ducele de Alba intră. Domingo turburat).
Sir, sunt uimit...

Regele (intimpinând pe ducele de Alba).

Toledo, te știu barbat, mĕ scapă
De preotul acesta!

Domingo.

(El și cu Alba schimbă priviri nedumerite. După o pausă.)
De-am fi putut găcì
C'acel ce-aduce știrea va capata mustrări...

Regele.

Bastard ați zis? Din morți abia aș fi 'nviat
Când ea se simțì mumă? Ce! Dacă nu mĕ'nșăl,
Aceasta s'a'ntâmplat atunci când rugăciuni
Cetit-ați prin biserici lui Sfântul Dominic
Pentru minunea care cu mine o făcuse?
Ce-atunci a fost minune, acuma nu mai este?
Deci voi m'ați inșălat sau astăzi sau atunce?
Și eu să vĕ mai cred? Ah! Eu vĕ pĕtrund bine.
Dac'ar fi fost complotul chiar de pe-atunce matur
Iși pierdea Sfântul slava.

Alba.

Complot!

Regele.

Să vĕ 'ntâlniți
In tot acea părere cu-atâta potrivire
Și ințelegere să nu fie 'ntre voi?
Ați vrea să cred aceasta? Să nu fi bagat sama
Cu câtă lăcomie v'ați aruncat pe pradă?

Cu cătă voluptate vĕ desfătaţi de chinu-mi
Şi cruda mea pornire; să nu vĕd cu ce zel
Aşteaptă ducele să iee el favoarea
Ce pentru fiul meu putea fi hotărită;
Cu cătă mulţămire cucernicul părinte
Dorea să inarmeze meschina-i rĕsbunare
Cu braţul cel puternic al supĕrării mele?
Mĕ socotiţi un arc pe care l'aţi putè
Intinde după voie? Nu! Ăncă am voinţă!
De e să mĕ'ndoesc, cu voi trei trebui să'ncep.

Alba.

N'a meritat credinţa ce o purtăm coroanei
Această tălmăcire.

Regele.

Credinţa voastra? dar!
Credinţa te previne de crime viitoare
Ear de trecut vorbeşte a rĕsbunării sete.
Spuneţi-mi, ce căştig mi-aduce zelul vostru?
De e adevĕrat, aceea ce-arĕtaţi
Ce-mi mai remăne alta decăt durerea crudă
A unei dispărţiri, sau jalnicul triumf
Al resbunării. — Nu! Voi imi aduceţi numai
Nesigure prepusuri. Mĕ 'mpingeţi păn la malul
Unei adănci prăpastii ş'apoi mĕ părăsiţi!

Domingo.

Se pot aduce alte dovezi cănd ochiul nostru
Nu vede prin el insuş?

Regele

(după o lungă pausă, adresăndu-se serios şi solemn cătră Domingo).

Eu voiu s'adun pe granzii regatului; şi insumi
In fruntea lor să judec. Atunci, de-aveţi curajul,
Veniţi, vĕ 'făţoşaţi naintea tuturora
Şi invinovăţiţi-o că este adulteră!
Atunce fără milă ea va perì. Infantul
Cu dĕnsa a să moară — dar băgaţi bine sama —
De este ea in stare să se indreptăţească,
Atunci veţi perì voi! Vreţi adevĕrului
Acest omaj s'aduceţi? Nu vreţi? Tăceţi? Nu vreţi?
Acesta e un zel de minciunos.

Alba (care a stat de-oparte rĕce şi liniştit).

Eu vreu!

Regele.

(se intoarce uimit şi priveşte cătva timp pe duce drept in ochi).

Aceasta e sumeţ! Dar imi aduc a minte
Că 'n crunte bătălii voi v'aţi riscat viaţa
Pentru mai mici motive. V'aţi pus viaţa 'n joc
Precum s'aruncă sorţii spre a putè avè
Nimicnicia slavei! Ce-ţi este ţie viaţa?
Eu săngele regal nu-l dau pe-acel nebun
Care sperează numai a-şi săvĕrşì viaţa
In raze de mărire. — Resping jertfirea ta!
Mergi, mergeţi, aşteptaţi in sala de-audienţă
Alt ordin ce v'aş da!

SCENA V.

Regele singur.

Acuma dă-mi un om, inaltă providenţă!
Tu mi-ai dat mult. Acuma un om imi dărueşte!
Tu singură cu ochiul pĕtrunzi cele asunse.
Dă-mi un prieten; eu nu am atotştiinţă,
A mele ajutoare le ştii cum sunt. Le-am dat
Pentru a lor serviciu resplata cuvenită.
A lor greşeli şi viciuri le-am imblănzit, le-am pus
Un frĕu, ca să-mi slujească la scopurile mele,
Ca trăsnetele tale ce curăţă pămĕntul.
Imi trebui adevĕr. A-i disgropa isvorul
Cel limpede din tina glodoasă a greşelei,
Nu-i soarta regilor. O, dă-mi pe-acel om rar,
Cu inima deschisă, cu minte luminoasă
Şi ochiu pĕtrunzĕtor ce poate să m'ajute
Să aflu adevĕrul. Eu voiu să arunc sorţii
Ca dintre mii şi mii ce se ingrămădesc
Spre soarele puterii, să aflu pe-acel *unul!*
(Deschide o casetă şi scoate tablete. In ele rĕsfoeşte căt-va timp).
Vĕd nume, numai nume — nici chiar o insemnare
De causa pentru care au meritat să fie
Trecute 'n aste table — şi ce-i mai uităcioasă
Decăt recunoştinţa? Dar eată, dincoace
Pe astelalte table eu vĕd ori ce greşală
Inscrisă cu 'ngrijire. Cum? Asta nu e bine.
Dorinţa rĕsbunării mai are trebuinţă
De-aşa un ajutor? (cetind mai departe).
— Egmont? Ce cată el
Aice? Biruinţa ce-avù la Saint Quentin
De mult timp e uitată.—Ĕl pun pintre cei morţi.—
(Ĕi şterge numele ş'il inscrie pe o altă tablă).
Marchiz de Posa? — Posa? De loc nu-mi mai aduc
Aminte de-acest om. — Şi vĕd la al sĕu nume

Făcute doue semne — dovadă că l'am pus
La trebi prea insemnate. Cum? Poate acest om
De mine să s'ascundă, să eviteze ochiul
Regalului datornic? Pe Dumnezeu! acesta
In tot cuprinsul țerei, e singurul ce n'are
De mine trebuință. De-ar fi ambițios
Sau lacom de avere, de mult ar fi venit
Naintea tronului: Să-mi cerc oare norocul
Cu-acest original? Un om care de mine
Nu are trebuință, va ști in fața mea
Să spuie adevĕrul! (ese)

SCENA VI.

Sala de audiență.

Don Carlos in convorbire cu *Prințul de Parma, Ducii de Alba, Feria* și *Medina Sidonia, Contele de Lerma* și alți granzi cu hărtii in mănă și așteptănd pe rege.

Medina Sidonia
(de care toți se feresc, se adresează cătră ducele de Alba care merge incoace și incolo singur și pe gănduri.

Voi, duce, ați vorbit cu regele, cum credeți,
Cum l'ați găsit dispus?

Alba.

Prea rĕu, și pentru voi,
Și pentru-a voastre vești.

Medina Sidonia.

In focul bătăliei
Cu flotele Ingleze eu mĕ simțeam mai bine,
Decăt in astă sală.
(Carlos care a privit la dĕnsul cu interes, se apropie și-i stringe măna)

Vĕ mulțămesc adănc
Pentru această faptă mărinimoasă, prinț.
Vedeți cum fug de mine cu toți. Peirea mea
Se vede hotărită.

Carlos.

Puteți avè speranță
In grația regală ș'in inocența voastră.

Medina Sidonia.

I-am prăpădit o flotă cum nu se mai vĕzuse
Pe valurile mării. Ce este capul meu
Pus in aseměnare cu-acele șeptezeci
Pierdute galioane? Dar, prinț, cinci fii ai mei
Ca voi, plini de speranță, aceasta-mi sfarmă pieptul!

SCENA VII.

Regele apare in costumul regal. *Cei dinainte.*
(Toți iși scot pălăriile și se așază in doue linii, formănd un semicerc imprejurul lui. Tăcere.)

Regele (aruncănd o privire răpede peste ei).
Acoperiți-vĕ!
(Don Carlos și Prințul de Parma s'apropie cei intăi și sărută măna regelui. El se adresează cu bunăvoință cătră acest din urmă, fără a vrea să bage in samă pe fiul sĕu.)

Nepoate, muma voastră
Dorește ca să știe de suntem mulțămiți
De voi la curtea noastră.

Parma.

Nu 'ntrebe inaintea
Intăei bătălii in care voiu lupta.

Regele.

Nu vĕ 'ngrijiți, odată va fi și răndul vostru,
Atunci cănd sfărămate vor fi aceste trunchiuri.
(cătră ducele de Feria)
Ce-aduceți?

Feria (plecănd un genunchi inaintea regelui).

Comandorul cel mare-al Calatravei
Murì azi dimineață, ș'a ordinului cruce
Aduc...

Regele
(ia cavaleria și se uită imprejurul sĕu).

In urma lui cine va fi mai vrednic
S'o poarte?
(face semn ducelui de Alba, care pleacă un genunchiu și i-o pune la găt)

Duce de-Alba, intăiul căpitan
Al meu sunteți, mai mult să nu fiți niciodată
Și nu vĕ va lipsì favoarea mea.
(bagă in samă pe ducele de Medina Sidonia)

Ah! ează
Și admiralul meu.

Medina Sidonia
(se apropie șovăind și cade in genunchi plecăndu-și capul).
Atăta am adus, o rege, din Armada
Ș'a Spaniei junime.

Regele (după o lungă tăcere).

Deasupra mea e Domnul!

Eu v'am trimis la luptă cu oameni, nu cu stinci
Şi cu furtune; duce, vĕ-urez bună-venire
Aice in Madrid. (ĕi intinde măna spre sărutare).
Eu vĕ mai mulţămesc
Că mi-aţi păstrat in voi un vrednic servitor.
Astfel ĕl recunosc şi, granzii mei, doresc
Cu toţi să-l recunoască.
(ĕi face semn să se scoale şi să se acopere, apoi se adresează cătră ceilalţi)
Ce mai e?
(cătră Carlos şi prinţul de Parma)
Prinţilor,
Eu vĕ salut.
(Aceştia es. Granzii ceilalţi inaintează, pleacă genunchii şi infăţoşează regelui hărtiile lor. El se uită răpede la ele şi le dă ducelui de Alba).
Mi-ţi da aceste 'n cabinet.
Sfirşit-am? (Nimeni nu respunde)
Cum se 'ntămplă că pintre granzii mei
In veci să nu găsesc pe un marchiz de Posa?
Imi este cunoscut c'acest marchiz de Posa
Cu fală mi-a slujit. Nu este el in viaţă?
De ce nu se arată?

Lerma.

Marchizul s'a intors
Acuma de curĕnd din lungi călĕtorii
Ce a făcut in toată Europa. El se află
Chiar in Madrid, ş'aşteaptă o zi de audienţă
Obştească, să depuie adăncele omajuri
L'a tronului picioare.

Alba.

Marchiz de Posa? — Dar,
E bravul cavaler de Malta, Maiestate,
De care faima spune o faptă mult măreaţă.
Când maestrul cel mare al ordinului zise
La cavalerii sĕi in insulă să vie
(Pe când de Soliman era impresurată)
Acest marchiz, pe-atunce de optsprezece ani,
Dispare de o dată de la inalta şcoală
De-Alcala unde sta, şi făr' a fi chemat
S'arat' in La Valette. „Mi-e cumpĕrată crucea"
El zise, „dar acuma eu vreau ca să o merit!"
El a fost unul dintre cei patruzeci viteji
Ce-a susţinut incontra lui Piali, Ulucialli,
Hassan şi Mustafa castelul de Sant Elmo
In trei asalturi crunte urmate ziua mare.
Când insfirşit duşmanul castelul il luă
Şi imprejur căzuse toţi cavalerii, el
De sus s'aruncă 'n marea şi vine 'n La Valette.
Trec doue luni, duşmanul din insulă porneşte
Şi cavaleru 'n şcoală se 'ntoarce să sfirşească
A sale 'nvĕţături.

Feria.

Acest marchiz de Posa
Descoperì in urmă vestita conspirare
Din Catalonia şi conservâ Coroanei
Prin ghibăcia sa provinţia cea mai măndră.

Regele (in sine).

Uimirea mĕ cuprinde. Ce fel de om să fie
Acel ce face fapte de-aceste şi nu are
Din trei barbaţi ce 'ntreb, nici un invidios?
Desigur acest om are-un caracter rar
Sau nu are nici unul. Din curiositate
Eu vreu ca să-i vorbesc. (cătră ducele de Alba).
Chiar azi, când liturghia
Se va sfirşì, l'aduceţi in cabinetul meu.
(Ducele ese. Regele chiamă pe Feria).
Şi voi in locul meu să presidaţi consiliul. (ese).

Feria.

Ce bun e azi monarcul!

Medina Sidonia.

Spuneţi că e un zeu!
Un zeu fu pentru mine!

Feria

Ce bine admirale, v'aţi meritat norocul
A voastră bucurie o 'mpărtăşesc

Unul dintre granzi.

Şi eu.

Al doile grande.

Şi eu nu mai puţin.

Al treile grande.

Aveam fiori de grijă.
Un general ca voi!

Cel intăiu.

N'a fost mărinimie
Din partea regelui, a fost numai *dreptate*.

Lerma (eşind, cătră Medina Sidonia).
Cât v'au imbogăţit deodată doue vorbe!

SCENA VIII.

Cabinetul regelui.

Marchizul de Posa și *Ducele de Alba.*

Marchizul (intrând).

Vrea să-mi vorbească, mie? Aceasta nu se poate.
Vĕ inșĕlați de nume.— Și ce vrea de la mine?

Alba.

El vrea să vĕ cunoască.

Marchizul.

Din curiositate!
Atunci, pĕcat de timpul ce-oiu pierde. Viața noastră
Se duce așa de iute.

Alba.

Vĕ las cu steaua voastră.
Aveți pe rege 'n mănă. Cătați a folosì
Momentul căt mai mult, căci, dacă ĕl veți pierde
A voastră va fi vina! (ese).

SCENA IX.

Marchizul (singur).

Tu ai zis bine, duce. Noi trebui să cătăm
Să folosim momentul ce vine-odată numai.
In adevĕr, curteanul acesta-mi dă o bună
Povață, dacă nu in ințelesul lui
Macar in sensul meu
(după ce s'a primblat puțin prin casă)
Ce caut eu aice?
Să fie un capriciu al intămplării numai
Că-mi reproduc figura *oglinzile aceste?*
Că m'au ales pe mine, cel mai puțin probabil
Din multe milioane, și amintirea mea
A fost improspĕtată in găndul regelui?—
Să fie o 'ntămplare? N'a fi ceva mai mult?
Și ce e intămplarea, de nu o piatră brută
Ce capătă viața sub măna cea ghibace
A statuarului? E drept că providența
Ne-aduce intămplarea, dar omul cu-a sa mănă
Trebui s'o prelucreze spre scopurile sale.
Ce-mi pasă, ce monarcul voește de la mine.
Știu foarte bine ceea ce eu voiu de la dĕnsul.
De-ar fi chiar o scăntee de adevĕr pe care
Sumeț aș arunca-o in sufletu-i despotic,
Căt de imbelșugată ea poate să devie
In măna providenței! Acest feliu s'ar putè
Că ceea ce-mi părea intăi a fi capriciu
Să aib' un scop cu minte. De-a fi așa sau nu—
Tot una-i! In credința aceasta voiu lucra.
(Face căți-va pași prin casă și se oprește insfirșit naintea unui tablou contemplăndu-l in liniște. Regele apare in odaea de alăture dănd căteva ordine. Apoi intră și privește căt-va timp pe marchiz, fără a fi vĕzut de dĕnsul.)

SCENA X.

Regele (privindu-l cu mirare).
V'ați mai infățoșat naintea mea?

Marchizul.

Nu.

Regele.

Voi
Ați binemeritat de scaunul regal.
De ce v'ați depărtat de-a mea recunoștință?
In amintirea mea stau mulți. Atotștiința
O are numai Domnul. Aveați indatorirea
De-a căuta voi singur a regelui ochire
De ce nu ați făcut-o?

Marchizul.

De doue zile, Sir,
Eu m'am intors in țară...

Regele.

Nu voiu să fiu dator
La cei ce mi-au făcut serviciuri. Cereți-mi
O grație

Marchizul.

Mĕ bucur de legi.

Regele.

Ș'un ucigaș
Posede acest drept.

Marchizul.

Cu căt mai mult ĕl are
Și cetățeanul vrednic. Sir, asta imi ajunge.

Regele (in parte).
Ce sentiment de sine și inimă sumeață!
Dar m'așteptam la asta. Imi place pe Spanioli
Să-i vĕd plini de măndrie, chiar când intrec mĕsura.
— Mi-ați părăsit serviciul, aud...

Marchizul.

Eu m'am retras
Ca să fac loc la unul mai vrednic decăt mine.

Regele.

Imi pare rĕu. Când oameni ca voi se ţin deoparte
Atunce pierde Statul. Sau poate v'aţi temut
De-a nu fi intr'o sferă pe care-ar merita-o
Destoinicia Voastră?

Marchizul.

O, nu, Sir, eu sunt sigur
Că ziditorul care cunoaşte lucrul sĕu,
Al oamenilor suflet, va fi pĕtruns indată
La ce muncă sunt bun. Cu o recunoştinţă
Adăncă eu simţesc ce graţie imi faceţi,
Avĕnd de al meu merit aşa părere măndră,
Dar...

Regele.

Nu vĕ hotărîţi?

Marchizul.

Eu nu sunt pregătit, acuma, Maiestate
De-a reproduce 'n vorba unui supus al Vostru
Aceea ce-am gândit ca cetăţean al lumii.
Căci Sir, atunce, când eu pentru totdeauna
M'am depărtat de tron, nu m'am crezut dator
Ca să-i dau socoteală de pasul ce făcusem

Regele.

Atata sunt de slabe motivele ce-aveţi?
Ce credeţi a risca de cer să mi le spuneţi?

Marchizul.

Cel mult a mea viaţă — de-aş vrea să le spun toate.
Şi dacă nu-mi permiteţi, n'aş spune adevĕrul.
De cereţi să aleg intre disgraţia
Ş'intre dispreţul vostru, mĕ hotăresc să par,
Sir, inaintea voastră, ca vinovat mai bine
Decăt ca un nebun...

Regele (cu vie așteptare).

Ei bine?

Marchizul.

Eu nu pot
Să fiu slugă domnească. (Regele ĕl priveşte cu mirare).
Nu vreu ca să se 'nşele cumpĕrătorul. Dacă

Mĕ intrebuinţaţi, voiţi de mai nainte
Să fie regulate a mele fapte toate.
Vreţi numai braţul meu, ş'al meu curaj in lupte
Şi mintea mea in sfaturi. Nu faptele prin sine,
Ci aprobarea care la tron voiu dobăndì-o,
Aceasta le-a fi scopul. Dar eu cred că virtutea
In sine are preţ. Acel bine pe care
L'ar fi făcut monarcul prin mijlocirea mea,
L'aş fi produs eu insumi ş'aş fi avut plăcerea
Liberului arbitriu, dar nu o datorie.
Acesta-i scopul Vostru? In creaţiunea Voastră
Aţi suferì să intre un creator străin? —
Şi eu m'aş injosì, când pot să fiu artistul,
De-a fi a lui unealtă? Eu omenirea 'ntreagă
Iubesc, ş'in monarchii nu pot ca să iubesc
Decăt pe mine insumi.

Regele.

Entusiasmul vostru
De laudă e vrednic. Aţi vrea să faceţi bine.
Ear pentru-un om cu minte şi pentru-un patriot
Mijlocul e tot una prin care-l puteţi face.
In toate ale mele regate căutaţi
Un post care v'ar pune in stare-a satisface
Aceste simţiri măndre.

Marchizul.

Eu nu găsesc nici unul.

Regele.

Cum?

Marchizul.

Maiestatea Voastră
Voeşte-a respăndì prin mijlocirea mea
A omenirii bine. Dar asta-i fericirea
Pe care le-o doreşte iubirea mea cea pură?
O, inaintea ei ar tremura de sigur
Regala maiestate. O nouă fericire
Au iscodit pe lume politica şi care
Se poate respăndì de scaune regale,
Căci au creat in inimi dorinţi necunoscute
Pe care le 'mplineşte. Ea bate pe-ale sale
Monede adevĕrul, — un adevĕr pe care
Ĕl poate suferì. Şi ori şi care marcă
Ce nu s'asamĕnă cu dĕnsul, e oprită.
Dar ceea ce coroanei ĕi este priincios

Ajunge-mi oare mie? Iubirea cea frăţească
Ce am pentru-omenire vrea ea ca să slujească
Drept mijloc, de-a răpì a fraţilor mei drepturi?
Pot crede fericiţi pe oameni când nu au
Şi dreptul de-a gândì? Nu mĕ siliţi pe mine
Să 'mpart o fericire ce voi aţi hotărit.
Refus de-a 'mprăştia asemenea monedă.
Nu pot slujì la domni!

Regele (răpede).
Sunteţi un protestant.

Marchizul (după o scurtă gândire).
Credinţa Voastră Sir, e şi credinţa mea.
(după o pausă)
Vĕd că nu mĕ'nţelegeţi. De-aceasta-mi era frică.
Acum când măna mea a ridicat perdeaua
Ce-acoperea misterul regalităţii. Cine
Vĕ poate-asigura că voiu mai crede sfănt
Aceea ce pe mine nu mĕ mai ingrozeşte?
Fiindc'am cugetat asupra mea, eu poate
Arĕt primejdios. Dar nu sunt, Maiestate,
Dorinţele-mi cu toate aice se mărginesc.
(pune măna pe piept)
Pornirea furioasă ce vra să schimbe totul
Ce este in fiinţă, şi care mai mult încă
Ingreunează lanţul ce nu poate sfărma,
In veci săngele meu nu-l va infierbĕnta!
Nu, idealul meu nu s'a indeplinì
In seculul acesta. Eu sunt un cetăţean
Din veacuri viitoare. Poate-o imagine
Să vĕ neliniştească? Suflănd pe ea puteţi
Să faceţi să dispară.

Regele.
Sunt eu intăiul care cunoaşte-această parte
A sufletului vostru?

Marchizul.
Această parte — da.

Regele.
(se scoală, face căţiva paşi şi se opreşte dinaintea marchizului, in parte).
Acest limbaj e nou. Mijlocul linguşirii
Şi el se invecheşte. Ş'apoi a imita
Pe alţii, injoseşte pe omul cel cu merit.
Se pot odată face cercări şi alt mijloc...
De ce nu? Ceea ce surprinde — isbuteşte.
(tare)
Dacă'nţelegeţi treaba aşa, pre-bine, eu
Vroesc să 'nfiinţez la Curte-un nou oficiu
Ce pentr' un spirit tare ar fi...

Marchizul.
Eu inţeleg.
Ce josnică idee aveţi de demnitatea
Umană, căutănd chiar in limbagiul unui
Om liber, meşteşugul linguşitorului!
Şi ştiu din care causă aţi fost silit de oameni
Ca să găndiţi astfel. Căci ei din voia lor
Şi-au lepădat nobleţa; din bună voia lor
S'au coborit pe-o treaptă atăt de injosită.
Ei fug inspăimăntaţi de nobila fantomă
A demnităţii lor. Miseria le place
Şi lanţurile lor le infrumuseţează
Cu-o mişelie cărei ĕi zic inţelepciune.
Ş'a şti cum să le porţi virtute insemnează.
Astfel aţi primit lumea. Astfel o moştenise
Şi gloriosul vostru părinte. Cum puteaţi
Să onoraţi pe om in stare-aşa de tristă?

Regele.
Găsesc şi adevĕruri cuprinse 'n aste vorbe.

Marchizul.
Pĕcat insă c'atunce când aţi schimbat pe omul
Zidit de creator intr'o fantomă-a voastră
Ş'aţi declarat acestei fiinţi din nou create
Că voi sunteţi un zeu, pĕcat, că intr'un punct
Voi aţi greşit: in punctul de-a remănè voi singur
Tot numai om, tot numai fiinţa cea zidită
De-un creator divin. Ca *muritor* voi aţi
Urmat de-a suferì şi de-a avè dorinţe.
Vĕ trebue simpatie, pe când un Dumnezeu
Voeşte sacrificiuri, fiori şi rugăciuni.
O! jalnică schimbare! Intoarcere-a naturei!
De-aţi injosit pe om să fie-un instrument
Cine-a 'mpărţì cu voi al armoniei farmec?

Regele (in parte).
Pe ceriuri! A lui vorbe ating sufletul meu!

Marchizul.
Dar pentru voi nu'nsamnă nimic această jertfă.
Deaceea sunteţi unic, — de feliul vostru singur —
Şi, dănd aşa un preţ, sunteţi un Dumnezeu.

O, dacă nu ar fi aşa, ar fi grozav!
Când, pentru fericirea atâtor milioane
De oameni, voi in schimb nimic n'aţi căştiga,
Când sfărămarea numai a libertăţii lor
V'ar mulţămì dorinţa? O daţi-mi voe, Sir,
Să mě retrag: Obiectul m'atrage fără voe
Mi-e plină inima; ispita e prea mare
Când mě găsesc in faţă cu-acela singur, cărui
Aş vrea s'o deschid toată.

(Contele de Lerma intră şi zice câteva cuvinte incet către rege. Acesta ĕi face semn să se retragă şi remâne in posiţiunea de mai inainte).

Regele (către Marchiz, după eşirea lui Lerma).
Urmaţi!

Marchizul (după o tăcere).
Simţesc tot preţul...

Regele.
Urmaţi păn la sfirşit
Aveaţi mai multe a-mi spune.

Marchizul.
Sir, mě intorc acuma
Din Flandra şi Brabant. Ce mândre, ce frumoase
Provinţii! Ce puternic popor, cât e de mare
Şi cât de bun deodată! — O! de a fi părinte
Aşa unui popor, gândeam, trebue să fie
Un sentiment divin! — Atunci in calea mea
Am dat de oseminte de oameni ce arsese.

(El tace. Ochii sĕi se opresc asupra regelui, care cearcă a se uita şi el in ochii lui, dar pleacă turburat ochii la pămĕnt).

Aveţi dreptate, Sir. Eu vĕd, sunteţi silit.
Dar că aţi fost in stare a 'ndeplinì aceea
Ce aţi crezut că este a Voastră datorie,
Aceasta m'a uimit in mod ingrozitor.
O, ce pĕcat că jertfă in sângele-i scăldată
Nu poate să 'ntoneze o odă de mărire
La geniul acelui ce a sacrificat-o!
O, ce pĕcat că-s oameni, nu geniuri de-o natură
Mai naltă, care scriu istoria omenirii!
In urma veacului acesta, a lui Filip
Vor curge alte veacuri mai blânde, ce-or aduce
Mai drepte şi mai bune gândiri, când fericirea
La care cetăţenii au drept, se v'a 'mpăca
Cu-a Domnilor mărire. Atunce va fi statul
Sgârcit de-ai sĕi copii şi chiar necesitatea
Va devenì umană.

Regele.
Când eu aş tremura
De veacul cel de astăzi şi de blăstemul sĕu,
Credeţi c'ar mai putè să vie veacuri blânde?
Priviţi in jurul vostru, in Spania. Aice
Prosperă fericirea cetăţenească in pace
Curată şi senină, o pace ca aceasta
Eu voiu s'o dau şi Flandrei.

Marchizul.
O pace de morminte!
Şi credeţi că-ţi sfirşì ceea ce-aţi inceput?
Speraţi că veţi oprì in loc astă schimbare
Ce azi creştinătatea o sufere, că veţi
Intârzia această obştească primavară
Ce 'ntinereşte lumea? Voi singur in Europa
Voiţi a vĕ opune la roata ce destinul
O 'ntoarce nesfirşit, voiţi cu mâna Voastră,
De spiţe s'o opriţi? Aceasta nu va fi!
Chiar de pe-acum fugirĕ din staturile voastre
Mii şi ear mii — saraci, dar liberi şi voioşi.
Şi tocmai cetăţenii pe care i-aţi pierdut
Din causa religiunii, erau acei mai nobili.
Elisabeta braţe de mumă a intins
La toţi acei fugari ş'astfel infricoşat
Britania 'nfloreşte prin artele spaniole.
Lipsită d'industria creştinilor cei noi
Grenada stă pustie; şi veselă, Europa
Priveşte pe-al ei duşman, cum sângeră de rana
Ce şi-a făcut-o insuş.

(Regele e mişcat. Marchizul ia sama şi se apropie cu câţiva paşi).

Voiţi a rĕsădì
Pentru eternitate şi moarte sĕmĕnaţi?
Aşa o siluire nu va trăì mai mult
Decât autorul ei. Ingratitudine
Va naşte munca voastră — zadarnic cu natura
Veţi fi luptat, zadarnic veţi fi jertfit o viaţă
Regală pentru scopuri de dărâmare numai.
Mai sus stă omenirea decât vĕ 'nchipuiţi;
Ea se va deştepta din lunga ei dormire
Şi sfărămându-şi lanţul, va cere inapoi
Prea sfântul drept al ei; ea va asemĕna
Al vostru nume cu Neron şi Buziris
Şi... asta mĕ'ntristează... căci sunteţi bun...

Regele.

De unde
Vĕ vine siguranţa cu care imi vorbiţi?

Marchizul.

Pe sfântul Dumnezeu! Dar, dar, o repetez.
Daţi inapoi aceea ce ne-aţi luat. Lăsaţi
Cu generositate, ce-i semnul celui tare,
Să curgă fericirea din cornul de-abundenţă
Ce-aveţi in mâna voastră, lăsaţi spiritele
S'ajungă 'n ţara voastră păn la maturitate,
Daţi inapoi aceea ce ne-aţi luat. Fiţi rege
Pe mii şi mii de regi!
(se apropie de rege cu curaj şi aruncă asupra lui priviri hotărite şi aprinse).
O, dacă eloquenţa a celor milioane
De-a căror fericire vorbim in astă oară
Ar fi prin gura mea in stare să s'arĕte!
O, căci astă scăntee ce vĕd in ochiul vostru
Nu se preface 'n pară! Svĕrliţi de voi departe
O indumnezeire ce-i improtiva firii
Şi care ne omoară! Fiţi pentru noi un tip
De tot ce este vecinic şi drept! O, niciodată
N'avù un muritor aşa putere mare
S'o intrebuinţeze ca şi un Dumnezeu.
Toţi regii Europei la numele Spaniol
S'ar inchina, păşiţi in fruntea regilor
Europei, un cuvĕnt de măna voastră scris
Şi lumea o să fie din nou creată, daţi
Găndirii libertate! (s'aruncă in genunchi dinaintea lui).

Regele.

(surprins, işi intoarce faţa, apoi işi indreaptă din nou privirea asupra marchizului).

Ciudat entusiast! — Dar — vĕ sculaţi — eu voiu...

Marchizul.

Priviţi in jurul vostru zidirea astă măndră!
Intregu-i fundament e pus pe libertate
Şi tot prin libertate căt este de bogată!
Inaltul Creator aruncă viermişorul
In picătura mică de rouă şi il lasă
Acolo să se mişte cu liberu-i instinct,
Chiar in impĕrăţia corupţiei ş'a morţii!
Dar creaţiunea voastră ce mică şi ăngustă!
Un freamĕt pintre frunze spăimăntă pe stăpănul
Intregi creştinătăţii. De ori şi ce virtute
Voi tremuraţi, cănd El, spre-a nu nelinişti,
Frumoasa libertate, mai bine toiul straşnic
Al rĕlelor ĕl lasă să se dislănţuească
In universul sĕu; el creator, de nimeni
Nu las' a fi vĕzut, ţiindu-se ascuns
Sub legile-i eterne; pe-aceste legi le vede
Un spirit tare, insă pe dĕnsul nu. — El zice:
„Ce-mi trebue un zeu? Ajunge lumea 'n sine!"
Şi niciodinioară o inimă creştină
Nu l'a slăvit atăta ca profanarea asta
A spiritului tare.

Regele.

Şi vreţi să vĕ cercaţi de-a 'ntemeia un tip
Atăta de sublim prin oameni muritori,
In staturile mele?

Marchizul.

Voi aţi putè-o face,
Vo numai. Care altul? Puterea consacraţi-o
L'a oamenilor bine, acea putere vai,
Ce-atăt de multă vreme s'a intrebuinţat
L'a tronului mărire! Daţi earăş omenirii
Perduta sa nobleţă. Să fie cetăţeanul
Aceea ce a fost, al stăpănirii ţel,
Să nu i se impuie o altă mărginire
Decăt de-a respecta a fraţilor sĕi drepturi.
Cănd omul revenit in sine, va 'nţelege
Simţirea demnităţii şi naltele virtuţi
Vor naşte-a libertăţii, cănd Sir, veţi fi făcut
Să fie ţara voastră din toate celelalte
A lumii, mai ferice, atunci sunteţi dator
Pămĕntul să-l supuneţi.

Regele (după o lungă tăcere).

Eu v'am lăsat cuvĕntul
Să vi-l sfirşiţi. Vĕd bine că altfel se reflectă
In capul vostru lumea, decăt la ceialalţi.
Deaceea nu voesc să vĕ supun mĕsurei
Celei obicinuite. Eu sunt intăiul, cărui
Intregul vostru suflet voi l'aţi distăinuit.
O cred, fiindc'o ştiu. De vreme ce-aţi putut
Asemene păreri, cu atăta foc create,
Păn azi să le ascundeţi, de vreme ce-aţi avut
Prudenţă-atăt de mare, vreu, tinere, să uit
Că le cunosc şi chipul in care le-am aflat.
Sculaţi-vĕ, eu vreu la junele acela
Ce s'a lăsat impins de focul tinereţei

Să nu respund ca rege, ci numai ca bĕtrăn.
Eu vreu fiindcă vreu. Intr'o natură bună
Eu cred că chiar otrava se poate transforma
In nobilă substanță. Dar vĕ feriți, fugiți
De inchisițiune! Eu n'aş fi mulțămit
De v'aş vedè...

Marchizul.

N'ați fi... Voi n'ați fi mulțămit?

Regele (privind cu interes la Posa).

Eu ăncă n'am vĕzut aşa un om. Marchize,
Vĕ inşĕlați. Prea rĕu să nu gândiți de mine
Eu nu vreu un Neron să fiu față cu voi.
Nu vreu să se sterpească ori care fericire
Sub stăpânirea mea. Chiar voi puteți urma
De a trăì ca om sub ochii mei.

Marchizul (răpede).

Dar, Sir
Concetățenii mei? O! eu n'am avut scopul
Să vĕ vorbesc de mine, să-mi apăr causa mea.
Supuşii Voştri, Sir....

Regele.

Şi fiindcă ştiți bine
Cum voiu fi judecat de veacuri viitoare,
Să afle de la voi cum m'am purtat cu oameni
Când intâlneam pe unul.

Marchizul.

O, cel mai drept din regi
Nu fie tot deodată cel mai nedrept! In Flandra
Mii de supuşi de-ai voştri mai buni sunt decât mine,
Dar numai astăzi... poate — voiu indrăznì, o rege,
A spune cu franchețǎ — pentru intâiaşi dată
Sub astă față blândă vĕzut-ați libertatea.

Regele (serios dar blând).

Destul despre obiectul acesta, tinere.
Ştiu bine că-ți vorbì intr'altfel când pe oameni
Ca mine-i veți cunoaşte. — Dar aş avè plăcere
Să vĕ mai vĕd ş'alt' dată. Cum să vĕ 'ndatoresc?

Marchizul.

Lăsați-mĕ cum sunt. Ce preț aş mai avè
Când m'aş lăsa şi eu a fi corupt ca alții?

Regele.

Eu nu pot suferì asemenea mândrie.
Cu 'ncepere de astăzi eşti in serviciul meu.
Nu vreau nici un respuns! Aşa va fi! (după o pausă)
Dar cum?
Ce vream? N'am avut scopul să caut adevĕrul?
Şi am găsit aici mai mult chiar. Mi-ați vorbit
In calitatea mea de rege, insă nu
Ca tată şi ca soț?
(Marchizul stă pe gânduri nedumerit)
Vĕ ințeleg, dar chiar
De-aş fi din toți părinții cel mai nenorocit,
Nu pot să mĕ simțesc prea fericit ca soț?

Marchizul.

Dac' a avè un fiu, măreț plin de speranță
Şi o soție blândă şi demnă de iubire
Dau muritorilor un drept la acest nume,
Atunci vĕ bucurați voi Sir, de amĕndoue
Aceste fericiri.

Regele (cu aer intunecos).

Nu 's fericit! In veci
Nu am simțit ca astăzi cât sunt de depărtat
De ceea ce-am dorit.
(priveşte pe Marchiz cu melancolie)

Marchizul.

E bun, e nobil prințul
Aşa l'am judecat decând l'am cunoscut.

Regele.

Dar eu altfel — aceea ce mi-a răpit el mie
Nici o coroană 'n lume n'o poate 'nlocuì.
Să-mi iee o regină atât de virtuoasă...

Marchizul.

Sir, cine-ar cuteza?..

Regele.

Toți... lumea... calomnia
Eu insumi! — Eat' aicea dovezi ce fără greş
O invinovățesc; mai sunt şi altele
Ce fac ca să mĕ tem de rĕul cel mai mare.
Imi vine greu, ce-i dreptul, să cred aşa o vină...
Căci cine o acusă? De-a fost in stare ea
Să cad' atât de jos, cu cât sunt mai in drept
Să cred că Eboli o cleveteşte numai.
Au nu-i ureşte popa pe fiu-mi şi pe ea

Şi nu ştiu eu că Alba cloceşte rĕsbunare?
Femeea mea-i mai bună decăt sunt ei cu toţii!

Marchizul.

Sir, este ceva ăncă in sufletul femeei
Ce mai pre sus se 'nalţă de ori ce aparenţă
Şi ori clevetire — virtutea femeească.

Regele.

Tot astfel zic şi eu. Nu e uşor să cazi
Aşa de jos cum ei acusă pe regină.
Nu e aşa de lesne, cum ei vor să arĕte
De-a rumpe lanţurile onorii; tu Marchize,
Pe oameni ĕi cunoşti. De mult aveam nevoie
De un bărbat ca tine; ai suflet bun şi franc
Şi tot cunoşti pe oameni — deaceea te-am ales...

Marchizul (surprins şi spăriet).

Pe mine, Sir?

Regele.

Ai stat naintea regelui
Şi n'ai cerut nimica, nimica pentru tine.
Aceasta-mi este nou — tu vei fi drept. Pasiunea
Nu-ţi va rătăcì ochiul. La fiul meu te du
Increderea-i căştigă. Şi inima reginei
O cercetează. Iţi dau puteri desăvĕrşite
S'o vezi fără de marturi. Acum mĕ lasă singur!
(trage clopoţelul).

Marchizul.

De pot să ieu cu mine o singură speranţă
Atunci această zi o am de cea mai dulce
Din toată viaţa mea!

Regele (intinzĕndu-i măna spre sărutare).

Nu e nici pentru mine
Pierdută! (Marchizul se scoală şi ese Contele Lerma intră)
Cavalerul la mine va intra
Deacum neanunţat!

(Sfirşitul actului al treile).

Darwin şi Ştiinţa Contimporană.

Moartea lui Ch. Darwin este un insemnat eveniment pentru lumea ştienţifică, căci revoluţiunea produsă in ştiinţă de filosoful naturalist este destul de simţitoare; teoria care-i poartă numele pare a cuprinde secretul formării lumii şi a vieţii.

Nu este chestiune in care darwinismul să nu aducă contingentul sĕu, să nu contribue a lumina principiile cele mai intunecoase. — Această teorie străbătĕnd ştiinţa de la un capĕt la altul, fie-care specialist: naturalistul, filologul, juristul, politicul etc, nu poate să nu ţie samă de materialul ce Darwin a găsit pentru luminarea ori-cărei chestiuni.

Darwin este singurul invĕţat, care a avut fericirea a vedè teoria sa filosofică servind de basă sistemului ştiinţii in care trebue să se oglindească. Urmăriţi pe positivişti şi mai cu samă pe Spencer, care necontenit se sileşte a sistematiza resultatele ştiinţifice, — veţi intălnì alături cu ei pe Darwin luminănd calea necunoscutului. Ba ăncă căt-va timp, ştiinţa, graţie direcţiunii dată de Darwin, odrăsleşte din vechiul sĕu trunchiu o mulţime de ramuri nouĕ, pe care invĕţaţii le plantează şi cultivă in toate ţĕrile. *Paleontologia, anatomia comparată, fisiologia celulară şi comparată, histologia, ethologia, sociologia,* insfirşit *morala* şi *psychologia evolutionistă,* sunt atătea ştiinţe nouĕ, care s'au născut de curĕnd din mişcarea ştiinţifică a Darwinismului.

* * *

Darwin a moştenit de la familia sa, tendinţele şi aplicările sale pentru studiul naturei. El se coborea din o familie in care studiile ştiinţifice erau tradiţionale. Ca nepot al unui insemnat medic, care publicase mai multe scrieri asupra legilor vieţii, — Darwin, simţì de timpuriu gustul pentru studiul naturii.

La vĕrsta de 22 ani terminănd studiile sale universitare (1831) la Cambridge, el concepù ideea de a cunoaşte mecanismul naturii, de a pĕtrunde in sufletul universului; studiele sale de observaţiune le incepù in o lungă călĕtorie in jurul lumii; visită America, Oceania, strimtoarea Magelan, insulele oceanului pacific, culegĕnd note diverse care au format materialul faimosului tractat: *„Călĕtoria unui naturalist imprejurul lumii de la 1831—1836.* După cinci ani de călĕtorie intorcĕndu-se in patria sa, el publică şi alte două studii asupra *cirripedelor fossile şi vieţuitoare.*

Dar in aceste lucrări abia se poate zărì concepţiunea teoriei care a ilustrat numele sĕu. Tocmai in anul 1859, aproape după 20 ani de lucru, Darwin aşternù principiile *transformismului universal* in celebra operă: *„On the origin of species by the means of natural selection."* (Originea specielor prin ajutorul selectiunei naturale.) — care a fost tradusă aproape in toate limbile culte!

Ce mişcare bibliografică nu produse, ce critică nu provocă această scriere, care conţinea legea activităţii şi mişcării universale! Studiile lui Langel din Revue de deux mondes, ale lui Claparède din revista germanică, ale lui Flourens, Haeckel, Hartmann etc. sunt atătea probe de mişcarea intelectuale ce a provocat această insemnată operă deindată ce s'a făcut cunoscută. Unii işi pun toată silinţa să lăţească ideile acestei cărţi prin scrieri populare şi elementare, alţii combătĕnd-o cu ardoare ĕi măresc mai mult meritul ei.

Chestiunea de care este preocupat Darwin in studiul sĕu asupra *originii speciilor* este de a proba că tipurile sau speciile animale nu sunt fixe sau permanente, dupăcum antichitatea le concepuse *a priori*, dar variabile sau susceptibile de modificaţiuni continue.

Punctul de plecare al doctrinei sale este concepţiunea cu totul originală a *selectiunii naturale.* Observănd, ca şi Heraclit, că totul este intr'o transformare continuă, admiţĕnd, ca şi Aristotele că materia este necontenit in mişcare tinzĕnd a se imbrăca in deosebite forme, — condus in cele din urmă de ideile *filosofiei zoologice**) ale lui Lamarck, Darwin se sileşte a proba aceea ce naturalistul francez a conceput. Speciile, esplică Darwin, nu sunt decăt nişte transformaţiuni a unui tip unic şi primitiv. Ele s'au desvoltat unele din altele şi represintă o desvoltare gradată de perfecţiune a materiei organizate, astfel că dacă plecăm de la specia cea mai inferioară şi ne urcăm treptat pe scara animalelor pănă la om, nu intălnim in fie-care specie decăt desvolvoltarea mai complectă a organisaţiunii deja existente in specia de animalitate inferioară. Speciile avĕnd aceeaşi origine, conţinĕnd aceleaşi elemente se *inrudesc* unele cu altele.

Acest studiu ĕl conduce a găndì la *origina omului: Omul nu represintă el gradul cel mai superior al animalităţii, — nu este el ultimul termen de desvoltare, cultivat prin inteligenţă şi ştiinţă?* —

*) Philosophie zoologique etc, Paris, 1809, 2 vol.

Se găseşte pe nesimţite inaintea unui nou obiect de studiu, care a format materialul cunoscutei opere: *„Descendenţa omului şi selectiunea sexuală.“* — Studiănd diferitele tendinţe şi aplicări ale omului, diferitele facultăţi, care pentru dĕnsul nu sunt decăt instinctele animalelor inferioare perfecţionate in om, observănd cu alte cuvinte *inrudirea* ce există intre el cu momiţa, specie imediat inferioară, Darwin conchide că omul se coboară din momiţă după cum această din urmă descinde din altă specie mai inferioară.

Momiţa este strămoşul omului! Această idee conţinută in aşa numita teorie simiană ce o discută cu atăta seriositate profesorul genevez Wogt, dete o nouă mişcare spiritului ştiinţific.

Inrudirea omului cu celelalte animale este o idee, care in urma filosofiei scolastice, pare cu totul indrăzneaţă şi aruncă o vie lumină asupra controversei: *animalelor maşine*, susţinută de Descartes cu atăta insistenţă.

„Este foarte periculos, scriea Pascal, să arĕtăm omului, căt de mult se asamĕnă cu dobitoacele.“ (Pensées). — Dar Darwin nu vede in aceasta nici un pericul.

Animalele inferioare au şi ele un suflet ca şi omul! — Ce poate fi mai simplu şi mai natural! Se va putè zice chiar: aceasta este o idee veche. In anticitate, dacă chestiunea n'a fost formulată intr'un mod lămurit, ea a fost, cel puţin, cunoscută de Pitagora şi de Platone, de oare-ce ideile de metempsicosă implicau in ele credinţa in existenţa sufletului animalelor. Pe de altă parte, ideea era cu totul familiară lui Aristotele şi Stoicilor. Aristotele, filosof şi naturalist s'a ocupat cu chestiunea sufletului animalelor intr'un mod cu totul special. „Se găsesc, zice Aristotele, la animale urme de afecţiuni sufleteşti, asemĕnătoare cu ale omului. Distingem in animale un caracter docil sau sĕlbatic, blăndeţă, cruzime, generositate, injosire, timiditate, incredere, mănie, rĕutate... zărim chiar la unele ceva care se asamĕnă cu mintea omului....“ Şi dacă am studia această chestiune din punct de videre istoric, vom intălnì necontenit filosofi care susţin tesa lui Darwin. In secolul al XVII mai cu samă mulţi se pasionează de această chestiune. Ce polemică intr'adevĕr, nu se indrepteează incontra lui Descartes!

Dar meritul lui Darwin in această chestiune provine nu din causa concepţiunii sufletului animalelor sau al universului. El are un scop deosebit. Voeşte a studia legătura şi corelaţiunea ce există intre diferite fiinţe şi prin urmare intre diferitele forţe psichice, — voeşte a afla legea legăturii fiinţelor a *unităţii forţelor*, — lucru ce se studiază, de căt-va timp, cu atăta stăruinţă de naturalişti pentru a inţelege *legile mişcării* materiei. Obiectul principal al căutărilor sale este *causa* diferitelor modificări ce primeşte materia. El nu este condus la ideea originii omului prin inducţiuni superficiale trase numai din caracterele şi tendinţele omului in comparaţiune cu ale animalelor. Darwin adună fapte pentru a apuca din natură secretul transformaţiunii, — pentru a găsì condiţiunile şi causele transformării materiei. Numai probele positive, grămădite in urma unei observaţiuni indelungate ĕl conduc in faţa ideei de *descendenţa omului.*

Darwin a vĕzut locul ce-l ocupă omul in univers din inălţimea grămezii de fapte şi numai prin ajutorul luminii ce a apărut din mijlocul cercetărilor sale. Din această inălţime numai ştiinţa secolului nostru a putut cu

drept cuvênt să vadă ceea ce n'a putut vedè anticitatea. Darwin nu-şi ridică mintea sa in regiunea senină a principiilor fără nici un sprijin. Răzimat pe fapte, descoperind argila ce-l susţine, el are timpul şi-i este posibil de a observa din depărtare orizonturi nouĕ.

Eată pentru ce Darwinismul şi in această chestiune a originii omului sau a descendenţii sale nu este lipsit de originalitate.

Faţă cu această idee răzimată pe fapte descoperite de Darwin, ştiinţa a putut vedè ceea ce nu s'a vĕzut in trecut, — vedem deja obiectul *psychologiei universale* şi *comparate* cu care Darwin s'a ocupat pentru intăiaşi dată mai cu samă in cartea sa: *„Expresiunea emoţiunilor la om şi la animale"*, precum şi obiectul anatomiei şi fisiologiei comparate. — Pentru a-şi face cineva idee despre suflet trebue să-l studieze nu numai in om, dar pretutindenea unde intălnim viaţa in vastul tot al fiinţilor organice şi insufleţite. Pentru Darwin fenomenele psichice ce le observăm in om nu sunt decăt o desvoltare a instinctelor ce se observă la celelalte animale. Nu există nimic in raţiunea şi conştiinţa omului care să nu se găsească in germen in animalele inferioare. Conştiinţa, raţiunea represintă tendinţa de disvoltare a animalităţii. Observaţi animalele, zice Darwin, veţi găsì elementele care au preparat aşa numitele facultăţi sufleteşti. Cănele de exemplă ne face prin vocea sa să inţelegem emoţiunile şi sentimentele sale; el are asemenea o memorie care egalează in putere pe aceea a omului, este in fine inteligent. Inteligenţa omenească prin urmare n'a apărut decăt in urma desvoltării formelor sale inferioare. Ce poate fi geniul, raţiunea decăt disvoltarea succesivă a formelor rudimentare a naturei? — Ce poate fi limbagiul omului decăt ultima evoluţiune a diverselor intonaţiuni ale organismelor inferioare? Fiecare organismu are vocea sa particulară, gata a exprima emoţiunile, sensaţiunile şi in cele din urmă dorinţele şi ideile. Cănele latră, lupul urlă, pisica miaună, calul nechează, paserea ciripeşte, omul ţipă, plănge, accentuează, vorbeşte, — dar intre toate aceste intonaţiuni există o afinitate, o analogie, care se mĕsoară după forma organică a fie-cărei specii.

Dar ca să dee ştiinţii o aşa de insemnată direcţiune, Darwin a trebuit mai intăi să probeze *inrudirea speciilor.* El studiază intr'un mod serios *genealogia tipurilor*, observănd condiţiunile vieţii embrionare in cartea sa: *Variaţiunea animalelor şi a plantelor.* Este vorba de chestiunea care a discoperit obiectul ascuns al *Paleontologiei*, — această nouă ştiinţă, care de căţiva ani caută in fosile tipurile, care au inlocuit speciile astăzi vieţuitoare.

* * *

Cum se poate esplica selecţiunea naturale, care este causa sa?

Lupta pentru existenţă sau lupta pentru conservarea speciei, eată causa tuturor modificărilor materiei, a variaţiunii speciei.

„Vedem, zice Darwin, natura strălucind de frumuseţe, şi zărim deajuns intr'ênsa tot ce poate servì a nutrì fiinţele; dar nu vedem, sau uităm că păserile care căntă incetişor in jurul nostru trăesc mai cu samă din insecte sau din sĕminţe şi că astfel sunt in totdeauna ocupate de a nimicì lucrurile; uităm cum aceste căntăreţe, ouĕle sau cuiburile lor sunt distruse de alte paseri răpitoare; — faţă cu recolta cea imbelşugată ce o vedem astăzi nu

ne mai aducem a minte de anii neroditori. Când zicem că fiinţele *luptă pentru a trăì*, trebue să inţelegem acest cuvĕnt in sensul cel mai larg şi cel mai metaforic, să inţelegem aici dependenţa mutuală a fiinţelor, şi, — ceea ce este ăncă mai important — să inţelegem dificultăţile care se opun la propagarea lor. Intr'un timp de foamete putem zice că douĕ animale carnivore sunt in luptă pentru a obţinè ceea ce le este necesar pentru existenţa lor; putem zice asemenea că planta aruncată in mijlocul deşertului *luptă pentru a trăì* in contra secetei. Un mic arbore, care produce pe tot anul mii de fructe *luptă* in realitate incontra plantelor de aceeaşi specie sau de specii diferite..."

Astfel dacă observăm cu băgare de samă lumea asistăm la o luptă perpetuă şi fără sfirşit. Se observă *o concurenţă* serioasă intre animalele de tot soiul din causă că mijloacele de traiu pe planetul ce-l locuim nu sunt deajuns pentru a intreţinè deopotrivă toate fiinţele. Fie-care voeşte să supravieţuească alteia, fie-care tinde a micşura mijloacele de existenţă ale altei specii; fie-care *luptă* contra elementelor şi obstacolelor naturale precum: alimentaţiunea neindestulătoare, boalele şi urmările lor etc. — Căte fiinţe nu pier in această luptă! Şi acele care remăn pentru perpetuarea rasei *es din luptă modificate*, astfel că, mergĕnd din generaţiune in generaţiune *variabilitatea speciilor* se efectuează in decursul secolilor pe nesimţite.

Tipurile specifice, zice Darwin, prin structura lor morfologică, corespund cu condiţiunile de existenţă in care trăesc. Deindată ce o specie nu mai este in stare a *conserva* fără nici o modificare condiţiunile vitale ale existenţii sale, specia incetează de a mai fi *permanentă*. Ea variază in conformitate cu circumstanţele geografice şi climaterice ale fie-cărei localităţi.

Astfel, speciile se modifică din causa luptei pentru existenţă de la care depinde şi variaţiunea condiţiunilor vitale de existenţă. Schimbaţi regimul alimentar, transportaţi-vĕ in altă ţară, lupta pentru existenţă se va schimba şi deodată veţi observa in individ o mică particularitate, o mică diferenţă care se perpetuă *prin ereditate* din generaţiune in generaţiune. Fie-care modificaţiune individuală este causa variaţiunii. In fie-care ţesetură, in fie-care celulă, găsim inceputul variaţiunii.

Varietatea este caracterul esenţial al vieţii! Cum am putè inţelege naşterea şi moartea fără schimbare? Elementul anatomic are şi el istoria sa: *naşte, trăeşte şi moare.*

Teoria selectiunii naturale se resumă in faptul că varietăţile de structură individuală se transmit prin *ereditate.* După un timp incalculabil oare-care modificare organică incepe să se desvolte in oare-care proporţiune la *un individ oare-care*, şi această modificare individuală transmiţĕndu-se continuu la descendenţi, ajunge cu timpul a fi semnul unei varietăţi şi in cele din urmă *semnul creaţiunii* rudimentare a unei specii, care nu exista.

Astfel, variaţiunea elementului anatomic produce pe acea a individului, variaţiunea indivídelor pe aceea a speciei, variaţiunea speciei aceea a genurilor şi aşa mai departe.

Cu modificaţiunea eşită din lupta structurei morfologice a organismelor, se schimbă şi *adaptaţiunile* diverse ale speciilor, astfel că, dacă studiăm modificările diverse ale instinctelor la animalele de fie-care specie, vedem că ele corespund cu forma organică. Şi desigur

obiceiurile, instinctele se transmit *prin ereditate* ca şi modificaţiunile organice.

Forma animalelor corespunde cu instinctele, căci fie-care organ, fie-care ţesetură celulară, este destinată a indeplinì oare-care funcţiuni; astfel că ori-ce organ, ori-ce ţesetură nouă aduce cu sine o trebuinţă sau un instinct; cărtiţa, de exemplu, destinată prin instinctele sale a trăì sub pămĕnt, n'are nimic in organele sale, care s'o impingă a se depărta de această disposiţiune, dar indată ce această organizaţiune se perfecţionează, trebuinţele şi instinctele sale se desvoltează.

Această teorie *a eredităţii*, susţinută de currĕnd cu atâta talent de directorul revistei filosofice, d-nul Ribot, se lămureşte in Darwin prin o mulţime de experienţe. Intr'adevĕr studiile sale asupra disvoltării instinctelor la animale, asupra propagării obiceiurilor, care au luminat pe moralişti, găsind un material cu totul nou de studiat, ce formează astăzi obiectul *ethologiei*, *sociologiei* şi *moralei evoluţioniste*, n'au fost făcute decât pentru a proba transmisiunea prin ereditate a modificaţiunilor de animalitate.

Pentru Darwin, variaţiunea speciilor se face in acelaş mod ca şi variaţiunea raselor, la care asistăm cu toţii.

Variaţiunea raselor ce este alta decât o *selectiune artificială*, ce se exercită astăzi cu mult succes de cătră acei ce se ocupă cu ameliorarea raselor? S'a observat că preferenţa femeilor pentru bărbaţii cei mai frumoşi, măresc efectul selecţiunii naturale şi tinde la perfecţiunea speciei. S'a observat asemenea că caracterele individuale ale părinţilor se transmit descendinţilor. Crescĕtorii de animale, ştiu prea bine că sunt in stare a perpetua particularităţile şi a forma cu incetul varietăţi distincte. Scrierea lui Darwin: *Variaţiunea animalelor şi a plantelor sub influenţa domesticităţii*, este un tesaur de probe şi de fapte ce se grupează in jurul acestei chestiuni.

* * *

Din cele expuse vedem că Darwin caută cu perseveranţă *factorii selectiunii naturale.* După el factorii necesari, pentru ca sectiunea naturală să-şi urmeze calea sa sunt: *lupta pentru existenţă, variabilitatea şi transmisiunea ereditară.* Selectiunea este intreruptă indată ce unul din aceşti factori lipseşte. Foamea şi amorul par a fi resorturile conservării speciilor şi a mutualităţii, mobilele care produc lupta necesară pentru conservare şi reproducţiune.

Dar in ce proporţiune fie-care factor lucrează, care este rolul fie-căruia in selecţiunea naturală? Eată o chestiune care a dat naştere la noue cercetări ştiinţifice in zilele noastre. Este vorba de cunoştinţa legilor morfologice.

Darwin se incearcă a constata modificaţiunile morfologice prin *selectiunea artificială* şi prin *selectiunea sexuală.*

Pentru a inţelege transformarea speciilor, schimbările ce se petrec in natură, este necesar să cunoaştem şi numeroasele raporturi de structură morfologică, căci de la aceste raporturi atĕrnă variaţiunile animalităţii.

Selectiunea naturală poate să esplice variaţiunea adaptaţiunilor organelor, a caracterului adaptaţiunilor, in fine a variaţiunii caracterelor de animale din causa luptei pentru existenţă, dar ea nu ne face să vedem mersul evoluţiunii visibile al naturii organice.

In ce proporţiune se efectuează variabilitatea, *nu se opreşte ea in mersul sĕu*, in sfirşit, până la ce punct se transmite prin ereditate?

De sigur, intălnim multe lacune in Darwinism. Alături cu adevĕruri evidente, găsim şi adevĕruri indoelnice.

Nu ştim, intr'adevĕr, cu siguranţă cum s'a făcut trecerea de la o specie la alta; avem puţine probe, puţine mărturii despre trecutul sau istoria organismelor.

Dacă asistăm şi luăm parte la variaţiunea raselor, nu putem de loc lua parte la transformarea speciilor. Dacă totul derivă dintr'un singur tip, este necesar a cunoaşte formele transitorii sau intermediarele care dispart o specie de alta, să găsim de exemplu in lumea fosilelor, specii distincte de reptile, paseri etc.

Dar aceste indoeli ce nasc din teoria darwiniană in loc de a discuraja spiritul ştienţific, măreşte şi mai mult curiositatea sa. Paleontologia, histologia, fisiologia cellulară perseverează in cercetările lor pentru a imprăştia nourii ce umbresc secretul mişcării şi al transformismului.

Ori-ce s'ar zice incontra Darwinismului, el va remănè totdeauna fasa prin care istoria naturală a trecut in decursul seculului nostru, căci istoria operelor lui Darwin nu este decăt istoria ştiinţii contimporane, toate scrierile pe care le-am enunciat şi celelalte studii importante precum: *Raporturile sexuale intre cele trei forme de Lythum salicaria; Aparatul sexual; Plantele insectivore; Mişcările in obiceiurile plantelor agăţătoare* etc. ne arată căile intunecoase ce a percurs Darwin pentru a cunoaşte legile vieţii

Calea ce trebue să urmeze ştiinţa in mersul sĕu este acuma indicată de Darwin in celebra *teorie evoluţionistă.* Ideile isolate in diferitele sale opere şi ascunse sub masa vastului material empiric adunat de dĕnsul, formează astăzi un tot sistematic, graţie ostenelelor lui Spencer şi mai cu samă a lui Haeckel, principalului sĕu representant.

Acest din urmă continuănd studiele darwiniane, găndeşte că a fixat intr'un mod definitiv genealogia tipurilor, că a descoperit adevĕratele legături de inrudire ale omului cu intreaga lume organică. Studiănd corelaţiunea desvoltării *embriogenice* şi *filogenice* sau mai bine corespondenţa evoluţiunii germenului individual cu seria zoologică a ascendenţilor găndeşte că a descoperit arborele genealogic al vieţii.

* * *

Teoria lui Dariwn nu produse numai mişcarea ştienţifică la care am asistat, ea avù o mare influenţă şi asupra sistemelor filosofice. Nu există filosof, care să nu se ingrijească de această teorie, care să nu studieze dacă evoluţionismul n'ar putè fi ultimul cuvĕnt al *filosofiei ştienţifice.*

Este intr'adevĕr foarte important de a vedè la ce se reduce această *teorie a evoluţiunii*, destinată a remănè baza sistemului filosofiei ştienţifice.

Mĕ silesç a-l resuma in căteva cuvinte:

Nici un lucru nu naşte deodată sub forma sa desăvĕrşită; fie-care lucru ca şi fie-care fiinţă trebue să treacă prin o mulţime de schimbări şi forme pănă să ajungă la starea sa adultă, la ultimul termen al disvoltării sale. Astfel tot ce se presintă sub o formă precisă şi determinată are *trecutul sĕu:* presupune o succesiune nesfirşită de fenomene, de forme prin care a trecut pănă să ajungă la forma actuală ce cu timpul se distruge, se pierde in acelaş mod prin o *regresiune* analoagă *progresului* ce a făcut ca să dobăndească existenţa desăvĕrşită.

Naşterea şi moartea sunt fenomenele ce anunţă inceputul şi sfirşitul ori-cărei existenţe. Populaţiunile vieţuitoare, care acopĕr suprafaţa pămĕntului se supun acestei legi; de la originea lor au trecut cu incetul prin numeroase modificaţiuni graduale şi succesive.

Toate aceste diferite forme, aceste modificaţiuni nu sunt decăt manifestaţiunile *Fiinţii* in general manifestaţiunile *forţei evolutive* care pune in mişcare materia şi o impinge a primì diferitele forme. Genurile şi speciile de animale nu sunt decăt aspectele diverse ale acestui vast *tot* ce numim univers.

O asemenea teorie, care insufleţeşte mersul cercetărilor positiviste nu putea intr'adevĕr să nu producă o mare turburare in sistemele filosofilor.

Haeckel disvoltănd evoluţionismul, produse un nou curent filosofic. Deja in Germania, darwinismul serveşte de bază ststemului aşa numit: *Monismul.*

Deindată ce discipulul lui Darwin publicâ in 1866 tratatul sĕu *Morfologia organismelor*, devenì şi interpretul acestui sistem, ce se disvoltă cu atăta talent de Wundt, Strauss, Hartmann, Dühring etc.

Darwinismul inaugurează o filosofie ştienţifică, bazată pe observaţiune şi experienţă. Obiectele de studiu ale filosofiei sunt şi ale ştiinţii. *Sufletul, Dumnezeu,* sunt chestiuni, care trebue să preocupe nu numai pe filosofi dar şi pe naturalişti, căci filosofia şi ştiinţa sunt inseparabile. *(Morfologia Tom. I, p. 67).*

Care este intr'adevĕr, obiectul esenţial al ştiinţii? Desigur, nu este *materia,* ci *forţa.* Observăm materia, observăm diferitele sale evoluţiuni pentru a ne face o idee de forţa care pune in mişcare materia, pentru a primì diferitele forme esprimate prin atătea specii de animale, pentru a ne face idee de mersul acelei forţe sau de tendinţele ce ea urmăreşte. „Dupăcum a spus şi Goethe, *materia* fără *spirit,* spiritul fără materie n'ar putè nici să existe, nici să funcţioneze. Spiritul, sufletul sunt expresiuni superioare, complexe ale aceleeiaşi funcţiuni ce numim *"forţă" (Antropogenie* pag. 624 a traducţiunii franceze).

Dar această forţă evolutivă ce studiăm in ştiinţele naturii nu este ea o *inteligenţă,* care are tendinţele sale urmărind *scopuri* diverse? Nu este ea insuş *Dumnezeu?* Filosofia, zice Haeckel, vede spiritul şi forţa lui Dumnezeu lucrănd in toate fenomenele naturii *Morphol,* p. 456).

Dacă, intr'adevĕr, omul are un suflet, o inteligenţă, care-şi propune diverse scopuri, pentru ce universul „intreg" n'ar avea aceleaşi calităţi? „Dumnezeu nu este faţă cu lumea", ceea ce sufletul nostru este faţă cu corpul? Lumea nu este oare corpul lui Dumnezeu? Nu este „infinită, eternă" ca şi principiul care o insufleţeşte, de oare ce totul este „in Dumnezeu şi sub Dumnezeu „ex ipso et per ipsum et sub ipso sunt omnia", de oare ce intr'ĕnsul suntem, trăim şi ne mişcăm, „in eo sumus vivimus et movemur?"

Observănd in univers această forţă evolutivă, care se desfăşură inaintea noastră prin atătea forme materiale diverse, nu observăm in acelaş timp şi „finalitatea" acelei forţe? Ce insemnează aceste tendinţe ale materiei, cătră o formă complectă şi definitivă?

Studiănd condiţiunile şi causele necesare ale fenomenelor naturei nu studiăm in acelaş timp şi „scopurile" ascunse ce urmăreşte natura in mersul sĕu? Cum? Nu există in natură o in-

teligenţă, causa atător armonii diverse, ce admirăm in univers?

Unii susţin că Darwin a eliminat cu totul „causele finale“ din cercetările sale, alţii zic că teleologia se conciliază cu teoria evoluţiunii, alţii in fine pretind că Darwinismul este o probă a finalităţii ce există in natură.

„Darwin, zice profesorul Kölliker este un adevĕrat teleologist; el spune intr'un mod clar, că toate particularităţile structurei unui animal au fost create pentru „binele sĕu“ şi consideră intreaga serie de forme animale numai din acest punct de videre“.

Hartmann, de asemenea, deşi este autorul „filosofiei inconsciente“, insistă foarte mult in cartea sa: „Darwinismul“ asupra necesităţii de a se unì in esplicaţiunile lucrurilor principiile teleologice cu cele ştiinţifice.

Se pare, intr'adevĕr, că darwinismul sau teoria evolutionistă, se conciliază foarte bine cu teoriile morale şi cosmologice care interesează progresul şi civilisaţiunea omenirii şi că acest sistem care imbrăţoşează totul va devenì cu timpul ultima „formă a ştiinţii“, in care toate sistemele se vor fusiona.

„Monismul evolutionist“, va face să inceteze intr'o zi lupta dintre idealism şi realism. De oare-ce „causele finale şi causele eficiente“ concoardă impreună, lumina va imprăştia nourii ce justificau existenţa atător sisteme filosofice.

Totul, desigur, se reduce la studiul aprofundat al corelaţiunii forţei cu materia, al legilor psicho-fisice, studiu inaugurat cu atăta talent de Foechner.

Trebue a se vedè, ceea ce nu s'a studiat ăncă, in „ce raport stă materia cu forţa?“ Care din aceşti factori ai lumii este elementul cel primitiv? Materia este causa forţei sau forţa a materiei? Materia nu este oare „numai condiţiunea“ existenţei forţei, sau mijlocul prin care forţa se manifestă?

Dar nu intru in discuţiunea şi critica teleologismului şi mecanismului universal. Este destul de a vedè, cu această ocasiune, că darwinismul a mişcat toate inteligenţele. Darwin este pretutindene, ia parte la ori-ce discuţiune, luminănd din depărtare vastele regiuni ale necunoscutului.

Drumul este acum arĕtat de Darwin. Stiinţa va dovedì, cu timpul, ceea ce va trebuì să trăească in această teorie a nemuritorului geniu, din care isvoresc din ce in ce chestiuni de cea mai mare insemnătate.

C. Leonardescu.

INFERNUL.

(Traducere din Dante de N. Gane).

CĂNTUL AL DOILE.

Era in spre amurgul şi noaptea ce venea,
Fiinţilor din lume repaos aducea
De-a zilei osteneală. In lume numai eu

Mĕ pregăteam in mine să lupt cu bărbăţie
In contra 'nduioşării ş'a drumului urgie
Ce proaspete şi astăzi le am in găndul meu

O! muză, naltu-ţi geniu, indeamnă-l să m'ajute!
O! minte care scrie minunile vĕzute,
Mărirea ta acolo isvoru-şi va găsì!

Ş'atunci i-am zis: „Poete, al meu conducĕtor,
Incearcă 'ntăi curaju-mi de este răbdător
Supremul pas să facă, ş'apoi vei hotărì.

Tu zici că a lui Silvio 1) străbun a fost in stare
Inveştmĕntat in corpu-i, fiinţe peritoare,
Să se coboare 'n veacul acel de vecinicie,

C'a vrut a rĕutăţii duşman nendurător
Pentru a lui menire să-i fie priitor,
Ştiindu-l cine este şi cine-are să fie,

Ori cărei minţi aceasta nevrednic nu se pare
De-acel care de Roma şi de imperiu-i mare
A fost ales părinte in empireul sfănt.

Intr'adevĕr şi una şi alta a fundat,
Ca 'n viitor să fie in scaun inalţat
Urmaşul lui Săn Petru pe-acel sfinţit pămĕnt.

In drumu-i care'n versuri de tine-a fost căntat, 2)
El auzit-a lucruri ce i-a asigurat
Victoria şi manta pontifului creştin.

Apoi a mers şi Pavel, acòlo să se 'nchine,3)
Tărie in credinţa-i, spre a lua cu sine,
Princip de indrumare spre harul cel divin.

Dar eu de ce m'aş duce? Şi cum să indrăznesc?
Cu Pavel nici Enea eu nu mĕ potrivesc.
Şi nimeni la aceasta destoinic m'ar găsì.

Şi de voiu merge ăncă pe astă cale grea,
Mĕ tem c'a fi nebună călĕtoria mea.
Tu mĕ pricepi mai bine de cum eu pot vorbì."

Ca omul ce se lasă, de ceea ce-a vroit,
Ş'acărui gănduri nouĕ il fac necontenit
Să-şi schimbe cugetarea şi lucrul inceput,

Astfel eu mĕ oprisem pe plaiu 'ntunecat;
Şi hotărirea care in grab' am fost luat
In găndu-mi nestatornic deodat' a dispărut,

„De-am inţeles eu bine vorbirea-ţi sfiicioasă,
Respunsu-mi-a atuncea umbra mărinimoasă,
De frică al tĕu suflet acum e păngărit.

De frica ce striveşte a omului găndire
Şi care il intoarce ades de la mărire,
Ca o vedere falsă pe-un cal inărăvit.

De temerea aceasta ca să te scap cu bine,
Indată iţi voiu spune de ce-am venit la tine,
Şi ce-auzii atuncea cănd glasu-ţi m'a mişcat:

Pe-a iadurilor mărgini eu umbră rătăcită
Chemat fui de-o fiinţă frumoasă, fericită,
Acărei inalt ordin supus am intrebat.

A ochilor lumină ca soarele lucea,
Apoi incet şi dulce ea prinse-a cuvĕnta
C'un graiu care de ăngeri părea a fi căntat;

1) Străbunul lui Silvio a fost „Enea".
2) Virgil a căntat călĕtoria lui Enea in infern.
3) Vasul de alegere e o alusiune la St. Pavel.

„O! suflet bun din Mantua acărui mare nume
De veacuri pănă astăzi păstrat este in lume
Şi căt va trăì lumea va fi ăncă păstrat!

Prietenul meu care e prigonit de soartă,
Oprit este să treacă prin valea cea deşartă
Aşa că el de frică in cale-a revenit.

Mi-e teamă bărbăţia căzută să nu-i fie
Ş'a mea ajutorare la el tărziu să vie,
Pre căt eu despre dĕnsul in ceriu am auzit.

Deci du-te, şi cu voacea-ţi cea mult impodobită,
Cu ce vei găsì ăncă in mintea-ţi iscusită,
Ajută-l, şi in mine vărsa-vei măngăere.

Mĕ chiamă Beatrice, eu care-ţi poruncesc;
Eu vin din locu 'n care să intru ear doresc
Şi dragostea mĕ mişcă, mĕ scoate din tăcere.

In faţă cu-al meu rege cănd eu mĕ voiu afla,
Pe tine cătră dĕnsul ades te-oiu lăuda."
Ea a tăcut atuncea, ear eu am inceput:

O doamnă a virtuţii! Pe oameni tu-i ridici
Mai sus de toate căte in cercurile mici 4)
A bolţii instelate, să 'ncapă a putut.

S'ascult a tale ordini aşa 's de fericit,
Că lor a mĕ supune eu vecinic sunt grăbit
Şi doru-ţi a-mi deschide tu nu ai trebuinţă.

Dar spune-mi pentru care cuvĕnt nu te-ai sfiit
Să vii in acest centru din plaiul tĕu mărit,
In care să reintri s'aprinde-a ta dorinţă?

„De vrei să ştii temeinic, in scurt iţi voiu da samă,
Respunsu-mi-a atuncea, de ce nu mi a fost teamă
Să mĕ cobor aice in loc intunecos.

Nu trebui să ne temem decăt de lucrul care
Puternic e s'aducă in lume vătămare,
Ear nu şi de acela ce nu-i primejdios.

Zidită eu sunt astfel prin graţia divină,
Că reul nu atinge fiinţa mea senină
Şi nici aceste flacări de foc nu mĕ 'mpresoară,

In cer este-o fecioară ce mult compătimeşte
Cu greul ce-a mea voe să 'ntimpini te sileşte;
Ea aspra judecată acolo sus doboară.

Ş'atunci cătră Lucia ea ruga işi indreaptă,
Zicĕndu-i: credinciosu-ţi scăparea işi aşteaptă
Acuma de la tine, de dĕnsul să aibi milă!

Lucia, inimică a tot ce-i crud din fire
Se scoală, 'naintează spre locu-mi cu grăbire
Unde şedeam alături cu antica Rachilă,

Şi-mi zise: Beatrice, tu 'n ceriuri lăudată,
De ce n'ajuţi pe-acela ce te-a iubit odată,
Şi a eşit prin tine din lumea cea de rănd,

N'auzi tu a sa voace ce-i plină de 'ntristare?
Nu vezi cum moartea crudă ĕl sbuciumă de tare
Pe fluviul cel aprig ca marea spumegănd?

4) Cercurile strimte a cerului ar fi regiunea sublunară, după cum cred comentatorii.

Nu-i om care in lume mai mult să se grăbească
Spre bine să alerge, de rĕu să se ferească,
Căt eu am fost grăbită la cele ce mi-a spus.

Din fericitu-mi scaun la tine-am alergat,
Crezĕndu-mĕ 'n cuvĕntu-ţi ce mult a onorat
Pe tine şi pe-aceea ce ţie s'au supus."

Apoi cănd ea sfirşit-a acestă cuvĕntare,
Spre mine 'ntoarse 'n lacrimi privirea-i lucitoare,
Ş'atunci eu mai in grabă aici am alergat.

Şi am venit la tine după a ei chemare
Ca să te scap din faţa acelei crunte fiare
Ce drumu-ţi scurt oprise spre dealul luminat.

Ce este dar acuma? De ce, de ce te-opreşti?
De ce atăta frică in inimă-ţi hrăneşti?
De ce n'ai indrăzneală, curajul bărbătesc?

Cănd ştii că sunt trei sfinte mult binecuvĕntate
Care 'n cereasca curte de tine 's ingrijate,
Şi cănd atăta bine eu iţi făgăduesc?"

Ca florile ce noaptea de brumă se inclină,
Ş'apoi ear se indreaptă pe slaba lor tulpină
Cănd soarele in ziuă cu raza-i le-a albit.

Astfel in al meu suflet căzuta bărbăţie
Simţii că se deşteaptă cu-aşa ardoare vie
Incăt i-am zis atuncea ca omul hotărit:

O! mult mărinimoasă a fost fiinţa care
M'a măntuit de rele, şi tu ce ascultare
Ai dat aşa in grabă la dreptul ei cuvĕnt!

Tu ai aprins in mine prin sfatul cel cuminte
Dorinţa de a merge pe cale inainte,
Şi ear la 'ntăiul cuget intors acuma sunt.

Mergi dar! Deacuma ambii, avè-vom o voinţă;
Tu călăuz, tu dascal, tu domn pe-a mea fiinţă!
Astfel i-am zis, ş'atuncea s'a pus el in mişcare.

Ear eu intrai pe-adănca, sĕlbatică cărare.

UITE POPA...... NU E POPA.*)

Glumă intr'un act.

PERSOANE:

Vasilachi Caciarma	60 de ani.
Serafiţa, soţia sa	40 „ „
Iriniţa, fiica lor	23 „ „
Ionel Tăbăcel	30 „ „

Acţiunea se petrece in Bucureşti.

Un salon mobilat cu multă simplicitate. Uşi la stinga şi in fund. O fereastră la dreapta. Scaune, fotoliuri, o canapea, o masă.

SCENA I.

Vasilachi, Serafiţa, Iriniţa.

Cănd se ridică cortina, Serafiţa dă cu cărţile pe masa de lăngă canapea. Iriniţa şterge geamurile, şi se intrerupe din cănd in cănd pentru a vorbì cu mumă-sa. Vasilachi joacă cărţi singur pe canapea).

Serafiţa (numĕrănd cărţile). Una... douĕ... trei... patru... cinci... şase... şapte... asul de cupă!

Iriniţa. In casă!

Serafiţa... Cinci... şase... şapte... nouĕ de cupă.

*) S'a representat intăi la Bucureşti, pe scena teatrului naţional in 28 Ianuarie 1882. Rolurile au fost astfel impărţite:
Caciarma — Panu
Ionel Tăbăcel — Iulian
D-na Caciarma — d-na Frosa Sarandi
Iriniţa, fiica lor — d-şoara A. Romanesco.

Irinița. Pe curĕnd!

Serafița. Doi... patru... șapte... craiul de ghindă.

Irinița. Un domn oacheș.

Serafița. Trei... șase... șapte... asul de ghindă.

Irinița. Cu dragoste... Pe curĕnd, in casă, cu dragoste, un om oacheș. Bravo maman!... Să știi papa că mĕ mărit!

Vasilachi. Să dea Dumnezeu! Cum ți-o fi norocul fata mea! Eu, mi-am făcut datoria de părinte...

Irinița. Uf! Doamne! De m'aș mărita odată, că mi s'a urit decând tot aștept.

Vasilachi. Răbdare fata mea... răbdare! Bun e Dumnezeu!... Eu am vorbit astăzi c'un avocat, și am regulat toate despre zestre.

Serafița. Da? Aș vrea să știu de unde ai să scoți zestrea? Ai uitat că ți-ai măncat toată averea in cărți?

Irinița. Ear incepeți?

Vasilachi. Las'o să vorbească!... Răbdare și filosofie! Măne vine un avocat și mergem la tribunal să-ți declar 7000 galbeni zestre.

Serafița. De unde?

Vasilachi. Nu se știe! Bun e Dumnezeu! Poate măne sau poimăne ne vine vre-o moștenire, și mai bine decât să-mi mănănce banii creditorii, să fie ai fetei.

Irinița. Se 'nțelege.

Serafița. De unde moștenire, omule? N'ai nici puiu de rudă bogată.

Vasilachi. Nu se știe... Bun e Dumnezeu! Poate se mai face vre-o lege de ni se dă inapoi și moșiile care le-am vĕndut acum zece ani! Cum zice grecul: „*O tan o feos, mefi mu, odis kate mon*“, adică: prin *mașinații*, scapă omul de multe peripeții!... Răbdare și filosofie!

Serafița. Parigorie de om bolnav.

Vasilachi. Nu se știe... Bun e Dumnezeu (jucănd cărți singur). Doi napoleoni!... en carte... cinci ochi... Pi! cine m'a pus să trag peste cinci? Trei napoleoni!... Nouĕ... bravo! Pi! pĕcat că n'am avut cu cine juca, căștigam!

Serafița. Ear ai inceput să joci singur? Cărțile ți-au măncat starea de am ajuns pe drumuri!

Vasilachi. Ți-am spus că de căte ori vorbești cu mine, să faci bine să intrebuințez alt *idiotism.*

Irinița. Idiom papa... nu „idiotism!“

Serafița. Mai bine ai face să ne spui ce scrie despre ginere soră ta de la Craiova?

Vasilachi. (Sculăndu-se, caută scrisoarea prin buzunarul de la piept. Scoate mai intăi mai multe hărtii și cărți de joc, apoi găsește o depeșă. Toți se apropie de scenă). Eată depeșa: „Ionel pleacă cu trenul. Sosește astăzi București. Primiți-l bine. Afacerea sigură.“ Iscălit Elenca. Depeșa este de eri; prin urmare eri sară a sosit; astăzi trebue să vie la noi, dacă a venit *transitico* cu trenul.

Irinița. Transito papa, nu *transitico!* — Despre avere nu zice nimic?

Serafița. In depeșă vrei să zică?

Vasilachi. Mi-a scris soră-mea, că tĕnĕrul are un venit de 4000 galbeni, in acareturi; și cum zice grecul: „*Tajar hrimate, ké tus feus pius tiflus!*“ adică: cănd ai bani poți să dai cu tifla la toți!

Irinița. Se 'nțelege! Patru mii de galbeni! Am să trăesc numai in străinătate. Iarna la Paris... vara in Svițera... Vĕ iau și pe voi cu mine!.. sau nu... mai bine nu!... Vouĕ vĕ fac o pensie și remăneți aici. Nu știi papa, frumos este? tĕnĕr este? brun, blond? Ce zici, o să-l iubesc?

Vasilachi. De ce nu? Mai tărziu... poate! La inceput nici mumă-ta nu mĕ iubea pe mine, insă mai tărziu...

Serafița (a parte). Am făcut tot ca la inceput.

Vasilachi. Ce ai zis?

Serafița. Nimic! Ce ai făcut pentru fecior? Nu avem măcar o slugă in casă, care să ne aducă o linguriță de dulceață.

Irinița. Zeu papa, mai mare rușine,... și o să vie ginerele.

Vasilachi. Ce să fac? Am fost de trei ori la Binder de m'am ințeles să ne trimită chiar astăzi un fecior bun cu chirie, pentru căteva zile. Mĕ mir cum de n'a venit până acum!

Serafița. Să mai treci pe acolo! Vezi să nu nimerești ear sus la Fialkowski... la club.

Irinița. Lasă maman; merg și eu cu papa ca să fim mai sigure. (Se imbracă).

Vasilachi. Haide fetițo!.. Tu Serafițo, mai scutură prin casă până atunci... (se imbracă cu paltonul și scoate din buzunare o sumă de ziare pe care le pune pe masă). Uite... dacă vrei să citești ceva gazete....

Serafița. Ziceai că n'ai fost la club! De unde ai adus atătea gazete?

Vasilachi. Nu... zeu n'am fost... zeu nu!...

Irinița (ținĕnd ușa din fund deschisă). Haide odată, papa! Tot de ceartă vĕ țineți, ce Dumnezeu!

Vasilachi. Răbdare şi filosofie, fetiţo! Eată viu. (Es amêndoi prin fund).

SCENA II.

Serafiţa.

Serafiţa. Ciudată este şi viaţa! S'ajung soacră... eu femee ăncă tênĕră... şi soacra unui om pe care nu l'am vĕzut niciodată, care vine din fundul unui judeţ pentru a lua pe Iriniţa de nevastă... Aş vrea să ştiu ce i-a plesnit prin cap Elencei, să-mi mărite fata in Craiova. Slavă Domnului, sunt destui bărbaţi ş'in Bucureşti; nu e nevoe să mai alergăm după dênşii prin judeţe.... Ah! Doamne, rĕu este să fii soacră mumă, cănd te găndesti că trebue s'ajungi soacră... şi măne, poimăne bunică. Brr... m'apucă fiori! (uităndu-se in oglindă) Sunt galbĕnă astăzi; n'am dormit bine. (Ia cărţile de pe masă şi mergĕnd spre stinga scoate trei cărţi). Zece de caro: bani; asu de treflă: dragoste; zece de verde: un drum de sară! Ah! să dea Dumnezeu! (Ese prin stinga, oftănd).

SCENA III.

Ionel Tăbăcel.

(Indată ce scena remăne goală, Ionel bate de trei ori la uşa din fund. Apoi scoate capul şi se uită prin odae.

Ionel. Sărut măna! (Vĕzĕnd că nu-i respunde nimeni, mai bate odată la uşă, şi pe urmă intră). Sărut măna! Nimeni nici aici! Par'că este han, casa asta. Umblu de un şfert de cias pretutindeni şi nu dau de nimeni. Domnu Binder mi-a zis. Strada Franklin No. 73, la d-nul Vasilachi Caciarma. Aici este Strada Franklin, aici este numĕrul 73, şi nimeni in toată casa (făcĕnd cruce). Sfinte Mina! ajută-mi şi mie odată să dau peste un stăpăn bun! Douĕ lucruri am cerut şi eu in viaţa mea, un stăpăn bun, şi o nevastă bună, şi n'am avut parte nici de unu nici de alta. Stăpăni am schimbat vre-o douezeci intr'un an, neveste, vre-o... cinci. (Se aşază pe un fotoliu in stinga). Proaste scaune... tari de tot! E cam sărăcăcios p'aici. Mi se pare că n'am să fac sat nici in casa asta... mai ales că mi-a spus domnul Binder că nu mĕ primeşte boerul decăt pe incercate, după trei, patru zile. De! cine m'a pus pe mine să viu in Bucureşti! Capul face... punga trage! Cel puţin, decănd schimb atăţi stăpăni, am invĕţat un lucru... ştiu cum să-i duc de nas cănd le aflu slăbiciunile... Uite... la domnul Velic, luam căte doi franci bacşiş la douĕ trei zile, numai pentru că-i ziceam regulat in toate zilele: „Pi! coconaşule, mult vĕ mai iubeşte coconiţa!“ Pănă cănd deunăzi, tot pentru vorba asta m'a dat afară de urechi... Fugise coconiţa in ajun c'un boer... prieten al casei, şi eu nu ştiam nimic!

(Se aude intre culise vocea lui Vasilachi şi a Iriniţei).

Vocea lui Vasilachi. Scoate-ţi pălăria şi vino in salon.

Vocea Iriniţei. Bine papa!

Ionel. Cine o fi?

SCENA IV.

Ionel, Vasilachi.

Ionel (sculăndu-se). Sărut măna, boerule.

Vasilachi (stringĕndu-l in braţe). Ai venit? Bravo!

Ionel. Sărut măna.

Vasilachi. Nu... nu măna! Imbrăţişează-mĕ, copilul meu.

Ionel. Eartă-mĕ boerule!

Vasilachi. Nu-mi zice: boerule... Zi-mi: tată!

Ionel (a parte). Tată! Sfinte Mina, să ştii că am dat de bine!

Vasilachi. Ia un scaun... şezi... trebue să fii ostenit... Altfel ce mai faci? *Famelia* bine?

Ionel. Bine... sărut măna!.. adică bine, tata a murit de acum doi ani, şi mama anul trecut.

Vasilachi. Au murit?... bravo... bravo!... Adică, iartă-mĕ... era să zic... altfel ce mai faci? Eşti bine?

Ionel. Mulţumim!... Eu am venit trimis de...

Vasilachi. Da, ştiu... Uite vezi... eu iţi spuiu curat romănăşte fară vorbă lungă... imi placi...

Ionel (prinzĕnd curaj). Şi d-ta imi placi mie!

Vasilachi. Iţi plac? (sculăndu-se) Mulţumim.... mulţumim din suflet pentru acest cuvĕnt. Imbrăţişează-mĕ.

Ionel. Cu plăcere (amĕndoi se scoală, se imbrăţişează şi ear se aşează. Ionel are aerul de a nu inţelege nimic).

Vasilachi. *Aproposito!* Ştii căt dau?

Ionel. Mi s'a spus.

Vasilachi. Eu nu am obiceiul să făgăduesc mai mult decăt pot să dau. Insă, ce am zis că dau... dau! Cum zice grecul, nu sunt *exinda velonis*, dar sunt om *posant!* Măne mergem la tribunal, şi legalizăm actul.

Ionel. Nu e nevoe de act şi de tribunal, ajunge vorba!

Vasilachi. Ajunge verba! (sculăndu-se). Mulţu-

mim...mulţumim din suflet pentru această încredere! Imbrăţişează-mĕ!

Ionel. Cu plăcere! (Amĕndoi se scoală, se îmbrăţişează şi ear se aşează).

Vasilachi. Acum iţi sunt dator o mărturisire. Nu este destul să-mi convii mie; trebue să placi fetei!

Ionel (a parte). Se vede că fata duce toată casa!

Vasilachi. Pentrucă acum nu mai merge ca mai nainte. Ea trebue să aleagă pe cine vrea, şi la noi nu merge aşa!.. astăzi unul... măne altul.

Ionel (a parte). Vezi, aşa stăpâni inţeleg şi eu.

Vasilachi. Cum zice grecul: *o keros didascalos*, adică trebue să te iei după timp,... după veac... după progres... după temperament!.. Iţi recomănd să te iei bine şi pe lăngă nevasta mea. E femee cam ciudată. Căt pentru fată, o să o chem aici, şi să vĕ las singuri.

Ionel. Singuri?

Vasilachi. Da, eu nu vreau să mĕ amestec, ca să zică pe urmă că rĕu am ales. Mie-mi placi, insă cum ţi-am spus, trebue să mergem după timp... după veac... după temperament. Trebue mai intăi să cauţi să-i cunoşti gusturile.

Ionel. Ce gusturi?

Vasilachi. Spre esemplu, ei ĕi place teatrul. D-tale iţi place?

Ionel. Şi ăncă cum! Mĕ 'nebunesc!

Vasilachi. O să trebuească să mergi cu dĕnsa la teatru...

Ionel (a parte). Sfinte Mina, am dat de bine!

Vasilachi. Spune-mi un lucru... dar spune drept ...La club n'ai fost niciodată?

Ionel. Ba da... am fost trei luni, şi n'am mai stat. Nu-mi mergea bine!

Vasilachi (a parte). Tot ca şi mie. Nici mie nu-mi merge bine. (Tare). Ascultă fĕtul meu... Nici să nu mergi la club... Uite, cănd ai poftă de cărţi peste ziuă... vino aici... jucăm un pichet... un écarté...

Ionel (a parte). Ăsta-i frate, nu-i stăpăn!

Vasilachi. Sau putem face tovărăşie... d-ta cu capitalul... eu cu jocul... Nu se ştie ce se poate intămpla... bun e Dumnezeu!

Ionel. Mai tărziu... luna intăi nu joc, (a parte) pănă cănd nu-mi iau leafa.

Vasilachi. Bine fĕtul meu... bine. Mai bine să fii dupăcum zice grecul *exinda velonis*, adică om posant... Acum stăi niţel. Mĕ duc să vĕd dacă nevasta mea poate să te primească. Până atunci am să vorbesc cu fiica mea. Nu uita ce ţi-am spus; să te iei bine pe lăngă nevasta mea... Mai sărută-mĕ odată.

Ionel. Cu plăcere. (Se imbrăţişează. Vasilachi intră la stinga.)

SCENA V.

Ionel Tăbăcel.

Ionel (făcĕnd cruce). Ei vezi... aşa casă inţeleg şi eu... Să merg cu fata la teatru... la primblare... Să joc cărţi cu boerul... să facă şi tovărăşie cu mine, după ce-mi voiu lua leafa... Cum se cunoaşte căt de colo, că oamenii ăştia nu sunt ciocoi!.. Nu-i schimba, sfinte Mina... lasă-i tot aşa!

SCENA VI.

Vasilachi, Ionel.

Vasilachi (ţinĕnd uşa deschisă). Intră şi nu-ţi fie frică. (Ionel intră la stinga).

SCENA VII.

Vasilachi. Glasul Iriniţei.

Vasilachi. Acum să chem pe Iriniţa. (deschide uşa din dreapta şi strigă). Iriniţo! Iriniţo!

Glasul Iriniţei. Ce vrei papa?

Vasilachi. Vino iute.

Glasul Iriniţei. Acum!

Vasilachi. Dacă-l scap şi p'ăsta din mănă, nu mai găsesc alt bărbat pentru fată! Ăsta nu e om, e păne caldă!... Auzi d-ta... să nu vrea foae de zestre!... cum se cunoaşte căt de colo că e boer de-ai noştri şi nu-i ciocoiu. Cum zice grecul: *O tan o feos niefi mu, udis kati mon*, adică cu voea lui Dumnezeu, scapi de multe peripeţii.

SCENA VIII.

Vasilachi, Iriniţa.

Iriniţa (intrănd de la dreapta). Ce vrei papa?

Vasilachi (luănd-o in braţe). A venit ginerile fetiţo... a venit!

Iriniţa. Unde este?

Vasilachi. La mă-ta.

Iriniţa. Cum ĕl găseşti?

Vasilachi. *Oreo pragma.* Nu vrea zestre, nu vrea acte, nu vrea să meargă la tribunal, nu vrea nimic, te vrea numai pe tine!

Irinița. Bravo!.. Vezi, știam eu că tanta Elena mi-a găsit bărbat cum se cade.

Vasilachi. Și când te gândești că numai după portretul tĕu s'au făcut toate. Un guvern ințelept și cuminte ar fi dator să facă o subvenție pentru fotografi... această instituțiune care conduce la la măritiș! Dacă n'ar fi fost fotografi in București, nunta ta nu s'ar fi făcut. Am să le-o spun eu o-dată domnilor de la Senat când mi-o venì bine!

Irinița. Se 'nțelege. Ia spune-mi ce a zis?

Vasilachi. Nimic! M'a lăsat de am vorbit toată vremea... altminterea are *respect* pentru bĕtrânețe. Acum are să vie, o să-ți vorbească ție... Să nu fii prea mândră. Arată-te femee de casă... femee cu cap... cel puțin până se va face nunta... Vorbeșta-i cum trebue... după timpul de acum... după veac... după temperament.... Eu mĕ duc sus. (Ese prin fund).

SCENA IX.

Irinița apoi *Ionel.*

Irinița. Mi-e rușine, nu știu ce să fac când va intra. (Ia un ziar in mână și se așează pe canapea). Să mĕ fac că citesc!

Ionel (intrând a parte). Cu cocoana merge bine de tot! Dar mi se pare că-i cam lipsește ceva! Nu prea e sănătoasă la cap... Am ajuns de i-am făcut chiar curte numĕrul unu, și grozavă poftă avea să mĕ creadă.

Irinița (tușind). Hem! hem!

Ionel (a parte). De, cine știe! Dacă nu mi-ar fi frică că prinde boerul de veste și mĕ dă afară!

Irinița (tușind). Hem! hem!

Ionel (vĕzĕnd pe Irinița a parte). Duduca! (tare) Sărut mâna!

Irinița (sculându-se). Ah! erai aici!

Ionel. De... mi s'a spus că 'n mâna d-voastre stă toate... și că dacă voi avea norocul să vĕ plac, pot să fiu sigur.

Irinița. Sigur?

Ionel. Fie-vĕ milă de mine! Abia am putut intra in casa d-voastre....

Irinița. Poate... insă trebue să mĕ mai gândesc... Nici d-ta nu mĕ cunoști pe mine, nici eu pe d-ta...

Ionel. Atunci ce este de făcut? Să stau sau să mĕ duc?

Irinița. Să stai!

Ionel. Să stau! Sărut mâna!.. Insă să nu vĕ supĕrați dacă vĕ cer o mică arvună.

Irinița. Arvună?

Ionel. Da.

Irinița (rușinându-se ĕi intinde mâna ca să i-o sărute). Poftim, dar să nu spui lui papa!

Ionel (Ia mâna Iriniței și o intoarce. Irinița i-o apropie de gură, Ionel i-o sărută, a parte). In casa asta numai cu sărutatul te alegi. (Se aude la stinga vocea Serafiței). Irinițo! Irinițo!

Irinița. Mĕ duc, nu vreau să ne găsească maman impreună. E grozav de ciudată! (Ese fuga prin fund).

SCENA X.

Ionel, Serafița.

Ionel (singur). Ciudată!... Ciudată!... Poate... dar cum remăi eu, fără sfanț in buzunar!

Serafița (intrând). Irinițo!

Ionel (scuturând mobilele). Acum s'a dus sus, și am remas eu aici... scuturam puțin prin odae.

Serafița. Imi pare bine că ești om cu rânduează, insă asta nu e treaba d-tale.

Ionel (a parte). Se vede că au un ungurean de scuturat prin casă. (Scuturând mai cu foc, trece de la un scaun la altul. Serafița ĕl urmează cercând să-i ia mătura din mâni). Eu așa sunt, imi place să strălucească toate prin casă.

Serafița. Șezi... lasă.... Când vei fi insurat atunci vei ingrijì de casă.

Ionel (a parte, incetând de-a mai scutura). Insurat! Să știi că-mi găsește și nevastă cocoana!

Serafița. Așa tĕnĕr!... Cum te-ai hotărit să te insori?

Ionel. Eu?... Nu m'am gândit de loc la una ca asta!

Serafița. Ce zici?.. Nu te-ai gândit de loc la insurătoare?.. Atunci ce cauți aici... pentru ce ai venit?

Ionel. Ce caut?.. Ce fel, nu știți?.. Am venit...

Serafița (punĕnd mâna la ochi). Ah! taci, nu mai vorbì. Ințeleg tot. (a parte) Pentru mine a venit!

Ionel (a parte). Grozav aș vrea să 'nțeleg și eu.

Serafița. Vasilachi care crede că ai venit pentru fiica mea... Vasilachi care grăbește nunta.

Ionel (a parte). Vrea să-mi dea pe fiica sa! Păi atunci, dacă este așa, Sfinte Mina, au dat toate noroacele peste mine!

Serafița. Nenorocitule! Du-te, pleacă, fugi! Nu mai sta un moment aici, dacă nu vroeşti să faci două victime in loc de una!

Ionel. Ba nu plec de loc. Am să iau pe duduca de nevastă.

Serafița (a parte). Ce sacrificiu! Ca să fie lăngă mine! (tare). Nu, nu se poate, trebui să pleci.

Ionel. Pentru lumea toată nu plec.

Serafița. Nu pleci? Atunci voiu spune toate bărbatului meu. Ei voiu spune că acest măritiş nu se poate face, de vreme ce mĕ iubeşti pe mine!

Ionel (a parte). Pe douĕ!.. Bine, e balamuc intreg casa asta!

Serafița. Te-ai hotărit?

Ionel (zăpăcit). Da, m'am hotărit! Iau pe duduca ...te iubesc pe d-ta... Nu,... te iau pe d-ta... iubesc pe duduca! Mergem la tribunal... la teatru ...la club... Uf! nu mai ştiu ce vorbesc.

Serafița. Te rog pleacă.

Ionel. Plec...plec acum...Nu mai stau in casa asta, căci inebunesc şi eu.

Serafița (sărutăndu-l pe frunte). Iți mulțumesc şi nu te voiu uita niciodată!

Ionel (a parte). Haide!...s'au făcut trei la numĕr! M'au sărutat toți! Noroc să dea Dumnezeu!

Serafița. Mĕ duc să-i chem pe toți. (deschide uşa din fund şi strigă). Vasilachi!... Irinițo!... Ai să le spui singur că nu poți să te ții de vorbă... că ai de gănd să pleci... Vasilachi!... Irinițo!... Spune ce vei şti, numai scapă-mĕ!... Găndeşte-te că este vorba de viitorul nostru....

Ionel (a parte). Nici aici n'am făcut sat! Sfinte Mina! ear am dat de rĕu.

SCENA XI.

Ionel, Serafița, Irinița, Vasilachi.

Irinița (intrănd). M'ai chemat maman?

Serafița. Da!

Vasilachi (intrănd). Şi pe mine?

Serafița. Da!

Vasilachi. Ce este?

Serafița (incet). Ginerele are să vĕ vorbească.

Ionel (scuturănd mobilele). Ce are să se intămple, Doamne?

Vasilachi (sare la dĕnsul şi-i ia mătura din măni). Ce faci?

Irinița. Ce s'a intămplat de stați toți aşa posomoriți?

Serafița. Ionel pleacă!... Nunta nu se poate face.

Irinița şi *Vasilachi.* Ce zici?

Serafița. (a parte) Odată cu capul nu-l las din mănă.

Irinița. Cine ştie ce i-ai spus? Astea sunt ear de-ale d-tale, maman.

Serafița Intrebați-l, singur să vĕ respundă.

Vasilach (furios). Domnule, când cineva se introduce intr'o casă cum te-ai introdus d-ta, nu pleacă aşa... fără să ia fata de nevastă!... Cum zice grecul: *udis kati mon*, vrei să scapi prin peripeții... şi maşinații...

Ionel (a parte). S'au incurcat lucrurile! Sfinte Mina, mi-e frică de bătae!

Vasilachi. Rĕspunde!

Ionel. Să vezi, tată!

Vasilachi. Zi-mi: boerule, nu-mi zice tată.

Ionel. Par'că d-ta imi poruncise şi să-ți zic tată.

Vasilachi. Am uitat ce ți-am spus inainte; eu ştiu ce-ți vorbesc acum. — Respunde.

Ionel. Să vedeți boerule cum merge treaba... (Se aude bătĕnd la uşă. Ionel se răpede ca să deschidă). Bate cineva (deschide uşa din fund).

Serafița. Cine este?

Ionel. O depeşă.

Serafița. De unde?

Ionel (aducĕnd depeşa luată din măna impărțitorului). De la Craiova.

Serafița. De la Craiova?... Ceteşte iute Vasilachi... vezi ce zice.

Irinița (a parte). Vre-un dar de nuntă de la tanta Elena.

Vasilachi (cetind). „Ginerile n'a apucat să plece — a murit. — Elenca."

Serafița. Cum a murit? Eu ĕl vĕz aici.

Irinița. Ce o mai fi şi asta?

Vasilachi. Stați! (cătră Ionel). Dacă ai murit, cum ai venit aici?

Ionel. Eu n'am murit de loc! Sunt foarte sănătos, slava Domnului.

Serafița. Când ai plecat din Craiova?

Ionel. Eu? Din Craiova?

Vasilachi. Dar de unde vii, lume mincinoasă?

Ionel. De la domnu Binder, comisionarul.

Vasilachi (apucăndu-l de guler şi stringĕndu-l). Ce?.. Un fecior?...

Irinița. O slugă!

Vasilachi. *Gaideros*.... Ai venit in casă să-mi ceri fata de nevastă.

Ionel (apărându-se). Nu ţi-am cerut eu fata boerule, sărac de mine!

Iriniţa. O slugă!

Serafiţa (a parte). Amorul lui Ruy-Blas!

Vasilachi. O ruşine!... un scandal!... Pi! lume mincinoasă!... Un fecior in casa mea ca ginere! Ah! imi vine rĕu... imi vine rĕu (cade leşinat pe canapea).

Ionel. Boerule!... boerule!...

Serafiţa. Vasilachi!... Vasilachi!...

Iriniţa. Papa!.. papa! Apă... oţet... Eau de Cologne... (aleargă cu toţii zăpăciţi. Toate ingrijirile sunt de prisos).

Serafiţa. Staţi!... lăsaţi-mĕ pe mine! (luând pe Vasilachi de mână). Vasilachi!... Vasilachi!... Paroli de trei!... şi cinci mazo!...

Vasilachi (sărind drept in picioare). Ţiu!..

(Ionel o ia la fugă. Cortina cade răpede).

D. R. Rosetti.

POESII.

LANG' UN MORMENT.

Drag prieten ce sub glie
De-a pururea odihneşti
Şi de-a vieţii răpezi valuri
Deacum n'ai să te fereşti,

Lăngă tine-oprindu-mi pasul
Trist plec fruntea la pămĕnt,
Şi mĕ 'ntreb: al tĕu să fie
Singuraticul mormĕnt?

Nu vĕz cruce... pe-a ta ţĕrnă
Florile n'au rĕsărit:
Te-au uitat, uitat cu toţii
Tu pe care i-ai iubit!

Impreună cu-al aramei
Jalnic dangăt ce te-a plăns
Şi cu versul de 'ngropare,
Suvenirea ta s'a stins.

Lăngă ţĕrna ta uitată
Stau cu sufletu 'necat,
Şi de-a lumii ironie
Şi de doru-ţi nempăcat.

CODRU 'N ZARE...

Codru 'n zare se prevede
Ăncă trist şi inegrit,
Şi cu iarba cea uscată
Cămpu-i ăncă invĕlit.

De sub vreascuri, de sub frunze,
Mult doriţii toporaşi
Spre ceriu ăncă nu-şi ridică
Ochişorii drăgălaşi.

Dar s'aud păstori la stăne
Doina șuerănd cu dor,
In dumbravă păsărele
Găngurind incetișor,

Și spre bolta cea albastră,
Din livezi și de prin vii
In vĕrtejuri se inalță
Fumurile cenușii.

Ănc' o rază călduroasă,
Ănc' o zi cu ceriu senin,
Și copaci 's plini de frunză,
Și de cănturi codru-i plin.

Ănc' o zi!... fiori plăcute
De-al vieții inceput:
Astfel sufletul de gănduri
Și de suferinți bătut,

Simte-un tainic, sfănt cutremur
Când se vede-apropiat
De ființa cea mai dragă
Ce pe lume au aflat.

S'A DUS IARNA...

S'a dus iarna cu pustiul
De pe văi și de pe dealuri:
Riul sburdă, se resfață,
Veseĭ cănt' a sale valuri.

Plin e ceriul de lumină,
Plaiul de frumoase flori,
Crengile de frunze 's pline,
Rediul de privighitori.

Peste iarba cea uscată
Iarbă verde a crescut,
Frunzele picate 'n toamnă
Sub flori albe-au dispărut.

Fericite, dulci prefaceri!
Numa 'n pieptul omenesc
Amintiri de vremi trecute
Sufletul ne amăresc.

M. Pompiliu.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui *C. C. B.* in *B.* Aceasta nu se chiamă progres, ci regres.
D-lui G. Mai așteptăm alte incercări.
D-lui *A. C. I.* Numai numĕrul I la ocasiune.
D-lui *A. P. P.* in *C.* Cuprinsul nu e destul de popular și chiar forma nu e potrivită pentru o foae literară.
D-lui *V. C. C.* Pentru ce ne pedepsiți cu așa amară ironie?

Red.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Națională.

Anul XVI. — No. 4. 1 Iulie 1882.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

INFERNUL.

(Traducere din Dante de N. Gane).

CÂNTUL AL TREILEA.

„Prin mine se ajunge in jalnica cetate,
„Prin mine se ajunge la chinuri necurmate,
„Prin mine se ajunge la osindita ginte.

„Justiţia mişcat'a pe 'naltu-mi ziditor;
„La viaţă sunt adusă de cel intăiu amor,
„De-atotputernicia şi de suprema minte.

„Nimica inainte-mi n'a fost decât vecie,
„Fiinţa mea eternă ca ea e zis să fie;
„Lăsaţi ori ce speranţă, voi care-intraţi aice!

Aceste vorbe scrise cu 'ntunecat color
Erau deasupra porţii. „Măestre, noima lor
„Ce aspră-i pentru mine!" am prins atunci a-i zice.

Ear el respuns'au astfel ca omul incercat:
„Cuvine-se aice prepusu 'nlăturat,
Şi ori ce teamă moartă in sufletu-ţi să fie.

Noi am ajuns la locul de care ţi-am vorbit,
Şi unde tu vedè-vei poporul urgisit
Ce a pierdut in viaţă a minţii avuţie."

Apoi el a sa mănă pe măna mea a pus,
Cu faţa lui senină curajul mi-a adus,
Ş'in valea cea de taine cu el am străbătut.

Acolo plăns şi vaet, suspin infricoşat
S'incrucişau intr'una in aer ne 'nstelat
Şi lacrimile mele se curgă-au inceput.

Feliuri de limbi şi graiuri şi răcnete cumplite
Cuvinte de durere, voci nalte, răguşite,
Şi vuete de braţe cu ele impreună

Se frămĕntau puternic făcĕnd un clocot mare
In aerul acela fără de timp, coloare,
Intocmai ca vĕrtejuri impinse de furtună.

Ear eu ce de eroare aveam incinsă mintea,
I-am zis: „ce-aud Măestre şi care este gintea
Ce-atăt de-adănc in doliu se pare cufundată?“

Ear el: „Această soartă atăt de injosită
E-a sufletelor triste ce 'n viaţa lor trăită
N'au meritat ocară, nici laudă vr'odată.

Amestecaţi se află cu-al ăngerilor chor
Ce n'au fost cu credinţă şi nici resvrătitori
Dumnezeirii sfinte, ci fost-au pentru sine.

Şi cerul nu-i primeşte căci slava-i s'ar atinge,
Ş'adăncul iad din sinu-i asemenea-i respinge
Nedemni fiind de iaduri şi de cerescul bine.“

Ş'atunci i-am zis: „Măestre ce suferinţi amare
Ĕi fac pe ei să plăngă in glas aşa de tare?“
Ear el: „in vorbe scurte a-ţi spune eu voesc:

Aceştia perdut-au speranţa ca să moară
Şi viaţa lor cea oarbă atăta-i de amară,
Că ori ce altă soartă in lume ei rîvnesc.

V'ro faptă spre-amintire in lume n'au sădit,
Justiţia şi mila pe ei i-au urgisit.
Să nu vorbim de dĕnşii, priveşti-i ş'apoi treci.

Şi am vĕzut atuncea un steag ce se 'nvĕrtea
Şi care-aşa de iute in faţa mea fugea
Că par'c'avea menire să nu mai stea in veci.

Ş'apoi venea in urmă-i aşa de lungă ceată
De suflete de oameni, incăt eu niciodată
N'aş fi crezut că moartea pe-atăţi a sĕcerat.

Şi cănd putui vre unul din ei să osebesc,
O umbră cunoscut-am cu suflet mişelesc
Ce marea-i datorie să facă-a refuzat (1)

Ş'am inţeles indată cu multă 'ncredinţare
C'aceasta era secta mişeilor pe care
Şi Dumnezeu şi iadul la sine nu-i primeau.

Fiinţele aceste ce 'n viaţă n'au trăit
Erau acuma goale, cu trupul imboldit
De muştele, tăunii ce-acolo se 'nvĕrteau,

Obrazul lor de sănge in lung era brazdat,
De sănge ce cu lacrimi cădea amestecat
Pe care vermii spurcaţi cu poftă ĕl sorbeau,

Apoi privind 'nainte vĕzui alte popoare
Ce se 'ndesau cu grabă pe lăng' un fluviu mare.
Ş'am zis atunci: Măestre! Să aflu doresc eu

Cine 's aceia oare? Ce datină-i sileşte
Să treac' aşa de grabnic şuvoiul ce-i opreşte?
De-abia-i zăresc cu ochiul prin slaba licărire.

Ear el: Aceste ţie iţi voiu destăinuì
Atunci cănd Acheronul ce-avem a intălnì
Oprì-va paşii noştri pe malu-i de jălire.

1) Unii comentatori cred că ar fi vorba de papa Celestin V care a abdicat.

Atunci plecându-mi ochii, in mine ruşinat
De teamă ca 'ntrebarea-mi să nu-l fi supĕrat,
Eu incetai cu vorba la riu păn' am sosit.

Şi eată 'n dreptul nostru o luntre 'naintează
C'un om acărui plete de-albeaţă scănteează
Strigănd: Vai, vouĕ umbre viclene ce-aţi venit!

Nu mai speraţi vr'odată să vĕ uitaţi la ceriu;
Cu luntrea vĕ voiu duce pe malul de dureri
In noaptea cea eternă, in ghiaţă şi in foc.

Ear tu ce vĕd aice, fiinţă ăncă vie
Desparte-te de-aceia ce morţi sunt pe vecie,
Imi zise el atuncea, vĕzĕnd că stau in loc.

Pe altă cale-apucă, pe-aiurea te strecoară
S'ajungi pe-aceste ţermuri; o luntre mai uşoară
Pe tine te va trece de cealaltă parte.

Ear călăuzu-i zise: Caron, te linişteşte;
Aşa-i voinţa celui ce-acolo 'ndeplineşte
După voinţă totul. Să nu 'ntrebi mai departe!

S'a potolit atuncea obrazul cel pĕros
A celui ce pluteşte pe riul mlăştinos
Ş'acărui ochi de roate de foc sunt cercuite,

Dar umbrele ce triste şi goale tremurau,
Coloarea şi-o schimbarĕ şi dinţii lor scrişneau
Indată ce-auzirĕ cuvintele 'năsprite.

Şi-şi blăstemau părinţii şi ceriurile sfinte,
Şi timpul de nascare şi omeneasca ginte,
Şi locul şi sĕmĕnţa din care-au odrăslit

Apoi ele 'mpreună spre apa blăstemată,
Plăngĕnd cu-amărăciune, retrasu-s'au indată
Pe ţermul celor care de ceriu nu s'au sfiit.

Cu ochii de jaratic Caron le face semn,
Gramadă le adună, şi văsla lui de lemn
Loveşte pe acele ce 'ntărziete sunt.

Precum se vede toamna cănd frunzele uscate
Cad una căte una voind anume toate
Pămĕntului să 'ntoarcă a crengilor veştmĕnt,

Tot astfel şi a Evei vicleni coboritori
Ca paserea ce vine la glasul strigător
S'aruncă căte unul in luntre cu grăbire.

Şi merg aşa 'nainte pe apa 'ntunecată;
Ear păn' a nu ajunge, o altă nouă ceată
In locul lor s'adună pe ţermul de jălire.

„Copile! 'mi zise Maestrul cu glas de curtenie
Acei ce mor in lume de-a ceriului mănie,
Din ori şi care ţară aici se 'ngrămădesc.

Ş'atăta li-e degrabă să treacă in cea parte,
Ş'atăta-i imboldeşte a ceriului dreptate
Că spaimele lor crude prin dor se 'nlocuesc.

Vre-un suflet bun să treacă pe-aici nu-i invoit;
Deaceea dacă Caron de tine-a bănuit
Tu poţi de-a sale vorbe deacuma să-ţi dai samă.

Abie imi zise-aceste, că apriga cămpie
Se clătină deodată cu-atăta vrăjmăşie
Incăt mě prind şi astăzi sudorile de teamă.

Pe valea cea de lacrimi věnt mare se stărnì,
De fulgeri roşietici vězduhul strălucì,
Aşa că eu pierdut-am intreaga mea simţire

Şi'n somn adănc căzut-am cuprins de amorţire.

SCHIŢE DIN MOLDOVA

de W. de Kotzebue.

I.
MONĂSTIREA TOMNATICA.

(Traducere din limba germană. *)

Cine vrea să călětorească prin ţara Moldovei fără să aibă propria sa trăsură, nu nimereşte bine. Se găsesc in adevěr diligenţe, făcute intocmai după cele austriace, intre Iaşi, Galaţi şi Botoşani, dar locurile sunt prinse cu mult inainte; ear pentru comunicaţiile cu celelalte părţi ale ţerei nu se poartă nici o grijă. Dacă eşti silit să faci un drum in lăuntrul ţerei, nu-ţi remăne alta decăt să alegi intre căruţa de poştă, un adevărat chin, ce vom descrie mai cu deaměnuntul cu alt prilej, şi birjarul (sau harabagiul) jidan. Birjarul jidan nu măna rěu, nu face un popas prea lung spre a da grăunţe cailor şi, in zilele de vară, dacă nu va fi noroiul prea mare, el face şese poşte de dimineaţă pănă sara, dar mijlocul intrebuinţat pentru călětorie remăne cu toate acestea foarte barbar.

Trăsurile (harabalele) jidanilor sunt lungi, inalte şi ănguste, fără rezoare, incăt te sdruncină de ţi se rup toate oasele; in locul pernelor lada de drum, şi pureci de toate mărimile ba chiar o specie mai desgustătoare de insecte se bucură de viaţă in paele ce ţi se aştern sub picioare. O invělitoare de pănză murdară acopere trăsura pe jumětate şi abia te apără de razele arzětoare ale soarelui; dar ploaea găseşte lesne pe unde străbate şi de a intrat un nor de praf, călětorul trebue să inghiţă o bună parte din el, pănă poate earăş vedè şi resufla.

---

*) Cartea originală are titlul: „Aus der Moldau. Bilder und Skizzen" (Lipsca, 1860, la C. B. Lorck). Noi promisesem in „Conv." din 1 Ianuarie 1882 o traducere română a ei, şi d. Maiorescu, in articulul sěu despre „literatura română şi străinătatea", caracterizează astfel scrierea d-lui Kotzebue: „Bilder und Skizzen aus der Moldau" ne dau următoarele „copii de pe natură" din societatea noastră dintre anii 1852 şi 1856: o vĕnătoare in Moldova; monăstirea Tomnatica (Varaticul); băile de la Slănic; o istorie ţerănească; o visitare a bălciului sau a „iarmarocului" din Folticeni. Toate sunt scrise cu vioiciune, cu ingrijire pentru aměnuntele imprejurărilor reale şi pe lăngă unele mustrări meritate, cu bunăvoinţă pentru noi. Numai douězeci şi cinci de ani au trecut de la epoca descrisă acolo, şi deabia ne mai putem recunoaşte in schiţele d-lui Kotzebue. Viaţa boerească din povestirea de la inceput s'a schimbat astăzi pretutindeni, categoria a treia a călugăriţelor, de care se plănge autorul cu drept cuvěnt (fetele de boer duse cu sila la călugărie), a dispărut asemenea din monăstirile noastre, băile de la Slănic s'au reformat şi „iarmarocul" de la Folticeni a incetat de mult a fi ceea ce era pe atunci. Numai ţěranul román in bine şi in rěu şi frumuseţa naturei au remas neschimbate şi sunt ăncă elementul statornic in marea mişcare a Ţěrii romăneşti."

Aşa plecai din Iaşi in 11 Iulie 1853 spre a merge in vecinătatea oraşului Neamţ, cale de vre o şese poşte. Trecusem pădurea de la Paşcani. Căldura era grozavă, şi eu, inotănd in sudoare, flueram pintre dinţi căntecul: „Astfel este lumea nu e vina mea", căutănd a-mi inchipuì că mĕ aflu in drum de fer. Aşa ajunsei la locul unde trebue să taiu şoseaua ce merge de la Fălticeni la Galaţi. Căruţa trecea tocmai, hodorogind, peste un podeţ deasupra şanţului, cănd vĕd o trăsură cu opt cai de poştă viind in fuga mare pe şosea. Jidanul meu işi oprì cei trei cai, dar unul din prăştieri, care o mai fi păţit-o vre-odată, se sperié de grozava pocnitură de biciu a vizitiului, se vĕrì in ceilalţi cai şi-i impinse inapoi. Atunci o roată a hodoroagei mele ĕşi luâ ziua bună de la pod şi se lovì de fundul şanţului; mare minune că nu m'am rĕsturnat, dar osia de lemn se stricâ aşa de tare, incăt roata, avĕnd deplină conştiinţă de libertatea ei, se aşezâ după mai multe tumbe, căţiva paşi mai departe pe iarbă.

Ne uitarĕm cu intristare unul la altul, vizitiul şi cu mine; a merge mai departe era lucru greu. Dar unde asemenea intămplări sunt zilnice acolo şi mintea e mai ageră in iscodiri. Vre-o sută de paşi mai departe, pe marginea Moldovei, la cărciuma de la Cristeşti, vom putè desigur inlocuì osia cea frèntă cu una nouă; numai că era vorba să putem ajunge pănă acolo. De-a lungul şoselei se sădesc pe fiecare an copaci tineri, pe care vitele şi trecĕtorii ĕi strică şi taie regulat; jidanul smulse unul din aceşti copăcei din pămĕnt şi drese deocamdată căruţa in partea unde se frănsese. Dintr'un capăt al copăcelului făcuse un drug care ţinea loc de roată şi ne ajutâ să pornim inainte peste un sfert de cias.

Eu mergeam incet pe lăngă căruţă căci negreşit caiii inaintau la pas, şi peste puţină vreme zărirĕm cărciuma dorită.

Douĕ caleşte uşoare de drum se oprise inaintea uşei, şi alături, la umbra unor copaci, vĕzui doi domni. Ei păreau a fi prănzit bine pe „iarbă", căci nişte remăşiţe foarte gustoase se aflau ăncă dinaintea lor. Un al treile domn, care desigur işi luase un cărbune pentru ciubuc, eşea tocmai din casă; — el se uitâ intăi la mine, apoi la căruţa mea zimbind puţin, şi se apropiè de ceilalţi. După căteva minute insă venì inspre mine, pe cănd stam ăncă nehotărit pe scară, şi incepù să-mi vorbească cu prietenie:

„Vi s'a intămplat ceva?

— După cum vedeţi, domnul meu, şi nu ştiu cănd imi voiu putè urma calea.

„Nu voiţi să staţi puţin cu noi; in odaea murdară a cărciumei nu-i chip de stat mult.

Primii fireşte cu bucurie şi peste căteva minute mĕ apropiai de ceilalţi salutănd. Incepurĕm neapărat a vorbì mai intăi de căruţa jidanului şi de puţin plăcuta mea călĕtorie; vorbele curgeau cu uşurinţă şi mĕ bucurai vĕzĕnd comoara de veselie ce găsisem la aceşti domni. O asemenea descoperire nu mĕ lasă niciodată nepăsător şi vorbii fără sfială căte-mi trecurĕ prin minte. Peste o jumĕtate de cias eram ca nişte vechi cunoscuţi ce s'ar fi intălnit după o lungă despărţire.

Dumnezeu să păstreze Moldovenilor veselia care alcătueşte pănă acum cea mai de căpetenie insuşire a lor! In ţerile cele de tot civilizate mai nu e cu putinţă să faci cunoştinţa cuiva fără a-i fi mai intăi recomendat, şi oameni de altminterea foarte cuminţi, pot sta de pildă 12 ciasuri impreună in drum de

fer, fără a se folosì de acest prilej și a face o cunoștință interesantă. Aici slava Domnului, este altfel, și e foarte plăcut pentru un străin de a se simțì tratat cu prietenie, fără a vĕrì mai intăi pașaportul sĕu in ochii fiecăruia.

Au ris patru oameni impreună, și cum se intămplase de astă-dată, au ris din toată inima, apoi s'au și imprietenit. Eu trăsesem cu o-chiul la niște remășițe de „paté-de-foie-gras“ fără a-mi ajunge scopul de a pune măna pe dĕnsele. Hotării să-mi cunosc soarta:

— Domnilor, le zisei eu, dacă credeți că-mi veți stĕmpĕra foamea numai cu prietenia d-v., grozav vĕ inșelați. Cred că cuvintele mele sunt destul de ințelese...

„N'am voit să vĕ propunem remășițele mesei noastre, imi respunserĕ ei; dar dacă le luați fără a aștepta poftire, ne veți face plăcere, căci la aceasta ne-am găndit de la inceput.

După o zi intreagă de post măncarea imi priì minunat de bine; un pahar de vin și un păhăruț de vutcă puserĕ vĕrf plăcerii și mĕ simții indată sănătos și voinic. In Moldova trebue neapărat să iei merinde pe drum căci prin hanuri nu se găsește decăt măncare proastă. Proviziile pentru drum se fac cu deosebită ingrijire. Am vĕzut bucatele cele mai alese luate in vase de argint, și dacă ceri o lămăe o vei găsì și pe aceea; feciorii deprinși, iau la drum tot ce cred că ar putè dorì stă-pănul lor.

Șezusem mai bine de trei ciasuri impreună, cănd unul din cei trei domni spuse tovarășilor sĕi că e cu neputință să mĕ lase așa, fără că-pătĕiu. Se nimerise ca ceilalți doi să aibă a-celaș gănd și-mi propuserĕ cu toții să zic ji-danului meu noapte bună, să doresc trăsurei mele bună indreptare și să merg cu dĕnșii. Ținta călĕtoriei mele fiindu-le cunoscută, imi făgăduirĕ să mĕ ducă a doua zi teafĕr pănă acolo; — azi insă să fac un mic ocol, care desigur nu era să fie fără interes pentru mine.

Invitația imi era plăcută, imi luai numai voea să intreb, unde vom merge?

„Mergem la o monăstire de maici, imi res-punserĕ domnii.

— La o monăsire de maici?

Trebue să vĕ mărturisesc că nu aveam toc-mai poftă de asemenea primblare. Se deștep-tarĕ in mine niște icoane triste despre chi-nurile de pe la monăstiri. Nu ințeleg să se incue sexul frumos indărătul unor ziduri ine-grite peste care nu poți trece; mi se și părù că aud clopotele monăstirii ale căror sunete surde chemau pe tovarășii mei de drum la groapă, și făcui băgarea de samă că vom a-junge poate prea tărziu spre a putè intra in arhondaric, și că maica portărița va găsì poate venirea noastră prea lumească, pentru a ne deschide porțile monăstirii.

Domnii se uitarĕ unii la alții ca și cum aș fi spus ceva foarte ciudat, dar remaserĕ se-rioși, și puserĕ capĕt temerilor mele spuindu-mi că cu toată strășnicia lor, monăstirile sunt ca ori ce casă din Moldova, primitoare pentru străini.

Se puserĕ caii; un fecior imi coborì sacul de drum; plătii birjarului și mĕ așezai intr'una din calește. Este o adevĕrată desfătare să șezi pe moale după ce te-a sdruncinat o căruță mai multe ciasuri. Mergeam la trapul cailor. Peste un cias și jumĕtate trebuea să ajungem la monăstire. Mĕ cuprinse un fel de spaimă găndindu-mĕ să intru cu tovarășii mei cei veseli și plini de viață, in tăcerea de mormĕnt al sfăntului locaș.

După căldura zilei incepea să fie mai recoare; soarele se indrepta spre apus; un cer adevěrat italian da priveliştei pe dinaintea căreia treceam in fugă, un farmec nespus. Or căt de sătul să fie omul de plăceri, or căt să fi vězut şi să fi umblat prin lume, bucuria la frumuseţele naturei rar o pierde, dacă bătăile inimii sale mai sunt in cătva normale.

Frumuseța serei mě pregătea să intru cum se cuvine in locaşul sfintelor femei.

Tot nu se vedea ăncă nici o monăstire, dar nu perdui răbdarea — aplecarea mea pentru frumuseţele naturei găsì o nouă hrană — o priveliște incăntătoare se intindea dinaintea noastră. Trăsura apucâ in dreapta şi acum mergeam inspre munți. Ei se inălţau in faţa noastră acoperiţi cu păduri tufoase de brazi negricioşi. Maiestoasă e totdeauna o asemenea pădure, dar aci se arăta şi mai maiestoasă prin impotrivire cu frumoasa vale. Incunjurate de fěnaţe de curěnd cosite se inşirau nişte locuințe pe o mare intindere. Casele şi căruţele umbrite de copaci bětrăni erau impräştiete fără nici o regulă; căte unele se rătăciserě pănă la marginea pădurei, şi ferestrele luceau ca aurul in razele soarelui ce apunea. Garduri de lemn de feliurite chipuri despărţeau grădinele unele de altele; totul se arăta curat şi bine ţinut şi infăţoşa icoana unei vieţi regulate duse de o numeroasă şi pacinică colonie. Din mijlocul acestor case se inalţau turnurile a douě biserici ciudat zugrăvite cu multe feţe şi sunetele clopotelor pentru vecernie ajungeau rar şi limpede pănă la noi. La marginea drumului şopotea un mic părěu ce isvorea din munţi; roatele unei ferestrele se invěrtea, in stinga noastră, in neprecurmata lor mişcare; răţe, capre, căteva vaci albe şi pe ici pe colo un ţěran cu carul sěu cu boi, eată singurele finţe vieţuitoare din tablou.

— Unde suntem? intrebai eu după o lungă tăcere.

„La monăstirea Tomnatica, respunse tovarăşul meu de drum.

— Mě sculai şi privii in jurul meu. Unde este monăstirea?

„Nu vedeţi căsuţele cele multe dinaintea noastră?

— Neapărat le věd dar nu pot găsì monăstirea!

„Nu fiţi aşa de indărătnic; apoi tocmai casele acele pe care le vedeţi aşa risipite alcătuesc monăstirea.

Ce era să mai fac cu zidul cel inegrit al inchipuirii mele? Imi luai de samă, să-l pun la o parte, şi primii realitatea aşa cum mi se infăţoşa. Şi făcui bine căci nu isprăvisem ăncă cu lucrurile cele ciudate. Intăiele case erau ăncă depărtate, când vězurěm mai multe dame primblăndu-se pe cămpie. Ele aveau un port foarte ciudat. Peste rochile de mătasă sau de lănă cam inchise, aruncaserě un fel de mantilie lungă, cu măneci largi, care ar fi putut sămĕna călugărească, dacă n'ar fi avut gulere cusute şi mănecuţe de horbotă puse ca podoabă peste hainele cele intunecoase. Băsmăluţe de mătasă cu multe feţe le fereau gătul de rĕceala serei; pe cap purtau un mic potcap negru, ce le şedea foarte bine, mai ales celor tinere şi frumuşele, când pĕrul scurt tăiat „à l'enfant“ şi puţin creţ eşea pe dedesubt. Damele fumau intr'una ţigarete de cele mici pe care ştiu să le facă aşa de bine in Moldova, şi suflau rizĕnd şi glumind norii de fum spre cerul de sară.

— Ce femei sunt acele? intrebai eară.

„Sunt călugăriţe, mi se respunse scurt.

De astă-dată mĕ şi mirai mai puţin. Unde lipseşte clădirea monăstirească cu turnurile sale din veacul de mijloc, acolo nu putea să fie un „parloir“, şi locul maicei portăriţe trebuia să-l ţie prin urmare insuş Dumnezeu. Nu isprăvisem insă de tot cu mirarea — căci mereu mĕ minunam. Ceilalţi doi domni erau inaintea noastră; trăsura lor se oprì şi fù inconjurată de patrusprezece maici; una din ele, o fiinţă tĕnĕră de tot, sărì in sus şi bătù din palme, recunoscĕnd pe domnul Panaiot unul din noii mei prietini. Şi noi ne oprirĕm şi ne dederĕm jos, şi peste câteva minute mĕ aflai in mijlocul celei mai ciudate adunări, alcătuită din rudele tovarăşilor mei de drum şi din prietenile acestora. După ce se potolirĕ insfirşit intrebările şi respunsurile care mai mĕ asurzise, mi se părù că damele intrebau şi despre neinsemnata mea persoană. Aceasta nu-mi era tocmai plăcut, căci toată scena imi era din cale afară neobicinuită. Domnii băgarĕ de samă cât nu-mi era indămnă şi tocmai de aceasta făceau mai mare haz.

„Vreau să te recomand verişoarelor mele, strigâ Panaiot şi incepù: domnul cutare — maica Fevronia — eu salutai, călugăriţa făcù un compliment: domnul cutare — maica Hermiona — ear o salutare şi un compliment, şi tot aşa de patrusprezece ori până nu mai remase nici una. Era de nebunit, şi tinerele maici, cum se numesc călugăriţele, se inroşirĕ ca şi mine.

După ce se sfirşì ceremonia presentării, urmarĕm toţi drumul pe jos şi aşa intrarĕm in monăstire — care neapărat era de tot altfel de cum imi inchipuisem. De aproape casele cu stĕlpii lor cei mici, par dacă se poate, şi mai plăcute decât de departe; pretutindeni o mare curăţenie, tinda şi scările sunt ceruite ca parchetele noastre cele mai frumoase, la toate ferestrele sunt flori; flori sunt şi la altar şi ori unde li se poate găsì un loc. Maicele se chibzuirĕ in ce chilie să ne primească — fiecare casă cu trei sau patru odăi ae numeşte chilie — şi hotărirĕ să ne indreptăm spre locuinţa maicei Teodosia. Cu acest prilej băgai de samă că, deşi nu sunt tocmai ziduri dar tot se află o curte a mănăstirii alcătuită din casele zidite jur imprejur, şi că are chiar o poartă ce se poate incuia; aceasta insă numai de gluma, de vreme ce la spatele fiecărei chilii se află o uşă spre câmp.

Maica Teodosia dăduse fuga inainte ca să ne primească — noi o urmarĕm incet şi intrarĕm in casa ei insoţiţi de celelalte treisprezece călugăriţe. Aşa numitele chilii sunt foarte frumos şi foarte plăcut gătite. Capete de mort şi alte lucruri care ar putè amintì natura muritoare a omului, nu se găsesc pe aici; ţi se pare că intri in salonul unei dame din lume. Canapelele cele mai feliurite şi de modă sunt aşezate la pĕrete; jilţurile umplute cu lănă dovedesc că legea monăstirească nu cere scaune vĕrtoase; perdele bogate cu prevazuri poleite nu lasă să intre decât atâta lumină, câtă trebue spre a nu supĕra vederea; mese rotunde, ovale şi in trei colţuri cu ciasornice, figuri de porţelan, tabachere, pe ici pe colo şi câte un roman deschis dau locuinţei ceva foarte casnic, şi de n'ar fi potcapurile cele ciudate pe capul damelor, nu şi-ar putè niciodată inchipuì cineva că se află intr'o monăstire.

Abia trecusem pragul uşei şi venì o soră purtând o tavă cu dulceaţă şi cu apă in chisele şi in pahare de cristal care-ţi dădeau

poftă să te rĕcorești. Foarte plăcut lucru este obiceiul dulcețelor; paharul de apă ce-l bei după o lingurită de dulceață par'că te recorește și mai mult. Numai fierturile de flori mi se păreau ciudate in Moldova. Aici trebuì să măncăm trandafiri, ear altă-dată mi se dăduse flori de teiu, pe care in alte țeri le ceri la spițerie numai cănd vrei să asuzi. Sora merse imprejurul odăei cu tava cu dulceață plecăndu-se adănc dinaintea fiecăruia. După aceea ni se aduse cafea turcească, ne aprinserĕm ciubucul și ne așezarĕm par'c'am fi fost acasă.

Spre părerea mea de rĕu nu ințelesei nimic din conversația ce se incepù, dar era destul de vie. Cele patrusprezece călugărițe credeau se vede de datoria lor de gazdă, să ție toate deodată pe străini de vorbă, și aceasta da conversației ceva foarte ciudat, mai ales pentru mine care nu puteam alege din acest haos decăt puține sunete cunoscute. Unele din dame lepădarĕ potcapul din cap, altele scoaserĕ haina cea intunecoasă ce o purtau pe deasupra, insfirșit adunarea sămĕna din ce in ce mai puțin a monăstire. De milă pentru mine care stam ca un mut, mi se trimise o călugăriță, despre care mergea vorba că știe franțuzește; incepui convorbirea printr'o cuvĕntare bine alcătuită, insă afară de „oui monsieur“ nu puteai scoate nimic dintr'ĕnsa, și chiar acest respuns venea căteodată la locuri nepotrivite, astfel incăt numele ei de poliglotă remase cam pe jos.

După ce petrecui astfel căteva ciasuri, ne se aduse cina, dar nu in străchini de lut, ci in farfurii de porțelan subțire, și deaceea și tacămul era de argint. Rădăcini și erburi, cu care se zice că pustnicii din vremea veche și-ar fi stricat stomachul, nu se găseau pe aici decăt sub chipul urmașilor lor civilizați: sparanghelul și anghinarea. Cina era minunată și veselia cea mai mare domnea in toată adunarea. Masa nu era pusă decăt pentru noi domnii, maicele stăteau in picioare sau ședeau imprejurul nostru, ne slujeau glumind cănd se intămpla să lipsească surorile din odae, și inhățau pe ici pe colo o aripă de puiu, o bucată de plăcintă sau un pahar de vin. Trebue să-i vie cuiva inchipuirea in ajutor spre a i se putè descrie neorăndueala și invălmășagul din toată scena aceasta.

După cină ni se pregătì de culcare tot in felul precum se petrecuserĕ toate pănă acum. Puind capul pe pernele cele moi, intămplările zilei incepurĕ a se perde incetul cu incetul din mintea mea și adormii.

A doua zi de dimineață un dejun bun ne strinse earăș pe toți, apoi ne pregătirĕm de plecare. Cu acelaș alaiu cu care fusesem primiți eri, furĕm insoțiți astăzi la plecare, și eu mĕ depărtai strigănd:

— Trăească monăstirea Tomnatica!

Viața aceasta monăstirească atăt de neașteptată pentru un străin imi atrase așa de mult luarea-aminte, incăt mĕ intorsei mai tărziu foarte des la Tomnatica, și mĕ dusei și la celelalte monăstiri de maici din Moldova. Dar cu căt voiam să pĕtrund mai mult in viața escepțională a femeilor acestora, cu atăt mai des dădeam peste niște amĕnunte ale căror umbră adăncă, foarte adăncă, intuneca toate părțile luminoase din descrierea de mai sus. Eată rezultatul cercetărilor mele: Cănd se vorbește de călugărițele din Moldova, nu trebue mai ales să fie puse toate deopotrivă pe aceeași treaptă. Se impart in trei categorii ușor de deosebit. In cea d'intăi trebuesc socotite fără privire la clasa in care s'au născut,

toate acele care s'au călugărit din aplecare firească, din vocațiune. Numĕrul lor poate să fie mic, și se perde in adevĕr la o privire numai pe deasupra, pintre cele opt sute de maici din Tomnatica, dar o asemenea categorie tot se găsește; eu insumi am cunoscut femei vrednice de stimă care se țin de ea, și care, fără a intrebuința rĕu libertatea ce li se da, ajungeau tăcute și smerite la bĕtrânețe, implinind cu strășnicie datoriile lor. Asemenea călugărițe se găsesc in toate monăstirile din lume. In categoria a doua se află femeile și fetele din clasele cele mai de jos, care merg la monăstire spre a scăpa de viața de acasă, ce li se pare prea grea; monăstirea are moșii cu venituri mari, și le vine in ajutor cu făină de popușoiu și cu lemne de foc; mămăliga, ceapa și alte verdețuri sunt hrana lor; ele torc și țes in chilii și vĕnd pe urmă lucrul mânelor lor prin vecinătate. E sermană viața ce o duc; de aiurări ascetice neapărat nici nu e vorba; fiind ele fără cea mai mică invĕțătură, chiar religia li se perde in nămolul superstiției; viața lor samĕnă cu acea a salahorului, singura deosebire e că o călugăriță poate sta și cu mânile in sin, știind bine că chiar de foame nu va murì.

La aceste două categorii nu se nimerește deci descrierea vieții celei vesele, și trebue să o căutăm alt undeva.

Ajungem la o a treia categorie — la aceasta mĕ dusese intâmplarea, petrecusem acea sară plăcută cu maicele, și spusesem că nu se putea găsì o viață mai veselă și mai lipsită de grijă decât a lor. Peste curĕnd fui nevoit să mĕ incredințez, că nu este de loc așa și că traiul lor este semnul unei mari nenorociri. Adunarea in care intrasem sara aceea, și pe care o privesc ca ținĕndu-se de categoria a treia, e alcătuită in genere de fete din familiile cele mai mari; numĕrul acestor așa numite călugărițe e de nădăjduit că nu va mai primì nici o sporire din generația nouă, căci chipul cum au intrat ele in monăstire este așa de nepotrivit cu ideile din ziua de astăzi, incât o asemenea călugărie trebue să inceteze cu desăvĕrșire. Familiile in care se aflau mai multe fete și care n'aveau avere destul de mare spre a asigura și viitorul băeților, aduceau fetele lor din vĕrsta de 10—12 ani la monăstire. Muma stringea intr'o bună dimineață toate lucrușoarele fetei și o punea lângă dĕnsa in trăsură. Tatăl ĕi da cu rĕceală binecuvĕntarea sa. Așa soseau la monăstire și copila era incredințată vre-unei maici cunoscute. Biata copilă se infiora instinctiv la vederea acestei figuri negre. Până aci ăncă nu ințelesese că era să remâe in casa cea străină; acum se agăța fricoasă de maică-sa se ruga și plângea zicĕnd: aș vrea să merg a casă la frații mei! Are să se obicinuească, incredința călugărița. De sigur, respundea muma și se urca in trăsură. Dar copila se simțea cuprinsă de-o spaimă nespusă — nu vreau să remân, ia-mĕ cu tine, striga ea și voea să oprească roatele cu brațele ei cele slabe. In zadar! Sĕrmană copilă, vezi tu colo cum se depărtează trăsura? Sprijinul pe care-l poți aștepta de aci inainte din partea maicei tale, are tot atât preț ca norul acela de praf pe care-l risipește vĕntul. Acum insă incepeau vremile cele grele. Poate că nici in casa părintească nu era copila invĕțată cu desmierdări, dar tot avea intrucâtva un traiu bun; slugile nu-i lipsise. Acum copila insași se făcea slujnica cea mai de rând; rĕu imbrăcată trebuea să meargă iarna pe gerul

cel mai mare să care lemne şi apă, era intrebuinţată pentru muncile cele mai neplăcute; trebuea să inveţe smerenia creştină. Si in adevĕr se smerea creştineşte in felul acesta până se făcea fată mare, dar ceea ce se petrecea in sufletul ei desigur nu era creştinesc. Când incepea să-şi dea sama de gândirile sale, când putea să judece starea in care se afla, se stringea in inima ei un venin care o frămĕnta până la moarte. In desnădĕjduirea sa sĕlbatică blăstĕma părinţii ce-i dăduserĕ viaţa; nimic nu-i era sfânt, căci lucrul cel mai sfânt — iubirea mamei — o inşelase. Din monăstire nu mai putea eşi, ţinta dorinţelor sale era dar să se călugărească spre a nu mai slujì ca soră. Se călugărea. Tatăl şi muma mişcaţi, erau faţă la această sfântă ceremonie, ĕi cumpĕrau un loc, puneau să-i zidească chilia şi să o gătească, şi dădeau tinerei călugăriţe un venit pe an. Deacum incepea o viaţă nouă, intra in mijlocul celorlalte maici de rangul ei, care aveau tot atâta plecare pentru călugărie ca şi dĕnsa şi care veniserĕ in monăstire tot in feliul ei, şi o viaţă neinfrĕnată, ca despăgubire pentru nenorocirea ei, inlocuea chinurile şi rugăciunile. Să nu ne intoarcem faţa cu desgust de la icoanele aceste precum o fac mulţi; grozăviile ascunse ce se petrec acolo, sub vĕlul religiei pângărite, nu se pot neapărat numì altfel decât o adevĕrată mlaştină morală, dar vina părinţilor este mai mare de cât aceea a pĕcătoaselor insaşi. Nu aş putè ridica cea intâi peatră decât spre a o svĕrlì in capul mamei. Sute de fete care se fac mari fără nici o creştere şi fără supraveghiere aspră şi care sunt legate fără voea lor de o astfel de viaţă, puteau ele să apuce o altă cale de cât aceasta? Să nu cerem naturei omeneşti mai mult decât ne poate da. Poate că nici in mijlocul Germaniei civilizate, numĕrul Vestalelor n'ar fi fost mai mare, in asemenea imprejurări. Sĕrmanele jertfe o simt foarte bine; pe faţă şi fără sfială aruncă ori ce nouă păcătuire in spinarea părinţilor, până ce bĕtrâneţa stĕmpĕră ferberea sângelui lor. Apoi vine golul inimii, acel gol nesfirşit pe care trebue să-l simtă ori ce natură fie cât de necioplită, privind inapoi la o viaţă perdută. Tot ce face bĕtrâneţa fericită lipseşte călugăriţelor: nici o familie nu le inveseleşte apusul vieţii; mângăerea religiei nu este deajuns când din tinereţe te-ai ţinut prin silă numai de obiceiurile din afară, şi inţelesul mai inalt al cuvĕntului lui Dumnezeu a remas nepĕtruns! Cu durere se răzemă bĕtrâna in cârjă; se uită cu invidie la tinereţa care mai poate pĕcătuì in plăceri şi veselie, şi moare insfirşit uitată şi neplânsă.

Atunci puţin remâne din veselia vieţii de monăstire care mĕ incântase aşa la intâia mea venire!

Dar dupăcum am spus mai sus, o asemenea căpătuire a fetelor ajunge a fi din ce in ce mai cu neputinţă. Legăturile de familie in Moldova, s'au schimbat foarte mult in cei din urmă 20 de ani; mai nainte tatăl nu era cunoscut copiilor decât ca stăpân aspru al casei, ei erau lăsaţi de tot pe mânile ţiganilor, şi nu-şi vedeau părinţii decât la masă, unde şedeau cu smerenie şi in mare tăcere; acum s'a schimbat aceasta. Respectul a dat iubirii partea ei firească in cârmuirea familiei; mi s'a intâmplat adesea in unele familii din Moldova să se deştepte in mine simţirile cele mai plăcute, şi acolo unde inima mamei a putut in-

frănge vechile obiceiuri, scene ca cele descrise mai sus, vor remănè in curĕnd ca o poveste din vremile de mult trecute.

DON CARLOS

infant de Spania

tragedie de Schiller, tradusă de Iacob Negruzzi.

Actul IV.

SCENA I.
Un salon la Regină.

Regina. Ducesa de Olivarez. Princesa de Eboli. Contesa Fuentes şi alte dame.

Regina (sculăndu-se, cătră ducesă).

Nu s'a mai găsit cheea? Atunci trebui stricată
Caseta — chiar acum.

(Vĕzĕnd pe princesa de Eboli care se apropie de dĕnsa şi-i sărută mănă)

Bine-aţi venit, princesă.
Imi pare foarte bine că sunteţi indreptată,
Deşi tot palidă...

Fuentes (cu rĕutate).

Aceste friguri rĕle
Slăbesc nervele noastre cum nu ne aşteptăm.
Nu e aşa, princesă?

Regina.

Doream atăt de mult
Iubita mea, să vin eu insumi să vĕ vĕd,
Dar ştiţi, nu mi-e ertat.

Olivarez.

De sigur au avut
Destule visite princesa.

Regina.

Negreşit.
Dar ce-aveţi? Tremuraţi?

Eboli.

Nimica, Maiestate,
Cer voie-a mĕ retrage.

Regina.

Voi nu mărturisiţi. Sunteţi mai bolnavă
Decăt aţi vrea să credem. Vĕd că vĕ oboseşte
A sta mult in picoare. Contesă, ajutaţi
Princesei, să s'aşeze aici pe taburet.

Eboli.

Mai bine es la aer. (ese)

Regina.

Contesă, o urmaţi
Ce curios acces!

(Intră un paj şi vorbeşte cu ducesa; ea se intoarce indată cătră regină).

Olivarez.

Marchizul Posa, Doamnă,
El e trimis de rege.

Regina.

Să vie, ĕl aştept.

(Pajul ese şi deschide uşa marchizului)

SCENA II.

Marchizul de Posa. Cei dinainte.

(Marchizul pleacă un genunchiu dinaintea reginei care-i face semn să se scoale)

Regina.

Ce ordine aduceţi din partea regelui?
Pot să primesc cu marturi?...

Marchizul.

Am ordin de-a vorbì
Cu Maiestatea Sa Regina singură.

(Doamnele se depărtează după un semn al reginei)

SCENA III.

Regina. Marchizul de Posa.

Regina.

Cum? Pot să mĕ incred ochilor mei, marchize,
Sunteţi trimis de rege?...

Merchizul.

Aceasta, Maiestate,
Vĕ pare curios? Dar mie, nicidecum.

Regina.

Atunci a eşit lumea din calea-i regulată.
Marchize... *Voi* şi *El*!...

Marchizul.

Nu prea ne potrivim...,
Aceasta-i cam aşa. Se pot ăncă vedè
Şi mai ciudate lucruri in timpurile noastre.

Regina.

Mai minunate, nu.

Marchizul.

Să zicem că la urmă
Aş fi fost convertit; că m'aş fi obosit
Să joc intr' una rolul unui original
La curtea lui Don Filip. Ş'apoi ce insemnează
Aceasta? Cel ce vrea a fi folositor
Altora, e silit să 'nveţe a se pune
In rănd cu ceilalţi. La ce poate slujì
Sectarul ce s'arată c'un alt port decăt alţii?
Să zicem — căci ce om ar fi atăt de trufaş
De-a nu căta recruţi pentru a sa credinţă —
Să zicem că eu ămblu cu găndul să aşez
Credinţa mea pe tron?

Regina.

O nu, marchize nu, eu n'aş vrea nici in glumă
Să cred c'aţi fi in stare s'aveţi inchipuiri
Aşa copilăreşti. Voi nu sunteţi, marchize,
Un visător de-acei ce-ar intreprinde lucruri
Ce nu pot fi sfirşite.

Marchizul.

Aceasta nu se ştie.

Regina.

Dar ceea ce-aş putè cel mult să cred, marchize,
Şi foarte mi-ar părè ciudat din partea voastră
Ar fi...

Marchizul.

Făţărnicia? Se poate...

Regina.

Niciodată
Nu v'aş invinuì de neonestitate.
De sigur regele n'a vrut prin voi să-mi spue
Aceea ce-mi veţi zice.

Marchizul.

Nu.

Regina.

Poate scopul bun
Să scuze rĕul mijloc? A voastră demnitate —
Ertaţi-mi indoeala — se poate ea pleca
La fapte ca aceasta? In veci n'aş putè crede.

Marchizul.

Nici eu, dac' ar fi vorba pe rege să-l inşăl.
Dar nu am acest scop. Eu vreu ca să-l slujesc
Mai bine, mai onest, decăt a vrut el insuş.

Regina.

Acum vĕ recunosc. Deajuns despre aceasta.
Ce face el?

Marchizul.

Monarcul? — Curĕnd, pe căt imi pare,
Eu voiu fi rĕsbunat de judecata aspră
Ce-avurĕţi despre mine. Acea veste ce eu
Nu mĕ grăbeam prea tare a v'o impărtăşì,
Nici Maiestatea Voastră nu pare a avè
Prea mare dor s'o afle. Cu toate-aceste trebui
S'o spun. Monarcul roagă pe Maiestatea Voastră
Să nu primească astăzi pe-ambasadorul Franţei.
Aceasta-mi fù chemarea. Acum e implinită.

Regina.

Ş'aceasta este totul, Marchize, ce aveaţi
Din partea lui a-mi spune?

Marchizul.

Cam totul, Maiestate,
Ce m'a indreptăţit să cer o audienţă.

Regina.

Mĕ 'nduplec cu plăcere a nu afla aceea
Ce trebui să remăe o taină pentru mine.

Marchizul.

Aveţi dreptul, Doamnă. Ce-i drept, dacă n'aţi fi
Femeea ce sunteţi, eu v'aş putè da ştire
De oareşi care lucruri... eu v'aş putè 'ndemna
A vĕ păzì deaproape de oare care oameni...

Cu voi insă aceasta nu e trebuincios.
In apropierea Voastră resară şi apue
Primejdia, şi voi nu trebui s'o aflaţi.
Aceste nu sunt demne s'alunge somnul dulce
Din faţa unui ănger. Nici n'am venit din causa
Aceasta. — Don Carlos...

Regina.
Cum l'aţi lăsat?

Marchizul.
El este
Ca inţeleptul antic la care 'n vremea lui,
Iubirea de-adevĕr drept crim' a fost privită.
Precum s'a hotărit acesta ca să moară
Pentru a sa iubire, aşa e hotărit
Şi Don Carlos să moară pentru amorul sĕu.
Aduc puţine vorbe — dar eată-l pe el insuş.
(Dă reginei o scrisoare)

Regina (după ce a cetit).
Doreşte să-mi vorbească.

Marchizul.
Şi eu doresc aceasta.

Regina.
Va fi mai mulţămit cănd va vedè cu ochii
Că nu sunt fericită nici eu?

Marchizul.
Nu, dar aceasta
Va face ca să fie mai hotărit, mai ager.

Regina.
Cum?

Marchizul.
Ducele de Alba a fost numit in Flandra.

Regina.
Numit..., aşa aud.

Marchizul.
Să-şi schimbe regele
Această hotărire... in veci nu o va face.
Cunoaştem pe monarc. — Dar pe de altă parte
E sigur că infantul nu poate sta aice,
Acuma mai ales. Asemenea nici Flandra
Nu poate fi jertfită.

Regina.
E mijloc de-a oprì?

Marchizul.
Dar, poate. Mijlocul e mai aşa de rĕu
Cum e primejdia. El este indrăzneţ
Ca insaşi desperarea. Dar alt chip nu cunosc.

Regina.
Spuneţi-mi-l!

Marchizul.
Cutez, regină, numai vouĕ
A-l spune. De la voi, din gura voastră numai
Ĕl poate auzì Carlos fără de groază.
De sigur numele ce i-l vor da, n'a fi
Prea dulce la auz.

Regina.
O resvrătire...

Marchizul.
Prinţul
Va fi neascultător cătră monarc. In taină
S'a duce 'n Flandra, unde cu braţele deschise
Flamanzii ĕl aşteaptă. Provinţele unite
Cu toate se rescoală la semnul ce va da.
Se intăreşte causa cea bună prin presenţa
Infantului. Şi tronul spaniol va tremura
De-a sale arme. Ceea ce tată-seu in Spania
I-a refusat, in Flandra ĕi va incuviinţa.

Regina.
Voi aţi vorbit cu dĕnsul chiar astăzi. Socotiţi
Aceasta cu putinţă?

Marchizul.
Dar, pentru c'am vorbit
Cu dĕnsul astăzi chiar.

Regina (după o pausă).
Acest plan mĕ 'nspăimăntă.
Şi farmecă deodată. Socot c'aveţi dreptate.
Ideea e sumeaţă şi poate că de-aceasta
Imi place. Voiu s'o las in găndu-mi să se coacă.
Şi prinţul o cunoaşte?

Marchizul.
Dup' al meu plan, avea
Să o audă prinţul intăi din gura voastră.

Regina.

Ideea negreșit e mare,... de n'ar fi
A prințului junețǎ...

Marchizul.

Nimic nu face-aceasta.
Acolo va găsì pe Egmont și Orania,
Acești viteji rĕsboinici ai impĕratului
Carol al cincele, atăt de ințelepți
In sfaturi, pe căt sunt de 'ngrozitori in lupte.

Regina (cu viociune).

Ideea este mare, e măndră. Prințul trebue
El insuș să lucreze. Simțesc aceasta viu.
Nu poate să urmeze să joace acest rol
Pe care i l'au dat aice in Madrid.
Pe mine 'n locul lui aceasta m'umilește.
Al Franței ajutor, precum și al Savoiei,
Eu le făgăduesc. Găndesc ca voi, marchize,
El trebui să lucreze. Dar va avè nevoe
De bani.

Marchizul.

Stau gata banii.

Regina.

Și eu găsesc mijloace.

Marchizul.

Deci pot să-i dau speranță pentru-o intrevedere?

Regina.

Voiu mai găndì.

Marchizul.

Carlos așteaptă să-i aduc
Respunsul, Maiestate. — Eu i-am făgăduit
Să nu mĕ 'ntorc cu măna deșartă.
(presenta reginei tabletele sale)
Doue linii.

Regina (după ce a scris).

Doresc să vĕ mai vĕd!

Marchizul.

Ori cănd veți poruncì,

Regina.

Ori cănd voiu poruncì... ori cănd... cum să'nțeleg
Această libertate?

Marchizul.

Așa nevinovat pe căt puteți, regină.
Ne bucurăm de dĕnsa. Aceasta mulțămească
Pe Maiestatea Voastră...

Regina (curmăndu-l).

Căt m'aș simțì ferice
De-ar fi ca libertatea să aibă adăpostul
Acesta in Europa! De l'ar avè prin Carol! —
A mele simpatii vĕ sunt asigurate.

Marchizul.

O, eu știam prea bine c'aveți să mĕ 'nțelegeți!
(Ducesa de Olivarez apare la ușă)

Regina (cătră marchiz, cu rĕceală).

Ce-mi vine de la rege, e sacru pentru mine.
Marchize, arĕtați-i adăncul meu respect!
(ĕi face un semn. Marchizul ese).

SCENA IV.

O galerie.

Don Carlos. Contele de Lerma.

Carlos.

Aice suntem singuri. Ce veste-aveați a-mi spune?

Lerma.

Alteța Voastră-avea la Curte un prieten...

Carlos (surprins).

Pe care nu l'aș știì? Ce feliu? Ce vreți să ziceți?

Lerma.

Atunci Vĕ cer iertare că am aflat mai mult
Decăt trebuea să știu. Dar voiu adăugì,
Spre-a nu neliniștì pe Inălțimea Voastră
Că taina mi-a fost spusă de-un om prea credincios,
Căci — pentru a fi scurt — o știu prin mine insumi.

Carlos.

De cine este vorba?

Lerma.

E vorba de Marchizul
De Posa

Carlos.

Cum?

Lerma.

De știe despre Alteța Voastră
Mai mult decăt ar fi ertat ori cărui altul
A ștì, după cum sunt in drept de a mĕ teme...

Carlos.

Vĕ temeți....

Lerma.

El a fost la rege.

Carlos.

Ei ș'apoi?

Lerma.

Mai mult de douĕ ciasuri, ș'au convorbit in taină.

Carlos.

Ei bine?

Lerma.

N'a fost vorba de lucruri nensemnate.

Carlos.

De sigur.

Lerma.

Dese ori am auzit rostind
Al vostru nume, prinț.

Carlos.

Sperez că nu va fi
Aceasta, un semn rĕu.

Lerma.

Apoi, azi dimineață
La rege 'n cabinet fù vorba de regină,
In mod misterios.

Carlos (dănd inapoi, surprins)

Conte de Lerma!

Lerma.

Când
Marchizul a eșit eu am primit porunca
Să-l las deacum să intre neanunțat, la rege.

Carlos.

Aceasța 'n adevĕr e grav!

Lerma.

Fără exemplu,
De când slujesc pe rege,

Carlos.

E grav, e foarte grav.
Și... de regină, cum ați zis c'ar fi fost vorba?

Lerma (dănd inapoi).

Nu, prinț, aceasta este incontra datoriei.

Carlos.

Ciudat! O parte-mi spuneți și alta imi ascundeți.

Lerma.

Intăia trebuea s'o spun Alteței Voastre
Dar de-a vorbì mai mult, m'oprește datoria
Ce am cătră monarc.

Carlos.

Aveți cuvĕnt.

Lerma.

Marchizul
E cunoscut de toți a fi om de onoare.

Carlos.

L'ați judecat prea bine.

Lerma.

Virtutea totdeauna
Remăne nepatată păn vine incercarea.

Carlos.

A sa va remănè in urmă ca 'nainte.

Lerma.

Favoarea unui rege puternic merită
A fi băgată 'n samă. E ca o undiță
De aur care-a prins mai multe virtuți aspre.

Carlos.

Dar; insă...

Lerma.

E adesa prudent de a da pe față
Aceea ce mai mult nu poate sta ascuns.

Carlos.

Prudent... dar precum ziceți, Marchizul e știut
A fi om de onoare.

Lerma.

De este tot cinstit
Mai rĕu nu se va face prin indoeala mea,
Ear Inălțimea Voastră căștigă indoit.

(Vra să easă).

Carlos (mişcat, ĕl urmează şi-i stringe măna).
O! suflet bun şi nobil! Am intreit căştig.
Azi m'am imbogăţit cu ăncă un prieten
Şi n'am pierdut pe-acela pe care ĕl aveam.
(Lerma ese).

SCENA V.

Marchizul de Posa vine prin galerie. *Carlos.*

Marchizul.
Carlos! Carlos!

Carlos.
Ce este? Cine mĕ chiamă? Tu eşti?
Prea bine, inainte alerg la monăstire.
Urmează-mĕ in grabă. (Vra să easă).

Marchizul.
Mai stăi douĕ minute.

Carlos.
De-am fi vĕzuţi...

Marchizul.
Nu cred. N'am mult de spus. Regina...

Carlos.
Ai fost la tatăl meu?

Marchizul.
Am fost; el mĕ chemase.

Carlos (cu curiositate).
Ei bine?

Marchizul.
Ai s'o vezi. S'a hotărit.

Carlos.
Dar el,
Dar regele, ce vrea?

Marchizul.
El? Prea puţin. Voea
Să ştie cine sunt, din curiositate...
Prieteni prea amabili ce, fără ca să-i rog,
Voeau să-mi facă bine... Mai ştiu eu?—Mi-a propus
Să intru in serviciu.

Carlos.
Dar tu ai refusat?

Marchizul.
Mai este indoeală?

Carlos.
Şi cum v'aţi dispărţit?

Marchizul.
Prea bine.

Carlos.
Aşa dar, de mine n'a fost vorba?

Marchizul.
De tine? Dar, a fost aşa, in general.
(scoate tabletele şi le dă prinţului)
Primeşte douĕ rănduri acum de la regină
Şi măne voiu afla, in care loc, şi cum...

Carlos (ceteşte distras, pune tabletele in buzunar şi vra să easă).
Eu merg la monăstire.

Marchizul.
Mai stăi, ce grabă mare?
Nu vine nimeni.

Carlos (cu o zimbire silită).
Rolul, se vede l'am schimbat
Eşti azi aşa de sigur?

Marchizul.
Azi... sigur, de ce *azi*?

Carlos.
Şi ce-mi scrie regina?

Marchizul.
Dar n'ai cetit acuma?

Carlos.
Eu? Dar, in adevĕr.

Marchizul.
Dar ce-ţi este? Ce ai?

Carlos (receteşte tabletele, apoi cu foc şi incăntat).
O! Ănger! Dar, voiu fi, voiu fi de tine vrednic!
Pe sufletele mari, mai tare le măreşte
Amorul!—Ce-a fi, fie! Când tu imi porunceşti
Ascult.—Aici imi scrie ca să mĕ pregătesc
La grave hotăriri. Nu ştii? Ce vrea să spuie?

Marchizul.
De-aş ştì, eşti tu acum dispus să mĕ asculţi?

Carlos.
Eu te-am atins, Rodrig. Dar sunt distras. Mĕ iartă.

Marchizul.
Distras, de ce?

Carlos.
Fiindcă... Eu singur nu știu bine.
Deci sunt a mele aste tablete?

Marchizul.
Nu de tot.
Chiar am venit cu gândul să cer și pe-ale tale.

Carlos.
A mele, pentru ce?

Marchizul.
Și ori și ce nimicuri
Pe care un străin nu trebui să le vadă;
Ravașe sau fragmente, in scurt: dă-mi portofoliul!

Carlos.
Dar spune-mi pentru ce?

Marchizul.
Spre a pre'ntimpina
Ori care intâmplări. Ce om poate să zică
Că-i sigur de surprinderi? — Aceasta e o pază
Nainte de primejdii. Eu nu gândeam de loc
Că tu ai să te sparii.

Carlos.
Păzește-l!

Marchizul.
Negreșit.

Carlos.
Rodrigo, eu ți-am dat un lucru foarte scump.

Marchizul.
Tot mai puțin decât mi-ai dat mai inainte.
La monăstire dar avem să mai vorbim
Asupra celor ce avem de pus la cale.
Acuma — remas bun! (vra să easă).

Carlos (nehotărit pare a lupta cu sine insuș. Insfirșit ĕl chiamă inapoi).
Mai dă-mi încă odată
Scrisorile aceste. E una pintre ele, ce-mi scrise la Alcala,
Atunci când eram bolnav de moarte. Totdeauna
Pe inim' am purtat-o. Imi vine foarte greu
Să mĕ dispart de dĕnsa. Pe-aceasta lasă-mi-o
Pe-aceasta numai, ie-le pe toate celelalte.
(El o scoate și-i dă inapoi portofoliul).

Marchizul.
Nu-mi place să ți-o dau. Din toate la scrisoarea
Aceasta țineam mult.

Carlos.
Remăi cu bine!
(El se depărtează incet și in tăcere, la ușă se oprește un moment, apoi se intoarce și-i aduce scrisoarea). Eat-o!
(Măna lui tremură; ochii i se umplu de lacrimi; se aruncă in brațele marchizului și-și pune capul la pieptul lui)
Aceasta nu-i in stare s'o facă tatăl meu.
Nu e așa, Rodrigo? El nu este in stare!

SCENA VI.

Marchizul (uitându-se după el cu surprindere).
Să fie cu putință? Deci nu l'am cunoscut
De tot? In inimă ar fi avut un loc
In care păn' acum eu nu aș fi pĕtruns?
Nencredere in mine? Dar nu, e calomnie.
Ce mi-a făcut el mie ca să-l invinuesc
De-așa o slăbăciune? Cad insumi in greșala
De care ĕl acus... Că e uimit... de sigur...
Aceasta cred ușor. — Putea să presupue
C'amicul seu va fi atât de-ascuns cu dĕnsul?
Că e pĕtruns de chin? Carlos, nu sunt in stare
Durerea să ți-o vindec. Ba inima-ți cea bună,
Eu sunt silit mai mult, s'o intristez: Monarcul
Crezù 'n depositarul care-a primit secretul
Intim și sfânt al seu. Credința insă cere
Recunoștință. Vorba de ce folos ți-ar fi,
Pe când a mea tăcere necazuri nu-ți aduce
Ba poate te scutește de ele? Pentru ce
Să deșteptăm pe omul ce doarme ca să vadă
Un nour de furtună pe capu-i atĕrnat?
Ajungă că eu cerc incet a-l depărta
Și când te vei trezì senin va fi deasupra-ți.

SCENA VII.

Cabinetul regelui.

Regele intr'un jilț — lângă dĕnsul Infanta *Clara Eugenia.*

Regele (după o lungă tăcere).
Nu, nu! E fiica mea! — Natura poate ea
Cu-atâta adevĕr să mintă? Acest ochiu
Albastru, e al meu! Mĕ regăsesc in toate

Aceste trăsături. — O, dar, tu eşti copilul
Iubirii mele. Eu te string la al meu piept —
Tu eşti sângele meu. (se opreşte turburat)
Ce feliu, sângele meu!
Pot să mĕ tem de-un lucru mai rĕu decât acesta?
A mele trăsături nu sunt şi ale lui?

(A luat medalionul in mână şi se uită când la dĕnsul, când la oglinda din faţă — insfirşit ĕl aruncă la pămĕnt, se scoală răpede şi respinge pe infanta.)

Fugi! In acest abis, mĕ pierd!

SCENA VIII.

Contele de Lerma. Regele.

Lerma.

Sir, chiar acum
Regina a intrat in antecameră.

Regele.

Acuma?

Lerma.

Şi se roagă de rege-a fi primită.

Regele.

Acum, acum? La astă neaşteptată oară?
Nu pot ca să-i vorbesc. Nu, in acest moment!

Lerma.

Sir, Maiestatea Sa apare in persoană.

SCENA IX.

Regele. Regina intră. *Infanta.*

(Infanta aleargă spre muma sa şi se aruncă in braţele ei. Regina cade in genunchi dinaintea regelui, care se uită la dĕnsa turburat şi uimit.)

Regina.

Inalte soţ şi rege, eu trebui... sunt silită
La tron să cer dreptate.

Regele.

Dreptate?

Regina.

Sunt tratată
Nedemn la astă curte. Mi s'a sdrobit caseta...

Regele.

Cum?

Regina.

Lucruri de preţ mare din ea mi s'au luat!

Regele.

Preţ mare..., pentru voi?

Regina.

Prin reaua tălmăcire
Pe care indrăzneala unor străini ar da-o,
S'ar crede...

Regele.

Indrăzneala... şi reaua tălmăcire...
Dar vĕ sculaţi....

Regina.

Eu nu mĕ scol, inalte soţ,
Păn nu vĕ veţi lega că prin puterea voastră
De rege, imi veţi da, drept satisfacere,
In mâni pe vinovat, sau dacă nu, atunce
Să depărtaţi de mine o curte unde află
Talharii adăpost.

Regele.

Sculaţi-vĕ! In starea
Aceasta.... Vĕ sculaţi!..

Regina.

Eu ştiu că vinovatul e de un rang inalt —
Căci se găsea 'n casetă briliante, perle pentru,
Mai mult de-un milion, şi el s'a mulţămit
Cu câteva scrisori.

Regele.

Scrisori ce aş putè...

Regina.

Cu mulţămire, Sir. Scrisorile-mi erau
Precum ş'un medalion trimise de infant.

Regele.

De cine?

Regina.

De infant! De fiul vostru.

Regele.

Vouĕ?

Regina.

Dar, mie.

Regele.

De infant! Aceasta-mi spuneţi mie?

Regina.

De ce, Sir, nu v'aş spune-o?

Regele.

Şi cu aşa o frunte?

Regina.

De ce sunteţi surprins? Imi pare că v'aduceţi
Aminte de acele scrisori ce don Carlos,
Mi-a scris la Saint Germain, fiind indrituit
De curţile-amundoue. Dar, dacă şi portretul
Ce l'au trimis deodată, era şi el cuprins
In astă 'ndrituire, sau dacă o prea vie
Speranţă i-a permis să facă acest pas,
Eu nu voiu incerca aceasta să disleg.—
De-a fost atunci pripire — uşor e de ertat—
Mě fac chizeşă insami; — caci nu putea atunce
Prin gănd macar să i treacă că scrie mumei sale.
(Vede turburarea regelui)
Ce este, ce aveţi?

Infanta.

(care in vremea aceea a luat medalionul de jos şi s'a jucat cu děnsul, ěl aduce reginei).

Vezi, ce portret frumos!

Regina.

Medalionul meu!
(Ea recunoaşte medalionul şi remăne nemişcată de uimire. Amĕndoi se uită unul la altul cu ochi aţintiţi. După o lungă tăcere).

E drept, Sir, *c'acest* mijloc
De-a-ţi incerca soţia imi pare foarte nobil
Şi prea regal. Dar eu aş indrăznì a face
O intrebare ăncă.

Regele.

E rändul meu să 'ntreb!

Regina.

Nu voiu ca inocenţa să sufere din causa
Prepusurilor mele. Deci dacă s'a făcut
Această tălhărie din chiar ordinul vostru...

Regele.

Dar.

Regina.

Eu atunci pe nimeni n'acus şi nici jălesc
Decăt numai pe voi, că n'aţi găsit soţia
La care-ar fi fost bune asemenea mijloace.

Regele.

Cunosc acest limbaj, dar pentru-a doua oară
El nu mě va 'nşela, precum m'a inşelat
In parcul din Aranjuez. Cunosc pe-acea regină
Curată ca un ănger ce-atunci s'a apărat
Cu-atăta demnitate.— Azi o cunosc mai bine.

Regina.

Ce insemneaz' aceasta?

Regele.

Deci, Doamna mea,
Pe scurt şi fără de incunjur, spuneţi adevěrat e
C'atunci nu aţi vorbit cu nimeni in grădină?
Adevěrat e, spuneţi!

Regina.

E drept că eu atunce vorbisem cu infantul.

Regele.

In adevěr? Atunce e totul dat pe faţă!
Aşa incumetare! Aşa puţină grijă
Pentru onoarea mea!

Regina.

Onoare, Sir? De-a fost
Onoarea in pericul, atunci a fost in joc
O cinste mult mai mare, decăt acea pe care
Ca zestre mi-a adus-o coroana de Castilia.

Regele.

De ce-aţi tăgăduit?

Regina.

Fiindcă nu 's deprinsă
Să las a mi se face naintea 'ntregei curţi,
Un interogatoriu ca unei acusate.
Eu n'oiu tăgădui in veci un adevěr,
Cănd el mi se va cere cu blănd şi cu respect.
Dar fu acesta tonul, ce Maiestatea Voastră
Atunci in Aranjuez cu mine aţi luat?
E oare adunarea grandezzei, tribunalul,
Naintea cărui trebui reginele să dee,
In public, socoteală de viaţa lor privată?
Am dat infantului această intălnire
Fiindcă mi-o ceruse cu multă stăruinţă.
Eu am făcut aceasta, fiindcă am voit;
Fiindcă nu primesc ca obiceiul singur
Să judece de-s bune sau rěle-acele fapte,
Pe care eu le ştiu a fi nevinovate.
Şi vouě v'am ascuns-o fiindcă nu eram
Dispusă să discut cu Maiestatea Voastră
De-această libertate, naintea Curţii mele.

Regele.
Vorbiţi c'o sumeţie cam mare, Doamna mea!

Regina.
Şi mai adaug ăncă: din causă că infantul
Nu află-acea dreptate in pieptul părintesc,
Pe care-o vredniceşte.

Regele.
Pe care-o vredniceşte?

Regina.
Căci, Sir, de ce-aş ascunde? Eu ĕl stimez, iubesc
Ca pe un neam prea scump, ce-odată a fost găsit
Chiar demn să poarte-un nume mai dulce pentru mine.
Eu n'am putut pricepe de ce a trebuit
Să-mi fie mai străin decăt ori care altul,
Tocmai findc' odată el trebuea să-mi fie
Mai scump decăt ori cine. De poate 'nfiinţa
Politica relaţii, după folos şi plac,
De-acolo nu resultă că poate tot aşa
De lesne să le sfarme. Eu nu voiu să urĕsc
Pe cine mi se zice, şi — dacă sunt silită
Acuma să vorbesc — nu voiu să simt mai mult
Voinţa mea legată....

Regele.
Elisabeto, Voi
M'aţi cunoscut in ciasuri de slăbăciuni. Această
Aducere a minte vĕ face indrăzneaţă.
Vĕ 'ncredeţi in puterea ce-ades a incercat
Voinţa-mi hotărită. Dar cu atăt mai mult
Vĕ fie frică! Tocmai acea ce m'a făcut
Să cad in slăbăciuni, mĕ poate arunca
In furie grozavă!

Regina.
Dar ce-am făcut?

Regele (luănd-o de mănă).
De este
Aşa; dacă mĕsura vinovăţiei voastre
Prea plină de pe-acuma, se va mai umplè ăncă
De greutatea numai a unei resuflări,
De 's inşelat... (ĕi lasă măna)
Atunci voiu stăpăni pe cea
Din urmă slăbăciune — voesc şi pot aceasta —
Atunci, Elisabeto, vai vouĕ şi vai mie!

Regina.
Dar ce-am făcut?...

Regele.
Atunce, din parte-mi, curgă sănge!

Regina.
Acolo am ajuns! O, Dumnezeule!

Regele.
Eu nu mĕ mai cunosc pe mine — nu respect
Nici legi şi obiceiuri, nici al naturei glas
Şi nici tratatele cu naţiuni străine...

Regina.
O, Sir, căt vĕ jălesc!

Regele.
Tu mĕ jăleşti? Ce! Milă!
A unei curtizane!

Infanta.
E regele 'n mănie
Şi dulcea mamă plănge...
(Regele smulge copila de la mumă)

Regina (cu blăndeţă şi demnitate şi cu glas tremurător).
De maltratări eu trebui copilu să-mi păzesc.
Vin, fiica mea cu mine. (o ia in braţe)
De nu vrea regele
Să te mai ştie, eu voiu căuta dincolo
De Pirinei prieteni ce drepturile noastre
Le-or apăra! (Vra să easă).

Regele.
Regină!

Regina.
Aceasta e prea mult!
Eu nu mai pot!
(vrĕnd să s'apropie de uşă, cade cu copilul la prag).

Regele (alergănd spre dĕnsa cu spaimă).
O Doamne! Ce-i asta?...

Infanta (strigănd cu groază).
Mamă! Mamă!
Ah! s'a umplut de sănge! (aleargă afară).

Regele (vrĕnd să o ridice).
Ce groznică 'ntămplare! Vai, sănge! Meritat' am
Aşa pedeapsă crudă! Te scoală, vino-ţi earăş
In fire, te ridică! Avem să fim surprinşi!

Te scoală! Toată curtea să vad'acest spectacul!
Te jur, ridică-te! (ea se ridică ajutată de rege).

SCENA X.

Cei dinainte. Alba. Domingo, (intră spărieţi. Urmează mai multe dame).

Regele.
Conduceţi pe regină a casă. Nu-i e bine.
(Regina ese, intovărăşită de dame. Alba şi Domingo s'apropie).

Alba.
In lacrime regina şi sânge 'n faţa ei...

Regele.
Aceasta ĕi surprinde pe demonii aceia
Ce-acolo m'au adus?

Alba. Domingo.
Ce feliu?

Regele.
Care mi-au spus
Destul ca să-mi aţiţe mănia, dar nimic
Ca să mĕ 'ncredinţeze.

Alba.
Am spus căt am ştiut...

Regele.
Vĕ resplătească iadul! Acuma mĕ căesc
De ceea ce-am făcut. Aşa feliu nu vorbeşte
Un cuget vinovat!..

Marchizul de Posa (afară din scenă).
Eu pot intra la rege?

SCENA XI.

Marchizul de Posa. Cei dinainte.

Regele (mişcat prin acest glas, şi făcĕnd căţiva paşi intru intămpinarea marchizului).
Eată-l! — Bine-ai venit, marchize. De voi, duce
Eu nu mai am nevoe. Puteţi să vĕ retrageţi!
(Alba şi Domingo, se uită unul la altul cu uimire şi es in tăcere).

SCENA XII.

Regele. Marchizul de Posa.

Marchizul.
Pentr'un bĕtrăn rĕsboinic ce şi-a expus viaţa
In zece bătălii, e crud de-a se vedè
Astfeliu indepărtat.

Regele.
Vĕ şede bine vouĕ
De a vorbì astfeliu, dar eu sunt in tot dreptul
Să fac, ce am făcut. Aceea ce-mi sunteţi
Voi in puţine ciasuri, el n'a fost pentru mine
Intr'o viaţă 'ntreagă. Eu nu voiu să ascund
A mea bunăvoinţă; eu voiu să strălucească
Pecetea cea regală a bunătăţii mele,
Să strălucească viu. Eu voiu pe-acel bărbat
Ce mi-am ales prieten să vĕd că-l invidiază.

Marchizul.
Cum? Chiar atunci când vĕlul obscurităţii numai
Făcea să vrednicească un nume ca acesta?

Regele.
Ce-aduceţi?

Marchizul.
Când treceam prin antecameră,
Am auzit o veste grozavă ce nu-mi pare
Să fie cu putinţă... de-un aprig schimb de vorbe
De sânge, de regina...

Regele.
Veniţi de-acolo?

Marchizul.
Eu
M'aş ingrozì de-ar fi adevĕrată ştirea
Şi dac' in lipsa mea aţi fi făcut ceva. —
Veşti foarte insemnate ce am discoperit
Cu totul schimbă starea de lucruri d'inainte.

Regele.
Ei bine?

Marchizul.
Am găsit prilej de-a pune măna
Pe-un portofoliu care cuprinde diferite
Hărtii de-a prinţului. Sperez că prin aceasta
S'a face oare care lumină...
(El dă regelui portofoliul lui Carlos).

Regele (resfoindu-le cu grabă şi curiositate).
Un ravaş
Ce tată-mio 'mpĕratul i-a scris, şi despre care
Eu nu-mi aduc a minte să fi ştiut vr'odată...
(ĕl ceteşte, ĕl pune deoparte şi ia răpede pe celelalte)

Planul unei cetăți... diverse cugetări
Extrase din Tacit... Dar asta, ce-i? O mănă
Ce-mi pare cunoscută. E scris de o femee
(cetește cu luare a minte, când tare, când incet)
„Deschizi cu-această chee odăile din fund
„Ce sunt in pavilionul reginei“...—Ce'nsemnează? —
„Acolo va putè amorul..... ascultare...
„Va dobăndì și dulce resplată-i se va da...! —
Demonică trădare! Acuma recunosc
E ea, e măna ei...

Marchizul.
Regina? Nu se poate.

Regele.
Princesa Eboli!

Marchizul.
Atunce adevĕrul imi spuse mai deunăzi
Un paj dintr'ai reginei Henarez, care-a dus
Şi cheea și scrisoarea.

Regele (luând măna marchizului cu vie mișcare).
Marchize, eu căzusem pe măni infricoșate!
Muierea asta... dar, mărturisesc, marchize,
Ea a deschis caseta reginei cu putere.
Din partea ei venì intăia 'nștiințare.
Şi-i inţeles cu dĕnsa călugărul de sigur.
Eu am fost jertfa unei infame 'nșĕlăciuni.

Marchizul.
Atunci e ăncă bine...

Regele.
Marchize, mĕ 'ngrijesc
Că poate cu regina am intrecut mĕsura

Marchizul.
De-a fost intre regină și prinţul succesor
Secrete inţelegeri, desigur că aceste
Au fost de-o altă fire, decât s'a presupus.
Am sigură știință că planul prinţului
De a pleca in Flandra pornì de la regină.

Regele.
Şi eu credeam așa.

Marchizul.
Regina-i ambiţioasă —
Să indrăznesc a spune? — Ea vede cu necaz
Că este amăgită in măndrele-i speranţe
De a lua o parte l'a statului putere;
A prinţului juneţă aprinsă ĕi părù
Că este priincioasă la planuri viitoare.
Şi inima ei... nu știu de poate să iubească...

Regele.
O! de-ale ei proiecte politice, nu tremur.

Marchizul.
De este ea iubită? — De n'avem a ne teme
De lucruri și mai grave din partea prinţului?
Această intrebare imi pare importantă
Şi merită de sigur s'o cercetăm deaproape.
Aici o privighere mai aspră-i necesară.

Regele.
Respundeţi pentru dĕnsul!

Marchizul (după un moment de reflecţie).
De credeţi, Maiestate
Că pot indeplinì această 'nsărcinare,
Vĕ rog s'ŏ'ncredinţaţi in măna mea cu totul
Şi fără ingrădire.

Regele.
Așa va fi.

Marchizul.
Aș vra
Să nu fiu turburat in cele ce voiu crede
Că sunt trebuitoare, prin nici un ajutor,
Ori căt ar putè fi acesta de inalt.

Regele.
Prin nimeni, vĕ promit. Aţi fost ăngerul meu
Cel bun. Cât de mulţămitor vĕ sunt pentru știinţa
Pe care mi-aţi adus-o.
(Cătră Lerma care intră in vreme ce pronunţa cele din urmă cuvinte).
Cum aţi lăsat regina?

Lerma.
Se simte ăncă slabă,
(se uită la marchiz cu o privire de neincredere și ese).

Marchizul (după o pausă).
Mai este o mĕsură ce-mi pare necesară.
Se poate ca infantul să fie prevestit.
El are mulţi prieteni; chiar poate inţelegeri
In Gănd, cu resculaţii. Din frică ar fi 'n stare
Să ia o hotărire chiar disnădejduită.
Deaceea ar fi bine, ca să luăm mĕsuri
De pe acum, prin care de 'ndată s'ar putè
Intimpina vr'o faptă...

Regele.

Aveţi dreptate, insă...

Marchizul.

Un ordin de-arestare, ce Maiestatea Voastră
Mi-ar da in măna mea, de care m'aş putè
Slujì chiar la momentul primejdiei...
(vĕzĕnd că regele stă pe gănduri).
Acesta
Ar fi o taină mare de stat păn' la momentul...

Regele (păşind la masă şi scriind ordinul).

Regatul e in joc — primejdiile mari
Dau voe să luăm chiar extraordinare
Mijloace; eată, ţineţi marchize; n'am nevoe
Să vĕ mai recomănd cruţare...

Marchizul (luănd ordinul).

Este pentru
Imprejurări extreme.

Regele (puindu-i măna pe umĕr).

Te dŭ, scumpe marchize
Şi adă 'n al meu suflet repaos inapoi
Şi somn nopţilor mele. (Es amĕndoi in deosebite părţi).

SCENA XIII.

O galerie.

Carlos vine in mare agitaţie. *Contele de Lerma* ĕl intimpină din altă parte.

Carlos.

Vĕ căutam.

Lerma.

Şi eu pe Voi.

Carlos.

In numele
Lui Dumnezeu! Spuneţi-mi adevĕrat e?

Lerma.

Ce?

Carlos.

C'a ridicat pumnarul asupra ei; că plină
De sănge a fost scoasă din cabinetul lui...
In numele-a toţi sfinţii! respundeţi ce să cred?
Ce este-adevĕrat?

Lerma.

Ea a căzut in leşin
Şi s'a julit puţin. Atăta tot.

Carlos.

Nu este
Nici un pericul, conte? Respundeţi pe onoare!

Lerma.

Nu e pentru regină. Dar este pentru Voi.

Carlos.

Nu e pentru regină! Mărire Domnului!
Eu auzisem lucruri grozave: Regele
S'ar fi infuriat pe mamă şi copil
O taină insemnată s'ar fi discoperit...

Lerma.

Acest din urmă punct e poate-adevĕrat.

Carlos.

Adevĕrat. Ce feliu?

Lerma.

V'am dat o 'nştiinţare
Chiar astăzi, prinţ, pe care voi aţi dispreţuit-o.
Vĕ folosiţi mai bine de-a doua ce vĕ dau.

Carlos.

Cum?

Lerma.

Dacă nu mĕ 'nşĕl eu v'am vĕzut deunăzi
Ţiind un portofoliu de catifea albastră,
Cusut cu fir de aur...

Carlos (uimit).

Eu am in adevĕr
Aşa un portofoliu. Ei bine?

Lerma.

Pe de-o parte
Avea o siluetă cu petre 'ncunjurată

Carlos.

Aşa-i

Lerma.

Adinioarea intrănd din intămplare
In cabinet la rege, imi pare c'am vĕzut
Acelaş portofoliu in măna lui şi faţă
Era Marchizul Posa.

Carlos (viu, după un moment de tăcere şi uimire).

Nu este-adevĕrat!

Lerma.

Atunce negreşit.
Sunt un inşĕlător!

Carlos (privindu-l).
Dar, eşti inşelător!

Lerma.
Vĕ iert!

Carlos
(foarte agitat aleargă prin casă, apoi se opreşte inaintea lui).
Ce ţi-a făcut? — Ce ţi-au făcut a noastre
Nevinovate lanţuri, că vrei a le sfarma
Prin mijloace-infernale?

Lerma.
Respect durerea Voastră
Alteţă, ce vĕ face atăta de nedrept.

Carlos.
O Doamne! Doamne! Doamne! păzeşte al meu suflet
De-acest grozav prepus!

Lerma.
Chiar imi aduc a minte
Cuvintele a nume ce regele rostea
Când am intrat in casă: „Căt de mulţămitor
Vĕ sunt pentru ştiinţa pe care mi-aţi adus-o!"

Carlos.
Taci, taci!

Lerma.
Duca de Alba ar fi disgraţiat,
Sigilul statului, se zice, s'a luat
Din măna prinţului Ruy Gomez şi dat
Marchizului.

Carlos (pierdut in reflecţii).
Şi mie aceasta mi-a ascuns-o?
De ce mi-a tăinuit?..

Lerma.
Uimită, toată Curtea
Ĕl are de pe-acuma de favorit şi de
Ministru preaputernic.

Carlos.
El m'a iubit. O, dar
El m'a iubit prea mult. I-am fost mai scump decăt
Chiar sufletul seu insuş. Aceasta o ştiu bine.
Mi-a dat mii de dovezi. Dar oare milioane
De oameni, ţara lui, să nu-i fie mai scumpi
Decăt un singur om? A fost inima sa
Prea mare pentru un amic, şi fericirea
Lui Carol mult prea mică pentru amorul sĕu.
El m'a jertfit pe mine virtuţii sale. Pot
Deaceasta să mĕ supĕr? — E sigur, dar, *acuma*
E sigur, l'am pierdut!
(se intoarce şi-şi acopere faţa).

Lerma.
O! preinalte prinţ,
Ce v'aş putè eu face?

Carlos (fără a se uita la dĕnsul).
Să mergi de-aici la rege
Şi să mĕ vinzi şi tu. *Eu* n'am nimic de dat.

Lerma.
Voiţi să aşteptaţi acele ce-or urma?

Carlos, (răzĕmăndu-se pe balustradă şi privind cu ochii ţintiţi inaintea lui).
Eu l'am pierdut! Deacuma, de tot sunt părăsit!

Lerma.
Nu vreţi să vĕ găndiţi la siguranţa voastră?

Carlos.
La siguranţa mea? Om bun ce eşti!

Lerma.
Şi altfeliu
Nu sunteţi pentru nimeni dator a vĕ 'ngrijì?

Carlos (tresărind).
O Doamne! Ce-mi aduci a minte! Mumă-mea!
Scrisoarea ce i-am dat-o, ce nu voeam intăi
Să-i las şi tot i-am dat!
(se primblă prin casă, frăngĕndu-şi mănele)
Dar *ea*, cum merită
Aceasta de la dĕnsul? Era dator *pe dĕnsa*
S'o cruţe. Spune, Lerma, n'a fost dator?
(răpede, hotărit)
Eu trebuì
Să merg, s'o'nştiinţez; trebui s'o pregătesc.
Lerma, iubite Lerma... pe cine să trimet?
Nu mai am eu pe nimeni? Mărire ţie Doamne!
Mai am ănc 'un prieten. Ş'acolo nu mai este
Nimica de pierdut! (ese răpede).

Lerma (urmăndu-l şi chemăndu-l).
Prinţ, unde alergaţi?

SCENA XIV.

Regina. Alba. Domingo.

Alba.

De ne dați voe, Doamnă...

Regina.

Ce este?

Domingo.

Îngrijirea
Adâncă ce simțim pentru persoana 'naltă
A Maiestății Voastre, nu iartă să păstrăm
Tăcere in privirea unei imprejurări
Ce-a voastră siguranță amenință.

Alba.

Venim
Să dăm pe față grabnic prin astă prevestire
Complotul indreptat contra persoanei voastre.

Domingo.

Și Maiestății voastre să punem la picioare
Serviciele noastre și 'ntregul nostru zel.

Regina (privindu-i cu mirare).

Cucernice părinte și voi nobile duce
In adevĕr o mare uimire-mi pricinuiți.
Eu nu mĕ așteptam la un devotament
Atâta de profund din partea lui Domingo
Ș'a ducelui de Alba. Eu știu cum să-l mĕsor.
Vorbiți de un complot ce m'ar amenința...
Pot ști din care parte?...

Alba.

Rugăm să vĕ păziți
De un marchiz de Posa ce-i intrebuințat
La trebile secrete a Maiestății sale

Regina.

Aud cu mulțămire că regele-a făcut
O astfel de numire. De mult timp mi s'a zis
C'acest marchiz ar fi un om onest, un om
De mare 'nsemnătate. Favorile regale
Nu s'au dat niciodată cu-așa dreptate mare.

Domingo.

Cu-așa dreptate mare? Avem științi mai bune.

Alba.

De mult cunoaște lumea ce treburi acest om
S'a'nduplecat a face...

Regina.

Ce poate fi? Aprindeți
Curiositatea mea.

Domingo.

E mult timp, Maiestate
De când caseta voastră n'ați mai deschis?

Regina.

Ce feliu?

Domingo.

Și n'ați băgat de samă de nu cumva lipsesc
Din lucruri prețioase?

Regina.

Eu nu'nțeleg ce-mi spuneți,
Aceea ce-mi lipsește o știe toată curtea.
Dar Posa? Ce amestec poate marchizul Posa
Să aibă cu aceasta?

Alba.

Amestec foarte mare,
Căci, Doamnă, ĕi lipsesc și prințului mai multe
Hârtii foarte 'nsemnate, ce-au fost vĕzute astăzi
In mâna regelui pe când avea marchizul
O tainic' audiență.

Regina (după oare care reflecție).

Ciudat, de tot ciudat!
Găsesc deodat' un dușman de care nici visam
Și pe de altă parte doi alții ce nu știu
Că mi-ar fi fost prieteni. (privindu-i pĕtrunzĕtor)

Căci eu in adevĕr
Acel serviciu rĕu ce mi s'a făcut față
Cu regele,-l puneam in sama voastră și
Tocmai vroeam să-l ert.

Alba.

In sama noastră?

Regina.

Dar.

Domingo.

In sama noastră, duce!

Regina.

Cât sunt de mulțămită
Să vĕd că fără drept avui astă părere! —
Dealtminteri, astăzi chiar aveam de gând să rog
Pe Maiestatea Sa s'aducă inainte-mi

Pe-acusatorul meu. — Deci cu atăt mai bine! —
Am să invoc ca martur pe ducele de Alba
Să-mi vie 'n ajutor...

Alba.

Eu? — Maiestatea Voastră
Vorbeşte serios?

Regina.

Pentru ce nu?

Domingo.

Din causă
Că astfel a-ţi slăbì serviciele secrete
Ce noi v'am putè da.

Regina.

Serviciele secrete?
(cu măndrie)
Aş vrea, duce de Alba să ştiu ce treabă are
Soţia regelui de pus cu voi la cale,
Sau cu Sfinţia voastră pe care soţul meu
Nu trebue să o afle? Sunt eu culpabilă
Ori sunt nevinovată?

Domingo.

Ce intrebare!

Alba.

Insă
De n'ar fi regele atăt de drept cum credeţi?
Sau dacă cel puţin *acum* nu ar fi drept?

Regina.

Atunci voiu aştepta ca să se facă drept.
Ferice cel ce n'are nimica de pierdut,
Cănd regele-a fi drept!
(Se inchină la dĕnşii şi ese; ceilalţi se depărtează in altă parte).

SCENA XV.

Un apartament al princesei de Eboli.
Princesa de Eboli; indată apoi *Carlos.*

Eboli.

Să fie-adevĕrată acea ciudată veste
Ce umple toată curtea?

Carlos (intrănd).

Princesă, nu vĕ temeţi, voiu fi aşa de blănd
Ca un copil.

Eboli.

O, prinţ! surprinderea aceasta...

Carlos.

Vĕ credeţi insultată, — tot ăncă?

Eboli.

Prinţ!

Carlos.

Tot ăncă
Vĕ credeţi insultată? Respundeţi-mi, — vĕ rog!

Eboli.

Ce e aceasta? Prinţ, se vede că uitaţi...
Ce căutaţi la mine?

Carlos (luănd-o de mănă cu vioiciune).

Copiio, poţi tu vecinic
Să mĕ priveşti cu ură? Nu iartă niciodată
Amorul cel respins?

Eboli (trăgĕndu-şi măna).

Prinţ, ce-mi aduci a minte?

Carlos.

A mea nemulţămire şi bunătatea ta.
Ah! ştiu că eu, copilo, te-am insultat amar!
Am rupt inima ta, şi lacrime am stors
Din ochii tèi de ănger — şi vai! nici astăzi chiar
Nu am venit aice ca să-mi arĕt căinţa!

Eboli.

Prinţ mĕ lăsaţi, eu nu vreu...

Carlos.

Eu am venit fiindcă
Eşti o fiinţă blăndă, fiindcă mĕ incred
In nobilul tĕu suflet. — Copilo, nu mai am
Nici un amic pe lume, decăt pe tine numai.
Era o vreme 'n care tu binele-mi vroeai.
Tu n'ai să urĕşti vecinic; nu-i fi neimpăcată!

Eboli (intorcĕndu-şi faţa).

Tăcere! O destul, prinţ! pentru Dumnezeu!

Carlos.

Eu vreu să-ţi amintesc trecutul timp de aur,
Să-ţi amintesc amorul, amorul tĕu, copilo
Pe care l'am lovit atăta de nevrednic.
Voiu să mĕ 'ntemeiez pe ceea ce ţi-am fost,
Şi precum m'ai visat in inima-ţi cea bună.
Odată numai, ăncă odată mĕ priveşte
Cu-ai sufletului ochi aşa precum am fost,

Şi fă acelei umbre o jertfă ce 'n veci *mie*
Nu vei putè să-mi faci!

Eboli.

O, Carol căt de crud
Cu mine vĕ jucaţi!

Carlos.

Mai mare te arată
Decăt e sexul tĕu! Insultele le uită!
Fă ce nici o femee n'a mai făcut vr'odată
Şi nici nu va mai face! Ceva nepomenit
Cer de la tine, fă, te jur ingenunchiănd,
Fă, ca să pot vorbì reginei un cuvĕnt!
(cade in genunchi inaintea ei).

SCENA XVI.

Cei dinainte. Marchizul de Posa (intră răpede, urmat de doi ofiţeri din garda regală).

Marchizul (resuflănd greu se aruncă intre ei).
Ce-a zis? Nu-i da crezare!

Carlos (ăncă in genunchi, ridicănd glasul).
Pe tot ce-ţi e mai sfănt!..

Marchizul (intrerumpĕndu-l răpede şi viu).
Nu-l crede, aiurează. El e nebun!

Carlos.

E vorba,
De viaţă şi de moarte! Duceţi-mĕ la dĕnsa!

Marchizul.

(depărtănd pe princesă cu putere de lăngă dĕnsul).
Eşti moartă, de-l asculţi! (cătră unul din ofiţeri)
Conte de Cordova
Din ordin prea inalt: (arată ordinul de arestare)
Alteţa Sa Regală
E prisonierul vostru!
(Carlos remăne impietrit, ca lovit de trăsnet. Princesa scoate un ţipet de spaimă şi vra să fugă. Ofiţerii remăn uimiţi. O pausă adăncă in care Marchizul de Posa se vede tremurănd şi dăndu-şi osteneala de a-şi redobăndì liniştea. Cătră prinţ)
Cer spada voastră. — Voi princesă, să mai staţi!
(cătră ofiţer)
Sunteţi respunzĕtor că Inălţimea Sa
Nu va vorbì cu nimeni, nici chiar cu voi; de-aceasta
Respundeţi cu viaţa. (mai zice căteva vorbe incet ofiţerului, apoi se adresează cătră celalalt)
Mĕ duc să mĕ arunc
L'a regelui picioare, eu insumi să-i dau samă.
(cătră Carlos)
Şi vouĕ; — m'aşteptaţi! Vin prinţ peste un cias!
(Carlos se lasă condus fără a da semne de vre-o simţire oarecare. Trecĕnd lasă să cadă o privire stinsă asupra marchizului care-şi acopere faţa. Princesa mai cearcă odată să fugă; marchizul o opreşte de braţ.)

SCENA XVII.

Princesa de Eboli. Marchizul de Posa.

Eboli.

Lăsaţi, in numele lui Dumnezeu!.. eu vreu...
Să fug!..

Marchizul (ducĕnd-o in faţa scenei cu aer aspru şi spăriet).
Nenorocito, ce ţi-a mărturisit?

Eboli.

Nimic, lăsaţi-mĕ! Nimic!

Marchizul.

Ce ai aflat?
De-aici nu e scăpare. Tu n'ai să repetezi
La nimene pe lume!

Eboli (uităndu-se cu fiori la dĕnsul).
O Doamne! Ce 'nsemnează?
Nu vrai să mĕ omori?

Marchizul (scoţĕnd un pumnar).
Ba am, in adevĕr,
Acest gănd. Te găteşte!

Eboli.

Pe mine! Fie-ţi milă!
O Doamne! Ce-am făcut?

Marchizul.

(privind cătră cer şi apăsănd pumnarul pe pieptul ei).
E ăncă timp. Otrava
Din buzele aceste n'a curs pănă acuma.
De sfărăm vasul, toate remăn precum au fost.
A Spaniei ursită... ş'o viaţă de femee!
(stă in atitudinea aceasta nehotărit).

Eboli

(care a căzut in genunchi ĕl priveşte cu ochiu sigur).
Ei bine de ce stai? Eu n'am cerut cruţare.
Eu vreu şi merit moartea.

Marchizul.

(lăsănd măna să cadă incet. După o scurtă reflecţie).
Această fapt' ar fi,

Pe cât de mişelească, pe-atâta de barbară!
Nu, slavă ţie Doamne! Mai este un alt mijloc!
(Lasă să cadă pumnarul şi aleargă afară. Princesa ese răpede pe o altă uşă).

SCENA XVII.
Un apartament al reginei.

Regina. Contesa de Fuentes.

Regina.
Ce sgomot in palat! Contesă, ori ce vuet
Mě 'nfricoşează astăzi. Vě rog, vedeţi ce este
Şi mě inştiinţaţi.
(Contesa Fuentes ese şi princesa Eboli se răpede inlăuntru).

SCENA XIX.
Regina. Princesa de Eboli.

Eboli (resufländ greu, palidă şi schimbată la faţă, cade in genunchi dinaintea reginei).
Regină! Ajutor! El este arestat.

Regina.
Cine?

Eboli.
Marchizul Posa din ordinul regal
Făcù prisonier...

Regina.
Pe cine? Dar pe cine?

Eboli.
Pe prinţ.

Regina.
Pierdut-ai mintea?

Eboli.
Ĕl duc acuma chiar.

Regina.
De cine-i arestat?

Eboli.
De Posa.

Regina.
Slavă ţie,
O Doamne, că marchizul l'a arestat, nu altul!

Eboli.
Regină, spuneţi asta atât de liniştit,
Atât de rece... Doamne! Nu presimţiţi, nu ştiţi!..

Regina.
De ce-a fost arestat? Pentru-o greşală poate
Ce este prea firească caracterului iute
Ce are acest june.

Eboli.
Nu, nu. Eu ştiu mai bine,
Regină! — O vicleană şi infernală faptă! —
El nu poate să scape! El trebue să moară!

Regina.
El trebue să moară!

Eboli.
Şi eu sunt ucigaşul!

Regina.
Ce spui, nesocotito?...

Eboli.
Şi pentru ce să moară?
O! dac' aş fi ştiut c'a merge pân' acolo!...

Regina.
Princesă, sunteţi ăncă in fierbere prea mare.
Vě adunaţi intâi gândirile; vorbiţi
Mai lin, nu in imagini aşa de 'ngrozitoare
Ce-mi dau fiori in suflet. Ce ştiţi, ce s'a'ntâmplat?

Eboli.
O, nu aveţi, regină această bunătate
Cerească pentru mine! Ea arde al meu suflet
Ca flame din infern. Nu 's vrednică să 'nalţ
Privirea-mi hulitoare, la raza strălucită
Ce vě 'ncunjoară faţa. Striviţi pe-o ticăloasă
Ce cade in genunchi şi pleacă fruntea sa
Pětrunsă de căinţă, ruşine şi dispreţ!...

Regina.
Vai! Ce mărturisire am să aud?...

Eboli.
O, Sfântă!
O, Ănger de lumină! Nu ştii, nu presupui
Ce demon ai primit cu atâta bunătate! —
Cunoaşte-l azi mai bine! — Eu — eu am fost tâlharul
De care-ai fost prădată.

Regina.
Voi?

Eboli.

Eu am dat la rege
Scrisorile acele...

Regina.

Voi?

Eboli.

Eu am cutezat
Să te 'nvinovăţesc!

Regina.

Cum, voi, voi aţi putut...

Eboli.

Amorul!.. Rĕsbunarea! Turbarea... te uream
Şi vai! iubeam pe prinţ!

Regina.

Şi pentrucă-l iubeaţi...

Eboli.

I-am fost mărturisit-o şi dĕnsul m'a respins.

Regina (după o tăcere).

Acuma disleg totul. Sculaţi-vĕ... Iubeaţi...
Vĕ iert. Să fie toate uitate! Vĕ sculaţi!
(ĕi intinde măna)

Eboli.

Nu vreu, imi mai remăne să fac o 'nfricoşată
Mărturisire ăncă. Nu mĕ ridic, regină...

Regina.

Ce am să mai aud? Vorbeşte!

Eboli.

Regele...
Ispita... Ochii tĕi se 'ntorc, in ei cetesc
Osinda... acea crimă de care eu pe tine
Te invinovăţeam — eu insămi am comis-o!

(Işi apasă fruntea aprinsă de pămĕnt; regina ese. Tăcere lungă. Ducesa de Olivarez ese după căteva minute din camera unde a intrat regina şi găseşte pe princesă ăncă in aceeaşi posiţie; s'apropie incet; la vuetul paşilor sei, princesa ne mai vĕzĕnd pe regină se ridică răpede in sus.)

SCENA XX.

Princesa de Eboli. Ducesa de Olivarez.

Eboli.

M'a părăsit, o Doamne! Acum s'a sfirşit totul!

Olivarez (apropiindu-se).

Princesa Eboli...

Eboli.

Eu ştiu de ce-aţi venit,
Ducesă. V'a trimis regina să-mi rostiţi
Sentenţa — spuneţi iute!

Olivarez.

Regina mi-a dat ordin
Să ieu a voastră cruce ş'a voastre chei.

Eboli (scoate de la sin o cruce şi o dă in mănile ducesei).

Am voie
Să mai sărut odată măna reginei mele?

Olivarez.

In monăstirea Sfintei Maria veţi afla
Ce s'a mai hotarit asupra voastră.

Eboli (isbucnindu-i lacrimile).

Cum?
N'am să-mi mai vĕd regina!

Olivarez (o imbrăţoşează, intorcĕndu-şi faţa.)

Remăneţi fericită!

(Esc răpede. Princesa o urmează pănă la uşa cabinetului care se inchide răpede după ducesă. Căteva minute ca stă nemişcată in genunchi dinaintea uşei. Apoi se scoală şi ese acoperindu-şi faţa.)

SCENA XXI.

Regina. Marchizul de Posa.

Regina.

Ah! insfirşit vĕ vĕd, marchize.

Marchizul.

(Palid, schimbat la faţă, cu glasul tremurănd, in toată scena aceasta pĕtruns de o mişcare adăncă şi solemnă).

Singură
E Maiestatea Voastră? Nu poate niminea
Din camerele-aceste vecine să ne-asculte?

Regina.

Nimeni. Dece? Ce-aduceţi?
(privindu-l mai deaproape şi dănd inapoi spărietă).
Aşa, schimbat! Ce este?
Imi daţi fiori, marchize, vĕ-i faţa 'ngălbenită
Ca la un mort.

Marchizul.

De sigur, acum veţi fi aflat...

Regina.

Că-i arestat Carlos şi chiar de voi, se zice,

Deci e adevěrat? Eu n'am voit pe altul
Să cred...

Marchizul.
E adevěrul!

Regina.
De voi?

Marchizul.
De mine.

Regina (priveşte cătva timp la dênsul cu indoeală).
Eu
Respect faptele voastre chiar când nu le'nțeleg.
De astă dată însă — vorbesc cu ingrijirea
Ce simte o femee — mě tem că ați jucat
Un joc cutezător.

Marchizul.
Şi am pierdut!

Regina.
O ceriuri!

Marchizul.
Regină, fiți pe pace. El e in siguranță,
Eu sigur am pierdut!

Regina.
Ce am s'aud, o, Doamne!

Marchizul.
Căci cine m'a'ndemnat să pun pe-o carte totul?
Dar, tot; să joc cu Cerul un joc aşa 'ndrăzneț?
Cine-i acel om care asupra-i ar lua
Sumeața hotărire de a ține in mână
A intâmplării cârmă — el, muritor ce este —
Lipsit de-atotştiință! — O, e dreptate! — Insă
De ce vorbesc de mine acum? Momentul este
Atât de prețios ca viața unui om.
Şi cine ştie dacă din mâna marelui
Judecător nu cade acuma picătura
Din urm'a vieței mele.

Regina.
Din mâna marelui
Judecător! Ce ton solemn! — Nu ințeleg
Ce insemneaz' aceasta, dar mě infiorez!

Marchizul.
El este mântuit! Cu care preț — tot una-i!
Dar numai pentru astăzi. Ĕi mai remân puține
Momente! Să le cruțe! Chiar astă noapte trebui
Să plece din Madrid.

Regina.
Să plece astăzi chiar!

Marchizul.
Sunt pregătiri făcute. Acolo 'n monăstirea
In care a găsit un sigur adăpost
Prietenia noastră, aşteaptă caiii gata. —
Aceste polițe cuprind averea 'ntreagă
Pe care 'n astă lume mi-a hărăzit-o soarta.
Voi mai adăugiți aceea ce lipseşte.
De sigur aş avè in inimă mai multe
De spus lui Carol, multe ce-ar trebuì să afle;
Dar poate n'oiu găsì destul timp să vorbesc
Cu dênsul despre toate. Voi ĕl vedeți chiar astăzi
Deaceea către voi mě adresez.

Regina.
Marchize,
De vreți al meu repaos, vorbiți mai disluşit
Şi nu-mi vorbiți in aste enigme 'nfricoşate!
Spuneți ce s'a'ntâmplat?

Marchizul.
Mai am să fac o gravă
Mărturisire încă şi v'o depun in mâni.
Avui o fericire pe care prea puțini
Au cunoscut-o 'n viață. Eu am iubit pe-un fiu
De rege; inima-mi la unul consacrată,
Imbrățoşea intr'ĕnsa intregul univers.
Cream in sufletul lui Carol paradisul
A multor milioane de oameni. O, frumoase
Erau a mele visuri! Dar nalta providență
Voì să mě ridice 'nainte de a 'mplinì
Aceast-a mea chemare. Curênd n'o să mai aibă
Pe-al sĕu Rodrig. Amicul deacum trece iubitei
Insărcinarea sa. Aici, pe-acest altar,
Pe inima reginei, depun legatul meu
Din urmă, — cel mai scump! Acolo ĕl găsească
Când eu nu voiu mai fi!
(Işi intoarce fața. Lacrimile ĕl inăduşă).

Regina.
Aceasta este vorba
A unui om ce moare. Sperez că este numai
Aprinsul vostru sânge... sau care este sensul
Cuvintelor aceste?

Marchizul.
(caută să se stăpânească şi urmează cu un ton mai hotărît).
Ziceţi infantului
Ca să-şi aduc' aminte de jurămĕntul nostru
Pe care l'am făcut in zile entusiaste,
Pe nafora cea sfântă ce-am impărţit in doue.
Pe-al meu eu l'am ţinut; căci credincios i-am fost
Păn la mormĕnt, acuma e rândul sĕu să ţie
Pe-al sĕu...

Regina.
Până la moarte?

Marchizul.
O, caute ca visul,
Cutezătorul vis al statului cel nou
Pe care l'a creat prietenia noastră,
Să fie implinit. El pue intăi mâna
La astă piatră brută. De va sfirşì sau nu,
Să nu se ingrijească. El lucrul să-l inceapă!
Când alte veacuri multe vor trece, providenţa
Din nou va reproduce pe-un fiu de Domn ca dĕnsul,
Pe-un tron cum e al lui, şi va aprinde earăş,
Cu-acelaş entusiasm pe noul favorit.
Ziceţi-i când va fi bărbat, să respecteze
A tinereţei visuri; şi 'n inima-i, in astă
Dumnezeească floare să nu lese-a intra
Al raţiunii vierme atât de lăudat;
Să nu se amăgească când cuminţia plebei
S'a pune să hulească entusiasmul mândru,
Acest copil ceresc. I-am spus-o dinainte...

Regina.
Marchize, ce 'nsemnează?..

Marchizul.
Spuneţi-i că depun
Pe conştiinţa lui al oamenilor bine,
Că in momentul morţi *cer* asta de la dĕnsul
Şi sunt in drept de-a cere. In mâna mea era
Să fac ca să rĕsară o zi mai strălucită,
Asupra astor ţeri. Monarchul mi-a deschis
Inima lui; mi-a zis că eu sunt fiul sĕu,
Mi-a 'ncredinţat pecetea şi ducele de Alba
Nimica nu mai este.
(Se opreşte şi se uită câteva momente la regină in tăcere).
Voi plângeţi? Nobil suflet!
Cunosc aceste lacrimi! Le face bucuria
Să curgă. Dar acuma s'a isprăvit. Sau Carol,
Sau eu. Alegerea fu răpede, grozavă.
Unul din doi era pierdut şi acel unul
Vroit-am să fiu eu! — Nu mĕ'ntrebaţi mai mult!

Regina.
Acuma insfirşit incep a inţelege.
Nenorocitule, ce aţi făcut?

Marchizul.
Am dat
O scurtă oar' a serei pentru-a putè scăpa
O mândră zi de vara. Eu părăsesc pe rege,
Căci regelui ce pot să-i fiu? Speranţa mea
Putea să inflorească intr'un pămĕnt uscat?
Destinele Europei s'or coace 'n inima
Prietenului meu. Lui, Spania i-o las.
Va suferì sub mâna lui Filip păn atunci.
Dar vai, şi lui şi mie, de-ar fi să mĕ căesc!
Dac'aş fi ales rĕu! Nu, nu! Cunosc pe Carol
Aceasta nu va fi in veci! Căci drept chezăş
Vĕ am pe voi, regină! (după o tăcere)
Eu am vĕzut amorul
Acesta incolţind, vĕzui din pasiuni
Pe cea mai jalnică cum prinde rădăcină
In pieptul sĕu. Atunci era 'n puterea mea
S'o'năduş. Insă eu hrănii acest amor
Ce nu-mi părù funest. Poate că lumea altfel
Va judeca. Nu mĕ căesc. Inima mea
Nu mĕ 'nvinovăţeşte. Eu am vĕzut viaţă
Acolo unde alţii vĕd moarte; intr'o flamă
Lipsită de speranţă zărit'am a speranţei
Strălucitoare rază. Şi vream să o conduc
La tot ce-i bun, la tot ce este mai frumos.
In omenire eu nu am găsit imagini
Şi nici cuvinte 'n limbă. Atunce *ţelul acesta*
I-am arĕtat şi 'ntreaga mea ingrijire-a fost
Să-i tălmăcesc amorul.

Regina.
Marchiz, atât de mult
Vĕ ocupa amicul, incât voi m'aţi uitat
Pe mine pentru dĕnsul. In adevĕr atunce
Când aţi voit să fiu ângerul sĕu de pază
Şi când i-aţi dat virtutea drept armă, aţi crezut
Că eu aş fi lipsită de ori ce slăbăciune
Umană? N'aţi gândit cât este inima
Atunci de indrăzneaţă, când cu aceşte vorbe
Inşală pasiunea?

Marchizul.

Ea este indrăzneaţă
Pentru ori ce femee, dar nu e pentru *una*.
De *una* eu respund. Sau poate vĕ 'nroşiţi
De cea mai nobilă dorinţă: de-a 'nsufla
Eroică virtute? Ce-i pasă lui Don Filip
Dacă transfigurarea ce-i pusă 'n Escurial
Insuflă pictorului ce stă 'naintea ei
Dorinţa nemuririi? Divina armonie
Ce stă ascunsă 'n liră de cine-i stăpănită?
De cel ce-a cumpĕrat-o, şi care, surd cum este
Veghiaz' asupra ei? El are drept s'o sfarme
Dar nu a cumpĕrat şi arta de a scoate
Dintr'ênsa tonuri măndre şi să le impreune
In armonii divine. Esistă adevĕrul,
Dar pentru inţelept. Şi frumuseţa este
A inimii ce simte. Făcute 's pentru-olaltă.
In veci nu-mi va răpì nici o prejudecată
De rănd, astă credinţă. Promiteţi-mi că-l veţi
Iubì in veci. Nici oamenii şi nici un eroismu
Deşert să nu vĕ 'mpingă vr'odat'al renega!
Aceasta mi-o promiteţi; regină, imi promiteţi?

Regina.

Eu vĕ promit să fie in veci inima mea
Judecătorul unic despre al meu amor.

Marchizul (retrăgĕndu-şi măna).

Eu mor deacum in pace — chemarea mi-e'mplinită!
(Salută pe regină şi vra să plece).

Regina (urmĕndu-l cu ochii in tăcere).

Vĕ depărtaţi, marchize; nu-mi spuneţi cănd şi dacă
Ne vom vedè 'n curĕnd?

Marchizul (revine şi işi intoarce faţa).

Ne-om revedè de sigur.

Regina.

Acum v'am inţeles. O, Posa! pentru ce
Voi mi-aţi făcut aceasta?

Marchizul.

Sau el, sau eu!

Regina.

Nu, nu!
Voi in această faptă v'aţi aruncat, fiindcă
Vĕ pare-a fi sublimă. Vĕ ştiu! Mărturisiţi
De mult aţi aspirat la dênsa. Mii de inimi
Să peară! Ce vĕ pasă? Măndria voastră numai

Să fie mulţămită! Acum vĕ inţeleg
Voi n'aţi ţintit la alta decăt la admirare!

Marchizul (uimit, in sine).

Nu m'aşteptam la asta!

Regina.

Nu este cu putinţă
Marchiz? Nici o scăpare?

Marchizul.

Nici una!

Regina.

Nu-i nici una?
Găndiţi-vĕ mai bine! Nici una? Nici prin mine?

Marchizul.

Nu este nici prin voi.

Regina.

Deplin nu mĕ cunoaşteţi;
Eu am curaj!

Marchizul.

O ştiu.

Regina.

Şi nu este scăpare?

Marchizul.

Nu!

Regina (se depărtează acoperindu-şi faţa).

Mergi, nu mai stimez nici un bărbat!

Marchizul.

(in cea mai mare mişcare se aruncă la picioarele ei).

Regino! —
O Dumnezeule! Tot e frumoasă viaţa!
(Se ridică şi ese răpede. Regina intră in cabinetul ei).

SCENA XXII.

Un salon la rege.

Ducele de Alba şi Domingo se primblă in tăcere fie care de-o parte. *Contele de Lerma* ese din cabinetul regelui; pe urmă *Don Raimond de Taxis*, marele maistru al poştelor.

Lerma.

Marchizul ăncă nu s'au arĕtat?

Alba.

Nu ăncă!

Taxis (intrănd).
Mĕ anunţaţi la rege, conte de Lerma!

Lerma.
Nu vrea
Pe nimeni să primească.

Taxis.
Spuneţi că sunt silit
Indată să-i vorbesc. Un mare interes
Al Maiestăţii Sale. Grăbiţi-vĕ, aceasta
Nu rabdă 'ntărziere.
(Lerma intră in cabinet).

Alba.
Deprindeţi-vĕ, Taxis
S'aveţi ceva răbdare. Nu veţi vedè pe rege!

Taxis.
Nu? Pentru ce?

Alba.
Afară de-aveţi cumva 'nvoirea
Marchizului de Posa, ce ţine arestaţi
Pe tată şi pe fiu.

Taxis.
De Posa? Cum? Ah dar!
Acel care mi-a dat scrisoarea asta tocmai.

Alba.
Cum, un ravaş?

Taxis.
Ce trebue să meargă la Bruxella.

Alba.
Bruxella?

Taxis.
O depun in măna regelui.

Alba.
Bruxella? Capelane aţi auzit?

Domingo.
Aceasta
Imi pare prea suspect.

Taxis.
Cu cătă ingrijire
Cu cătă turburare el mi-o recomenda!

Domingo.
Aşa? Cu turburare?

Alba.
Şi cui e adresată?

Taxis.
Prinţului de Orania.

Alba.
Lui Guilelm? Capelane,
Aceasta e tradare!

Domingo.
Desigur. — La moment
Scrisoarea trebue dată in măna regelui.
Ce merit mare-aveţi de-a vĕ indeplinì
Serviciul cătră rege cu-aşa asprime multă!

Taxis.
Părinte, imi fac numai o datorie a mea.

Alba.
Şi bine faci.

Lerma (eşind din cabinet cătră marele maistru al poştelor)
Monarcul voeşte să vĕ vadă.
(Taxis intră in cabinetul regelui)
Tot ăncă n'a venit marchizul?

Domingo.
Pretutindeni
Ĕl caută.

Alba.
Ciudat! Foarte ciudat! Infantul
E prisonier de stat şi regele nu ştie
El insuş pentru ce!

Domingo.
Cum? El nici n'a venit
Macar să dee samă?

Alba.
Şi regele ce-a zis?

Lerma.
Monarcul păn' acum n'a zis nici un cuvĕnt.
(S'aude vuet in cabinet)

Alba.
Tăcere! Ce s'aude?

Taxis (eşind din cabinet).
Conte de Lerma!
(Intră amăndoi)

Domingo.

Ce-i?
Cu fața spărietă... Scrisoarea astă prinsă...
Nu e a bine duce.

Alba.

Pe contele de Lerma
Ĕl chiamă, deși știe că voi și eu suntem
Aice in salon...

Domingo.

Trecut e timpul nostru!

Alba.

Nu mai sunt eu acelaș, naintea căruia
Aice ori ce ușă se deschidea indată?
Căt de schimbat e totul in jurul meu; străine
Imi par acuma toate.

Domingo (s'a apropiet incet de ușa cabinetului și ascultă).
Ascultă!

Alba (după o pausă).

Ce tăcere!
S'aude cum resuflă!

Domingo.

Sunt ușele 'ndoite
Și sonul nu străbate.

Alba.

Fugiți! Aud viind.

Domingo (depărtăndu-se de ușă).
Imi pare-acest moment solemn, infiorător
Ai zice că acuma ceva se pregătește
De mare 'nsemnătate.

SCENA XXIII.

Cei dinainte, prințul de Parma; ducii de Feria și Medina Sidonia impreună cu mai mulți granzi intră.

Parma.

Se poate 'ntra la rege?

Alba.

Nu.

Parma.

Nu? Cine-i la dĕnsul?

Feria.

De sigur e marchizul de Posa?

Alba.

Tocmai el
S'așteaptă.

Parma.

Chiar acum sosim din Saragossa
Și am găsit Madridul intreg cuprins de spaimă.
Adevĕrat să fie?

Domingo.

Dar, din nenorocire.

Feria.

Dar? A fost arestat de-acest marchiz?

Alba.

Așa e.

Parma.

De ce? Ce s'a'ntămplat?

Alba.

De ce? Nimeni nu știe
Afară de marchiz și Maiestatea Sa.

Parma.

Și făr' a convoca Cortejii?

Feria.

Vai ș'amar!
De cel ce-a luat parte la astă violare
A legilor de stat!

Alba.

Și eu zic: Vai de dĕnsul!

Medina Sidonia.

Și eu!

Ceilalți granzi.

Și noi cu toții!

Alba.

Cu mine cine intră
In cabinet? M'arunc l'a regelui picioare...

Lerma (răpezindu-se afară din cabinet).
Duce de Alba!

Domingo.

Ah! Mărire Ție Doamne!
O! in sfirșit... (Alba intră răpede).

Lerma (abie resuflănd şi foarte mişcat).

De vine marchizul, spuneţi
Că Maiestatea Sa acuma nu esingur.
El va chema.

Domingo.

(cătră Lerma in vreme ce ceilalţi s'adună imprejurul sĕu cu curiositate).

Respundeţi, ce-a fost, conte?
Sunteţi ca un cadavru de galbĕn.

Lerma (vrĕnd să easă).

Infernal!

Parma şi Feria.

Dar ce este? Ce este?

Medina Sidonia.

Ce face regele?

Domingo (impreună).

Ce este infernal? Ce?

Lerma.

Regele a plăns!

Domingo.

A plăns?

Toţi (cu mirare).

Regele-a plăns?

(S'aude un clopoţel in cabinet. Contele de Lerma se răpede inlăuntru).

Domingo (urmăndu-l şi vrĕnd să-l oprească).

Staţi, conte... un cuvĕnt! — S'a dus şi ne-a lăsat
Pe toţi, pĕtrunşi de groază!

SCENA XXIV.

Princesa de Eboli. Feria. Medina Sidonia. Parma. Domingo şi ceilalţi granzi.

Eboli (intrănd in cea mai mare turburare).

Unde e regele? Eu trebui să-i vorbesc.
(cătră Feria)
Voi duce, m'anunţaţi!

Feria.

El este ocupat
Cu lucruri foarte grave. Nu poate intra nimeni.

Eboli.

Nu iscăleşte oare sentenţa cea grozavă?
L'au inşĕlat, eu am dovezi temeinice
Că este inşĕlat.

Domingo (aruncăndu-i de departe o privire expresivă).

Princesă Eboli!

Eboli (mergĕnd spre dĕnsul).

Şi voi sunteţi aice, părinte? — Tocmai bine!
De voi am trebuinţă. Să-mi daţi un sprijin.
(Ĕl ia de mănă şi vrea să-l tragă după dĕnsa in cabinet).

Domingo.

Eu?
Veniţi-vĕ in fire, princesă!

Feria.

Unde mergeţi?
Acum regele nu vĕ primeşte, staţi!

Eboli.

Trebui să mĕ primească! S'asculte adevĕrul
De-ar fi de zece ori un Dumnezeu...

Domingo.

Fugiţi!
Puteţi să pierdeţi totul! Nu mergeţi!

Eboli.

Omule!
Tu — tremură de frica idolului puternic
La care te inchini. *Eu* nu mai am ce pierde!
(vrĕnd să se răpeadă in cabinet, intălneşte pe ducele de Alba).

Alba.

(ochii sĕi strălucesc. Are aerul triumfător. Se răpede asupra lui Domingo şi-l imbrăţoşează).

Daţi ordin prin biserici să cănte rugăciuni
Isbănda e a noastră!

Domingo.

A noastră?

Alba (cătră Domingo şi ceilalţi granzi).

Domnilor,
Intraţi acum la rege! Curĕnd veţi auzì
Mai multe despre mine!

(Sfirşitul actului al IV).

Şedinţa literară festivă

in onoarea „Junimei“ din Iaşi şi a organului sĕu „Convorbiri Literare“.

Estragem din Gazeta Transilvaniei N-rele 66 şi 67 din 11 şi 13 Iunie a. c. următoarea dare de samă despre serbarea ce societatea academică „România Jună“ din Viena a organizat in onoarea societăţii literare „Junimea“ din Iaşi.

„Sunt 15 ani impliniţi de când societatea „Junimea“ din Iaşi lucrează neincetat pentru desvoltarea literaturei noastre prin organul sĕu „Convorbiri Literare“. După 15 ani de lucru „Junimea“, privind la fructele muncei sale, află măngăere, ear naţia romănească bucure-se, căci, pe când literatura noastră se afla in stare chaotică, „Junimea“ prin critică a contribuit in mod insemnat la renaşterea ei şi i-a dat viaţa prin valoroasele scrieri de tot feliul. Lupta pentru ca să se facă lumină a fost mare, dar eată că din această luptă s'a cristalizat adevĕrul, şi literatura noastră are opere de valoare recunoscute de popoarele culte ale Europei. Aceste opere fie scrise cu semne, fie fără semne, fie cu litere cirilice fie cu ori ce caractere scrise, vor remănè neperitoare şi vor fi mărgăritare in literatura română.

Las să urmeze o schiţă despre decursul şedinţei:

D. Preşedinte al societăţii C. Popazu a deschis şedinţa pintr'o vorbire cuprinzĕtoare, cam astfel: „Intruniţi astăzi după 15 ani de esistenţă a celui mai important ziar ce posedăm, cred că implinim o datorie ce ne se cuvine noue ca societate literară, de a nu lăsa să treacă o ocasiune, ce ne face a ne ocupa c'un moment de mare importanţă in istoria literaturei noastre.

Momentul domnilor e solemn, e prea solemn. El astăzi face a se reproduce in noi o viaţă de activitate energică a unei societăţi, ce a dat o direcţie nouă in literatura noastră. Societatea „Junimea“ prin organul sĕu „Convorbiri Literare“ luptă de 15 ani pentru principiul: „Semnul adevĕrului trebue implăntat in tot locul cu ori ce jertfă“. Astfel s'a introdus la noi cel mai puternic promotor al literaturei, s'a introdus critica. Eată domnilor un progres, şi cutez a afirma cel mai important, căci numai critica incurajează adevĕratele produse literare şi nimiceşte ori ce produs nejustificat fără formă şi fără cuprins. Faţă de starea noastră literară inainte de 60, e foarte logică reacţiunea, e foarte naturală lupta; şi lupta a fost crăncenă, căci se introducea la noi un ce nou, critica care a dat cursul adevĕrat literaturei noastre. La acest act de purificare in literatură au fost mari lupte, dar din aceste lupte s'a făcut lumina şi adevĕrul a triumfat. — „Convorbirile Literare“, organul direcţiei noue, de la apariţiunea lor au profesat principiul: „literatura noastră să corespundă stadiului nostru de disvoltare, pururea ţinĕndu-se cont de progresul la celelalte popoare.“

Sunt 15 ani de cănd „Convorbirile Literare“ cultivă acest principiu cu perseveranţă şi cu abnegaţiune; nouĕ ne e impusă datoria a saluta pe cei ce fără consideraţie servesc cu credinţă şi cu zel acestui sublim principiu. Salutăm pe membrii „Junimei“, salutăm pe conducĕtorii ei, căci salutăndu-i pe ei, salutăm progresul nostru!“

Un: Să trăească „Junimea“! a acompaniat sfirşitul discursului.

Imediat s'a citit o epistolă a d-nului Iacob Negruzzi adresată societăţii.

Eată cuprinsul ei:

Iaşi $^{3}/_{14}$ Iunie 1882.

Onorabilei societăţi academice „România Jună“ din Viena.

Scrisoarea societăţii „România Jună“ din 9 Iunie mi-a făcut o foarte mare mulţămire. Ea doveşte, că modestele lucrări ale societăţii noastre literare din Iaşi au fost urmărite cu o statornică luare-aminte de cătră tinerimea studioasă. Cine ştie insă, dacă meritam toate laudele, ce ne aduceţi? — E foarte greu de a fi judecat cu dreptate de contimporani; mai tot aşa de greu, cât este de a se judeca insuş, căci, precum zice Goethe:

Mann misst nach eigenem Mass
Sich bald zu klein und leider oft zu gross

şi numai posteritatea va rosti o sentinţă hotăritoare.

Insă ori cum va fi, sigur este, că perseveranţa şi-a produs roadele sale, căci principii şi idei, care odinioară (1863) erau restrinse intr'un foarte mic cerc de amici, astăzi sunt respăndite şi primite in mai toate provinciile locuite de Români.

D-voastre aveţi chemarea şi datoria de a le disvolta şi a le impinge mai departe. — Aveţi un mare avantaj asupra noastră: sunteţi tineri şi un timp lung vi se intinde inainte. Pentru noi timpul cel mai lung este indărăt, căci numele nostru Junimea astăzi nu se mai potriveşte deplin cu realitatea şi e păstrat mai mult din tradiţie.

Voiu impărtăşi scrisoarea d-voastre d-nului V. Alecsandri, care se găseşte in străinătate, d-nului T. Maiorescu, care se află in Bucureşti, precum şi celorlalţi membri ai societăţii „Junimea“, care peste câteva zile se vor aduna pentru cea de pe urmă oară inaintea vacanţielor şi nu mĕ indoesc că toţi vor afla despre serbarea ce proiectaţi cu aceeaşi mulţămire ca şi mine.

Vĕ doresc din inimă ca ziua de 17 Iunie să fie veselă şi să contribue la creşterea şi inflorirea societăţii „România Jună.“

Primiţi vĕ rog incredinţarea deosebitei mele consideraţiuni.

Iacob C. Negruzzi.

Epistola a fost primită intre aplause şi strigăte, de par'că nu se mai sfirşeau. S'a cetit apoi telegrame de felicitare, care s'au adresat societăţii „România Jună.“

Eată textul telegramelor:

Societatea „Junimea“ trimite salutările sale „României June“ şi-i urează traiu lung şi prosperitate.

Negruzzi, Pogor, Gane, Culian, Naum, Vĕrgolici, Pompiliu, Lambrior, Creangă, Misir.

La această telegramă s'a respuns telegrafic din Viena in chipul următor:

Negruzzi Iacob Iaşi,

„România Jună“ serbănd victoria luminii ce aţi făcut in literatura noastră, vĕ urează mulţi ani şi vĕ roagă să spuneţi acelei valorease „Junimi“ astăzi bĕtrână prin fapte, că junimea Română din patru părţi o admiră şi o urmează.

Popazu Preşedinte.

Gara Tĕrgovişte, 18 Iunie.

Foarte mişcat de salutarea d-voastră, vĕ rog primiţi şi esprimaţi colegilor recunoştinţa mea. Puţin poate un critic, mult trebue să facă o intreagă generaţie de tineri inteligenţi. Am inceput noi in grele impregiurări. Literatura română aşteaptă să urmaţi cu mai mare resultat. Trăească „România Jună.“

Maiorescu.

Braşov, 17 Iunie.

Salutăm pe cei adunaţi in onoarea „Junimei“ din Iaşi. Mai curĕnd sau mai tărziu lumina trebue să easă invingătoare. Trăească „Convorbirile“!

Piltia, Voina, Dr. Baiulescu, Porumbescu, Socaciu, Chelariu, Budîu, Bărşeanu.

Toţi au fost emoţionaţi şi plini de bucuria, ce se esprima in feţele vesele şi in vivatele

necurmate. Aplaudau oaspeţii (intre care amintim pe stimatul d. dr. I. U. Iarnik, profesor la Universitatea de aici), aplaudau membrii societăţii, aplauda tinerimea din patru unghiuri.

D. S. Halitia a citit operatul sĕu, tractat cu ingrijire şi concentrat in direcţia critică in literatura noastră. Improspătănd in memoria fiecăruia fasele prin care a trecut literatura noastră, a tractat trecerea lui Lazăr in Romănia, a lui Pumnul in Bucovina, a caracterizat cultura Romănilor pe acel timp, şi cu deosebire a dat o icoană despre starea literaturei noastre de la 48 pănă inainte de ivirea criticei in literatură. — Fără indoeală, zice d. autor, că se afla şi in astă epocă scriitori buni, care puteau servì de model atăta in privinţa formei căt şi a conţinutului. C. Negruzzi, Alecsandri, Bolintineau, Mureşianu şi alţii, dar aceştia remăn isolaţi fără a afla urmaşi din causa că tinerimea crescută in ideile timpului de după 48 era imbătată de laudele cu care jurnalistica incuraja mediocrităţile literare, şi astfel nu se putea face distingere intre opere de valoare şi intre scrieri fără fond şi fără formă.

Pe cănd se scria la noi mai mult, zice d. autor, pe cănd laudele reciproce erau in culme, pe cănd unul avea geniul lui Horaţiu şi altul intrecea pe Goethe şi aşa mai departe, pe atunci apare ceva nou in literatura noastră. Apare critica şi trage o dungă groasă peste formele nebasate ale culturei noastre inainte de 60. Se ocupă d. autor mai departe cu activitatea d-lui T. Maioresc ca critic, şi disfăşură principiile direcţiei noue critice, incheiănd cam astfel: „Voesc să termin printr'o reflecsiune asupra stării noastre mai cu samă dincoace de Carpaţi. Să ne intrebăm adică pentru ce principiile direcţiei critice nu sunt adoptate peste tot locul, pentru ce o mare parte din tinerimea transilvăneană şi bucovineană, vorbeşte şi scrie o limbă lipsită de dulceaţa şi farmecul limbei lui Alecsandri, Negruzzi etc. etc., pentru ce scrierile autorilor noştri pe care străinătatea le pune alăturea cu ale vestitului scriitor Turgenjew, sunt prea puţin ăncă cunoscute şi apreţiate in propria lor patrie? Respunsul la această intrebare este uşor de aflat. Tinerimea este un product al creşterii; in juneţă omul este asediat, am putè zice, de o mulţime de afecţiuni; tot ce este imprejurul sĕu il mişcă şi il mişcă puternic, influinţează asupra sa cu atăta tărie incăt ĕi marchează caracterul. Mai tărziu e silit să voească aşa, să-i placă, să citească aşa după cum i s'a format gustul in şcoală. In şcoalele noastre nu este introdusă peste tot locul o lectură aleasă din scriitorii noştri cei mai buni; şi cunoscut este că numai lectura opurilor scrise intr'o limbă frumoasă şi de valoare neperitoare in privinţa conţinutului nobilitează sufletul, inalţă fantasia şi disvoltă judecata. Poesiile lui Alecsandri, Bolintineanu, Alexandrescu, Eminescu, criticele lui Maiorescu, prosa lui Odobescu, Bălcescu, nuvelele lui Slavici, Negruzzi şi Gane, povestirile lui Creangă şi Ispirescu n'ar trebuì să lipsească din nici o şcoală, n'ar trebuì să lipsească zic, de pe masa nici unui Romăn bun. Numai pe această cale au ajuns Francejii, Englejii, Germanii, Italianii a fi naţiile cele mai culte. Noi Romănii nu urmăm acest exemplu din istoric, şi este o pată, care cu greu o vom putè spăla inaintea viitorului, că scriitorii noştri de frunte sunt şi astăzi in multe părţi prea puţin cunoscuţi şi apreciaţi după adevărata lor valoare, incăt se mai intămplă şi acum ca unii fără să-şi dea samă dacă sunt chemaţi să critice,

s'apucă şi critizează, (nu critică) pe cei mai eminenţi scriitori ai noştri. — Asta e o falsă interpretare a criticei din direcţia nouă. — Noi care suntem convinşi de resultatele binefăcĕtoare ale acestei direcţii să introducem principiile ei, peste tot locul, şi să combatem esperimentele ce se mai fac pe conta progresului nostru.

Legenda de V. Alecsandri „Inşiră-te mărgărite“ a fost declamată cu mare succes de către d-nul Simion Pop.

D-nul Brăteanu a căntat piesa „Ţi-aduci aminte“ fiind rugat prin aplause să repeteze căntarea.

D. I. T. Mera incepe tema sa cam astfel: „Nu este neam mai nenorocit decăt acela, care apucă pe o cale de inaintare străină firii sale inăscute; şi aceasta precum in viaţă politică şi socială tot aşa şi in literatură, unde mai cu samă are să se manifesteze puterea sufletească a unui neam. O literatură adevĕrată şi sănătoasă trebue să se baseze pe firea şi geniul poporului, intocmai precum dĕnsa trebue să fie oglinda fidelă a firii şi a insuşilor lui sufleteşti; la din contra literatura va fi o invălmăşală de idei, rupte din trecut şi din present, din apropiere şi din depărtare, dar străine locului şi păturei pentru care este creată. Tĕnĕra literatură română la inceputul invierii sale a fost lovită de această soartă amară şi tristă pentru noi, insă din norocire această epocă de grea cercare a fost curmată, căci ca prin minune se ridică o pleiadă măndră de bărbaţi de aceia, care sunt meniţi a regenera un neam şi ideile lui, a o rupe cu trecutul şi a sădi in sufletul poporului lor un viitor măreţ şi glorios. Mulţămită activităţii binecuvĕntate a acelor bărbaţi, am făcut in literatură un inceput ce promite mult, am apucat pe calea cea adevĕrată, şi am atras atenţia străinilor culţi din Europa apusană asupra lucrărilor noastre. Partea cea mai insemnată din acei binemeritaţi bărbaţi sunt scriitorii de la „Junimea“.

Societatea „Junimea“, ce şi-a propus propagarea unor idei bune, are scriitori din mai toate specialităţile. Caracteristica generală a „Convorbirilor Literare“ este că scriitorii acestei unice foi, literare-ştiinţifice, scriu intr'o limbă curată şi neaoşă, aşa ca să fie inţeleşi de toată clasa Romănilor pentru care e scrisă; apoi a crea opere de valoare şi a produce ceva original. Această insuşire a scriitorilor „Junimei“ se trage ca un fir roş prin toate scrierile, ce le aflăm in cei 15 ani ai „Convorbirilor“. In chipul acesta revista „Junimei“ a ajuns a fi prima foae romănească cu conţinut literar ştiinţific.

Dintre ramurile ştiinţei, zice d-nul autor, „Junimea“ cultivă istoria şi filologia. Aci aminteşte pe Xenopol, Burla, Lambrior, Tiktin, Cihac etc. Aproape paralel cu aceste 2 ramure a mers filosofia şi economia naţională. Destul este să amintesc pe Maiorescu, Xenopol, pe regretatul Conta, Misir, Ghica etc. Ştiinţele esacte ăncă işi au vrednici representanţi in Culian şi Melic. Jurisprudenţi ca Maiorescu, Carp, Filipescu etc.

Mari merite şi-au căştigat „Junimea“ şi prin eminentele traduceri ce s'au făcut şi se fac. Odisea tradusă de Caragiani o citeşti ca pe o poveste romănească şi nu ştii ce să admiri: frumuseţa poesiei sau stilul, neaoş şi verde al traducĕtorului. Avem traduceri bune de bucăţi alese din literaturi străine, din Schiller, din Goethe, din Heine, din Herodot, din Horaţiu etc.

Voiu trece, zice autorul la cea mai insemnată și puternică parte din activitatea „Junimei“, la literatura frumoasă. Fie care popor cultivă la inceput literatura frumoasă, care se naște deodată cu omul. Ea este infățișarea stării sufletești in diferitele intămplări ale vieții și poartă timbrul ce l'au avut sentimentele și ideile unui neam in diferite epoce ale existenței sale. Pentru o pĕtrundere mai adăncă a științelor se cere o disvoltare insemnată și o sumă de experiențe, ce nu se pot căștiga decăt in decursul unei vieți sociale și politice de mai multe veacuri. — A tratat apoi despre poesie, despre nuvelistică și despre literatura populară. A schițat căte ceva din fiecare scriitor. Alecsandri, Eminescu, Negruzzi, Naum, etc. Tot asemenea din nuvelistică a tractat operele celor d'intăi nuveliști romăni de acum, ale lui Slavici, Negruzzi și Gane. Mai pe urmă a tractat literatura populară in genere și in Convorbiri representată prin povestașul Creangă, prin Burada și alții.

In fine a incheiat cam astfel: „Eată d-lor ce este societatea „Junimea“ in a cărei onoare suntem adunați astă sară și eată cum știu membrii ei purta pana intru onoarea lor și a neamului romănesc. Nu pot incheia mai potrivit decăt urănd lungă viață Societății „Junimea“ și membrilor ei!

D-nul N. Popovici a declamat partea primă din scrisoarea III a d-lui Eminescu, cu mare succes.

După o pausă bunicică a urmat punctul 7. „Cetire din criticile lui Maiorescu“. S'a citit un capitul foarte interesant in care d-nul Maiorescu arată starea culturală a Romănilor, capitolul intitulat: „In contra direcției de astăzi.“ (Criticile lui M. pag. 327—341). D. I. C. Pantiu, după ce a cetit acest important capitul, a vorbit scurt despre insemnătatea criticei lui Maiorescu, propunĕnd in fine a se adresa o telegramă de felicitare atăt d-nului Maiorescu căt și „Junimei“. Propunerea a fost primită unanim in aplause necurmate.

D. Septimiu. S. Albini citește operatul sĕu, din care voiu aminti căteva părți de tot insemnate. D-lui incepe cam astfel: „In prima jumĕtate a secolului present poesia română iși făcù inceputul sub cele mai bune auspicii; Văcăreștii, C. Negruzzi, Asachi, Alecsandri și Bolintineanu, duc poesia pe o culme demnă in viața ori-cărui popor aspirator la cultură. Lucrul bine inceput de bărbații numiți află o continuare primejdioasă. In zelul cel mare, de a vedè literatura română, deodată ridicată pe o nivelă inaltă și imbogățită prin extensiune la un grad, unde au ajuns literaturile apusane abia in curs de seculi, se disconsidera partea cea mai importantă a productelor geniului omenesc, adică intensitatea și valoarea internă a operelor literare. Se făcurĕ mari pași inainte, fără critică, fără a-și da samă dacă cele produse imbogățesc sau numai inădușesc literatura. Faimosul „scrieți băeti“ al bine-meritatului Eliad află un mare resunet la toți scriitorii din acea epocă. Bărbați, care ca oameni de știință ne-au adus mult bine, se incercau pe intrecute a inmulțì productele poetice, in cele mai multe casuri fără urmă de insprațiune ba de multe ori c'un gust mai mult ca problematic. Tinerimea cu deosebire află in poesie calea cea mai bună și mai ușoară de a-și mĕsura puterile. Ori-cine, care vrea să treacă de bun patriot iși incepea viața prin poesie. Se intreceau, care de care a aduce mai multe versuri pe altarul patriei cre-

zĕnd că se imbogățește literatura. Rĕul era mare. In urma copleșirii totale a câmpului poesiei cu mărăcini poetice, cu poesii rĕle in rimă, și mai rĕle in conținut, gustul publicului cititor, abia trezit prin doinele și lăcrimioarele lui Alecsandri, prin baladele lui Bolintineanu, prin resunetele lui Mureșianu, ajunse la o inferioritate deplorabilă; de acì se esplică indulgența cu care publicul citea acele versuri.

In acest timp de decadență, căci așa ĕl putem caracteriza, puțini, foarte puțini au fost care in contra curentului vătămător, și-au păstrat independența judecății in materie de poesie. Ici colò se ivea câte o voce, care se silea a pune stavilă curentului de atunci, dar fiind isolată, nu poate oprì valul ce inainta răpede. „Românul e născut poet“, devenise un trist adevĕr. Astfel entusiasmul acelei epoce vĕzù visul cu ochii, căci literatura in scurt timp luâ dimensiuni mari in cantitate. Foile politice și literare publicau in abundanță poesii și fericitul Pumnul fù in stare a umplè șese mari volume cu exemple de literatura neaoșă românească. Fiind lucrul astfel, nu era departe ca generația tĕnĕră crescĕnd in acele impregiurări, să remână fără gust și inimă pentru artele frumoase și poesia română atât de bine incepută se părea ingropată de mult timp. „Rusaliile in satul lui Cremene“ ne dă o dovadă, că erau oameni care prin satiră au cercat să indrepte rĕul. In urmă venì Titu Maiorescu, care deși tĕnĕr, cu o energie bărbătească observând ager că poesia noastră nu corespunde regulelor estetice se opuse spiritului fals ce intrase in scrierile literare; cu deosebire in poesie invață a face deosebire intre poet și poet, și este primul român, care in general da nației unele regule de estetică. Titu Maiorescu crescut in străinătate, a fost mai puțin influințat de curentul literar domnitor in țĕrile românești, deaceea mai ușor a putut cunoaște scăderile acestui curent.

D. autor, mai departe, desfășură ideile din opera „Poesie Română“ aducĕnd exemple de tot potrivite, tractează despre condiția materială și ideală a poesiei.

D-nul autor incheie cam astfel: „Mi-am luat voe a arăta in incercarea de față, regulele estetice indicate de Maiorescu pentru literatura română. Insemnătatea acestora se poate vedè din resultatele, ce le avem in literatură.

Cu satisfacțiune vedem cum, pe zi ce merge, poesiile bune se immulțesc, ear cele rĕle din din ce in ce dispar din literatura noastră, vedem cum tot mai mult străbate in popor gustul de cetire.

D. Nicolau Popovici a cântat cu mare sucses „Hora Griviței“ și „Rândunica“ acompaniat fiind de piano. Aplausele au silit pe d. Popovici a repeta cântările ear pe urmă a cântat două doine.

D. președinte Popazu inchee printr'un discurs recomandând membrilor interesul viu pentru știință și iubirea de adevĕr.

Ânc'odată salutați „Junimea“, zise dĕnsul; salutați pe membrii ei, căci astfel salutați progresul. — Strigăte necurmate de „să trăească“ umpleau sala.

A urmat apoi partea socială alegĕndu-se de președinte d. dr. Emiliu Codru Drăgușianu. Banchetul s'a inceput printr'un discurs al d-lui președinte și s'a deschis prin cântecul „Hai să dăm mână cu mână.“ S'au ținut mai multe toaste pentru națiunea română, pentru scriitorii de la „Junimea“ și pentru alți scriitori români.

Apropiindu-mĕ de încheerea acestei dări de samă, imi aduc a minte de un capitul din criticele lui Maiorescu unde zice: „E uşor a critica, dar e greu a face mai bine." „Junimea" din Iaşi le-a indeplinit pe amĕndouĕ. Mulţămită in mare parte stăruinţei „Convorbirilor Literare" astăzi avem un inceput in literatură care promite mult. „Avem un singur bloc de marmoră" scrie d. Maiorescu intr'un pasaj din criticele sale, „dacă vom face din el o caricatură, de unde vom face o Minervă?" Sub blocul de marmură avem să inţelegem limba strămoşească.

I. C. Frunză.

POESII.

CRINUL.

Crinul e frumoasă floare,
Imbrăcată 'n străluciri,
Albă şi mirositoare
Dismerdată de zefiri.

O poveste veche spune,
Că un flutur alb in sbor
Păn' la cer ca prin minune
La o stea s'a dus cu dor.

Şi acolo fără minte,
De un farmec viu atras,
La a stelei foc ferbinte
El aripele şi-aŭ ars.

Ş'a căzut atunci din ceruri
Albul flutur c'un suspin,
Pe pămĕnt şi-au aflat groapa,
Dar s'a prefăcut in crin.

Crinul e frumoasă floare
Albă ca un suflet bun
Toate razele din soare
Bunuri vii strălucitoare,
In el numai se adun!

UNDA.

Unda merge către mare, raza stelei din senin
Se imprăştie'ntr'o clipă intr'al nopţii tainic sin,
Şi a florilor parfumuri se inalţă către soare,
Ş'in vĕzduhul fără margini fuge vesela căntare.

Astfel undă, rază, căntec şi a florilor miros,
Tind, se duc fără'ncetare şi se pierd in infinit,
Dar eterne sunt aice mare, stea şi cer frumos,
Şi vibrarea veseliei intr'un suflet fericit!

N. Volenti.

VENTUL SERII . . .

Vêntul serii venind grabnic
Lăngă mine s'a oprit,
Şi'ntrebatu-m'a cu milă
Pentru ce 's aşa măhnit;

Eu atunci i-am spus durerea
Ca el ţie să ţi-o spună,
Ca o voace tăinuită
Ce prin frunzi şi flori resună,

Ear tu dacă-i înţelege
Cea ce lui numai i-am spus,
Ah! atunci o măngăere
Mi-a veni din cer de sus!

DE PE CER....

De pe cer o stea cănd cade
Numĕrul de sori nu scade
Nici se simte de-a căzut;
Astfel eu trecĕnd din lume
Dispărè-voiu cu-al meu nume
In neant nestrăbătut!

Numai jalea şi amorul,
Suferinţele şi dorul
Ce nu 'ncap intr'un mormĕnt,
Ca eternă moştenire
Pentru-a lumii pătimire
Remănè-vor pe pămĕnt!

I. Bută.

BIBLIOGRAFIE.

Documente privitoare la Istoria Romănilor culese de *Eudoxiu Hurmuzachi*, publicate sub auspiciile Ministeriului Cultelor şi instrucţiunii publice. Din această insemnată colecţie au apărut acum vol. IV. Partea I care cuprind foarte interesanta epocă 1600—1649. — Vol. mare in IV şi 708 pag. Bucureşti 1882. — Este ştiut că păn' acum apăruse ăncă trei volume şi anume volumele V, VI, VII.

Desvoltarea primatului papal şi influenţa lui asupra creştinătăţii, cercetări istorice de *Simeon Popescu*, profesor de Teologie in Sibiiu, 1 vol. 8°, şi 156 pag. Sibiiu 1882.

Tratat de Horticultură, — Florile, de *C. C. Datculescu* 1 mare vol. 8°. de XI şi 333 pag. precum 115 gravuri intercalate in text. Rămnicu-Sărat 1882.

Economia Naţională. Schiţe asupra stării economice a Romăniei in secolul al optsprezecelea. Memoriu cetit in şedinţa Academiei romăne de la 6 Noembre 1881, de *P. S. Aurelian* membru al Academiei romăne, 1 vol. 8°. mare, 159 pag. Bucureşti 1882.

Intre publicaţiunile ce au să apară in editura Francisc Vigo din Liverno (Italia) se află şi „Poesii romăne traduse in limba italiană“ şi adnotate de *Sigismund Friedmann* şi *Ettori Taci*, o antologie care cuprinde atăt poesii alese, de la cei mai buni autori, căt şi balade populare, luate din colecţiile tiparite pănă acum.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui *I. O.* in *V.* Prea neinsemnat. — Dealtminteri băgaţi sama la gen: Fulgii *purtate* in loc de *purtaţi*.

D-lui *Mic.* in *B.* Scrieţi binişor romăneşte. Daţi-vĕ osteneală să faceţi ceva mai de samă. Noi nu publicăm tot ce se scutură din măneca.

D-lui *T. V. P.* ***Micu-mi sinişor... Adănc in inimioară...*** — avem a face cu un *poetşor?*

D-lui *M. D.* in *B.* Cănd-va... la ocasiune.

Red.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Naţională.

Anul XVI. — No. 5. 1 August 1882.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

Productiunea, Consumatiunea si Schimbul.

I.

Pe căți Temistocli gloria lui Miltiad nu i-a oprit din somn! Costache nu era nici sabios nici limbut, dar avè stomac bun și cerul gurii subțire; era om cu gust... la măncare. Aceasta cu atăt mai mult cu căt cincisprezece ani de-arăndul, căt fusese pe la curți boerești, deși nu se culcase totdeauna cu mațele chiorăite, grație tingirii de calabalic, dar dusese jintul iacniilor și prăjiturilor care-i treceau pe sub nas cănd le ridica de la masă și le ducea la madama nemțoaica care imbrăca pe cuconița, sau la doica unguroaica care dădăcea pe cuconașu Bibi; guri, care nu lăsau nimic pe fundul farfuriei pentru bietele slugi indigene.

Ilie Bulgaru, un amic al lui Costache, cu care fusese la stăpăn in mai multe case, disgustat insfirșit de slugărit, deschisese taraba la Filaret in locul unde era odinioară frumoasa făntănă Maurească pe care vestitul Godillot a ridicat-o din temelie, peatră cu peatră, și a dus-o la dĕnsul a casă. Ilie cu o sărmea de zece galbeni, tot prefăcĕndu-i, cănd in cărnați trandafiri cu must dulce, cănd in chiabab și caltaboși, in bucătăria din piața mică la Amza, ĕi inmulțise așa de bine, incăt incepuse a mirosì pe la Secția a III-a dar de-o dibuì vre-o moșioară chilipir.

Eată gloria care oprea pe bietul Costache de-a dormì!

Om cu imaginațiune vie, el ĕși zicea:

— Unchiu-meu Niculcea din Măntuleasa e vĕduv, nu are copii, nici alți nepoți decăt pe mine. Să zicem o intămplare, o dambla de exemplu, ferește Doamne! Că prea s'a ingrășat de nu i se mai vede gătul. Nu e așa că mi-ar remănè mie acea miișoară de galbeni pe care o tot invărtește cu polițe! Aș face și eu ca Ilie, ba aș face mai bine, că n'aș incepe tocmai de-afară de oraș, nici aș alege Bucureștii unde sunt mii și sute de birturi, grădini și cornarii, și unde concurența a devenit prea mare, ci m'aș pune intr'un oraș de provincie, intr'un port, cum e Brăila sau Galațul, unde lumea nu a vĕzut ăncă ce va să zică un adevĕrat birt restaurant; m'aș așeza tocmai in centru, in piața cea mai nobilă: dejunuri, prănzuri și supeuri.

O minune! Intr'o dimineață, pe cănd sorbea din cafeaua cu lapte a boerului, ca să vază

de era potrivită, eată că intră răpede un băet.

„Ai Nea Costache, că moare jupăn Niculcea!

Costache lasă ibricul şi cratiţa, pe sama răndaşului, şi aleargă intr'un suflet la Mantuleasa. Când acolo ce să vază! Norocita intămplare la care tot visase, se realisa. Unchiul sěu sta lungit, pe scănduri, cu ochii sticliţi; trei lanţete date de Stefan bărbierul nu scosese nici picătură de sănge; apoplexia era fulgerătoare. A doua zi o căruţă cu coviltir din Cherasca ducea remăşiţele repausatului la Căldărăşani, după cum lăsase cu limbă de moarte.

Costache pus in posesie de tribunal, pe toate poliţele găsite in chimirul mortului, le realisa una după alta la scadenţă, tot in galbeni Chesaro-crăeşti, ferecaţi cu zimţ şi drepţi la cumpěnă; şi peste trei luni era instalat la Brăila in strada Kisilof, sub casele lui Kir Leonida Spandoni din Samotraca.

Ca om de gust, ce era, Costache voea ca birtul sěu să fie vestit; să-i fie bucătăria, bucătărie şi camara plină.

Jupăneasa Stanca Moldoveanca, care fusese zece ani chelăreasă la vestitul hatman Măsea din Dorohoiu, fu indată orănduită cămărăşiţă, dăndu-i-se deplină putere peste găini, curci, găşte, porci şi purcei, cu drept de viaţă şi de moarte asupra lor, lăsănd pe sama lui Grigore bucătarul fiul vestitului Balaur accibaşa lui Ioniţă Vodă, numai coşniţa, adică carnea de măcelar şi zarzavaturile.

Cu o asemenea organisaţiune, Costache, care acum se zicea domnul Costantin Dobrotinescu, scoate o mie de galbeni din ladă şi-i bagă in chirie de prăvălie, in cumpěrături de farfurii, pahare, tacămuri de masă, tingiri şi tigăi; umple curtea de din dos cu fel de fel de păseri şi de rimători.

Jupăneasa Stanca după ce ingraşă bine nevinovatele dobitoace cu fel de fel de grăunţe şi de nuci, intră cu cuţitul in mijlocul lor, ş'apoi s'auzi vaete şi ţipete! Trei zile şi trei nopţi a urlat tĕrgul de protestări şi de guiţăturile victimelor. I-a fost destul Stanchi căteva zile ca să facă cămara d-nului Dobrotinescu un adevĕrat muzeu de gastronomie. Disposiţiunea era ceva artistic:

In intăiul rănd figurau un şir de talere cu piftii de picioare de porc şi labe de pasere, cu usturoiu şi fără usturoiu; fiecare răcitură avè la spatele sale căte un rît de porc sau de purcel, cu urechile ciulite şi cu nările deschise, curăţite şi făcute dobă. In mijloc se ridica o piramidă mare de pepţi de găscă, destinaţi a fi puşi la fum ca să se facă pastramă; apoi in toate părţile festoane de cărnaţi şi cărnăţei, inşiraţi şi atărnaţi de tavan şi de păreţi; păreau frănghiile unei corăbii gata de plecare; in fund o baterie de şunci sfidau măndru Yorcul şi Westfalia.

Mezelicuri, măncări şi bĕuturi, de tot felul, avè d-nul Dobrotinescu in prăvălie, numai un lucru ĕi lipsea: muşterii.

Se primbla de dimineaţă pănă sara, de-a lungul şi de-a latul pintre toate aste frumuseţi gustoase, şi jalea ĕi era mare, căci le vedè vestejindu-se. In toate zilele arunca la căni căte cinci şase bucăţi, pe care nu le mai putea suferì vecinătatea.

Cum să facă, cum să dreagă! Se uita in tavan şi in duşamea şi nimic in gănd nu-i venea. In zadar chiema pe zeiţa inspiraţiunii, că nimeni nu-i respundea, ar fi invocat-o pe elineşte ca Omer sau pe latineşte ca Virgiliu, dacă ar fi avut norocirea să fie bacalaureat. Nici cea mai mică idee. O idee! dar ce este

o idee? Ideea este fumul care ese din focul frămēntării creerilor ş'a pasiunilor, o scăntee electrică care luminează spiritul, precum uneori noaptea fulgerul luminează drumul călĕtorului rătăcit. O idee bună când iţi vine, te scapă de necazuri, iţi dă avere, iţi dă glorie, te face nemuritor. Să vĕ dau un exemplu.

Aflându-mĕ odinioară la Henry Heine, la Paris, servitorul ĕi dă o scrisoare zicĕndu-i:

„Omul cu scrisoarea nu ştie franţuzeşte şi cere să-ţi vorbească.

— Faites entrer!

Şi intră in casă un neamţ 'nalt, uscat şi ţigărit. Scrisoarea era de la vestitul Nestroe.

„Amice, ĕi scria acesta, iţi recomand pe „aducĕtor, om de ispravă care moare de foame, „deşi ştie să facă cea mai bună păne. Fă ceva „pentru bietul Franţ."

— Ce pot face pentru dumneata, *mein her*, ĕl intreabă bunul Heine, tocmai aici ai venit să-ţi găseşti traiul? Dar ştii dumneata ce este Parisul? un Cafarnaum, adevĕrată Valea lui Iosafat; mii şi mii de suflări aşteaptă la gura acestui raiu, imbulzeala este atăt de mare in căt mai lesne este cămilei să se strecoare prin urechile acului, decăt străinului să-şi găsească un rost. Ai noroc că cunosc pe colonelul Bourlet directorele manutanţiunii pănei garnisoanei Parisului, să te recomănd lui, mĕ tem numai de gelosia lucrătorilor franceji, că nu le prea place să vadă străini in atelierele lor. Pustia de luptă pentru existenţă!

„Eşti prea bun *Cnediherher*, ĕi respunde Franţ, şi iţi mulţămesc, dar eu nu ştiu să fac păne.

— Cum! glumeţul de Nestroe imi scrie că eşti brutar.

„Sunt brutar, este adevĕrat, dar nu de păne soldăţească; sunt brutar subţire, lucrez numai floare de făină: chipfele, semele, căte-odată şi pompernic pentru cafea cu lapte, ca la noi la Viena.

Apoi dacă e aşa dragul meu, lasă-mĕ in pace, că n'am ce-ţi face. Pe dracu l'ai căutat să vii la Paris? Mai bine du-te de unde ai venit, acolo tot poţi găsì să te bagi la vre-o cornărie. Dar stăi... ai zis „*Ca la noi la Viena*" imi vine o idee! Ceva parale ai?

„Am un credit de-o mie de franci.

— Puţin, prea puţin, nu ajunge! şi incepe a borborosì din buze: douĕ mii, chiria prăvăliei pe trei luni inainte; cel puţin o mie cinci sute instrumente şi material: albii, lopeţi, sare, făină etc., vre-o trei sute omului roş cu afişe şi reclame; peste tot trei mii opt sute. Scade o mie, ar mai trebuì douĕ mii opt sute de franci. Ţi-i imprumut eu, iţi fac şi căteva articule in „Constituţionalul" şi „Farvertr!"

Nu trecuse zece zile de la acea vizită, şi in una din cele mai principale strade ale Parisului, se citea pe tablă cu litere mari de aur:

BOULANGERIE VIENNOISE

nemţii toţi din Paris, făceau coadă la uşa prăvăliei, ca să apuce căte un Kaiser Semel, şi francejii se luau după dĕnşii, ca oile lui Păcală.

Eată ce minune făcuse un nume bine nimerit.

După cinci ani, Franţ cel ţigărit, devenì proprietar pe casele sub care işi aşezase brutăria şi astăzi este milionar; are case mai in toate stradele cele mai vestite din Paris.

Nu ştiu dacă o fi plătit vre-odată acei douĕ mii opt sute de franci omului cu ideea, sau

dacă s'o fi gândit să depue vre-o coroană de recunoştinţă pe mormêntul nemuritorului Heine. Independenţa inimii este aşa de comodă, pe cât recunoştinţa ne apasă!

Dar să ne intoarcem la strada Chisilef, din Brăila, unde lui bietul Dobrotinescu i se albise ochii tot uitându-se pe fereastră, dar de-o zărì vre-un trecĕtor apucând spre uşa birtului. Stanca zicea că era deochiat şi că Shaft otelierul de peste drum, ĕi făcuse farmece, şi-i tot descânta cu cărbune stins şi-l stropea dimineaţa şi seara cu apă ne'ncepută.

Intristarea birtaşului era mare, mai ales când incheia bilanţul, căci vedè că fiecare zi se solda cu câte un galbĕn şi doi deficit. Deşi pripăşise câţiva muşterii, mai toţi gazetari tineri patrioţi, care veneau la vremea mesei mai mult ca să asculte istorioarele ce povestea Costache despre cele ce vĕzuse şi auzise, cât fusese prin casele boereşti; dar ce să fie cinci şase guri la un birt!

Unul dintre aceşti obicinuiţi, Epaminondas Aivatoglu, cam in glumă, cam serios ĕi zice:

„Ştii c'ai face bine, frate Costantine, să mai schimbi bucatele, că ni s'a acrit tot cu borş şi cu piftii.

— Poate că să le schimb numele, ĕi respunde birtaşul cu lacrimile in ochi, că m'am spetit, nu vezi ce chesat am!

„Ar avè haz! zice Epaminondas, ştii că ideea nu e rea. Ai s'o facem!

Şi luând condeiul scrie pe lista de bucate:

„Aici la *gura raiului* iţi pui *patrahir* de gât,
„te armezi la pălărie cu *tacâm Estudentina*,
„te aşezi la o *desfătătoare* şi ceri ori ce pof-
„teşti, povăţuindu-te după alăturata *spovĕdanie:*
„*Mila lui Dumnezeu* de făină şi mălaiu
„*Zamă lungă a la Borş*
„*Basma de nas* de tocitoare
„*Raci umpluţi* albi
„*Raci ferţi* roşii
„*Calif de Bagdad*
„*Inghețată de labe*
„*Sămĕnţă de vorbă* de Drăgăşani
„*Gălceava* de la Marghiloman
„*Palavră* de Moca.

„Acum nene Costache, lipeşte-o la giam, ca să se vază de la uliţă.

Din ziua aceea birtul s'a umplut: boeri, negustori şi meseriaşi, tineri şi bĕtrâni, au alergat, din toate părţile la gura raiului să ia o transparentă de gălceavă, să mănânce roşii ferţi şi albi umpluţi, să bea sămĕnţă de vorbă şi să soarbă palavră.

Din ziua cu Ideea, decând birtul „Gura raiului" s'a făcut vestit, au trecut deabia zece ani, şi astăzi domnul Constantin Dobrotinescu, alegĕtor şi eligibil in colegiul intâi de Ilfov, este om de patruzeci de mii de franci venit, ş'a cumpĕrat casă şi moşie, s'a retras in viaţa privată, se resfaţă pe canapele de matasă. Işi scoate din capete, pentru tot timpul cât a postit prin casele boereşti, de apă nici nu vrea să audă.

II.

Intr'o zi aflându-mă la Brăila şi citind la fereastră in strada Chisilef vestita listă de bucate, mi-a venit poftă să intru in „Gura raiului şi m'am aşezat acolo la o desfătătoare liberă, cerĕnd in limbajul stabilimentului o gălceavă, dându-mi timpul să studiez spovĕdania zilei.

Sala era plină, dar numai la o masă era gălăgie, numai la una era vorbă; patru inşi

aşezaţi in cruce discutau aprins, ceilalţi consumatori ascultau cu gurile căscate. Unul din cei patru, la trup mărunţel şi subţire, un fel de limbric smad la faţă şi uscat, un fel de ovreiu franţuzit, cu ochelari la ochi, esplica cum toate rělele provenea numai din lipsa de invěţătură.

— A seară tărziu a trecut p'aici, zicea el, domnul Ministru, venea de la Botoşani şi de la Turnu-Severin, m'a chiemat de-am lucrat impreună toată noaptea. Ce om! Ce om! Bre! Bre!! Bre!!! Este cu totul de părerea mea. Mi-a spus confidenţial, la Ureche, că estimp are să vie dinaintea corpurilor legiuitoare cu o groază de proiecte ca să reorganizeze instrucţiunea şi educaţiunea din tălpi pănă 'n creştet; s'o facă piramidă; jos la bază copiii poporului, sus la věrf ministru. Bre! Ce om!! Ce om!!! Idee cu totul nouă şi măreaţă, totodată, necunoscută lumii. Drept să vě spuiu, mi-a plăcut şi l'am aprobat. Sunt sigur c'o s'o adopte ceilalţi ministri, din Europa, când vor afla-o.

„Nu mon cher, pardon, răsărì visaviul těněr cu musteaţă galbĕnă şi lungă rĕsucită; patriot liber in credinţele şi cugetările sale politice şi sociale, om fără prejudeţe cum s'ar zice, trecut de curĕnd de la un ziar ultraliberal, la organul unui grup de opoziţie, patronat şi intreţinut cu spese mari de doi foşti ministri paraponisiţi. Dumneata eşti ideolog, dar eu care sunt un positivist, te pot asigura că la noi, cel puţin, toate rělele ne vin din lipsă de Industrie. O să mě intrebaţi poate, că ce fel de măncare este industria! Să v'o spuiu indată: Industria este o manifestaţiune a activităţii omeneşti, o chestiune mare a umanităţii. Ceea ce vě zic resultă nu numai din etimologia cuvěntului *Inde-strue* căci nu se poate definì decăt prin sine insaş; ca una ce conţine totodată şi o parte abstractă, nu permite a o determina şi a o limita. Misiunea ei specială este, fericirea omenească şi naţională, adică inzestrarea ţěrii cu fabrici. Să easă fum pe coşuri ca la Lyon şi la Mancester, in alte cuvinte să confecţionăm noi la noi prin noi şi pentru noi, obiectele de care ne servim; să cumpěrăm numai de la noi, ca să ne păstrăm banii, ear nu să-i trimitem străinilor cum facem. Să ne imbogăţim, ca să devenim tari inlăuntru şi respectaţi in afară. Astăzi ca şi altă-dată, banul este totul. Sunt douĕ mii de ani decănd marele orator şi patriot al Atenei striga căt putea in gura mare: Bani! bani! şi ear bani! deatunci lumea a remas tot aia, nu s'a schimbat. Dar ca să ne inţelegem mai bine la vorbă; să părăsim pentru un moment těrĕmul sintetic şi s'o dăm pe coarda investigaţiunilor, să luăm metoda analitică păşind pe exemple, pe lucruri pipăite, altfel zise naturale sau materiale tangibile şi palpabile. Şi să ne inchipuim că am simţì trebuinţa de a indulcì lucrurile, că am avè trebuinţă de zahar cum s'ar zice, pentru ceaiu, cafea, ingheţate, vutci, cofeturi şi prăjituri. Ce ne-am zice mě rog? Ne-am zice, ceea ce ne-am zis, când am infiinţa Chitila şi Sascut. Ne-am zice un ce foarte simplu: avem pămĕnt cu prisos, ai să-l sămĕnăm cu sfeclă, sfecla s'o plămădim, s'o prefacem in zamă dulce şi zama in zahar, ca să facem noi la noi şi pentru noi substanţa indulcitoare de care avem trebuinţă. Nu e aşa că am nimerit-o? Şi că astăzi acele zece milioane, care se duceau pe zahar nemţesc şi franţuzesc, remăn pe tot anul in punga ţěrii. Dar voiţi un

alt exemplu? Să vĕ dau postavul. Ne-am zis: avem oi; ai să le tundem, să le luăm lăna şi s'o facem postav, nimic mai lesne, şi eată că astăzi, zece milioane care se duceau in Anglia, in Germania şi in Franţia pe această materie, remăn in ţară. Aşa o să fie şi cu fabrica de hărtie. De ce mĕ rog, să aruncăm in gunoiu sdrenţele, răduiturile de lemn, foile de porumb şi coaja de copaci, şi să nu le stringem, să nu le topim in apă şi să nu le facem hărtie de scris, de tutun, de masline.... Şi o să vezi că şi de-acolo are să ne remăe căteva milioane pe an. Ei bine! ceea ce am făcut pentru zahar, pentru postav şi pentru hărtie, ai s'o facem şi pentru celelalte obiecte care ne vin din străinătate, să le fabricăm noi, la noi, şi pentru noi, ca să nu mai lăsăm să tot easă bani din ţară; să-i păstrăm la buzunarul nostru, să nu ne vie tot fel de fel de mărfuri de pe la Viena, de la Paris şi de la Londra. Sau dacă nu le putem oprì de-a intra de vreme ce avem tratate, cel puţin să le supunem la nişte dări vamale, de-acele cum erau odinioară in Europa, ca să nu mai poată ţinè piept la tĕrg cu ale noastre. Nu zic să le proibim, dar să indoim şi să intreim tarifele, incai să se folosească tesaurul, că acum nu mai suntem parte integrantă din imperiul ottoman, ca să ne mai impue turcul tarifele lui; suntem o ţară independentă, un stat de sine stătător, un regat. Inţelegeţi bine domnilor, nu e aşa? Că urmănd sistemul meu; pe de-o parte ar intra in ţară pe grău, sacară, orz şi rapiţa ce trimitem in străinătate, ca la douĕ, trei sute milioane de franci pe an, pe cănd pe de altă parte n'ar mai eşì acele doue sute cincizeci de milioane care se duc pe tot felul de secături ce ne trimite Europa. Vĕ puteţi inchipuì ce ar devenì Romănia in zece sau cincisprezece ani, cănd s'ar grămădì căte trei sute de milioane pe an; ar ajunge să aibă in pungă şase, şapte miliarde; ş'atunci să poftească puterile să vie să stea la vorbă cu noi dacă le-ar da măna. Cum găndiţi că s'a imbogăţit Englitera şi Franţia, dar apoi America de nu mai au unde-şi pune banii. După consideraţiunile ce avuiu onoarea a vĕ espune in căteva cuvinte, Industrie va să zică fabrici, manufactură maşini ca la Chitila, ca la Sascut, ca la Neamţ.

Intre rachiu şi fleică, tĕnĕrul ziarist, a inşirat o mulţime de vorbe cu o limbuţie de cinci sute de cuvinte pe minut, fără să uite nici pe Ludovic XIV cu Napoleon I şi III, nici pe Colbert şi pe Turgot cu Fouchè, nici porcelanele de Sevra cu Gobele nurile, desvoltănd cu o inlesnire rară şi pe nerĕsuflate cugetările cele mai intime ale lui Bismarc, Gladstone, Andrassy şi Gambeta şi a terminnat zicĕnd:

— Am tratat această chestiune, foarte pe larg, in părţile sale teoretice şi practice in ziarul meu *Inţelepciunea Popoarelor.*

Şi intorcĕndu-se cătră mine imi zice:

— Poate că n'ai citit, domnule, articulii mei din „Inţelepciunea popoarelor", te sfătuesc să-i studiezi, cu băgare de samă, că vei găsì acolo soluţiunea tuturor chestiunilor Economico-Socialistice care preocupă lumea, de la Lacul-Sărat până in fundul Irlandei şi in vĕrful Uralilor.

Remăsesem uimit de-atăta limbuţie. Cum poate vorbì cineva oare intregi, fără idei şi fără raţiune inşirănd numai la vorbe! Cum un om fără invĕţătură şi fără experienţă, işi poate permite a tracta chestiunile cele mai

vitale ale unui popor! Şi cum bărbaţi maturi care se zic oameni de stat, părinţi ai poporului, foşti ministri, pun in mânile unor băeţi o armă aşa de puternică şi de periculoasă, precum este un ziar, prin care poate propaga eroarea şi strecura prejudeţe in spiritele a mii de inocenţi cititori, care aşteaptă in toate dimineţele de la organul partidului, să le spue ce trebue să cugete şi să facă in chestiunile zilei. Şi aceasta intr'o ţară unde nu este permis nimĕrui să prescrie măcar un grăunte de chinină, fără de a se espune a vedè puşcăria, dacă n'o fi studiat ştiinţa boalelor şi arta de-a le vindeca, intr'o ţară unde legea nu permite omului celui mai invĕţat să zică măcar două cuvinte dinaintea unui judecător in susţinerea dreptăţilor unui amic, dacă n'a fi petrecut cel puţin zece ani in colegiu, in gimnasiu şi in liceu, şi alţi patru cinci ani intr'o facultate de drept, unde să fi dobândit titlul de doctor sau cel puţin de licenţiat in drept. Numai ziaristului să-i fie permis să tracteze păsurile şi suferinţele sociale, fără de a fi in stare să le cunoască măcar, şi fără de-a avè cea mai mică idee despre mijloacele de-a le uşura. Acestuia să-i fie permis a scri verzi şi uscate, a propaga eroarea şi a scurge venin in mii de suflete oneste, invăluind minciuna in injurii şi calomnii, să-i fie permis să pue impunit pana sa la discreţiunea şi la serviciul când a unuia, când a altuia; a lăuda astăzi onorabilitatea şi patriotismul omului pe care l'a tratat eri de prevaricator, de concusionar şi de trădător, a batjocorì pe bani, in coloanele ziarului sĕu.

Este destul astăzi ca un tĕnĕr să aibă fiere la inimă şi niţică limbuţie de condeiu, ca să fie căutat pe plată bună la ziarele de partid, cu deplină libertate de a injura şi a calomnia. Când cavalerul condeiului este vre-un străin apelpisit sau vre-un ovreiu franţuzit, plata şi rĕsplata-i este indoită.

Dacă batjocoritul şi calomniatul ar indrăznì să reclame incontra nedreptelor atacuri şi acuzări ce i se aduc, atunci să se aştepte a auzì indoindu-se injurăturile, şi dacă a avut norocul să aibă a face cu un folicular ceva mai blajin, i se respunde prostindu-l cu fel de fel de invĕrtituri de condeiu, zicĕndu-i-se că n'a ştiut să citească, că nu inţelege cele scrise pintre rânduri, şi că ziarului nici prin gând nu i-a trecut a pune la indoeală probitatea şi onorabilitatea reclamantului. O asemenea reparaţie trebue să fie considerată ca un act de mare condescenndenţă, căci nimic n'ar putè să silească pe autorul injurăturilor de-ai acorda măcar atâta! Şi ce i s'ar putè face? Să-l tragă la judecată dinaintea juriului, dar acolo poate fi sigur că ar intâlnì zece avocaţi, care mai de care gata şi voioşi a-i trage fiecare câte-o gură şi mai şi, decât injurăturile incontra cărora ar reclama, aceste toate in numele şi in onoarea libertăţii de conştiinţă şi a liberei cugetări, fericit dacă părinţii repausaţi ai reclamantului nu ar sughiţa in mormintele lor. Nimeni şi nimic nu este cruţat, raportându-se cineva la Presa noastră, nici un om din cei eşiţi din rânduri nu merită mai puţin decât ocna după unele ziare, şi mai puţin decât apoteosa după altele; titlul de critic, nu este decât o mască, sub care se adăposteşte invidia şi gheşeftul. Se pune preţ pe laude şi pe injurături, ţi se spune curat, in ochi, că dacă nu plăteşti pentru a fi lăudat, ai să fii injurat până vei fi dărâmat.

Cu toate aceste zicem că legile ne garan-

tează viaţa, onoarea şi averea; dar ce garanţie a vieţii ar fi aceea, când asasinii s'ar primbla ziua in amiaza mare pe strade, cu cuţitele scoase la trecĕtori, şi ce garanţie a averii ar fi aceea, când vagabonzii ar putè incasa liber şi impunit chiriile şi arenzile caselor şi moşiilor proprietarilor!

Ştiu că nu e lesne a scrie cu mez despre oameni şi despre lucruri, ştiu că pentru aceasta trebue studiu lung şi cugetare sănătoasă, ştiu că e lesne de a scrie cum scriu şi că este anevoe a se pune in stare de a putè scrie cum trebue.

Să nu se crează din câte am zis, că aş cere să se aducă vre-o restricţiune cât de mică sau vre-o piedică libertăţii cugetării, dar cred că ar fi de dorit ca presa să găsească ea insaş corectivul şi incetarea scandalului la care asistăm. Aceasta nu prin legi de presă sau prin verdicte ale curţilor cu juraţi, dar chiar in libertatea de care se bucură şi de care trebue să se bucure.

O instituţiune ca şi un individ, işi compromite posiţiunea şi consideraţiunea şi-şi pierde acţiunea morală, dacă nu se respectă pe sine. Ce acţiune şi ce putere ar avè magistratura, baroul, armata; dacă persoanele care le compun, nu ar inspira stimă şi respect şi dacă intre dênsele nu ar exista consideraţiunea aceea ce oamenii onorabili işi datoresc unii altora, şi dăcă nu ar fi geloşi, unul pentru altul de reputaţiunea lor.

Intre ziarişti, ori care ar fi opiniunile şi credinţele individuale, ar trebuì să existe un spirit de corp, o solidaritate de credinţe şi de idei, in ceea ce priveşte onorabilitatea şi buna credinţă, să fie o corporaţiune de oameni respectabili şi respectaţi; căci altfel, mĕ intreb, unde are să ajungă Presa română, acest paladium al garanţiilor şi al instituţiunilor liberale, dacă deservenţii ei ar persista pe calea pe care au apucat. Unde are s'o conducă nişte servitori care se plătesc, nu după ştiinţa şi seriositatea investigaţiunilor şi a cugetărilor, ci după intensitatea invectivelor şi calomniilor ce sunt capabili să asvêrle asupra acelor care nu impărtăşesc opiniunile şi patimile patronilor lor şi când se plătesc cum se plătea odinioară pumnalul bravilor.

Presa ziaristică, dacă nu va depărta de la dênsa asemenea servitori, va fi redusă a nu mai fi decât instrumentul paraponisiţilor şi refugiul şicarilor condeiului, şi impreună cu prestigiul va pierde acţiunea ce trebue să esercite asupra moralităţii, va inceta de a mai fi apărătorul libertăţilor publice şi a intereselor ţĕrii.

Remediul rĕului nu-l poate găsì decât in controlul mutual. Este ştiut că opiniunea semenilor, are mult mai mare acţiune asupra fiecărui membru, decât asprimea legilor.

Ziaristica noastră, preocupată mai mult cu politica militantă, in care mai totdeauna personalităţile joacă rolul cel d'intâi, a avut şi timp puţin şi spaţiu restrins pentru studiul chestiunilor sociale care interesează şi leagă viitorul ţĕrii. Asemenea chestiuni au fost tratate mai totdeauna cu uşurinţă şi mai mult in treacăt. Dacă multe din problemele in faţa cărora ne-am găsit, s'au resolvat intr'un mod pripit şi nu totdeauna bine nimerit, causa a fost că ele n'au fost bine studiate; toate luminile ţĕrii n'au fost chiemate şi consultate din vreme şi la indelete; de cele mai multe ori chiar corpurile legiuitoare au fost surprinse când mesajul, capului statului, a venit să le ceară

o soluţiune unei chestiuni importante. Presa străină de multe ori a fost mai din vreme informată decăt ziaristica locală, despre cele ce erau să se propună, şi despre intenţiunile guvernului nostru; aceasta a făcut că Presa guvernamentală, in zelul şi devotamentul sĕu, nu găsea alta de făcut decăt de-a intona laude inţelepciunii şi prevederii oamenilor de la putere; ear presa oposiţiunii, care caută in ori ce vot un mijloc de a resturna ministerul, să strige la inepţie, la incapacitate şi la trădare, incăt publicul n'a putut participa la resolvarea chestiunilor celor mari, decăt numai cu inima şi cu patriotismul fără de-a face şi partea raţiunii.

Dar aud pe cititor cărtind şi observăndu-mi că la inceput par'că promisesem să-i vorbesc de cu totul alte lucruri.

Aşa este! dar ce să fac dacă aşa este natura chestiunilor economice şi sociale; ele se leagă şi se incălcesc, aşa incăt nici una nu este străină alteia, intr'un mod absolut.

Să revenim dar la obiectul cu care am inceput!

Infocatul tĕnĕr vĕzĕndu-mĕ uimit in admirarea mea, mĕ apostrofează zicĕndu-mi:

— Vĕd că taci domnule, nu zici nimic, par'că n'ai aproba ideile mele. Eu sunt gata a le discuta şi a te convinge.

„Mărturisesc domnule că eu nu impărtăşesc cu totul, felul d-voastră de-a vedè lucrurile.

— Va să zică nu eşti patriot, nu-ţi iubeşti ţara, nu ai voì s'o vezi fericită!

„Sunt român şi ca ori ce român doresc şi eu s'o vĕd prosperă şi glorioasă, dar nu cred că sistemul ce precaunisaţi să fie drumul cel mai nimerit ca s'o ducă acolo unde dorim cu toţii; ideile d-voastre nu sunt ale ştiinţii moderne, departe de a fi economice, ele sunt anti-economice şi chiar anti-sociale. Sunt contrarii principiilor adoptate de mai toţi invĕţaţii care sau ocupat cu ştiinţa bogăţiei.

— Atăt mai rĕu pentru dĕnşii, eu ĕi plăng!

Cu aceste cuvinte, tĕnĕrul ziarist, se ridică răpede de la masă şi-şi ia pălăria zicĕnd:

„Opt oare trecute! mĕ aşteaptă la Consiliu!"

(Va urma)

I. Gh.

DON CARLOS

infant de Spania

tragedie de Schiller, tradusă de Iacob Negruzzi.

Actul V.

SCENA I.

(O sală din palatul regelui. Ea este despărţită prin ostreţe de fer de un mare vestibul prin care sentinele merg inccace ş'incolo).

Carlos. Marchizul de Posa.

(Carlos şede la o masă, cu capul răzemat pe braţ, ca şi cum ar dormì. In fundul salei mai mulţi ofiţeri sunt inchişi cu dĕnsul. Marchizul intră fără a fi băgat in samă de Carlos, şi zice incet căte-va cuvinte ofiţerilor care se retrag indată. Se apropie de Carlos şi-l priveşte un moment in tăcere şi cu tristeţă.—Insfirşit face o mişcare ce deşteaptă pe Carlos din ameţeala sa. Carlos se scoală, vede pe Marchiz şi tresare spăriet. Se uită la dĕnsul căt-va timp cu aer pierdut, apoi trece măna peste frunte, ca şi cănd ar voì să-şi aducă aminte de ceva.)

Marchizul.

Eu sunt, Carlos.

Carlos (intinzĕndu-i măna).

Vii ăncă la mine, să mĕ vezi?
Aceasta-ţi şede bine.

Marchizul.

Găndeam că poate să ai
Nevoe de-un prieten.

Carlos.

Aşa? In adevĕr?
Tu ai găndit aceasta? Mĕ bucur foarte mult.
Oh! am ştiut prea bine că ăncă mĕ iubeşti.

Marchizul.

Dar am şi meritat să ai astă părere.

Carlos.

Nu e aşa? O dar, noi ne'nţelegem ăncă.
Aşa imi place. Astă cruţare, bunătate
Şed bine unor inimi atăt de nobile
Cum e a ta ş'a mea. Să ne inchipuim
Că din dorinţele ce-aş fi avut, e una
Nedreaptă. Pentru asta trebuea să-mi refusezi
Şi tot ce este drept? Prea aspră poate fi
Virtutea, dar nu crudă şi nici neomenoasă.
Tu vei fi suferit prea mult. O dar, sunt sigur.
Ştiu căt te-a fi durut inima ta cea bună
Cănd pentru sacrificiu iţi pregăteai victima.

Marchizul.

Carlos, ce vreai să spui?

Carlos.

Acum vei implinì
Tu singur ceea ce eu trebuea să fac,
Dar nu am fost in stare. Vei da Spaniolilor
Acele vremi de aur pe care de la mine
Zadarnic le sperau. Deacum... eu sunt pierdut,
Pierdut pentru vecie! Tu ai simţit aceasta.
O! dragostea această grozavă, a stricat
Prea timpuria floare a geniului meu!
Pentru măreţele speranţe ce-ai avut
Murisem. Providenţa sau poate intămplarea
Te-au apropiat de rege. Discoperind secretu-mi
Puneai pe dĕnsul măna. Puteai bunul sĕu geniu
Să fii deacum... De nu e scăpare pentru mine,
E poate pentru Spania. Aici ah! nu-i nimic
De condemnat decăt nebuna mea orbire
De-a nu fi băgat samă păn' astăzi că tu eşti
Atăta de măreţ pe căt de iubitor!

Marchizul.

Nu, eu nu prevĕzusem aceasta, nu găndeam
Că generositatea unui prieten poate
Fi mai ingenioasă decăt a mea prudenţă.
Intreaga mea zidire se năruește, căci
Uitam inima ta,

Carlos.

O, dacă ţi-ar fi fost
Posibil, cel puţin, pe dĕnsa s'o fereşti
De-această soartă crudă, in veci ţi-aş fi păstrat
Nespusă mulţămire. Au nu puteam să sufĕr
Eu singur? Trebuea să fie şi ea jertfă?
Dar să nu mai vorbim! Nu voiu să-ţi fac mustrări
Ce-ţi pasă de regină? Iubeşti *tu* pe regină?
Virtutea ta cea aspră ce are să s'ocupe
Cu micele 'ngrijiri ale iubirii mele?
Mĕ iart' am fost nedrept!

Marchizul.

Acuma eşti nedrept.
Dar nu fiindcă-mi faci mustrările aceste.
Dac'aş merita una; le-aş merita pe toate.
Şi eu atunci n'aş sta astfel 'naintea ta.
(scoţĕnd portofoliul)
Eată vre-o căte-va scrisori ce mi-ai fot dat
Ca să-ţi păstrez. Ia-le!

Carlos (privind cu mirare cănd scrisorile, cănd pe marchiz).

Cum?

Marchizul.

Ţi le 'napoiez,
Fiindcă 'n măna ta mai sigure vor fi
Acum decăt la mine.

Carlos.

Ce-i asta? Regele
Nu le-a cetit şi nici macar nu le-a vĕzut?

Marchizul.

Scrisorile *aceste?*

Carlos.

Tu nu i-ai arĕtat
Pe toate?

Marchizul.

Cine-ţi zice că i-aş fi arĕtat
Vre una?

Carlos.
Contele de Lerma.

Marchizul.
El ţi-a spus?
Acum inţeleg totul. Dar, tot! Cine putea
Aceasta s'o prevadă? Aşa dar, Lerma?... Nu,
Acest bărbat in veci nu a ştiut să mintă.
Celelalte scrisori sunt in măna regelui.

Carlos (il priveşte multă vreme cu o uimire adăncă).
Atunci pentru ce mĕ aflu 'n acest loc?

Marchizul.
Spre o mai bună pază cănd ţi-ar mai venì găndul
Ca să-ţi incredinţezi din nou secretul tĕu
Princesei Eboli.

Carlos.
Ah! Insfirşit acum
Pricep!.. Acum se face lumină!..

Marchizul (mergĕnd spre uşă).
Cine vine?

SCENA II.

Ducele de Alba. Cei dinainte.

Alba.
(se apropie cu respect de prinţ, intorcĕnd spetele marchizului in toată scena).
Prinţ, sunteţi liber. Eu am fost trimis de rege
Să vĕ vestesc.
(Carlos priveşte cu mirare la marchiz. Toţi tac).
Mĕ simt ferice de a fi
Intăiul care vine...

Carlos (se uită la amĕndoi cu mare mirare. După o pausă cătră duce).
Vĕd că m'au arestat
Ş'apoi mĕ lasă liber, fără să mi se spuie
Macar din care causă?

Alba.
Prinţ, a fost o greşală,
La care, pe căt ştiu, a indemnat pe rege
Vre un inşĕlător.

Carlos.
Dar mĕ găsesc aice
In urma unui ordin regal?

Alba.
Dintr'o eroare
A Maiestăţii Sale.

Carlos.
Eu sunt, in adevĕr
De-aceasta prea măhnit, dar dacă-i o eroare
A regelui, el trebui să vie in persoană,
Greşala s'o indrepte.
(Caută să cetească in ochii marchizului şi arată ducelui inaltă măndrie).
Se zice că eu sunt
Al lui Don Filip fiu. Sunt aţintiţi spre mine
Ai curiosităţii ş'ai calomniei ochi.
Nu voiu să creadă lumea că eu aş datorì
Regalei indurări, aceea ce monarcul
Din datorie numai va face; de altminteri
Sunt gata să mĕ duc 'naintea judecăţii
Cortejilor — nu ieu din măna voastră spada-mi!

Alba.
Nu este indoeală că Maiestatea Sa
Va 'ndeplinì voios o cerere-aşa dreaptă.
Dacă-mi ingăduiţi să vĕ 'ntovărăşesc
La dĕnsul

Carlos.
Stau aice păn ce monarcul sau
Madridul mĕ va scoate din astă inchisoare.
Acest rĕspuns ĕi duceţi!
(Alba se depărtează. El se mai vede ăncă un moment in curte dănd ordine).

SCENA III.
Carlos. Marchizul de Posa.

Carlos (după ce a eşit ducele cu mirare cătră marchiz).
Ce-i asta? Tălmăceşte-mi. Credeam că eşti ministru?

Marchizul.
Cum vezi, am fost ministru
(apropiindu-se de dĕnsul cu mare mişcare)
O Carol! S'a produs
Efectul aşteptat. Am isbutit. Mărire
Celui Atotputernic care ne-a dat isbănda!

Carlos.
Isbănda? Ce isbăndă? Eu nu te inţeleg.

Marchizul (luăndu-l de mănă).
Tu ai scăpat, Carlos, eşti liber... eu (se opreşte)

Carlos.

Ei bine?

Marchizul.

Eu... Pentru'ntâia oară am dreptul să te string
Duios la pieptul meu; căci astăzi acest drept
L'am căştigat cu tot, cu tot ce am mai scump.
O Carol, căt de dulce şi mare-i acest cias!
Sunt mulţămit de mine.

Carlos.

Ce subită schimbare
Se vede 'n faţa ta. Eu nu te-am mai vĕzut
Aşa. Mai cu măndrie se 'nalţă pieptul tĕu,
Şi mai strălucitoare e azi a ta privire

Marchizul.

Noi trebui ziua bună să ne luăm, Carlos.
Nu te inspăimĕnta. O, fii bărbat! Ori ce
Vei auzì, promite-mi, că nu-mi vei amărì
Această dispărţire prin o nemărginită
Durere, ce nu-i demnă de sufletele mari.
Carlos, ai să mĕ pierzi pentru ani mulţi; nebunii
Zic: pentru vecinicie.

(Carlos işi retrage măna, priveşte drept la dĕnsul şi nu respunde)

Fă piept! Eu am avut
Incredere in tine şi nu am evitat
Cu tine de-a petrece această oară crudă
Pe care oamenii, cu groază o numesc
Oara cea de pe urmă. Ba, să-ţi mărturisesc?
M'am bucurat găndind la dĕnsa. Să şedem,
Simţesc că 's obosit.

(Se apropie de Carlos care tot fără mişcare, se lasă a fi atras de dĕnsul maşinal).

Ce ai? Tu nu respunzi?—
Am să fiu scurt. O zi după 'ntălnirea noastră
Din urmă 'n monăstire, am fost chiemat de rege.
Urmarea tu o ştii, o ştie tot Madridul.
Dar una nu o ştii că taina ta-i fusese
Tradată; că scrisori găsite in caseta
Reginei te-acusau, că eu aflasem asta
Din insăşi a sa gură şi confidentul lui
Astfel eu devenisem.

(Se opreşte, aşteptănd respunsul lui Carlos, dar acesta urmează a tăcè).

Dar numai limba mea
Calcă a mea credinţă. Eu insumi am condus
Complotul pregătit pentru peirea ta...
In faţa faptelor ce'n contra ta vorbeau
Mai mult nu era vreme ca să te mai justific.
Tot ce puteam să fac a fost să mĕ asigur
De resbunarea lui şi astfel m'am făcut
Duşmanul tĕu, să pot mai bine să te apăr.
Tu nu m'asculţi?

Carlos.

Ascult. Urmează!

Marchizul.

Păn atunce
N'aveam nici o greşală. Dar in curĕnd am fost
Tradat de strălucirea cea nouă a acestei
Favori neobicinuite. Şi faima deindată
—Precum o presimţisem—străbate pănla tine.
Eu insă, inşĕlat de-o falsă gingăşie,
Orbit de-o vinovată trufie, am voit
Să isprăvesc eu singur, făr ajutorul tĕu
Astă sumeaţă faptă şi amiciei tale
Atunce am ascuns primejdioasa-mi taină.
Ce imprudenţă! Mare a fost a mea greşală!
Ştiu bine: Siguranţa-mi era o nebunie!
Mĕ iart', o 'ntemeiam pe amicia ta
Eternă, neschimbată!

(Se opreşte. Carlos trece din nemişcarea sa intr'o vie agitaţie).

Se 'ntămplă tocmai lucrul
De care mĕ temusem. Să tremuri de primejdii
Scornite... vezi regina scaldată 'n al ei sănge;
Un sgomot se lăţeşte in curtea spăimĕntată —
Grăbirea cea fatală a contelui de Lerma —
Neinţeleasa mea tăcere—toate dau
Navala impreună in sufletu-ţi uimit:
Tu şovăeşti; mĕ crezi pierdut... Prea nobil insă
Fiind, spre-a nu te 'ncrede in probitatea mea,
Impodobeşti trădarea cu nume de mărire.
Admiţi c'aş putè fi necredincios, din causă
Că necredinţa mea ar merita onoare.
Atunce părăsit de unicu-ţi amic,
Te-arunci in braţele princesei Eboli.—
Nenorocitule!—in braţe de diavol!
Căci ea te-a fost tradat (Carlos se scoală).

Te vĕd fugĕnd la dĕnsa.
O presimţire neagră prin inima mea trece.
Alerg! E prea tărziu! Tu eşti l'a ei picioare
Mărturisirea-ţi sboară pe buze—nu mai este
Scăpare pentru tine!

Carlos.

Nu, nu, era mişcată!

Te 'nşeli. Era de sigur mişcată.

Marchizul.

Atunci noapte
Se face 'n mintea mea. Nimic... nici o scăpare
Şi nici un ajutor, nimic... in tot cuprinsul
Naturei... Desperarea in Furie, in fiară
Më schimba, eu ridic spre sinu-i femeesc
Pumnarul... Dar deodată străbate'n al meu suflet
O rază de lumină. „De-aş inşela pe rege",
De-ş isbutì s'arët că eu sunt vinovatul!
Probabil fie-aceasta, sau nu. Deajuns ëi este
Căci Filip totdeauna probabil crede rëul.
Să 'ncerc aceasta! Poate un trăsnet ce-l loveşte
Atăt de neaşteptat va turbura tiranul,
Şi — ce voesc eu alta? — păn şi-a lua de samă,
Carlos căştigă vremea să fugă in Brabant.

Carlos.

Şi tu ai fi făcut aceasta?

Marchizul.

Scriu atunce
Lui Guilelm de Orania că de regina eu
Aş fi inamorat, că din pricina unui
Prepus ce te apasă pe tine cu nedreptul
Am isbutit să scap de-ai regelui priviri,
Că regele mi-a dat mijloace să m'apropiiu
Ori cănd voiu de regină. Adaug că mi-e frică
De-a nu fi dat pe faţă; că tu, inştiinţat
De-această pasiune, ai alergat să spui
Princesei Eboli să meargă la regină
S'o inştiinţeze; că eu te-am arestat
Acolo şi vĕzĕnd că totul e pierdut
Mi-am pus in gănd in Flandra să fug... Scrisoarea asta

Carlos (curmăndu-l spăriet).

Doar n'ai incredinţat-o la poştă. Ştii că toate
Scrisorile trimese in Flandra şi Brabant...

Marchizul.

Se dau Monarcului in mănă. Cum se vede
Taxis s'a şi 'mplinit a sa indatorire.

Carlos.

O, Doamne! Sunt pierdut!

Marchizul.

Tu? De ce tu?

Carlos.

Vai ţie!
Şi tu eşti prăpădit cu mine impreună!
Această 'nşelăciune cumplită tatăl-meu
In veci nu ţi-a ierta-o! Nu, niciodinioară!

Marchizul.

Această 'nşelăciune! Tu eşti distras. Găndeşte!
Cine-i va spune lui c'a fost inşelăciune?

Carlos (uităndu-se ţintă la dĕnsul).

Intrebi, cine-i va spune? Eu insumi
(vra să easă)

Marchizul.

Aiurezi
Remăi

Carlos.

Nu mĕ ţinè! Nu! Pentru Dumnezeu!
In vreme ce mĕ 'ntărziiu aicea, el tocmeşte
Pe ucigaşi

Marchizul.

Cu-atăt mai preţios e timpul.
O! multe avem ăncă a ne mai spune

Carlos.

Ce!
Păn nu va poruncì...
(Ear vra să fugă, marchizul ĕl ia de braţ şi se uită la dĕnsul cu gravitate).

Marchizul.

Carlos, ascultă, fost-am
Şi eu aşa grăbit, aşa conştiincios
In anii de copii, atunci cănd pentru mine
A curs săngele tĕu?

Carlos (remăne mişcat şi uimit inaintea lui).

Cerească providenţă!

Marchizul.

O! Scapă pentru Flandra. Chemarea ta e domnia.
A mea a fost să-mi dau viaţa pentru tine.

Carlos (inaintează spre dĕnsul cu cea mai adăncă mişcare şi-l ia de mănă).

O, nu! Nu va putea să nu se 'nduioşeze
De-aşa mărinimie. Am să te duc la dĕnsul!
Să mergem mănă'n mănă la dĕnsul. Am să-i zic:
Părinte. Astă faptă amicul a făcut-o
Pentru al sĕu amic. Şi el va fi mişcat.
Mĕ crede, tatăl-meu nu-i fără omenie.
Dar, el va fi mişcat, el o să verse lacrimi

Fierbinţi ş'o să ne ierte, pe tine şi pe mine
(Se trage o armă de foc prin ostreţe, Carlos tresare)
Spre cine se indreaptă aceasta?

Marchizul.

Mi se pare
Spre mine (cade jos).

Carlos (cade cu un ţipet de durere lăngă dênsul la pămênt).
O! Cerească milostivire!

Marchizul.

Este
Grăbit... monarcul... Eu speram... mai multă vreme...
Găndeşte la scăpare, auzi tu?... la scăpare...
Regina-i prevestită de toate... nu mai pot...
(Carlos remăne fără mişcare lăngă cadavrul marchizului. După cătă-va vreme intră regele intovărăşit de mai mulţi granzi şi dă inapoi lovit de-acest aspect. Pausă generală şi adăncă. Granzii se aşază in cerc impre;urul regelui şi a prinţului şi privesc schimbănd cănd la rege cănd la Carlos. Acesta nu dă semne de viaţă. Regele ĕl priveşie mut şi gănditor.)

SCENA IV.

Regele. Carlos. Ducii de Alba, Feria şi Medina Sidonia. Prinţul de parma. Contele de Lerma. Domingo şi mai mulţi granzi.

Regele.

Infante, rugămintea ţi-a fost indeplinită.
Vin insumi să-ţi vestesc cu toţi cei mari ai ţerei
Că eşti in libertate.
(Carlos ridică ochii şi priveşte in jurul sĕu ca şi cănd s'ar deştepta dintr'un vis. Ochii sĕi se aţintesc cănd asupra regelui cănd asupra mortului. El nu respunde).
Primeşte spada ta
Aice s'a lucrat cu prea multă pripire.
(S'apropie de dĕnsul, ĕi intinde măna şi-i ajută să se ridice).
Nu-i fiul meu la locul ce i se cade. Vino
La tatăl tĕu in braţe!

Carlos

(se lasă fără cunoştinţă a fi ridicat in braţele regelui, dar deşteptăndu-se deodată, se opreşte şi-şi aţinteşte ochii asupra lui).
Tu miroşi a omor! Eu nu te 'mbrăţoşez!
(Ĕl respinge. Granzii sunt mişcaţi).
Nu, nu vĕ spăimĕntaţi! Ce lucru monstruos
Făcut-am? Am atins pe Unsul Domnului?
Nu vĕ 'ngrijiţi; nu 'ndrept asupra-i măna mea!
Voi nu vedeţi stigmatul ce este pe-a lui frunte
Chiar Domnul l'a'nsemnat!

Regele (intorcĕndu-se răpede să easă).
Urmaţi pe-al vostru rege.

Carlos.

Sir, unde mergi? Nu ai să eşi din acest loc!
(Ĕl ţine cu putere. O mănă intălneşte spada pe care regele au adus-o. O ia şi o scoate din teacă)

Regele.

Indrepţi sabia ta spre mine?

Toţi Granzii (scoţĕnd săbiile).
Regicidiu!

Carlos.

Puneţi armele'n teacă. Ce vreţi? Găndiţi voi oare
Că aş fi in deliriu? Nu, nu sunt in deliriu!
De-aş fi, rĕu aţi făcut că mi-aţi adus aminte
Că de-această spadă atĕrnă viaţa lui.
Vĕ rog, staţi mai departe: naturi cum e a mea
Cer să fie cruţate. Staţi mai de-oparte.—Treaba
Ce am cu acest rege nimic nu are-a face
Cu jurămĕntul vostru pe care ca vasali
I l'aţi făcut.—Vedeţi? Cum degetele sale
De sănge sunt umplute? Priviţi-l bine 'n faţă
Şi vĕ uitaţi ş'aicea. Aceasta a făcut-o
El, omul mult ghibaciu!

Regele.

(cătră granzii care, ingrijiţi, se grămădesc imprejurul sĕu).
Retrageţi-vĕ toţi!
De ce vĕ 'nfioraţi; nu suntem noi, părinte
Şi fiu? Voesc să vĕd păn la ce faptă neagră
Natura-l va....

Carlos.

Natura? Eu nu o mai cunosc!
Omorul e acuma parola. Sunt sdrobite
A omenirii lanţuri. Tu singur le-ai sfărmat
In sfaturile tale. Eu să respect aceea
Ce tu ai profanat? Priviţi, priviţi aice!
O, nu s'a comis ăncă pe lume pănă astăzi
Nici un omor! Nu este un Dumnezeu? Pot regii
Aşa să-şi bată joc in universul lui?
Intreb: nu-i Dumnezeu? De cănd sunt mume'n lume
Ce nasc copii,—un om, un singur a murit
In chip aşa nedrept! Ştii tu ce ai făcut?
Ştii tu? O! El nu ştie că a răpit din lume
O viaţă mult mai mare, mai nobilă, mai scumpă
Decăt este el insuş cu 'ntreg seculul sĕu.

Regele.

Dacă m'am prea grăbit ţi se cuvine oare
Să cei tu, *pentru* care eu fapta am făcut-o
Să dau samă de dënsa?

Carlos.

Cum? Este cu putinţă!
Voi ăncă n'aţi găcit in ce raport a stat
Cu mine acest mort? Spuneţi-i, ajutaţi
Adăncii lui pĕtrunderi enigma s'o dislege.
Mi-a fost prieten mortul. Şi vreţi să ştiţi şi causa
Din care a murit? S'au aruncat in moarte
Pentru al sĕu prieten!

Regele.

O! Presimţirea mea

Carlos.

O, umbră! cer iertare de-ţi profanez secretul
Naintea unor fiinţe de feliul sĕu. Vreu insă
Ca El, — ce se credea cunoscĕtor de oameni
Să geamă de ruşine, că mintea unui tĕnĕr
A inşĕlat bĕtrăna inţelepciune-a lui.
Dar Sir, noi am fost fraţi. Fraţi printr'un lanţ mai nobil
Decăt acel pe care natura-l făureşte.
Frumoasa lui viaţă a fost numai iubire.
Iiubire pentru mine a fost frumoasa-i moarte!
Era al meu, cănd tu sperai c'ai dobăndit
Inalta-i stimă, cănd uşoara-i eloquenţă,
Glumea cu mintea ta gigantică şi măndră.
Găndeai că-l stăpăneşti ş'ai fost unealta numai
A planurilor sale sublime. Dacă sunt
Prisonier, e fapta prevĕzĕtoarei sale
Prietenii. Cu scopul de-a mĕ scăpa pe mine
A scris acel răvaş contelui de Orania.
O Doamne! Asta fù intăia sa minciună!
Cu scop de-a mĕ scăpa, el s'aruncă in moarte
Şi o primì. Favoarea i-ai oferit-o *tu* —
El moare pentru *mine.* Vroeai ca să-i impui
Iubire, amicie. I-ai dat sceptrul ce-a fost
O jucărie 'n măna-i. El de la sine-l svĕrle
Şi moare pentru mine!

(Regele stă nemişcat, cu ochii plecaţi la pămĕnt. Toţi granzii se uită la dĕnsul cu fiori şi ingrijire).

Cum? Este cu putinţă
De-a crede o minciună atăt de grosolană
O, ce puţină stimă trebuea să fi avut
De tine ca să 'ntindă o cursă-atăt de simplă.
Ai indrăznit să cauţi prietenia lui
Şi nu ai fost in stare să te impotriveşti
La o ispit' aşa de mică. O, aceasta
Nu a fost pentru tine! El n'a fost omul tĕu!
El a ştiut-o bine atunci cănd te-a respins
Cu sceptre şi coroane. In măna-ţi de metal
Trebuea să se sfărăme o lir' aşa gingaşă.
Tot ce-ai putut să faci a fost a-l omorì!

Alba.

(care n'a pierdut pe rege din vedere un singur moment şi a observat cu o ingrijire visibilă toate mişcările feţei sale, se apropie cu sfială).

Curmaţi tăcerea asta de moarte; imprejur
Uitaţi-vĕ! Vorbiţi cu noi, Sir

Carlos.

Nu i-ai fost
Indiferent. Privea cu interes la tine
De multă vreme. Poate te-ar fi făcut ferice!
Atăta de bogată era inima lui,
Ca să te mulţămească chiar cu prisosul ei.
Din minte-ai o scăntee te-ar fi făcut un zeu.
Tu insuţi te-ai prădat. Ce-ai da să 'nlocueşti
Un suflet ca acesta?

(Tăcere adăncă. Mai mulţi granzi işi intorc faţa sau şi-o acopĕr cu mantalele lor).

O voi, care v'aţi strins
Aici in jurul nostru şi care staţi pĕtrunşi
De groază şi uimire. O, nu mĕ osindiţi
Că indrăznesc deşi sunt tĕnĕr, a vorbì
Astfel cu-al meu părinte şi cu-al meu rege. Eată
Priviţi-l; pentru mine el a murit! Sunt lacrimi
In ochii voştri? Curge in trupul vostru sănge
Şi nu clocotitoare aramă? O priviţi!
Aici la acest mort, şi nu mĕ osindiţi!
(Se adresează cătră rege cu mai multă moderaţie şi linişte).
Aştepţi poate sfirşitul ce va avè această
Istorie cumplită? — Primeşte a mea spadă!
Eşti ear regele meu. Socoţi poate că tremur
De resbunarea ta? Omoară-mĕ pe mine
Precum ai omorit pe-acest prea nobil suflet.
Eu ştiu că merit moartea. Dar ce-mi mai este viaţa?
Mĕ lepăd azi de toate ce m'aşteptau pe lume!
Pintre străini iţi cată un fiu pe viitor:
Aici zac ingropate a mele 'mpĕrăţii!

(El cade lăngă trupul lui Posa şi nu mai ia nici o parte la restul scenei. In depărtare se aude un murmur de glasuri

şi sgomotul unei mulţimi. Imprejurul regelui domneşte tăcere adăncă. Ochii sĕi se primblă in cerc asupra tuturora, dar nu intălneşte privirea nimărui.)

Regele.

Ei bine? Nu-mi respunde nimeni? Plecaţi in jos
Sunt ochii tutuora? Ascundeţi faţa voastră?
Sentenţa-mi e rostită. După tăcerea voastră
Eu inţeleg. Ai mei supuşi m'au judecat!

(Aceeaşi tăcere. Sgomotul se apropie şi se măreşte. Granzii incep a şopotì intre dĕnşii. Işi fac semne unii altora. Insfirşit contele de Lerma se adresează incet cătră ducele de Alba.)

Lerma.

Aceasta-i resculare!

Alba (incet).

Aşa mĕ tem

Lerma.

Aud
Viind.

SCENA V.

Un ofiţer din Gardă. Cei dinainte.

Ofiţerul (in grabă).

E resvrătire! Unde e regele?

(Străbate prin mulţime şi ajunge la rege).

Madridu 'ntreg in arme. Poporul şi soldaţii
In furie 'ncunjoară cu miile palatul.
Se respăndeşte vestea că Don Carlos ar fi
Inchis; că in pericul ar fi viaţa lui.
Ei vor să-l vadă viu, sau va fi tot Madridul
Al flacărilor pradă.

Toţi granzii (in mare mişcare).

Scăpaţi, scăpaţi pe rege!

Alba (cătră rege care stă liniştit şi nemişcat).

Fugiţi, Sir, e pericul. Nu ştim cine 'narmează
Mulţimea.

Regele (deşteptăndu-se din ameţeala sa ridică fruntea şi păşeşte cu maiestate in mijlocul lor.)

Tronul meu stă ăncă in picioare?
Sunt ăncă regele acestei ţeri?— Nu sunt,
Aceşti mişei plăng toţi mişcaţi de un copil.
Semnalul se aşteaptă ca să mĕ părăsească,
Rebelii mĕ tradează.

Alba.

Sir, ce inchipuire
Grozavă!

Regele.

Acolo! Puneţi-vĕ 'n genunchi!
Plecaţi-vĕ 'naintea acestui rege tĕnĕr
Ş'infloritor. Eu sunt un biet moşneag căzut.

Alba.

Spaniolilor, acolo ajuns-am!...

(Toţi se grămădesc imprejurul regelui şi ingenunchiază cu săbiile scoase. Carlos remăne singur lăngă cadavru părăsit de toţi).

Regele.

Imbrăcaţi-l
Cu mantia regală! Călcaţi-mĕ 'n picioare
Şi peste trupul meu pe dĕnsul ridicaţi-l!

(Cade leşinat in braţele lui Alba ş'a lui Lerma).

Lerma.

O Doamne! Ajutor!

Feria.

Ce groznică 'ntămplare!

Lerma.

A leşinat....

Alba (lasă pe rege in braţele lui Lerma şi lui Feria).

Puneţi-l in pat. Eu păn atunce
Fac pace in Madrid.

(Ese. Alţii scot pe rege afară intovărăşit de toţi granzii).

SCENA VI.

Carlos (remăne singur lăngă trupul lui Posa. După căteva momente apare *Ludovic Mercado*, se uită cu sfială imprejur şi stă cătăva vreme in tăcere in dărătul prinţului, care nu-l vede.)

Mercado.

De Maiestatea Sa regina sunt trimes...

(Carlos se uită intr'o parte şi nu respunde)

Eu mĕ numesc Mercado... al Maiestăţii Săle
Medic... eată aduc ş'un semn de 'ncredinţare.

(Arată un inel prinţului dar acesta urmează a tăcè).

Doreşte mult regina chiar azi să vĕ vorbească
Trebi foarte insemnate....

Carlos.

Nimica nu-mi mai este
Pe lume, insemnat.

Mercado.

E o insărcinare
Ce i-a lăsat marchizul de Posa

Carlos (ridicându-se iute).
Ce? Indată!
(vra să easă).

Mercado.

Acuma nu, Alteță. Trebuie să vie noaptea.
Intrările 's păzite și sentinelele
In numĕr indoit. Nu este cu putință
S'ajuungi in astă parte a Curților regale
Fără de-a fi vĕzut. S'ar pierde totul

Carlos.

Insă...

Mercado.

Mai e un singur mijloc de incercat. Regina
Și l'a inchipuit. Ea vi-l propune, insă
El este indrăzneț, ciudat, aventuros!

Carlos.

Ce mijloc?

Mercado.

Voi cunoașteți că după o legendă,
Ades in mież de noapte prin boltele adânci
A Curții, se arată umbra lui Carol Quint
In haine de călugăr. Poporul crede-această
Poveste; gardele ocupă totdeauna
Cu frică acest post. De sunteți hotărit
Să vĕ 'mbrăcați in hainele aceste, veți putè
Ușor și fără grijă să treceți pintre garde
Păn la apartamentul reginei ș'a-l deschide
Cu-această cheie. Chipul cel sfânt vĕ va păzì
De ori ce atac. Dar hotărirea prinț
Voi trebui s'o luați chiar in acest moment.
Imbrăcămintea, masca pe toate le 'ți găsì
In cabinetul vostru. Eu trebui să alerg
La Maiestatea Sa să-i dau respuns

Carlos.

Ce oară?

Mercado.

La miezul nopții

Carlos.

Du-te și spune-i să m'aștepte!
(Mercado ese).

Conv. Lit. an. XVI No. 5 c. 24.

SCENA VII.
Carlos. Contele de Lerma.

Lerma.

Fugiți! E furios
Monarcul contra voastră! S'a pus la cale-un plan
Incontra libertății, de nu cumva incontra
Vieții voastre chiar. Nu mĕ 'ntrebați mai mult.
M'am furișat aice să vĕ inștiințez,
Fugiți fără zăbavă!

Carlos.

Eu sunt in mânele
Inaltei providențe.

Lerma.

Precât mi-a dat regina
Să ințeleg, Voi trebui să părăsiți Madridul
Chiar azi, și in Bruxella să vĕ adăpostiți,
Nu 'ntărziați; rĕscoala vĕ inlesnește fuga,
Cu acest scop regina au ațițat-o. Astăzi
Nu vor mai cuteza să intrebuințeze
Incontra-vĕ puterea. Stau caii pregătiți
In monăstire, eată și arme dac'ați fi
Silit... (ĕi dă un pumnar și pistoale).

Carlos.

Vĕ mulțămesc, conte de Lerma.

Lerma.

Ceea
Ce azi vi s'a'ntâmplat m'a'nduioșat păn' in
Adâncul inimei. Nu-i alt amic pe lume
Care-ar iubì așa! Vĕ plăng toți patrioții.
Mai mult nu vĕ pot spune.

Carlos.

Acel ce doarme-aice
A zis, vorbind de voi, c'aveți un suflet nobil.

Lerma.

Prinț, ânc' odată: Mergeți cu bine! Vremi mai bune
Venì-vor, dar atunce eu nu am să mai fiu.
Primiți omajul meu deacum!
(pleacă un genunchi)

Carlos (induioșat, vrĕnd să-l oprească).
Nu astfel, conte
Nu astfel, sunt mișcat, n'aș vra să mi se moaie
Curajul ce-mi remâne...

Lerma (ĕi sărută măna cu simţire).
Al fiilor mei, rege!
Copiii mei putè-vor să moară pentru voi!
Eu nu pot. V'amintiţi de mine 'n fii mei.
Intoarceţi-vĕ 'n pace in Spania 'napoi.
Pe tronul lui Don Filip fiţi omenos, voi ştiţi
Ce este suferinţa. Nu faceţi vre-o 'ncercare
De luptă şi de sănge incontra tatălui!
Nimic unde e sănge. Filip al doile
Silì pe bunul vostru ca să se dee jos
De pe-al sĕu tron şi astăzi el Filip tremură,
De insuş fiul sĕu! Găndiţi la asta, prinţ.
Şi Domnul să v'ajute!

(Se depărtează răpede. Carlos vra să easă pe altă cale, dar se intoarce indată şi se pleacă inaintea cadavului marchizului pe care ĕl stringe ănc' odată in braţe. Apoi ese răpede).

SCENA VIII.

Un salon in apartamentul regelui.

Ducele de Alba şi *Ducele de Feria* intră in convorbire.

Alba.
Oraşu-i liniştit.
Cum aţi lăsat pe rege?

Feria.
In stare 'nfricoşată
Ori ce s'ar intămpla a zis că nu voeşte
Pe nimeni să primească. De cănd a fost trădat
De Posa, firea lui intreagă s'a schimbat,
Noi nu-l mai recunoaştem.

Alba.
Trebui să-l vĕd. Nu pot
Să-l cruţ de astă dată. O foarte insemnată
Discoperire care acuma s'a făcut....

Feria.
Ear o discoperire?

Alba.
Venise un călugăr pe-ascuns in locuinţa
Infantului să afle cu o curiositate
Suspectă, despre moartea marchizului. El insă
De gardă este prins şi intrebat indată.
A morţii groază stoarce din el mărturisirea
Că are-asupra lui hărtii foarte 'nsemnate
Pe care-i poruncise marchizul să le dee
In măna prinţului, de nu va mai venì
Păn' la apus de soare

Feria.
Ei bine?

Alba.
Din hărtii
Se vede că infantul azi după miezul nopţii
Trebuea să părăsească Madridul.

Feria.
Cum?

Alba.
Că in
Cadia e o corabie gătită de plecare,
Să-l ducă la Flessinga; că Ţĕrile de Jos
Pe dĕnsul ĕl aşteaptă ca să sdrobească lanţul
Ispaniei

Feria.
Ce feliu? Ce-i asta?

Alba.
Mai sunt alte
Scrisori care vestesc că Soliman a şi
Trimis o flot' a sa din Rhodos să atace
Pe regele de Spania in Mediterana
Dup' un tratat făcut.

Feria.
E cu neputinţă?

Alba.
Aste
Scrisori imi tălmăcesc călĕtoriile
Pe care cavalerul făcuse de curĕnd
In Europa 'ntreagă. Voea să 'narmeze
Mai toate statele din Nord ca să căştige
Neatĕrnarea Flandrei.

Feria.
Astfel de om a fost!

Alba.
Maį e alăturat
L'aceste acte un plan, lucrat cu amĕnuntul,
A 'ntregului rĕsboiu ce trebuea pe veci
Să dispărţească Flandra de monarchia Spaniei.
Nimic nu e uitat. Puterea, apărarea
Sunt bine cumpĕnite, sunt insemnate toate

Mijloacele din țară, maximele anume
Ce trebuesc păzite și alianțele
Ce sunt de incheet. E un proiect demonic
Dar e inchipuit de-un geniu strălucit.

Feria.

Ce trădător fățarnic și nepĕtruns!

Alba.

Mai este
Un act ce pomenește o tainică 'ntâlnire
Pe care trebui prințul s'o aibă cu regina
In sara pentru care e hotărită fuga.

Feria.

Cum? Prin urmare astăzi?

Alba.

Așa, la miezul nopții.
Am dat de pe acum porunci trebuitoare.
Vedeți lucru-i urgent. Nu este de pierdut
Nici un moment. Deschideți, trebui să merg la rege.

Feria.

Intrarea e oprită.

Alba.

Atunci deschid eu singur,
Primejdia cea mare imi va justifica
Această indrăzneală.
(Cum vra să se apropie de ușă, aceasta se deschide și regele ese).

Feria.

A! Eată-l in persoană!

SCENA IX.

Regele. Cei dinainte.

(Toți granzii spărieți la aspectul regelui se dau in lături lăsându-l cu respect să treacă prin mijlocul lor. El pare, deși deștept, ca intr'un vis de somnambul. Trăsăturile și imbrăcămintea sa arată ăncă nerăndueala in care l'a aruncat leșinul. El inaintează incet cătră granzii adunați, țintește ochii dearăndul asupra fiecăruia, fără a cunoaște pe nici unul. Insfirșit se oprește pe gănduri, cu ochii plecați la pămĕnt pănă ce agitația sa sbucnește in cuvinte.)

Regele.

Dă-mi mortul inapoi. Eu trebue să-l am.

Domingo (cătră Alba).

Vorbiți-i duce, voi.

Regele.

El m'a disprețuit.
Și a murit. Eu voiu să-l am. El trebue
Să aibă o mai bună părere despre mine.

Alba (apropiindu-se cu sfială).

Sir...

Regele.

Cine-a vorbit?
(Se uită lung la cercul granzilor)
Uitat-ați cine sunt?
De ce nu 'ngenunchiați nainte-mi? Voiu să vĕd
Supunere. Vor toți ca să mĕ umilească
Fiindcă unul singur mi-a arătat dispreț?

Alba.

Să nu mai fie vorba de dĕnsul, Maiestate,
Un mai primejdios dușman s'au arĕtat
In chiar inima țĕrii.

Feria.

Infantul, Don Carlos...

Regele.

Amicul sĕu primì să moară pentru dĕnsul.
Cu mine un regat el ar fi impărțit.—
Căt mĕ privea de sus! Chiar pe un tron nu ai
Așa privire măndră. El cunoștea valoarea
Isbănzei ce făcuse.—Durerea-i arĕta
Aceea ce-a pierdut. O! Astfel nu se plănge
De o nenorocire ce-i numai trecĕtoare!
Eu India aș da-o să fac să mai trăească!
O căt de ticăloasă-i atotputerea noastră
Ce nu este in stare să plece brațul ei
Măcar intr'un mormĕnt, ca să indrepte-o mică
Pripire intămplată cu viața unui om!
Nu mai invie morții! Cine mi-ar putè zice
Că eu sunt fericit? Acel ce-i in mormĕnt
Nu vrù să mĕ stimeze. Ce-mi pasă de cei vii?
Un geniu, un om liber venì in acest veac,
Dar m'a disprețuit pe mine ș'a murit.

Alba.

Atunci trăim zadarnic! Spaniolilor, cu toții
Să coborim in groapă. In sinul morții chiar
Ne fură acest om a regelui iubire!

Regele (se așază jos cu capul sprijinit pe braț).

O, dac' ar fi murit astfel pentru mine!

Mult l'am iubit, prea mult! Mai mult decât pe-un fiu.
Cu dênsul alte zori mai mândre-mi rĕsăreau,
O! multe-i pregăteam. A fost intâiul meu
Amor. Europa 'ntreagă mĕ poate blăstĕma,
Dar el recunoştinţa imi datorea...

Domingo.

Ce farmec!..

Regele.

Şi cui a făcut el această jertfă? Unui
Copil, fiului meu? Nu cred. Nu, niciodată.
Pentr'un copil nu moare un Posa. E prea mică
A amiciei flamă pentru-a umplè un suflet
Ca a lui Posa! Pentru intreaga omenire
Bătea inima lui. Iubirea-i s'intindea
Asupra 'ntregei lumi, ş'asupra tuturor
Acelor generaţii ce-odată or să vie.
Şi ca să mulţămească aceast' a' lui iubire
Găseşte-un tron şi trece alăturea cu dênsul!
O astfel de trădare a omenirii; Posa
Şi-ar fi iertat-o? Nu! Eu ĕl cunosc mai bine.
El n'a jertfit pe Filip lui Carol, ci pe unul
Ce-acuma e bĕtrân, jertfì unui mai tênĕr;
Şi ucenic al sĕu. Părintele era
L'al soarelui apus şi nu mai promitea
O zi destul de lungă pentru lucrarea care
Era acum să 'nceapă. Aceasta o păstra
Pentru al fiului luceafĕr ce curênd
Avea ca să rĕsară. O! Vĕd prea lămurit.
Mi se aşteaptă moartea!

Alba.

Scrisorile aceste
Vor confirma mai bine această 'ncredinţare.

Regele.

Dar el s'a inşelat! Trăesc, dar, trăesc încă
Iţi mulţămesc, natură! In nervii mei simţesc
Puterea tinereţei! Voiu ca să-l ridă lumea!
Virtutea lui s'apară in nălucirea goală
A unui visător, şi el să fi murit
Ca un nebun! Căderea-i sdrobească 'al sĕu prieten
Şi veacul sĕu. Să vĕd ce-or face fără mine.
Al meu e universul pentru o sară încă,
Voiu să mĕ folosesc de-această sară, voiu
In zece generaţii să nu mai incolţească
Nici o sămênţă nouă pe-acest pămênt uscat.
El m'a jertfit pe mine idolului ce-avea,
Ideei omenirii; vreu deci ca omenirea
Aceasta să-mi plătească.—Şi am să 'ncep cu-acelà
Ce-a fost păpuşa lui. (către ducele de Alba)
Ce-ai zis despre infant?
Mai spune-mi înc' odată, ce este scris in aste
Hărtii?...

Alba.

Scrisorile aceste, Sir, cuprind
Voinţa de pe urmă a cavalerului
De Posa către prinţ.

Regele.

(citeşte scrisorile in vreme ce ochii tutrora sunt aţintiţi asupra lui. După ce a citit o vreme, le pune deoparte şi se primblă in tăcere prin casă).

Să cheme cineva pe Cardinalul, mare
Inchizitor. Ĕl rog să-mi dăruească un cias.

(Unul din granzi ese. Regele ia din nou hârtiile, urmează a citì, apoi le pune ear de-oparte.)

Deci chiar in astă noapte?

Taxis.

La douĕ oare caiii
Trebueau să stee gata la poarta monăstirii.

Alba.

Trimişi de-ai mei vĕzurĕ cărându-se obiecte
De drum, spre monăstire, avĕnd steama regală.

Feria.

Şi sume insemnate de bani s'ar fi vĕrsat
In numele reginei, la nişte zarafi mauri,
Cu scop de-a fi trimise de dênşii la Bruxella.

Regele.

Unde-aţi lăsat infantul?

Alba.

Remase lângă trupul
Marchizului.

Regele.

E încă lumină la regina?

Alba.

E totul in tăcere. Azi mai de timpuriu
S'a dispărţit de doamne. Ducesa de Arcos
Care-a eşit la urmă, a părăsit regina
Dormind cu somn adânc.

(Un ofiţer din gardă intră, chiamă de-oparte pe ducele de Feria şi-i vorbeşte incet. Acesta se intoarce cu mirare

spre ducele de Alba. Mai mulţi alţii se grupează apoi şi se ridică un fel de murmur.)

Feria. Taxis. Domingo (impreună).
Ciudat!

Regele.
Ce este?

Feria.
Sir! O veste care-aproape
Nu este de crezut...

Domingo.
Doi Sviţeri care-acuma vin de la postul lor
Spun... insă e de ris să se mai repeteze.

Regele.
Ei bine?

Alba.
Că 'n aripa cea stingă din palat
Le s'ar fi arĕtat umbra 'mpĕratului
Şi că ar fi trecut cu pasul hotărit
Şi falnic lăngă dĕnşii. Aşa incredinţează
Şi celelalte garde ce sunt imprăştiate
Pe tot pavilionul zicĕnd că arĕtarea,
S'ar fi pierdut in partea saloanelor reginei.

Regele.
Şi care este chipul in care-au apărut?

Ofiţerul.
Cu tot aceeaşi rasă de chieronimit
Pe care la *San Just* in urmă a purtat-o.

Regele.
In haină de călugăr? Deci gardele in viaţă
L'au cunoscut, căci altfel de unde puteau şti
Că este impĕratul?

Ofiţerul.
Că el e impĕratul
Le dovedea din sceptrul pe care-l avea'n mănă

Domingo.
De-am crede o legendă el sub această formă
S'ar fi vĕzut mai des.

Regele.
Şi nu-i a vorbit nimeni?

Ofiţerul.
Nimeni n'a indrăznit. Spuindu-şi rugăciunea
Păndarii l'au lăsat respectuos să treacă
Prin chiar mijlocul lor

Regele.
Ş'a dispărut fantoma
In camera reginei?

Ofiţerul.
In antecamera
Reginei. (toţi tac).

Regele.
Voi ce spuneţi?

Alba.
Sir, noi tăcem.

Regele (după o mică cugetare către ofiţeri.)
Daţi ordin
Să se 'narmeze garda şi să păzească toate
Eşirile acestei aripe din palat.
Am gănd ca să vorbesc o vorbă cu strigoiul.
(Ofiţerul ese. Un paj intră).

Pajul.
Sir, Mare-Inchizitorul!

Regele.
Lăsaţi-ne!

(Cardinalul Mare-inchizitor, bĕtrăn de nouĕzeci de ani şi orb, intră răzĕmăndu-se pe un toiag şi condus de doi Dominicani. Când trece prin mijlocul granzilor, aceştia pleacă un genunchiu şi ating poala hainei Sale. El ĭi binecuvĕntează. Toţi se depărtează.)

SCENA X.

Regele. Mare-inchizitorul.
(tăcere lungă).

Mare-inchizitorul.
Mĕ aflù
Naintea regelui?

Regele.
Dar.

Mare-inchizitorul.
Nu mĕ aşteptam
Că mĕ vei mai chiema.

Regele.
Eu repetez o scenă
Din vremile trecute. Infantul Filip cere
Ca să-l povăţuească invĕţătorul sĕu...

Mare-inchizitorul.

In veci nu au avut școlarul meu Carlos,
Marele vostru tată, nevoe de povețe.

Regele.

Cu-atăt mai fericit era. Eu, cardinale
Am omorit un om și pacea am pierdut-o...

Mare-inchizitorul.

De ce ai omorit?

Regele.

O 'nșĕlăciune care
E fără pildă 'n lume...

Mare-inchizitorul.

O știu.

Regele.

Ce știți? Prin cine?
De cănd?

Mare-inchizitorul.

Eu știu de ani, aceea ce voi știți
Abie din astă sară.

Regele (cu surprindere).

Voi ați avut știință
De-acest om?

Mare-inchizitorul.

Viața lui de la 'nceputul ei
Și până la sfirșit, e scrisă in registrul
Cel sfănt al *Santei Casa.*

Regele.

Și el, cu toate-aceste
Umbla in libertate?

Mare-inchizitorul.

Frănghia era lungă
Care-l ținea legat, dar nu se putea rupe.

Regele.

Trecuse de hotarul impĕrăției mele.

Mare-inchizitorul.

Ori unde ar fi mers mergeam și eu.

Regele (se primblă prin casă cu nemulțămire).

Știați
In care măni căzusem. De ce ați zăbovit
De-a mĕ inștiința?

Mare-inchizitorul.

Aceeași intrebare
Eu o intorc. De ce Voi nu m'ați intrebat
Atunce cănd v'ați dat pe măna lui.—Știați
Cu cine-aveți a face. O singură privire
Voi ați discoperit că este un eretic.
Ce v'a 'ndemnat această victimă s'o răpiți
De la oficiul sfănt? Vĕ bateți joc de noi?
Cănd regii se 'njosesc de-a fi tăinuitori,
Cănd ei s'ascund de noi și se 'nțeleg cu cei
Mai mari dușmeni ai noștri, atunci noi ce ne facem?
Dacă ertați pe unul, cu ce drept ați jertfi
Atăte mii și sute?

Regele.

Și el a fost jertfit?

Mare-inchizitorul.

Nu! El a fost ucis: pe-ascuns și mișelește,
Un sănge ce trebuea să curgă in onoarea
Bisericei cu falá, zadarnic a fost scurs
De măne ucigașe. Al nostru era el.
Cine vĕ 'ndrituea s'atingeți bunuri sfinte
De-a ordinului nostru? El trebuea să moară
Prin noi.—După nevoea acestor timpuri, Domnul
In dar ni l'a dat nouĕ, cu noi sfărmănd un geniu
Precum era al sĕu, să putem da 'n spectacul
Fudula rațiune.—Acesta mi-a fost planul
Precugetat. Acuma stricată e lucrarea
Atător mii de zile. Biserica-i prădată
Și voi ați remas numai cu măni pline de sănge.

Regele.

Pasiunea m'a impins. Mĕ iartă!

Mare-inchizitorul.

Pasiunea?
Cine-mi vorbește? Filip Infantul? Mam făcut
Bĕtrăn. Pasiunea! (clătinănd din cap cu nemulțămire).
Poți să dai in staturile tale
Găndirii libertate, cănd insuș ești legat,
De lanțuri așa tari?

Regele.

In lucrurile-aceste
Abie sunt ucenic. Fii răbdător cu mine.

Mare-inchizitorul.

Nu! Nu sunt mulțămit de tine. Să desminți
Intreaga ta domnie trecută. Unde-a fost

Atunce acel Filip, al cărui suflet tare
Ca steaua cea polară nestrămutat și vecinic
In juru-i se intoarce? Trecutul tĕu intreg
S'a năruit deodată? N'a fost atunce lumea
Aceeași ca 'nainte, cănd măna i-ai intins?
Nu mai era otrava, otravă? Zidul care
Disparte binele de rĕu și adevĕrul
Disparte de minciună, atunce dispăruse?
Ce este hotărirea, cuvĕntul bărbătesc:
Statornicia, dacă intr'o minută slabă
O regulă păzită șeizeci de ani, dispare
Cum trece un capriciu ce are o muiere?

Regele.

In ochii lui privisem.... Mĕ iartă de-am căzut
In slăbăciuni umane. Inchisă este una
Din căi spre al tĕu suflet. Lumina ta e stinsă.

Mare-inchizitorul.

Ce trebuință-aveai de acest om? Putea el
Să-ți dee ceva nou ce n'ai fi cunoscut?
Nu știi ce foc aprinde pe cei entusiaști
Și novatori? Limbajul reformatorilor
Ce vor să 'ndrepte lumea așa-ți era străin?
De-ți cade edificiul credinței inaintea
Unor cuvinte goale, intreb cu care frunte
Puteai să iscălești sentența celor sute
De mii de inimi slabe ce-au fost svĕrlite in foc
Tot pentru-această faptă?

Regele.

Doream să am un om
Acest Domingo...

Mare-inchizitorul.

Oameni? De ce? Ei pentru tine
Sunt numai numere, atăta tot. Sau trebui
Să mai repet odată cu vechiul meu școlar,
Principiile știute acestor de-a domnì?
Un zeu de pe pămĕnt trebue să se disvețe
De a dorì un lucru ce nu poate avè.
De ești nenorocit că nu poți insufla
La alții simpatie, atunce nu da pe față
Că ești de-aceeași fire ca oamenii ceilalți,
Atunci ce drepturi ai să-i stăpănești pe dĕnși?

Regele (aruncăndu-se pe jilț).

Eu sunt un muritor cu slăbăciuni, simțesc,
Cei de la creatură, să fie creator,

Mare-inchizitorul.

Nu Sir, nu mĕ'nșĕlați! Sunteți pĕtruns! De noi
Voeați a vĕ disface. A ordinului lanțuri
Sunt grele și v'apasă. Doreați s'ajungeți liber
Şi neatĕrnat de noi. (Se oprește. Regele tace).
Noi suntem rĕsbunați.
Să fiți mulțămitor bisericei că ea
Ca mumă iubitoare cu blănd vĕ pedepsește.
Alegerea aceasta ce v'a lăsat să faceți
Cu mintea rătăcită, a fost pedeapsa voastră.
Acum ați priceput. Vĕ 'ntoarceți ear la noi.
De n'aș sta eu așa 'naintea voastră astăzi,
Pe dumnezeu! Voi măne 'nainte-mi ați fi stat.

Regele.

Nu-mi vorbì astfel, popă. Iți cumpĕnește limba.
Nu sufĕr acest ton.

Mare-inchizitorul.

De ce invocați umbra
Lui Samoil? Am pus doi regi pe tronul Spaniei
Ş'in urma mea speram să las o temelie
Puternică. Acuma eu vĕd că am pierdut
A vieții mele roduri, Don Filip cu-a sa mănă
Cutremură zidirea-mi. — Acuma, Sir, spuneți-mi
De ce am fost chiemat? Ce treabă am? N'am gând
Această visită s'o mai repet vr'odată.

Regele.

Mai e o intrebare, cea de pe urmă — apoi
Te poți retrage 'n pace. Trecutul să-l uităm
Şi pacea incheetă să fie intre noi.
Ne-am impăcat?

Mare-inchizitorul.

Dar, dacă pleacă fruntea
Don Filip umilit!

Regele (după o tăcere).

Infantul, fiul meu
Urzește un complot.

Mare-inchizitorul.

Ce hotărești să faci?

Regele.

Nimic sau tot!

Mare-inchizitorul.

Aice ce insemnează *tot?*

Regele.

Ĕl las să fugă, dacă nu pot să-l fac să moară.

Mare-inchizitorul.

Ei bine, Sir?.

Regele.

O nouă religie poţi tu
Să-mi iscodeşti, prin care se poate'ndreptăţì
Omorul unui fiu?

Mare-inchizitorul.

Spre-a putè 'mpăca
Dreptatea cea eternă, fiul lui Dumnezeu
S'a rĕstignit pe cruce.

Regele.

Vreai tu credinţa asta
S'o respăndeşti in toată Europa?

Mare-inchizitorul.

Pănă unde
Se crede 'n sfănta cruce.

Regele.

Eu improtiva firii
Pĕcătuesc. Vreai tu să porunceşti să tacă
Puternica ei voace?

Mare-inchizitorul.

In faţă cu credinţa
Natura n'are glas.

Regele.

Depun in măna ta
Puterea ca să-l judeci. Pót la această faptă
Să n'am nici un amestec?

Mare-inchizitorul.

Mi-l dă pe măna mea.

Regele.

E unicul meu fiu. Eu pentru cine 'n viaţă
Aş fi lucrat

Mare-inchizitorul.

Decăt să fie libertate
Mai bine piară totul!

Regele.

Ne-am inţeles. Să mergem!

Mare-inchizitorul.

In ce loc?

Regele.

Să primeşti din măna mea victima
(ĕl conduce).

SCENA XI.

Un apartament la Regina.

Carlos. Regina apoi *Regele* şi *Suita lui.*

Carlos.

(in haină de călugăr, cu o mască pe obraz pe care o scoate intrănd, sub braţ o sabie goală. E noapte. Se apropie de o uşă care se deschide. Regina ese in haină de noapte cu o luminare aprinsă. Carlos pleacă dinaintea ei un genunchiu.)
Elisabnta!

Regina (privindu-l căteva momente cu melancolie.)

Astfel ne revedem?

Carlos.

Astfel
Ne revedem

Regina (căutănd să-şi dea curaj).

Carlos, ridică-te, nu trebui
Să ne 'nduioşăm. Neputincioase lacrimi
Nu trebue să serbeze pe marele bărbat
Care-a murit. Să plăngem pentru mai mici dureri.
El ţie s'a jertfit. Cu scumpa lui viaţă
Rescumpĕrâ pe-a ta. Şi săngele acesta
Pentru-o nălucire s'ar fi vĕrsat? Carlos
Eu am respuns de tine şi pe temeiul astei
A mele chizăşii el a murit voios.
Ai vrea să mĕ disminţi?

Carlos (cu entusiasmu).

O peatră de mormĕnt
Am să-i ridic precum nu s'a mai ridicat
Nici unui rege 'n lume. Şi din cenuşa lui
Va inflorì un raiu.

Regina.

Aşa eu te-am dorit!
Aceasta fù inalta idee-a morţii sale.
Pe mine m'au ales ca să indeplinesc
Voinţa-i de pe urmă. Şi de indeplinirea
Acestui jurămĕnt eu am să ingrijesc.
Mai este un legat pe care l'a depus
Murind, in măna mea. I-am dat al meu cuvĕnt
Şi... de ce să nu spun? El mie mi-a lăsat
Pe scumpul sĕu Carlos. Deacuma părerea lumii
Eu o desfid. De oameni eu nu mai tremur. Voiu

Să fiu așa sumeață cum este un prieten.
Deacum se va rostì inima mea.—Virtute
Numì amorul nostru? Eu vreu să-l cred ș'in suflet...

Carlos.

Regină, nu sfirșì! Eu am visat un vis
Lung și apăsător. Eu am iubit. Dar astăzi
M'am deșteptat. Trecutul deacum fie uitat.
Eată-ți scrisorile! — Le rupe și pe-a mele.
Din parte-mi nu te teme de vre-o pornire nouă.
E stins al meu amor. O pară mai curată
Mi-a luminat ființa. Acufundat imi este
Amorul in morminte. Și deci un dor lumesc
Nu intră 'n pieptul meu.
(Luăndu-i măna după o tăcere)
Eu am venit să-ți zic
Adio, insfirșit văd că pe astă lume
Esist' o fericire mai mare, mai inaltă
Decăt de-a te posede. O noapte-a fost deajuns
Să 'naripeze cursul trăndavilor mei ani,
Din tĕnĕr, să mĕ facă bărbat 'naintea vremii.
Alt scop nu am in viață. Decăt aducerea
Aminte despre dĕnsul. Nu voiu să secer alta...
(Se apropie de regină care-și acopere fața).
Nu-mi spui nimica, mumă?

Regina.

Nu te 'ngrijì, Carlos
De lacrimile mele. Eu nu le pot oprì.
Te cred și te admir....

Carlos.

Tu singur' ai știut
Despre unirea noastră. Deaceea imi remăi
Ce am mai scump pe lume. Precum eri nu puteam
Să dau amorul meu la o altă femee,
Astfel nu pot să-ți dau prietenia mea.
Dar vĕduva lui Filip imi va fi sacră, dacă
M'a pune providența vr'odată pe-acest tron.
(Regele, intovărășit de Mare-inchizitorul și de granzi apare in fundul scenei făr' a fi vĕzut.)
Eu mĕ pornesc din Spania și nu am să mai vĕd
Pe tatăl meu in veci. Eu nu-l mai respectez,
Natura este moartă deacum in pieptul meu.
Fii ear soția lui. El a pierdut un fiu,
Intoarce-te din nou la datoria ta.
Alerg să măntuesc poporu-mi asuprit
De măne de tirani. M'a revedè Madridul
Ca rege, sau nici cum! Acuma bun remas
Pentru ultima dată! (o imbrățoșează.)

Regina.

O, Carol nu cutez
Să mĕ inalți la astă virtute bărbătească
Dar pot să te 'nțeleg și să te-admir!

Carlos.

Nu am
Putere-Elisabeta? Te țin in brațul meu
Și nu mĕ pierd. Din locul acesta, ăncă eri
Nu m'ar fi smuls, chiar moartea de-mi arĕtau in față.
(Se depărtează)
Aceste sunt trecute. Acum nu mĕ mai tem
De-ori ce loviri a soartei. Eu te-am ținut in brațe
Și n'am avut fiori. Tăcere. Ce s'aude?
(Bate un cias).

Regina.

N'aud decăt grozavul orologiu care sună
Al dispărțirii cias.

Carlos.

Remăi cu bine, mumă!
Din Gand ai să primești intăia mea scrisoare,
Prin care s'a cunoaște de toată lumea taina
Raporturilor noastre. Acum merg să provoc
La luptă pe Don Filip. Nu vreau ca să mai fie
Secrete intre noi. Căci tu nu ai nevoe
De lume-a te ascunde. (luănd masca)
Aceasta-mi e minciuna
Din urmă.
(Vra să puie masca, regele inaintează cătră dĕnșii).

Regele.

Cea din urmă!
(Regina cade leșinată. Carlos se răpede asupra ei și o primește in brațe.)

Carlos.

O ceriuri și pămĕnt, e moartă!

Regele (rĕce și liniștit cătră marele-inchizitor).
Cardinale,
Eu datoria mea am impliuit-o, faceți
Acuma pe a voastră! (ese)

Sfirșit.

NARAVURI ORIENTALE.

(Urmare).

III.

Netăgăduită este am zis, influența și puterea religiunii asupra popoarelor musulmane. Ea constitueşte pentru dênsele legea morală, socială şi politică, după care se indreptează in relaţiunile lor cu lumea din afară.

Aplicarea dogmelor credinţei la viaţa practică a poporului şi interpretarea lor fără de margini pentru ori ce trebuinţe, au făcut ca *Koranul* *) să se intemeeze nestrămutat şi neperitor, ca lege de stat.

Indeobşte principiile lui isvorite din unica gândire a mărirei şi a intărirei neamului musulman, pe cât au măgulit tendinţele esclusiviste ale Islamismului, pe atât au indreptat aspiraţiunile lui, cătră idealul urmărit, dominarea universului! Se poate zice, cu drept cuvênt, că mai nici o lege nu a prevêzut şi nu a regulat de la inceput fiecare pas şi fie ce pornire a poporului său, precum a făcut legea lui Sheri, care acum de 1298 de ani se menţine supremă şi neatinsă in inima şi in deprinderile unei uriaşe adunături de noroade.

In adevĕr toate cerinţele sufleteşti ori lumeşti ale musulmanului, găsesc o deplină satisfacere in verseturile *Cărţii de sus*, pentru ca el să nu mai alerge la o altă sfătuire, să nu se mai ostenească cu alte gândiri omeneşti in afară de dênsa. Eată pentru ce acest aşezămênt moral şi politic, nu a fost primitor de

*) Cuvêntul *koran* sau *kur'an*, insemnează *cetire*. Cu articulul *al*, cetirea, cartea, cartea cea cu deosebire de cetit. Koranul se mai numeşte şi *el kitâb* (cartea) *kitab-ullah* (cartea lui Dumnezeu) *kelimet-ullah* (cuvêntul lui Dumnezeu), *el tenzil* (cartea venită de sus), *el dhikr* (sfătuirea), *el forkan* (alegerea intre bun şi rĕu) *el mos'haf* (codul). Koranul e o adunătură fără formă şi fără legătură de proverbe morale, religioase, civile şi politice, amestecată cu poveţe, făgăduinţe, amerinţări pentru viaţa viitoare şi de poveşti luate cu mai multă sau mai puţină bună credinţă din anticitatea biblică, din tradiţiunile Arabe şi din istoria celor d'intâi timpuri ale Creştinismului. Tradiţiunea povesteşte că la 40 de ani de vêrstă numai, Mahomet simţì chemarea sa de a da o nouă religiune Arabilor. In vremea lui, rasa arabică nu forma o singură naţiune. Persianii şi Romanii aveau o preponderanţă insemnată asupra Arabilor locuitori in apropiere de hotarele Persiei ş'ale imperiului Roman; Arabii din pustie trăeau intr'o neatârnare deplină, neavênd nici un centru de Autoritate Naţională. Toţi Arabii apoi, nu profesau aceeaşi religiune; aşa cei de la Nord şi de prin oraşe erau ori creştini ori mosaişti, marea majoritate insă a celorlalţi era dedată la idolatrie. Faimosul templu de la Caaba, clădit după tradiţia Arabilor de insuş Avraam (mai vechiu decât oraşul Mecca) ajunsese a fi centrul inchinătorilor de idoli. Fiecare trib avea un Dumnezeu, un idol al sĕu, insă indeobşte Arabil erau foarte toleranţi şi admiteau tot felul de idoli in Pantheonul lor religios. Superstiţiunile erau mai tari decât chiar preceptele vechi, ignoranţa, desfrânarea, desinteresare de ori ce cultură şi de ori ce alte ocupaţiuni decât rĕsboiul şi păşunarea turmelor, polygania dusă la oraş, brigandajul, jocurile de noroc, beţia, rĕsbunările personale şi prădăciunea devenite stâlpul ospeţiei, acestea erau patimile sub care se aplicau Arabii in timpul lui Mahomet. Nimic nu putea dar duce naţiunea aceasta afară, fie cu activitatea, fie cu avêntul minţii, avênd ea mai ales trebuinţă a fi mânată, a fi indemnată la aceasta. Creştinismul şi judaismul aveau puţini proseliţi, preceptele lor erau discutate şi produse mai pretutindeni acolo cu o mare pornire de scepticism şi de indiferenţă. In astfel de condiţiuni, cea mai mare parte din scriitori, dau lui Mahomet naşterea chemării sale de a provoca o schimbare radicală a lucrurilor. Serios şi plecat la gândire de multe ori Profetul umbla singur imprejurul Meccei, stăpânit de ideea că Dumnezeu i se va arăta şi lui, ca lui Moisi, despre care auzise vorbind intr'o călĕtorie ce făcuse in Syria; in sfătuirile lui jidovii şi cu creştinii sau cu un Arab foarte cunoscĕtor de Sf. Scripturi anume *Warake*, fiul lui Nowfal, văr al khadidjei soţia lui Mahomet. Profetul avea obiceiu să petreacă luna ramadhanului (August) retras de lume pe muntele Hira, alături de Mecca. Intr'o noapte (in Decembre sau Ianuarie, anul 611 de la Chr.) khadidja neaflându-l lângă dênsa, trimise slugile să-l caute. Mahomet intorcĕndu-se in cortul soţiei sale ĕi povestì că: „dormind „foarte, un ânger mi se arătâ in vis, ţinĕnd in mâni o bucată de mătasă coperită de litere. El mi-o dete zicĕndu-mi; „*Citeşte*. Eu ĕl respunseiu: *Ce voiu citì?* el ear zice: *Citeşte!* „In numele lui Dumnezeu, care a făcut toate, care a făcut „pe om din sânge inchegat, in numele Domnului tĕu care „este generos, el insuş a intocmit scriptura şi a invĕţat pe „om aceea ce nu ştia". (Aceste cuvinte se găsesc la inceputul capitolului XCVI al Koranului). „Pronunţaiu cuvintele

variante prin comentarii; eată cum tălmăcirea dată, după dênsul, de ulemale şi de sheiki a fost necontenit un instrument dibaciu şi mănuit cu folos de către cei ce guvernau şi eată trunchiul de care s'au legat strins interesele de rasă, aspiraţiunile şi viaţa zilnică a intregului popor musulman. Novatorii şi ereticii au fost rari intre fiii lui Mahomet şi atunci când s'au arătat, persecuţiunea şi streangul le-a fost unica resplată.

In Persia, insă, lucrurile deacum vre-o 60 de ani nu se mai petrec tot astfel. O nouă doctrină se agită, de-ocamdată pe sub ascuns, care sub forma iscoditoare şi subtilă a cercetării filosofice, indrăzneşte să pătrundă şi să descopere intemeeciunile vechei legiuni, căutând prilej a o zădărnicì odată şi a-i lua fireşte locul. Această doctrină, care are martirii şi apostolii sĕi, este aceea a *Babysmului*, (despre care imi propun a intreţinè pe cititori cu o altă ocasiune) care e menită a preface poate intreaga faţă a lucrurilor, in mijlocul cărora se desfăşură cu incetul. E de mirat insă, cum in epoca noastră plină de neajunsuri şi strimtorări politice de tot felul, intre popoare moleşite, putrede, condemnate de toţi la periciune, se iveşte deodată o scăntee de lumină, care ar putè să crească, să se intindă şi să cuprindă in mărimea ei o lume intreagă spre a o indrepta pe cărări mai nobile şi mai omeneşti. Babysmul, această scăntee menită a gonì intunericul din suflete şi din năravuri, nu a avut ăncă putere să pătrundă adănc in temeliile scorburoase ale vechilor dogme şi preoţimea, fanaticii, prigonitorii civilisării bietelor popoare Asiatice, au şi ridicat zăgaz puternic improtivă-i, redeşteptănd intre copiii Iranului practica crudă şi săngeroasă a tai-

după ănger şi se depărtâ; mĕ deşteptai şi eşiiu să mĕ aşez „pe coasta muntelui. Acolo auziiu deasupra capului meu o „voce zicĕnd: O Mohamed, tu eşti trimisul lui Dumnezeu „ear eu sunt Gabriel!" Ridicăi ochii şi vĕzui ăngerul; re„măseiu nemişcat, cu privirile aţintite asupra lui, până când „se făcù nevăzut."—Khadidja fù foarte mişcată de această „povestire, ea o impărtăşi vĕrului sĕu Waraka. Deatunci Mahomet intorcĕndu-se la Mecca avù adeseori visiuni de acestea in care i se arăta ăngerul Gabriel. Khadidja fù primul seu adept, apoi *Ali* (fiul unchiului sĕu Abu-Talib) bărbatul Fatimei, fiica Profetului, apoi *Zeid* şi *Abdelcaaba* supranumit *el-Atik* (cel nobil), om foarte respectat pintre koreişiţi (un trib din care se trăgea familia lui Mahomet, foarte puternic, păzitor al marelui templu Caaba) care după mai târziu luâ numele de *Abdallah* (sluga lui Dumnezeu) şi când dete pe fiica sa Aişa de soţie Profetului, luâ numele de *Abubekr* (tatăl fecioarei); acesta fù cel d'intăi urmaş sau kalif al lui Mahomet. După trei ani de practică in secret a dogmei celei nouĕ, Mahomet după ordinul positiv al lui Dumnezeu incepù să-şi predice religiunea in public. Luat in ris la inceput, apoi insultat, ameninţat şi chiar bătut, Mahomet nu se discurajâ şi cu toate sfătuirile, ameninţările, făgăduinţele şi chiar darurile koreişiţilor, el nu voì să părăsească Mecca deşi la anul 615 după I. Chr. (al cincile al misiunii sale), Profetul vĕzù goniţi o mare parte de sectatori ai sĕi din Mecca, fugind in Abysinia. La 620 după I. Chr. murind Khadidja şi Abu-Talib (unchiul şi apărătorul Profetului), Mahomet fù persecutat mai aprig de Koreişiţi şi deci voì să caute un sprijin aiurea. Acest sprijin ĕl găsì la Yathribe, oraş locuit de douĕ triburi de arabi idolatre şi douĕ de [illegible] evreeşti. Arabii auzise pe evrei vorbind de un Profet, de un Mesia aşteptat şi fure dispuşi a primi favorabil toate cele ce se spunea de Mahomet. Ei se duserĕ la Mecca vĕzurĕ pe Profet, şi astfel oraşul Yathrib devenì un centru de sectatori a nouĕ-i religiuni. In anul al 11-le al misiunii, 12 persoane venite de la Yathrib avurĕ cu Mahomet pe muntele Akaba o intălnire in care el ĕi indemnâ să-l urmeze. Ei jurară, primirĕ propunerea lui şi această primă intrunire de Apostoli ai nouĕi credinţe fù numită: *primul jurămĕnt!* In anul următor sigur fiind de oraşul Yathrib şi persecuţiunile devenind din ce in ce mai violente, Profetul indemnâ pe mulţi din sectarii sĕi de la Mecca a fugì acolo şi el insuş aflând că i se ameninţă chiar viaţa insoţit de Abubekr, eşì pe nesimţite din cetate şi fugì pe la inceputul lui Iunie anul 622 de la I. Chr. De la această fugă, *hidrjet*, din care s'a făcut *hegira* incepe era Mahometanilor, dar ea n'a fost pusă in aplicare decăt 17 ani mai tărziu de către Khaliful Omar. Indată după sosirea sa la Yathrib incepù clădirea unei moschee şi se aşezâ definitiv cu locuinţa in cetate care de atunci luâ numele de *Medinet-en-nabi* (cetatea Profetului) sau de *el-medineh* (cetatea) azi *Medina*.—Partisanii lui Mahomet fugiţi ca dĕnsul din Mecca, luarĕ numele de *muhadjiri* (emigraţi) şi cele douĕ triburi arabe din Yathrib acela de *ausar* (ajutori) ear impreună se numirĕ toţi *ashab* (tovarăşi). Pentru ca invĕţătura cea nouĕ a Profetului să poată să se statornicească şi să se intindă asupra tuturor, avè nevoe de a fi pecetluită şi printr'o victorie asupra duşmanilor sĕi. Aceasta-i reuşì la anul 624 după I. Chr. al 2-le al Egirei in 16 Ramadhan bătĕnd la *Bedr* cu 314 oameni o caravană [illegible] işiţi care venea din Syria la Mecca in numĕr de

nelor religioase de altădată. Părăsirea lor, ar fi putut aduce inflorirea nouĕ-i invĕţături, reîntemeerea cu mai zeloasă ardoare a lor, va intărzia strecurarea ei şi in sufletele celor de jos, celor mai mulţi! Un duel dogmatic, o luptă filosofică azi, in mijlocul Asiei! Cine ar fi putut vre-odată să se găndească, ne cum să creadă un astfel de ne mai pomenit anahronism!? De-ocamdată insă, poporul aleargă mai bucuros la *Teazyehele* pompoase, decăt la invĕţătura adevĕrului lipsită de ori ce vĕlfă inşĕlătoare! *Teazyehele* *) sunt mistere religioase, produse inaintea publicului sub forma concretă a unor representaţiuni teatrale. Ele işi iau isvorul din chiar intămplările ori preceptele cuprinse in cărţile legii. In Persia aceste representaţiuni pentru a se inălţa şi a se mănţinè improtiva Babysmului au luat, deşi sub formă teatrală, un rang suprem in credinţa şi in deprinderile poporului.

Cercetănd vechile mistere şi mecanismul celora ce se represintă astăzi, vom pătrunde in literatura dramatică a Iranului, care nu este tocmai cea mai inapoiată faţă chiar cu acea a popoarelor Europene. Un călĕtor, care a trăit şi a umblat mult in mijlocul popoarelor Asiatice, mi-a povestit multe asupra acestor manifestaţiuni esterioare ale castei Shiitilor. Aşa, el imi spunea că in cele d'intăi zece zile ale lunei Moharem, nimeni nu trăeşte şi nu-şi dă activitatea sa, decăt pentru aceste tazyehuri. De e cineva bolnav, ori e hotărit a intreprinde o lungă călĕtorie, sau năzueşte cătră un lucru mult dorit, pune să-i represinteze un mister, care deşi imbracă forme deosebite după cerere, ori trebuinţă, păstrează insă acelaş fond de morală. De multe ori nu om bogat care voeşte a da o petrecere oaspeţilor sĕi, sau o familie care doreşte a sĕrbătorì cu mare pompă o intămplare norocită, au recurs la asemene representaţiuni. Cu toate că filosofii şi mollahii se opun la acest abus al misterelor, care după cum zic, le va micşura puterea lor de binefacere, ele totuş urmează in linişte calea inceputǎ şi tind a devenì de nu o manie costisitoare, dar cel puţin un cult ferbinte şi nemĕsurat, in curs de zece zile. — Unitatea nu domneşte in tot cuprinsul unei drame religigioase, in ceea ce priveşte textul ei chiar; căci se poate intămpla că intr'o teazyeh să placă unele părţi, unele cănturi, atunci acele

*) Cu ocasiunea unei Conferinţe ce am ţinut in Bucureşti la Atheneu (Fevruarie 1877) asupra Teatrelor, am vorbit şi despre aceste mistere, mărginindu-mĕ insă, a trece atunci răpede asupra lor şi a menţiona despre vechile mistere numite *Tuzieh*, care infăţoşează tocmai patimile neamului lui Aly şi martirisarea Imamului Hussein.

1500 de oameni. Puţin căte puţin puterea şi influenţa sa crescù. Choreişiţii sunt de mai multe ori infrănţi şi aduşi la neputinţă, astfel că la anul 629 după I. Chr. al 7-le al Egirei, Mahomet făcù cel d'intăi pelerinagiu la marele templu Caaba de la Mecca, care se afla ăncă in măna Khoreişiţilor. El trimite apoi soli de pace şi alianţa la regele Corroës al Persianilor, la regele Abysiniei şi la guvernatorul Egipetului. Apoi la 20 Ramadhan 630 d. I. Chr. şi al 8-le al Egirei intrâ cu puterea in cetatea sfăntă, sdrobì idolii din templul de la Caaba zicĕnd: „adevĕrul apărù şi se nimicì minciuna“! Bătù toate triburile ce-i erau duşmane şi intinse hotarele domniei sale pănă la nordul Arabiei, luâ Yemenul, Hadramatul, Nedjdul şi in anul al 10-le al Egirei, 631 de la I. Chr. simţindu-se slab şi bĕtrăn, făcù un pelerinagiu solemn la Mecca, insoţit de peste 90,000 de oameni adunaţi la cuvĕntul sĕu din toate părţile Arabiei; alţii zic 114,000. Acolo după indeplinirea tuturor ceremoniilor şi a rugăciunilor se duse adoua-zi după sosirea sa pe muntele *Arofat* unde făcù o cuvĕntare, pe care un khoreişit cu glas puternic o repetâ mulţimii. Această cuvĕntare cuprindea principalele precepte resumate ale Koranului, comandănd dreptatea, umanitatea, bunavoinţă cătră aproapele, frăţia intre *musulmani* (*muslim*, om supus voinţei lui Dumnezeu), buna purtare cătră femei, probitatea in raporturile vieţii civile şi osindea foarte embolismul (obiceiul de a intercala zile pentru a corija lunele lunare). „Vĕ „las o carte, zice apoi Mahomet, o lege care vĕ va ferì de „greşeli; o lege lămurită, positivă, o carte trimisă de sus“, şi ridicănd ochii la cer strigă: „O Doamne indeplinitu-mi-am „menirea?“ toţi ĕi respunseră „da, ai indeplinit-o!“ — Astfel ajunse Koranul a fi legea domnitoare a Musulmanilor, astfel din simplă adunare de precepte morale şi civile, ajunse el a fi, prin geniul şi norocul lui Mahomet, cartea sfăntă a unui popor, a unei lumi intregi!

se pun de-oparte şi se adaugă, pentru acest cuvěnt, la ori care alta, fie chiar de natură şi de interes deosebite. In vechime insă, mai toate păstrau unul şi acelaş fond cu o nestrămutată formă. Aceasta nu impiedică intru nimic ca astăzi ele să placă şi să facă efectul cuvenit, chiar dacă nu se potrivesc forma şi fondul intre dênsele. Câte asemĕnări de aceste am putè găsì in literatura noastră, ca să nu vorbim de altele!

Personalul care interpreta anticele mistere, era altădată foarte restrins. Abia una sau cel mult trei persoane, iniţiate in secretele artei de a recita, şi de a plânge in cadenţă, făceau impreună cu mollahi şi cu câteva tagme sau confrerii poporale, serviciul cuvenit.

Tagmele sau confreriile aceste sunt foarte ciudate şi merită să fie cercetate cu deamĕruntul. Ele mai intâi, nu au un caracter a parte şi nu sunt intocmite in caste privilegiate şi deosebite de cealaltă lume, ci sunt cu deosebire pentru interpretarea misterilor o intrunire de oameni, aleşi, hotărîţi şi deprinşi, de multe ori din copilărie, a face meşteşugul acesta. Ei umblă cu pieptul deschis, in haine de doliu şi vin in locul unde se dă serbătoarea totdeauna precedaţi: de copii şi de flĕcăi cu steaguri şi masalale aprinse cântând cu glas duios verseturi anume făcute, care toate se sfirşesc cu strigătul: Ay Hussein! Ay Abbas!

Tagma intâia este aceea a *berberylor.* Ea işi trage menirea de a figura la mistere, din osinda ce i s'a dat in vechime de a pătimì, pentru insulta ce făcuse Imamilor pe nedrept. Chipul cum işi spală pĕcatul acesta este foarte caracteristic. Trupul până la brĕu, capul şi picioarele le sunt goale. In mâni unii au lanţuri sau cue de fer ascuţite; alţii câte o bucată de lemn rotundă. Câţiva musicanţi cu tambure şi surle merg inaintea lor, ear ei intră in localul hotărît pentru serbare, pe rând, cântând incet şi rar verseturi, din care abia se aud cuvintele de: Hassan, Hussein! Tamburele apoi bat mai răpede, cei cu siniile de lemn le insoţeşte din ce in ce mai răpede şi toţi incep a juca. Credincioşii privitori se pleacă bătându-se cu pumnii in piept. Cei cu lanţurile atunci incep a se lovì, din ce in ce mai tare; ceilalţi işi infig cuele in mâni, in braţe, in obraz, sângele curge, bucăţile de carne se desprind de pe spinare şi când exaltaţiunea mulţimii şi a berberylor a intrecut cea din urmă mĕsură, căpetenia lor cu ajutoarele se pun la mijloc şi-i fac să inceteze sau să mai dămolească furia. Cei 100 inşi imbrăcaţi in alb, pe care i-am descris mai sus, sunt din tagma aceasta a berberilor. Rare-ori insă moartea a putut atinge pe vre-unul dintr'ênşii; căci cu toată exaltarea lor, se zice că au un meşteşug şi o deprindere de a se rănì şi a-şi schingiuì trupul aşa, incât chiar dacă ar perde ori ce conştiinţă, totuş ingrijirile grabnice ce li se dă să-i scape de supremul sfirşit al nebuniilor. Cei ce mor sunt insă in grabă canonizaţi! Slabă rĕsplată! După dênşii vine tagma *dănţuitorilor.* Un adevĕrat corp de balet. Imbrăcaţi in fuste lungi de kalemkar (un fel de stanbă cu flori roşie) incinşi cu brăe de mătase şi in cap cu căciule de kashemir, avĕnd in fiecare mână câte o sinie de lemn; ei incep pe rând şi in cea mai perfectă mĕsură să sară de pe un picior pe altul, in sunetul tamburelor, a cântecelor mulţimii şi a loviturilor in piept a celorlaţi credincioşi. Ciocnind bucăţile de lemn impreună când la spate când in faţă

îşi imlădiază trupul intr'atâtea feluri, incăt produc un efect plastic cu totul necunoscut şi plin de cea mai variată fantasie.

După dĕnşii vin tagma *Seydilor*, cea mai apreţuită şi mai onorată de popor. Aceştia se dau de urmaşi ai Profetului, de descendenţi ai familiei lui, fără insă ca să-şi poată dovedì o astfel de strălucită origine. Ei sunt, in mijlocul preoţimei fanatice şi oarbă crezĕtoare, un fel de liberi cugetători, pe care Mollahii cei mari ĕi urgisesc, invĕţaţii şi filosofii nu-i bagă in samă, dar pe care poporul ĕi iubeşte şi-i stimează. Ei de altfel se arată foarte democraţi şi nici n'ar putè fi altfel trăind din spinarea norodului. Ei umblă totdeauna in cete numeroase şi au de misiune a face cuvĕntări mulţimii la sĕrbători. Inalţă şi plăng suferinţele martirilor şi cuvĕntul lor insoţit de lacrimi, de gesturi expresive, de suspine adănci, produc tòtdeauna cel mai puternic efect asupra poporului. Ei arată publicului meritul cel mare ce poate avea cei ce vor susţinè strălucirea şi dăinuirea vecinică a teaziehelor, fac fel de fel de cuvinte asupra fericirii viitoare a acelora ce nu se abat de la vechile şi bunele tradiţiuni in această privire. Inainte de sĕrbători, ei umblă din loc in loc propoveduind in numele strămoşului lor Mahomet; ear tot cursul anului spun rugăciuni şi căntă verseturi sfinte prin casele credincioşilor. Cu adevĕrat ei sunt acei care din cele d'intăi timpuri ale Islamismului, au intocmit, au intreţinut şi au dat insufleţire acestor sĕrbători, aducĕndu-le la strălucirea şi insemnătatea la care se află astăzi, din simplitatea şi rigorismul lor de altădată! Ca să poată fi cineva Seyd, afară de inalta obîrşie obligatorie, trebue să mai aibă o voce frumoasă, o infăţişare impunătoare, o imbrăcăminte curată, purtarea cuviincioasă şi mai ales trebue să fie eloquenţi. (Căţi oare din călugării noştri ar putè să intrunească atătea calităţi?) Numai avĕnd atătea merite, ei pot să-şi menţină influenţa cea mare ce au asupra poporului; căci ei ĕl mişcă, ĕl induioşează, ĕi speculează in mod dibaciu pasiunile şi credinţele, aşa că de multe ori pot fi chiar de temut. Căpitenia lor se numeşte *Seyd-Ruzeh-Khan* şi este o persoană adese din cele mai insemnate şi mai influente.

Misiunea Ruzeh-Khanului, pe lăngă aceea de a organisa şi de a conduce sĕrbătoarea, mai are şi insărcinarea de a da lămuriri publicului asupra dramei ce i se va represinta; precum şi de a spune prologul cu care se incep mai toate misterele. Aceste prologuri sunt de naturi deosebite şi cu toate că de multe ori nici că au vre-o legătură cu subiectul misterului, se leagă insă cu dĕsul printr'o mică şiretenie dramatică, care ar face onoare la mulţi din autorii noştri dramatici.

Eată un Prolog dintre cele mai gustate la Ispahan, pe care mi l'a povestit un bĕtrăn mollah, Seyd:

„Emyrul *Teymur* (Tamerlan) zicea Vizirului „sĕu că are dorinţa să cucerească lumea. Vizirul se aruncâ la Augustele lui picioare, „lăudăndu-i mărimea şi strălucirea găndirii „puternică ca razele soarelui şi-l indeamnă să „pornească indată la luptă. Amĕndoi incălecarĕ pe cai şi in fruntea unei armii numeroase, totdeauna invingĕtoare, ajung pănă in „Syria. Cum aude Sheihul Damascului de sosirea lui, vine in genunchi să-i presinte pe „perină de purpură ţesută cu aur şi cu stele „de rubin, cheiele cetăţii. Teymur aflănd insă „că acest Sheik este un urmaş al *Shemr* uci-

„gașul Imamului Hussein, plini de desgust și „de groază ĕl batjocurește și-l afurisește, apoi „ĕi ordonă să-i aducă pe unica lui fiică: *fru-„moasă ca o zi de vară după ce a scăpătat „soarele cătră apus.* Vĕzĕnd-o Emyrul, imbră-„cată ca și tată-sĕu in haine scumpe, ĕi zice „cuvinte de umilire pentru crima comisă de „strămoșul ei in câmpia de la Kherbela și „după ce pe tată-sĕu ĕl ucide, o ia pe dĕnsa „in cort la dĕnsul să-i atărne de umeri o „greutate mai mare și mai strivitoare decăt „pĕcatul: Rușinea! Apoi o lasă slobodă să „rătăcească prin pustii! Dar toate aceste au „intristat pe Teymur, *cel intru toate drept*, el „plănge, geme și nu poate dormì. Vizirul, slugă „supusă și credincioasă, ĕi spune cu glas blănd „și umilit că singura alinare a durerii sale „slăvite, va fi să vază cu ochii patima Ima-„milor sfinți și deci să poruncească un tazieh, „pentru aceasta. Teymur ĕi dăruește o sabie „de aur și cinci cai albi de Misir și Vizirul „ordonează inceperea sĕrbătoarei.“

Sĕrbătoarea după aceasta incepe.

Pe cănd insă Ruzeh-Khanul cuvintează Prologul, publicul vede intr'adevĕr scenele petrecĕndu-se intocmai, inaintea sa. Vede deci pe Teymur, pe Sheikul Damascului, pe fiica lui, pe credinciosul Vizir, insfirșit vede tot ce este ingăduit ochilor să vadă, in potrivire cu povestea ce aude.

Aceste prologuri mai au și avantajul de a introduce un element nou, necunoscut intr'o dramă a cărui fond e indeobște cunoscut, remănĕnd totdeauna acelaș.

Am zis că in vechime taziehurile nu aveau decăt unul sau cel mult trei interpreți, pe lăngă confrerii și popor; așa că rolurile erau reduse numai la dĕnșii. Astăzi rolurile s'au inmulțit și pentru fiecare rol este căte un actor a parte. Acești actori intocmesc o trupă deosebită de ceilalți agenți ai dramei, care se află pusă sub ascultarea unui director. Indeobște acești actori vin din orașul Ispahan, unde poporul vorbește frumos și este din fire inclinat cătră căntec și declamațiune.

Trupele actorilor se compun de copii și de bărbați. Bărbații joacă rolurile femeilor bĕtrăne, ale ăngerilor, ale Profeților, in care casuri nu au nevoe să-și radă barba fiind după lege și după buna cuviință cu fața acoperită. Copiii au insă rolurile cele mai insemnate și mai ales pe acele a victimelor. Aceasta produce o mare induioșare in public.

Fiecare actor e plătit după potriva talentului. Așa un căntăreț bun, poate căștiga in cele zece zile ale Moharemului pănă la 300 tomani (3480 fr.) — Se vede că deprinderile actorilor sunt menite a fi aceleași in toate părțile lumii, de vreme ce și in Persia, actorul care căștigă mai mult, pune pe dĕnsul tot și aruncă banii in toate părțile fără a se găndì și la ziua de măne. Ceea ce-i face insă mai cu deosebire să se asemene cu ai noștri, sunt capriciile și pretențiile ce fac atăt cu camarazii căt și cu directorul lor. Așa mi se spunea că un băiat de 15 ani, care acum cătva timp era cel mai bun căntăreț din trupa Schahului la Teheran, de nu i se dădea cele mai scumpe veștminte și cele mai frumoase juvaeruri pe timpul representației, sau dacă i se refusa cel mai mic lucru, plăngea, țipa, bătea pe cei mai mici decăt dĕnsul, pălmuea pe insuș directorul, avea atacuri de nervi și i se treceau toate cu vederea, fiindcă cu vocea lui incănta pe toată lumea. Insă dintr'o scenă de acestea, i se intămplă să peardă vocea și atunci i se

intoarce cu prisos toate loviturile şi capriciile suferite in trecut.

Directorul este acel care conduce şi privighează tot in timpul representaţiunii. El se amestecă chiar in cursul acţiunii, spre a susţinè sau a ajuta pe unul din ai sěi. El este indatorat a pune in scenă, a repeta şi a invěţa căntecele şi rolurile pe fiecare actor. E un fel de regisor-director de scenă din ziua de azi. Actorii stau in scenă cu rolurile in mănă spre a-şi aduce aminte ce trebue să spună, (ce bun lucru ar fi să se introducă şi acest obiceiu la noi, n'am mai avè cel puţin neplăcerea de a auzì suflorul!) cu toate că cei ce-şi cunosc rolul de rost sunt, de altfel cu drept cuvěnt stimaţi şi apreciaţi mai mult decăt ceilalţi!

Teazyehele incep in Persia la 5 oare de dimineaţă, şi se reproduc de 7 şi 8 ori intr'o zi; aşa incăt după cele zece zile de sěrbători, actorii sunt cu desăvěrşire sdrobiţi. Nici noaptea chiar nu se pot odihnì, trebuind să-şi inveţe rolurile, să cutriere căntănd prin localurile publice, să facă orgii, sau să cănte prin moskee.

In deobşte invěţaţii şi mollahii nu pot să sufere pe actori, socotindu-i nişte agenţi periculoşi a unei rătăcite deprinderi; poporul insă ěi iubeşte şi-i ajută şi de sigur dacă cumva ar fi constrins a face altfel, s'ar intoarce mai degrabă incontra popilor decăt a actorilor.

Drept aceea, bine vorbeşte *Ketab-el-Hukkam* (cartea invěţăturilor) a lui Bab: „poporul ca „şi copilul, bate pe dascăl şi aleargă nebun „după sgomot şi jucărie!“ De multe ori chiar Seyzii, cu toată obîrşia lor cea sfăntă, se fac actori, spre a atrage asupra lor mai mult dragostea mulţimii!

Din punctul de vedere al artei, aceşti actori nu au nici un fel de merit. Nici infăţoşarea pe scenă, nici credincioasa intrupare a persoanei, nici imbrăcăminte, nici mişcarea, vocea, schimbările şi prefacerile rolului nu au pentru děnşii vre-o insemnătate; aşa incăt bunăoară e de ajuns ca unul din ei să poarte un turban, spre a se crede că infăţişază pe un Arab, ori să aibă o pănză pe ochi spre a fi luat drept femee.

De se mişca rěu, de va vorbì mai rěu şi de se va ţinè fără de nici o měsură, aceasta neintrănd, nicidecum, in deprinderea şi in meşteşugul lor, nu are nici un fel de insemnătate pentru nimeni. Ceea ce se cere insă, este ca imbrăcămintea lor să fie căt mai bogată. Aceasta, după děnşii inalţă rolul şi aruncă o strălucire mai mult asupra sěrbătoarei. Cei ce sunt hotăriţi a infăţişa pe Imamii Hussein, Abbas, Aly etc, poartă lungi caftane de Khashemir, au pe cap turbane scumpe de mătasă verde şi se invălesc in mantale cu fir şi prinse la găt cu paftale de aur.

Cei ce represintă pe femei, sunt incărcaţi de cele mai bogate juvaeruri şi de stofele cele mai preciose şi mai rare. Cănd spectaculul se petrece la Curtea Shahului, luxul imbrăcămintei şi bogăţia odoarelor intrece ori ce měsură. Cămările, gherghirurile şi hasnalele impěrăteşti dau cele mai nestimate a lor podoabe. Haznatorul palatului are de datorie a pune tot la disposiţia actorilor, incăt covoare şi şaluri de zecimi de mii de franci, vase de aur şi de argint, tablale incărcate de pietre scumpe, pahare, sfeşnice, juvaeruri, mărgăritare, perosele, smaragduri, rubine, coroane de zaphyr şi căciuli cu surgiucuri de strălucitoare briliante, trec in mănile lor. Ceea ce este mai

plăcut şi mai de folos pentru actori sunt nenumĕratele tipsii cu bucate şi vasele de scump porcelan pline cu cofeturi, prăjituri şi dulceţuri de tot felul, pe care ei singuri au drept ale mănca, pentru a prinde inimă şi limbă; căci toate celelalte bogăţii ce le pun pe dĕnşii, le sunt grabnic luate inapoi, deindată ce trec peste pragul care despărţeşte fatalmente visurile dramei, de realitatea lumească!

Pus faţă cu publicul care-l priveşte din toate părţile (scena fiind in mijlocul amfiteatrului), actorul Persian nu are datoria ca prin gest, cuvĕnt, atitudine, ori mişcare, să dea o idee concretă despre caracterul persoanei ce infăţişează. Publicul nu-i cere atăta rafinare, căci pătruns impreună cu dĕnsul de simţimĕntul unic al măririi şi al sfinţeniei lucrurilor ce se desfăşoară in dramă, el pierde cu totul noţiunea adevĕrului exterior. Amĕndoi infăşuraţi de farmecul ilusiunii şi avĕntaţi intr'aceeaşi neinţeleasă aiurare, se confundă cu imprejurările şi cu personalităţile tainelor sfinte, incăt trecĕnd peste mĕsura dreaptă a lucrurilor, se ridică adese la inălţimi in adevĕr sublime de pasiune. Groaza, mila, admiraţiunea, extasul se intipăresc de-arăndul in sufletele lor. Publicul deci, este şi el actor pe lăngă cei ce joacă pe scenă, face şi el parte din dramă. Fără dĕnsul acţiunea ar fi mai fără de nici un interes şi nu şi-ar atinge scopul, acela de a impresiona mulţimea. Aşa actorul cănd strigă şi se oţereşte improtiva celor rĕi, poporul se invrăjbeşte cu dĕnsul, asupra lor; cănd i se vorbeşte despre patimile şi chinurile sfinţilor Imami, el plănge şi se vaetă din fundul inimii. Poetul tragic are astfel, cea mai deplină satisfacţiune; aceea adică de a reuşi *in totdeauna* să impresioneze pe auditorii sĕi, lucru de care ei abusează şi cu drept cuvĕnt, căci alt-ceva nu li se cere. Fericiţi, aceia care pot să simţească mulţămirile sufleteşti inalte şi curate, prin lucrări ce nu sunt crescute la umbra aripei ăngerilor artei! De trei ori fericiţi oamenii care nu-şi tocesc inima subţiind-o peste mĕsură şi nu-şi fărimiţează plăcerea gustănd-o cu dramul! Noi care ne croim firea şi ne modelăm simţirile după calapodul dascălilor de frumuseţă, am increţi din sprincene şi am ridica, c'un zimbet ironic din umere, in faţa acelor nevinovate isbucniri ale vănjoaselor şi intregilor simţiminte ale neamului de la Iran, care nu a muşcat ca şi noi din mĕrul cunoştinţei! Ce va să zică legea Progresului! — Vocea este unicul organ care pricinueşte aceste răpiri sufleteşti; fără dĕnsa ori căt de multe meşteşuguri ar intrebuinţa actorii, nu produc absolut nici un efect. Fie căntate, fie declamate, dramele Persiane sunt scrise in dialectul poporului.

Fiind intocmite spre a impresiona şi rĕscolì inima mulţimii, ele nu cuprind cuvinte sau locuţiuni neinţelese ori străine de dĕnsa şi toate frasele meşteşugite şi subţiri, aducĕndu-i nedumerire, mai că nu-i produc vre-un efect! Limba teatrului este limpede şi curgĕtoare. Versurile lirice sunt scurte, mlădioase şi mai cu samă uşoare de inţeles. Eleganţa şi gingăşia metaforelor şi a imaginilor; concisiunea şi energia asemĕnărilor ori a imprecaţiunilor nu lipsesc totuş dintr'ĕnsele; d'improtivă ele rĕsar in tot locul, fără ca inţelesul general să sufere şi unitatea subiectului să se schimbe. Elisiuni, greşeli de gramatică, jocuri de cuvinte sunt foarte multe, ele au meritul insă de a stringe şi mai mult legăturile dintre dramă şi public, fiind o dovadă vie despre

zugrăveala caracterelor astfel precum le cunoaşte şi le inţelege poporul, pentru care Teaziehele sunt intocmite.

Versurile sunt căntate in totdeauna. Ariele sunt triste, insă bogate in cadenţe şi in modulaţiuni; tinzĕnd toate a amintì căntecul privighitoarei Persiane, care se impĕrechează foarte bine cu vocea omenească şi merge apoi, schimbăndu-se din douĕ in douĕ tonuri, să formeze o melopee duioasă şi melancolică. Sunt şi căntece pentru douĕ şi mai multe voci, niciodată insă altfel decăt la unison. Legea armoniei şi a acordurilor le este deci ăncă necunoscută. Efectul acestor cănturi este atăt de puternic in căt, imi spunea un Persian că este peste putinţă ca cel ce le aude să nu fie mişcat pănă in adăncul sufletului şi să nu fie induioşat. Eată pentru ce căntecul a fost şi este in mare onoare la mai toate popoarele asiatice şi influenţa sa se zice că era atăt de mare in unele locuri, incăt mulţi din condemnaţii la moarte, aveau dreptul inainte de esecuţiune să cănte un căntec, doar auzind dregătorii să-i ierte de osindă.*)

Allah! De-aş avè glas blănd ca Bulbul[1])
Ce sboară ca smeul cel alb de Misir;[2])
Eu, astăzi, un biet feradj[3]) din Mossul,[4])
Allah! Aş ajunge chiar mare Vizir!

Aşa căntă pănă in ziua de azi poporul Asiatic şi trebue să fi ajuns cineva, vre-odată Mare Vizir cu puterea căntecului, in ţara unde vocea omenească nu se poate ridica atăt de sus, decăt pentru a incănta, fireşte, lumea. Ce fericită ţară!

Indeobşte numai persoanele cu rol simpatic căntă şi cu căt rolul este mai important şi mai plăcut publicului, cu atăt şi greutăţile musicale sunt mai covĕrşitoare. De pildă rolurile Imamilor şi ale Profeţilor sunt mai incărcate de modulaţiuni şi de cadenţe, decăt acele ale ăngerilor şi ale femeilor. Persoanele cu roluri criminale sau uricioase, nu au drept să cănte.

„Este cuvĕntul lui Dumnezeu, ce se rosteşte „prin puterea căntecului, zice Imamul Abbas „in Teazieh numită *Nunta lui Kassem,* şi cei „rĕi nu-l pot grăì, fiindcă nu au chip să-l „audă, fiind surzi şi impietriţi pentru bine şi „pentru adevĕr!“ — Aceştia se mărginesc numai intru a declama. Ce fericire cănd s'ar putè strămuta această regulă şi pe Teatrul nostru, cu deosebire numai ca rolurile să fie schimbate; copiii de la 3 pănă la 10 ani a celor mai de căpetenie familii persiane, iau mai in totdeauna parte, de bună-voe şi ca un semn de mare cinste, la aceste sĕrbători. Părinţii cred că astfel copiii le aduc binecuvĕntarea şi harul lui Dumnezeu in casă. In scenă ei au un loc a nume hotărit unde stau nemişcaţi, ţiindu-se de mănă şi nici strigătele, nici ferberea mulţimii din jurul lor, nu-i fac să intoarcă măcar capul, de la Imamul Hussein ori de la Abbas, la care trebue să privească şi pe a căruia binecuvĕntare ei o primesc cu genunchile plecate şi cu cea mai mare smerenie.

Una din trăsurele cele mai caracteristice a acestor drame, insă este că nimeni aproape nu cunoaşte şi nici poate să cunoască pe autorul sau pe autorii lor. Intocmite cele mai

*) *A. Gobineau* Philosophies et religieus de l'Asie centrale.

[1]) ***Bulbul*** privighitoarea. ([2]) ***Misir*** Egipetul. ([3]) ***Feradj*** soldat de rănd. ([4]) ***Mossul*** un oraş din Mesopotomia de jos.

de multe ori din bucăţi deosebite şi despĕrechiate, presĕrate adesea cu amintiri din alte teazieh iubite de popor, ori cu prologuri şi incidente diverse, ele ajung a nu mai fi un întreg compus de la inceput până la sfirşit in aceeaşi ordine de idei şi cu o aceeaşi unitate de acţiune, ci se prefac intr'o ciudată amestecătură fără formă, fără mĕsură şi mai totdeauna fără nici un gust, avĕnd cu deosebire insă ţinta de a mişca prin toate chipurile inima mulţimii, ori a intipărì in mintea ei un şir de intĕmplări cu totul fără de legătură intre dĕnsele. Ce e dreptul, cu toată puternica inriurire ce au asupra intregului popor, aceste drame, din punctul de vedere literar, se bucură de o foarte puţină stimă şi considerare. Mai intăi mollahii şi filosofii le despreţuesc ca pe nişte lucrări primejdioase şi stricătoare de cuget; apoi mulţi din acei chiar, care-şi varsă comorile şi se ostenesc sbuciumăndu-se in curs de 10 zile pentru represintarea lor, nu au indestule cuvinte de ciudă, de desgust şi de indiferenţă in privirea formei literare a acestor teazieh, care le absoarbe şi activitatea, şi mintea, şi inima, cu toate acestea. Causa pare a fi puţinul interes, pe care curentul literar ĕl dă unor astfel de produceri, mărginindu-se a admira numai căt scrierile religioase, filosofice sau istorice mai cu deosebire.

Acei ce preţuesc lucrările dramatice la Iran, nu fac din norocire parte din curentul acesta literar şi este deci firesc ca obiectul dragostei lor să fie dispreţuit de dĕnsul. *O gens irritable criticum!*

Nimeni, prin urmare nu are indemn de laudă spre a se da ca autor; căci mai intăi nu căştigă nici un ban, ş'apoi nu i se recunoaşte nici un merit. Filosofii şi preoţii gărboviţi de povoara interpretărilor speculative, se mărginesc la credinţa că poeţii dramatici sunt nişte minciunoşi şi nişte eretici, şi că prin urmare scrierile ca şi numele lor nu merită decăt dispreţul şi blăstĕmul celor binecredincioşi. Noroc numai că toată lumea nu crede ca dĕnşii.

De multe ori cănd actorii sunt prea grăbiţi, ori nu s'au deprins bine cu rolurile, au bunul obiceiu de a tăia, a schimba a adăuga ori a plăsmuì scene şi cuvinte fără ca publicul să fie mai puţin mulţămit, ori mai altfel impresionat, din această imprejurare. Sunt totuş, teazieh, oare-cum naţionale trecute in mintea şi inima poporului pe care nimeni nu indrăznesc să le atingă, acestea sunt: *Nunta lui Kassem, Copila creştinului, Trimisul lui Dumnezeu, Jocul cu pămĕnt, Capul Imamului Hussein, Copiii lui Zeyneb, Moslem şi chinurile copiilor sĕi*, etc.

Privite din punctul de vedere psichologic, popoarele de la Iran ca toate acele ce trăesc in Rĕsărit, sunt contemplative şi fataliste. Religiunea, clima, creşterea şi deprinderile lor sociale, le fac a fi astfel. Literatura lor teatrală, oglinda sufletului şi a societăţii, trebue să resfrĕngă şi ea aceleaşi trăsĕturi caracteristice. Pretutindeni forma lirică şi admirativă, inlocueşte pe acea dramatică, povestirea unui fenomen sufletesc sau a unui fapt, ia locul acţiunii insaşi şi simţimĕntul religios invălueşte ca o sublimă aureolă toată ţesetura taĭnei, lăsănd să cadă pe fiecare persoană a dramei căte o rază din strălucitorul sĕu focar. Nu doar că pentru aceasta, teaziehele persiane sunt numai nişte bucăţi de poesie ori de musică cuvĕntate ori căntate; căci ei imping meşteşugul şi realismul scenic mult mai departe, decăt l'am

putè impinge noi. Aşa in drama: *Trimisul lui Dumnezeu*, acel care joacă rolul lui *Aly-S'cher* (fiul Imamului Hussein), trebue să iasă pe scenă cu o sĕcure de fer infiptă in creştetul capului, de unde curg pârae de sănge.

Deosebirea intre Teatrul lor şi al nostru este mare; căci pe când noi formăm caracterele din ciocnirea pasiunilor şi simţirilor, cu legile sociale şi intĕmplările de toate zilele, ei işi crocsc pe ale lor, negreşit mărete şi totdeauna extraordinare, din combinarea impresiunilor din lăuntru cu intrupările din afară. Persoanele dramei noastre sunt semenii noştri, acele ale Teaziehelor persiane sunt afară din omenire şi in nepotrivire cu dĕnsa. Cele d'intĕi sunt reale, cele de-al doile sunt mistice. Acţiunea pe scena noastră trebue să aibă o indoită putere: aceea a adevĕrului representaţiunii şi a desfăşurării sau a producerii normale a impresiunii. Public şi actor sunt douĕ personalităţi deosebite la noi; cel d'intăi caută şi primeşte impresiunile şi cei de-al doile le produc şi le statornicesc. In Teatrul persian, acţiunea este mişcarea ce se pricinueşte in sufletul fiecăruia la auzirea celor ce se căntă sau se povesteşte pe scenă. Acum, dacă acel care căntă partea unui Profet, este in adevĕr Profetul insuş cu mănia, resemnaţiunea ori extazul lui puţin intereseazǎ; ceea ce se cere este o sumă oare-care de stringeri de inimă ori de oftări adănci, cuvintele şi musica fiind indestulătoare a le produce, factorul dramatic este un lucru de a doua mănă, pe dĕnsul publicul nu-l bagă in samă, poporul de la Iran inchide ochii, se leagănă de la dreapta spre stinga, plănge şi se bate cu pumnii in piept, eată cum inţelege el simţimĕntul mişcării in arta dramatică, eată ce influenţă are acţiunea teaziehei asupra sa. Representaţiuni şi impresiuni ce confundă intr'o singură simţire nepăsarea ori pasiunea estremă, precum poporul se amestecă cu actorii spre a juca impreună acea măreaţă dramă a patimilor celor jertfiţi pentru buna şi dreapta credinţă!

Adăugĕnd şi lenea firească a Rĕsăritenilor, tabloul va fi complect. Nu este insă mai puţin adevĕrat că toate aceste se petrec in mijlocul unei adevĕrate feerii. Bogăţiile nestimate şi cheltuelile cele mai nebuneşti, fac ca aceste misterc sfinte, menite la inceput a da o intrupare simplă *cuvĕntului şi adevĕrului lui Dumnezeu* (precum zice Imamul Aly), au ajuns a fi astăzi o infăţişare groznică de realism şi de pompă lumească care impune credincioşilor, prin ochi şi prin minte, să creadă astfel precum se cuvine, sau după cum se cere. De acì se poate inţelege ce destinată pot să aibă aceste spectacule pentru cărmuirea patimilor şi pentru punerea in mişcare a puterilor omeneşti! In vechime Teazyehele erau icoana sublimului, abstractului legii şi al moralei; astăzi ele tind a intrupa in mǎreţia simţimentelor religioase, nenorocirile şi aspiraţiunile patriei şi a intocmì, alături de credinţa cea mare, o nouă credinţă, pentru ca intr'o zi norocită, să producă asupra Persianilor aceleaşi efecte pe care tragediile lui Eschgl şi ale lui Sophocle, le-au produs asupra Grecilor.

(Va urma)

Ascanio.

POESII.

LOCUL NASTERII.

(Imitaţie).

Eată valea cea frumoasă,
Locul unde m'am născut,
Unde zorile vieţii
C'antr'un raiu le-am petrecut.
Satul par'că-i plin de-un căntec,
Căntec lin, adormitor
Ce s'a scurs de mult acuma:
Nani, nani puişor!

Dragi prieteni din pruncie
Unde sunteţi voi acum?
Să ne alungăm prin ploae,
Mingea să jucăm in drum,
Pănă cănd de la portiţă
Un glas dulce, plin de dor
Să ne strige, să ne chemĕ:
Hai acasă, puişor!...

Pe un băţ de-alun călare
Fug căt satul e de lung.
„Haide murgule băete,
„Hai, căci alţii ne ajung!"
Tatăl meu se uită'n urmă-mi
Şi grăeşte zimbitor:
Ce voinic, priviţi la dĕnsul,
Dragul tatei puişor!

Murgu-mi e sătos, in baltă
Ĕl adăp, şi l'asfinţit
Cu-ai mei fraţi de călărie
Vin acasă obosit.
Maica 'n braţe mĕ cuprinde
Şi la sinu-i iubitor
Mĕ adoarme cu-al eĭ căntec:
Nani, nani puişor!...

Eram tĕnĕr ca o floare
Cănd de-aice am plecat,
Dar de-atunce cu erni multe
Fruntea-mi s'a impovărat.
Cum trec anii!-mi pare-un secul
De cănd maica 'ncetişor
Sara murmura la capu-mi
Nani, nani puişor!

DUS PE-A TINERETEI VALURI.

Dus pe-a tinereţei valuri
Ca o pasere in sbor,
Steua mea era speranţa,
Lopătar blăndul amor.

Ceriul strălucea de-asupra-mi
In lumini trandafirii,
Dulce-mi imbăta simţirea
Nepĕtrunse armonii.

Şi departe pintre piscuri
Un palat frumos lucea,

Dalb al fericirii mele
Minunat locaş era.

Fără teamă, fără grijă
Lunecam din val in val;
Mĕ credeam trecut de piscuri,
Mĕ vedeam ajuns la mal.

Vai! Dar cine să cunoască
Că 'n vĕzduhul neclintit
Al furtunei vajnic spirit
Sta la pândă nesimţit.

Cine să-şi inchipuească
Că palatul sclipitor
Era numai nălucirea
Unui suflet visător?

* * *

In noean adânc ascunsă
Doarme barca mea acum,
Eu pierdut pe-un ţĕrm sĕlbatic
Fără ţintă, fără drum.

Indărăt ilusii moarte
Şi credinţe sfărămate,
Inainte-mi intuneric
Şi trista singurăte.

In dărăt viaţa-mi jună
O grămadă de ruinĭ,
Ş'a mea cale inainte
Numai câmp uscat cu spini!

M. Pompiliu.

ALECSANDRI

in Penacoteca Universităţii din Iaşi.

In repaosul serbării, care vieţii dă putere
Lume multă s'adunase spre-a gusta sfânta plăcere
In al frumuseţei templu — la al muselor altar, —
Unde tot ce-i bun şi mare, deşi trecĕtor din fire
Dar divinizat prin artă tinde către nemurire —
Către lumea ideală fără fine şi hotar;

Unde 'n piatra lustruită vieţuind vezi o idee,
Din ea sculptorul puternic a făcut o blăndă fee,
Surizĕnd Venus alături stă de-un ănger strălucit,
Căci Olimpul şi cu Raiul sunt in bună armonie
Chiar pasiunile divine neputĕnd aici să vie
Obosite lăngă templu ca şi timpul s'au oprit.

Lumea-atrasă de un farmec lung priveşte cu'ncântare
După statui, la tablouri inviete prin coloare
Din natură'mprumutată; — cole vezi un domn bĕtrăn
Stănd pe tronul sĕu cel falnic şi de-ai sĕi incunjurat,
Dincolo o horă măndră lăng'un scrănciob inălţat —
Toţi sunt veseli de'nviere, toţi jucănd se string de mâni;

Ear pe-un iaz ce scănteiază albăstrind in depărtare
Pintre stuful nalt și galbĕn vezi cum luntrea plutitoare
Către mal inaintează cu pușcașul obosit, —
El se 'ndreaptă spre pădure unde toate-i par mai blănde
Unde umbra și căntarea sufletul de vis pĕtrunde,
Unde aeru-i cu miros, și cu flori cămpu 'nflorit.
. . . .

Dar din contemplarea dulce unde totul ne apare
Numai ca'ntr'un vis fantastic care ride și dispare,
Incăntănd mai mult privirea decăt tainica simțire,
De odată ne atrage o magnetică putere
Cătr' alesul zeităţii, bardul cel de măngăere,
De căntări, de dor, de visuri, de nădejde și iubire.

Plin de-o sfăntă maiestate ce respect adănc inspiră,
Liniștit, inaintează prin mulțimea ce-l admiră —
Cu-ai sĕi ochi negri și ageri unde geniu se simțește,
La tablouri și la statui și el cată cu 'ndrăgire
Ins' aceea ce el simte cu 'nfocata sa simțire
Ne arată ce departe de la noi la dĕnsul este.

Căci lui floarea drăgălașă de pe malul șoptitor
Ĕi suride intinzĕndu-i mirosul desfătător,
Vĕntul trece către ceruri ce 'n albastru e deschis,
Codru 'l incunjoară 'n umbra rĕcoroasă și verzie
Incăntăndu-i blănd auzul de-o plăcută armonie
Dulce ca o desmierdare — ca un cănt din paradis.

Cine știe?!.. Dar se poate ca in Venera divină
El să vadă și să simtă in fantastică lumină
Pe acea dulce ființă ce-a iubit și l'a iubit,
Care ca'ntr'un vis de groază din a sale calde brațe
In a vieții primăvară, in plăcuta dimineață,
Amăgită de un ănger către ceruri s'a suit.

Ear el plin de desperare prin poetica magie
Către ceelaltă lume, către neagra vecinicie,
In a stelelor graiu tainic traducĕnd durerea sa
Și schimbănd tristele lacrimi in duioase lăcrimioare,
Un buchet din ele face și pe-o rază călĕtoare,
Ca drept semn de-a sa iubire le inalță către *ea.*

Din lăcașul nemuririi zina lui nemuritoare
Vĕrsănd poate și ea lacrimi pentru Raiul de sub soare,
Ca *divina Beatrice* pentru dragul ei poet,
Roagă Cerul să-i trimită, ca drept viață și putere,
Inspirație divină și divină măngăere,
Și visări de fericire, și căntări din sfănt concert.

Apoi singură ea insași pe-a lui cale aurită
Conducĕndu-l de la ceruri ca o umbră tăinuită
Impărțind cu el din lume al sĕu tainic dulce dor,
In a focului scăntee, in a stelelor lucire
Pe sub masca *Cosinzenei* ĕi suride o clipire
Aprinzĕndu-i fantasia c'un pastel nemuritor.

Și 'ncă căte alte scumpe și duioase suvenire
Nu deșteaptă amintirea in aprinsa sa găndire,
De nopți dulci Venețiene lacu-i spune surizĕnd,
De minunile Florenței ce-admira odinioară
Și oftănd dorea mărire pentru draga-i dulce țară,
Mulțămit iși amintește vĕzĕnd doru-și inflorind.

I. Buță.

DUP' O STINCA....

Dup' o stincă 'n foc scăldată,
Măndru soarele-apunea,
Dintr'o vale 'ndepărtată,
Jalnic doina s'auzea,

Ear in lunca 'ntunecată,
Glasul tĕu mĕ măngăea,
Ş'a ta mănă 'nduioşată,
Un inel imi dăruea:

„Poartă-l, spus'ai, mĕ iubeşte
„Şi al pierde te fereşte,
„Căci pierzĕndu-l voiu murì...!

Eu inelul ĕl port ăncă,
Dar tu — zaci in noapte-adăncă...
Doină! — taci... nu m'amărì!...

M. Grigoriadi-Bonachi.

PE LAC....

Pe lac barca lin pluteşte
Şi se leagănă uşor,
Pe cer luna o păndeşte
Lunecănd după un nor.

Pe lac barca, ear intr'ĕnsa
Fără griji şi fără dor
Ea cu mine, eu cu dĕnsa
Şi cu noi blăndul amor....

Lopătarul stă; la stele
El se uită cugetănd:
Eu, in ochii măndrei mele
Mai frumoase vĕd lucind....

A. I. Castor.

BIBLIOGRAFIE.

Elemente de poetică română pentru usul tinerimei gimnasiale, de *Ioan Lăzăriciu*, un vol. 8°. in cuprindere de 90 pagini. Editura librăriei W. Krafft, Sibiiu, 1882.

Datinele poporului român la inmormĕntări de *Teodor T. Burada*, un volum 8°. 158 pag. Iaşi, 1882. Tipografia Naţională.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Naţională.

Anul XVI. — No. 6. 1 Septembre 1882.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

CRĂIŞORUL ŞERPILOR.

Poveste.

Era odată un om şi omul acela era bĕtrăn, că implinise mulţi ani. Şi omul cel bĕtrăn era fript de sĕrac, că nu avea decăt o babă slăbănoagă şi o colibă de căsuţă in o margine de sat. Moşul, adică omul cel bĕtrăn mergea in fiecare zi la lucru şi lucra pe bani, şi din ce căştiga trăia şi el şi baba. Şi moşul avea obiceiul, că cum se intorcea sara de la lucru mergĕnd cu ochii in pămĕnt, ridica ori ce-i venea in cale şi băga in traistă. Şi apoi ştiţi că traista săracului e traista ţiganului. Acuş găsea o ruptură de potcoavă, acuş nişte aşchii de lemne, mai căte un ban rugenit şi insfirşit ce dădea Dumnezeu. Şi baba stringea bineşor tot ce aducea moşul, c'apoi mai căpĕta căte ceva pe ele; că sĕracii, atunci ca şi acuma, numai cu mare greutate puteau trăì.

Odată, cănd venea moşul de la lucru şi se ducea obosit la conacul lui, eacă numai că vede in cale un puiu de şerpe svĕrcolindu-se crăncen in pulbere. Moşul milos ca toţi bĕtrănii, ridicâ şerpele şi-l băgâ in traistă.

— A face baba cu el ce-a ştì, zise moşul in găndul lui şi-şi vĕzù de cale.

Şi cum ajunse acasă dădù moşul traista pe măna babei; şi mare fù bucuria ei, când aflâ puiul cel de şerpe in traistă. Baba hrănì şerpele cu lapte dulce şi-i făcù culcuş de golomoz după cuptor şi grijea de el ca de pruncul ei. Şi azi ca eri, măne ca azi puiul cel de şerpe creştea vĕzĕnd cu ochii. Căt mi-ţ'a lăsat Dumnezeu ziulica de lungă, desmierda baba puiul cel de şerpe, cum era singură acasă; că mĕ rog uitasem să vĕ spun, precum că baba nu a avut nici un copil de cănd era ea. Ş'apoi vorba ceea: bună-i plăcinta, dar dacă nu-i, e bună şi pita. Mai bine i-ar fi venit la socoteală şi babei un băeţaş sprinten şi oblu ca un fir de brad, decăt arĕtania cea de şerpe, rece ca sloiul de ghiaţă.

Dar să nu facem vorbă multă, că vremea tace şi trece şi pănă la sfirşit mult mai este.

Ci-că odată cănd ţinea baba şerpele incolăcit pe mănă şi-l desmierda zicĕndu-i: „Dragul mamei, puiul mamei, dacă-i creşte mare ai să te faci craiu la şerpi, cum n'a mai fost de cănd e lumea“, eacă numai că deschide puiul cel de şerpe gura şi vorbeşte cu glas de om.

Biata babă s'a spăriet de o minune ca asta şi căt p'acì să ţipe.

Dar şerpele nu se mai oprea cu glasul lui de ţinţar şi imbărbăta pe babă. Şi din acel cias, că nu spun fleacuri—ci lucrul din poveste, ca şi care numai este,—vorbea puiul cel de şerpe ca fiecare om zicĕnd moşului „tată“, ear babei „mamă“; ear bĕtrănii ĕl numeau „Crăişorul şerpilor“ şi drag l'au avut peste mĕsură, de oare ce vedeau ei că şerpele lor nu-i ca ceilalţi şerpi.

In scurtă vreme crescù Crăişorul babei intr'atăta, de nu mai incăpea in culcuşul lui cel vechiu de după cuptor, şi-i făcù moşul un coş de nuele afară sub streşina casei. Acolo a petrecut şerpele pruncia lui şi eacă numai că odată zice către babă:

— Mamă, eacătă-mĕ-s fecior mare, trebue să mĕ găndesc la insurat; fii bună şi te găteşte de peţit. Ia-te şi te dù la impăratul Verde şi-i cere fata lui după mine, că tare mi-e dragă şi n'aş putè trăì fără ea!

Baba mult s'a mirat de aceste vorbe şi zise:

„Dar bine, Crăişorul mamei, ce găndeşti tu că ţi-a da impăratul fata; om de neam atăt de strălucit. Ş'apoi ştii tu cum îs fetele; vorba ceea: După care-aş merge nu mĕ cere, care vine nu-i de mine. Şi fata e frumoasă de i-a mers vestea. Nu ştii căt e de rĕutăcios impăratul nostru, că indată m'ar prăpădì pentru această indrăzneală. Ia-ţi găndul, puiul mamei de la acest lucru, că nu-i de noi!

— Nu te teme mamă, că nu ţi s'a intĕmpla nimic şi chiar dac' a fi să se supere impăratul, bagă-mĕ pe mine in vină şi n'aibi grijă de nimic!

Şi cu mare greutate se invoì baba să meargă in peţit la impăratul. Se imbrăcâ ca de sĕrbătoare şi, luăndu-şi inima in dinţi, plecâ făcĕndu-şi cruce. Pe drum se găndì baba cum să vorbească şi ajungĕnd inaintea impăratului ce se numea Verde impărat, astfel cuvĕntâ:

„Să nu-ţi fie vorba cu supĕrare, inălţate impărate, că mare veste am venit să-ţi aduc! Ai o fată ca un luceafĕr de măndră şi bună ca pita, să nu-ţi fie nu ştiu cum dac' oiu cere-o după feciorul meu, că-i e dragă peste mĕsură!

— Da bine, babă, ce fecior ai dumneata? intrebâ impăratul, mirăndu-se.

„Cinstită să-ţi fie faţa, luminate impărate, că şi feciorul meu e de viţă mare. Feciorul meu e şerpe, dar are să fie craiu puternic peste neamul şerpilor.

Impăratul se găndì o leacă şi zise babei cu şireţia lui obicinuită:

— Bine babă, eu dau fata mea după feciorul tĕu, dacă va fi pănă dimineaţă, ce-a rĕsărì soarele in locul colibei tale un palat mai altfel de cum este al meu. Şi dacă a fi palatul tĕu zidit din peatră de codru şi blănit cu aur şi petre scumpe, incăt să strălucească ca soarele in zi de vară. Du-te babă acasă şi dacă n'a fi cum ţi-am spus, greu are să-ţi cadă!

Şi biata babă se intoarse acasă ingrijată, ca să ducă vestea Crăişorului.

— Ce-a zis impăratul mamă, intrebâ şerpele pe babă, vĕzĕnd-o aşa de ingrijată.

„Ce-a zis el n'a să mai fie dragul mamei, respunse baba; şi-i arătâ din fir in pĕr dorinţa impăratului.

Şerpele tăcù şi pănă măne-zi ce-a rĕsărit soarele era in locul colibei un palat, mai altfel ca a impăratului, zidit din peatră de codru şi blănit cu aur şi petre scumpe, de strălucea

ca soarele in zi de vară, şi toată lumea se mira de acest lucru ne mai pomenit.

A doua zi merse baba earăş la impěratul intrebăndu-l, că avere-ar voe acum să se incuscrească?

— Bine, babă, zise impăratul uităndu-se galiş la palatul babei, eu voiu da fata mea după feciorul tĕu, dacă a fi pănă măne ce rĕsare soarele de la palatul meu pănă la al tĕu un pod de aramă pe stălpi de fer şi pe marginea podului să fie sădiţi pomi verzi, unul ca altul, ear in pomi, să fie toate felurile de paseri şi fiecare pasere să cănte in glasul sĕu, şi pe fiecare pasere să fie căte un clopoţel de argint. Du-te babă a casă şi dacă n'a fi cum ţi-am spus, greu are să-ţi cadă!

Biata babă se intoarse ingrijată, ca să ducă vestea Crăişorului.

Şerpele-i eşì babei in cale şi vĕzĕnd-o tare ingrijată o intrebâ, că ce-a zis impăratul.

„Ce-a zis impăratul n'are să mai fie, dragul mamei, respunse baba; că dacă ai putut face palatul, asta n'ai s'o mai faci! Şi-i descoperì dorinţa impăratului. Vezi, vezi Crăişorul mamei, la ce pacoste grea m'ai cumpĕtat tu pe mine şi aş fi tare bucuroasă să mĕ descotorosesc de ea; insă vorba ceea: l'aş lăsa, dar nu mĕ lasă!

— Nu găndì mamă la acest lucru, că deacolo e grija mea!

Şi pănă măne-zi ce-a rĕsărit soarele se intindea de la palatul impăratului pănă la palatul babei o punte de aramă pe stălpi de fer şi pe marginea punţii erau sădiţi pomi verzi, unul ca altul; ear in pomi erau toate felurile de paseri şi fiecare pasere cănta in glasul sĕu, şi pe fiecare pasere era căte un clopoţel de argint.

Cănd a vĕzut baba acest lucru, tare s'a minunat şi cu mare bucurie se duse la impăratul intrebăndu-l, că invoì-s'ar, să se incuscrească?

Impăratul se primbla desmierdăndu-se pintre pomii de pe punte şi zise babei:

— Bine babă, eu voiu da fata mea după feciorul tĕu, dacă pănă măne ce rĕsare soarele va curge pe sub puntea cea de aramă o apă mare, care să se ridice pănă la uşa palatului meu şi care să nu aibă nici inceput, nici sfirşit. Apa să fie dulce ca mierea şi limpede ca isvorul de munte, şi in apă să 'noate fel de fel de peşti de aur, şi de ţermurii apei să fie legate luntrişoare de lemn aurite, cu vĕsle de argint. Du-te babă acasă şi dacă n'a fi cum ţi-am spus, greu are să-ţi cadă!

Sĕrmana babă tare s'a supĕrat şi s'a intors acasă, ca să ducă Crăişorului şi această veste.

Şerpele-i eşì in cale şi o intrebâ, că ce a zis impăratul?

„Ce-a zis impăratul n'are să mai fie, dragul mamei, că toate lucrurile au sfirşit şi numai voinţa şi puterea lui Dumnezeu e fără margini. Şi dacă ai isbutit a face minunile de pănă acuma, asta nici n'ai ce găndì că o vei face! Şi mare chin mĕ aşteaptă dragul mamei, din partea impăratului pentru indrăzneala ce am avut. Şi-i spuse ce doreşte impăratul.

— Nu găndì la lucruri de aceste, mamă! zise şerpele. Şi pănă măne-zi ce-a rĕsărit soarele, curgea pe sub puntea cea de aramă o apă limpede ca isvorul de munte şi dulce ca mierea, şi in apă 'notau peşti auriţi. Apa nu avea nici inceput, nici sfirşit şi se ridica pănă la uşa palatului impărătesc, şi de ţermurii apei erau legate luntrişoare de lemn aurite cu vĕsle de argint.

Când s'a sculat impăratul intra apa pe uşă, de mai că 'neca palatul, şi inspăimêntat peste mësură a trimis slugile sale la babă, să facă feciorul ei să scadă apa, că e viaţa lui şi a curţii in primejdie.

Şi Dumnezeu e deasupra, că nu vë spun fleacuri, ci lucrul din poveste, indată s'a tras apa remânênd in albia sa pe sub punte.

Atunci s'a dus baba la impăratul intrebându-l, dacă are voe să se incuscrească odată, că multe sunt minunile ce le-a făcut feciorul ei şi că vrednic este de neamul impărătesc.

Impăratul şiret cum era, a cam strimbat din nas zicând babei:

— Din partea mea aşa să fie, dar nu ştiu ce-a zice fata şi n'aş vrea s'o mărit fără voea ei; vină mâne babă, că voiu şti ce-ţi spune, dacă oiu vorbì cu ea!

Şi pe inserate, când se invëlea ziua cu noaptea, după ce se culcaserë bëtrânii, eacă numai că esă Crăişorul babei din pielea sa de şerpe şi se face un fecior frumos ca un fir de brad cu për de aur, cu faţa albă ca spuma laptelui şi cu ochi negri ca mura. Şi lăsând acasă pielea de şerpe se duse la impăratul şi intrâ in grădină, că acolo era fata impăratului singură, şedea pe ţermurile apei şi se juca cu peştii.

Doamne, când l'a vëzut aşa frumos şi când i-a grăit dulce, ca el, s'a aprins fecioara de focul dragostei şi a jurat că a lui va fi in veci. Că më rog ştiţi vorba ceea din bëtrâni: rea poamă-i dragostea şi cine muşcă din ea bine are să se ţină.

Dar să trecem inainte, că vremea tace şi trece, şi până la sfirşit vë spun drept că mult mai este!

A fost aşa de bine, că feciorul babei s'a intors acasă şi pe dimineaţă era şerpe ca toţi şerpii.

Baba s'a dus eară la impăratul intrebându-l, că cum s'a mai gândit şi care este voea fetei?

Impăratul apucâ pe babă de mână şi astfel cuvêntâ:

— Bine babă, bag sama, aşa are să fie; vom face ospëţ, că fata mea mare voe are şi tare drag ël are pe feciorul tëu!

Şi s'a făcut ospëţ, care a ţinut nouë luni şi nouë zile, şi i-a mers vestea peste ţëri şi peste mări până la marginea lumii şi mai departe şi s'au adunat impăraţi peste impăraţi, care de care mai străluciţi; şi cine a voit a venit şi s'a pus la masă de-a mâncat şi bëut, şi s'a veselit in dragul inimii. Acolo am fost şi eu, şi cum am trăit atunci nu ştiu zeu de voiu mai ajunge. Dumneavoastră nu ştiţi, că nici pe unul nu v'am vëzut pe-acolo şi rëu are să vë pară, că nu v'aţi abătut prin acele locuri!

Dar să nu pierdem vorba, ci să trecem inainte, că şi acuma mi-i bună gura de plăcinte.

Ş'apoi după ospëţ s'au aşezat Crăişorul cu fata impăratului in palatul moşului şi trăeau ca doi porumbei. Crăişorul numai după sfinţitul soarelui putea să fie cu chip de om şi indată ce rësărea soarele imbrăca pielea de şerpe.

Impărăteasa, adică mama fetei, se cam necăjea, că ginerele ei era şerpe şi mult şi-a bătut firea, cum ar putè să mântuească fata ei de această ruşine. Şi numai mi-ţ'au impins-o pëcatele de-a făcut un lucru de mare stricăciune pentru ei. Că më rog nu ştie omul ce ştie Domnul.

Şerpele, Crăişorul babei, nu mai avea mult

până s'ar fi făcut om deplin și n'ar mai fi îmbrăcat in veci pielea de șerpe. Dar impărăteasa nu știa nimic despre acest lucru și înțelegĕndu-se cu baba, odată, când era cuptorul ars de pită și ginerele nu era acasă, au aruncat pielea de șerpe in cuptor de-au ars scrum.

Crăișorul a simțit pe miros ce s'a intămplat și cu jale grăì astfel cătră nevastă:

— O Doamne, nevastă dragă, că la rĕu te-a cumpĕtat mama ta, impărăteasa; acuma numai ce arseră pielea mea și să știi, că din această pricină trebue să mĕ despart de tine! O să plec in cale lungă și dacă ți-a fi să mĕ mai intâlnești, să știi că eu trăesc in „ostrovul șerpilor“; dar cale lungă și grea e până acolo, și rar rătăcește căte un om bătut de foc, și dacă și nimerește acolo se prăpădește, că mulți șerpi cu dinți veninoși și balauri cu guri mari trăesc in acele locuri!

Atunci Crăișorul a sărutat pe nevastă-sa și s'a dus de numai vestea i-a remas. Și in clipa ce a plecat a perit palatul moșului cel strălucit și podul cel de aramă, și apa a secat, și in locul lui era coliba moșului cu coșul șerpelui sub streșină.

Așa e lumea asta; se joacă cu oamenii ca pisica cu șoarecii și căt de drag să-i fie, vine un cias de te urĕște; bine-a zis cine-a zis, că nu-i suiș fără coboriș.

Și fata impăratului muncită de dorul bărbatului, nu mai avù zi bună din ciasul ce-a plecat el, și luându-și remas bun de la ai sĕi plecâ cu puține trebuitoare la drum, că impăratul și impărăteasa și intreaga impărăție n'au putut-o oprì.

Și s'a dus fata impăratului dus, s'a dus cale lungă, lungă să-i ajungă; s'a dus peste șepte mări și șepte țĕri.

Cum mergea intr'o zi așa amărită, eacă numai că se intâlnește lăngă o apă, cu o biată turturică bolnavă, cu aripa ruptă, friptă de sete. I se făcù milă de ea și o duse de-o adăpâ și turturica s'a intremat.

— Dumnezeu să te miluească muere bună, ĕi zise turturica și ți-oiu fi mulțămitoare; când ĕi avè lipsă de mine chiamă-mĕ, că cine știe la ce-ți voiu putè ajuta!

Altă-dată, când trecea prin o luncă, dă peste un epure rănit la un picior de nu se putea mișca din loc și afurisitele de paseri mi-ți-l piguleau cu ciocurile, de tot ĕl săngeraseră, pe bietul epuraș, și el nu se putea scutì nicăiri.

„Sĕrmane epure că chinuit mai ești, mai chinuit și decăt mine doară, zise fata impăratului facĕndu-i-se milă de el și duse epurele intr'o tufă deasă unde nu-l mai vedea nime.

— Dumnezeu să te miluească muere bună, ĕi zise epurele și ți-oiu fi mulțămitor; când ĕi cădè la nevoe chiamă-mĕ, că cine știe la ce-ți voiu putè ajuta!

Și fata impĕratului Verde merse mai departe cu dorul și cu necazul ei alăturea; și cum mergea prin pădure eacă numai că intâlnește o căprioară, care era impinsă intr'un sbeg așa de țapĕn de nu putea scăpa nici inainte, nici inapoi.

Fata impăratului Verde scoase cu mare greutate căprioara și-i dădù drumul.

— Dumnezeu să te miluească muere bună, zise căprioara, ți-oiu fi mulțămitoare; chiamămĕ intr'ajutor când ți-a fi greu, că nu știi la ce-ți voiu putè ajuta!

Și s'a dus fata impăratului nainte, de numai Dumnezeu mai știa despre calea ei; până

ce odată a intrat intr'un codru des şi intunecos, ca fundul iadului. Mare frică a cuprins pe fata de impărat atunci, că codrul era năbuşit de fiarĕ sĕlbatice, care de care mai crăncene şi mai urgisite şi nici o cale nu se deschidea nicăiri.

Şi cum rătăcea ea aşa in ştirea Domnului, eacă se intălneşte cu o muere bĕtrănă, cu dinţi mari şi ascuţiţi, şi urită de-ţi era groază să te uiţi la ea.

„Dumnezeu mi te-a scos in cale mamă, zise nevasta Crăişorului cu bucurie, că tare mi se infundase cărările şi de nu te intălneam pe dumneata, cine ştie ce se mai alegea de mine! Şi te-oiu ruga, că nu mi-ai şti spune, incotro să apuc către ostrovul şerpilor?

— Ba zeu ştiu eu, fĕtu-meu, că eu ĕs Mama Pădurii; dar trebue să-mi slujeşti un an, ca să te cunosc; anul e de trei zile şi ţi-oiu da simbria cuvenită. Şi dac' a fi să te porţi bine, te-oiu indrepta la locul ce doreşti; ear dacă te-oiu prinde cu ceva, să ştii de-acuma, că aici iţi putrezesc ciolanele!

Nevasta Crăişorului tare s'a intristat; insă vorba ceea: rĕu cu rĕu, dar mai rĕu fără rĕu. N'avea ce să facă, a trebuit să remănă in slujbă la Mama Pădurii, aşteptănd ce va aduce norocul.

Mama Pădurii avea locuinţă intr'o peşteră intunecoasă tocmai in fundul codrilor, şi inaintea uşii era o curte ingrădită cu gard de nuele, şi in stălpii gardului erau inţepate capete de oameni. Acolo se adunau fiarĕle sĕlbatice, ca să primească poruncile de la Mama Pădurii.

Ş'apoi după ce făcù Mama Pădurii tocmală cu slujnica, ĕi dete să păzească o cloşcă cu pui, zicĕnd:

— Eacă fĕtu meu, căt ĕi fi la mine, nu-i avè altă treabă decăt să păzeşti cloşca aceasta cu pui; dar cată că cloşca e cam puravă şi dac' a fi să pierzi vre-un puiu o să pun şi capul tău in rănd cu celelalte in gard!

Fata de impărat păzea cu mare băgare de samă cloşca, că afurisita avea poruncă de la Mama Pădurii să se ascundă din naintea slujnicei; dar nu putea scăpa nici cum din naintea ochilor ei. Când pe la amiazi trimite Mama Pădurii un vĕntuţ căldicel asupra slujnicei şi o adoarme; şi cloşca cu puii smăc p'acì incolo, de numai cel ce vede toate, putea să ştie unde s'a ascuns.

Şi când se trezì slujnica, intr'o tărzie vreme, şi nu vĕzù cloşca s'a supărat de moarte, că ştia bine ce-o aşteaptă. Şi cum rătăcea ingrijată căutănd in zadar cloşca, işi aduce aminte de turturică şi de epure, şi de căprioară, şi le chiamă intr'ajutor. Şi in aceeaşi clipă eacă vin dobitoacele toate trei, intrebănd pe fata de impărat că la ce nevoe a căzut şi la ce i-ar putè ajuta?

Ea le destăinueşte necazul rugăndu-se, că nu care cumva ar putè vre-una, să găsească cloşca cea cu nărav, că ele mai bine cunosc cărările şi infundăturile codrului.

— Nu te supĕra fată de impărat, că de astă-dată eşti măntuită, ziserĕ toate deodată şi plecarĕ.

Turturica sbura din copac in copac, epurele se indesa prin toate tufişurile, ear căprioara sărea de pe stincă pe stincă, căutănd prin toate infundăturile cloşca. Şi eacă numai că o găseşte turturica intr'un vĕrf de copac tupilată cu toţi puii lăngă dĕnsa.

„Aha, şireată ce eşti zise turturica, că bine mi te-am nimerit; şi o duse la slujnica babei.

Și seara când venì Mama Pădurii să vadă de lucrul slujnicei, cloșca cu puii era la loc. Dar bătaea ce-a măncat cloșca că nu s'a ascuns bine, amară a fost.

A doua zi ear scoase slujnica cloșca cu puii la măncare și pe la vremea prănzului trimite Mama Pădurii un vĕntuț căldicel peste ea de o adoarme ca pămĕntul. Și cloșca cu puiii smăc p'acì incolo, de numai Dumnezeu știa unde s'au ascuns.

Când se trezì slujnica cloșca nu era nicăiri și tare s'a necăjit știind ce-o așteaptă. Și cum rătăcea așa amărită, căutănd cloșca, iși aduce aminte de turturică și de epure, și de căprioară, și le chiamă intr'ajutor; și intr'o clipă venirĕ toate trei.

— Ce nevoe te-au ajuns eară fată de impărat, o intrebarĕ dobitoacele.

Ea le spuse necazul ei, rugăndu-le că nu care cumva ar putè-o ele găsì?

— Nu te teme, fată de impărat, ziserĕ ele, că de astă-dată ești scăpată! Și plecarĕ toate la goană.

Turturica sbura din copac in copac, epurele se indesa prin toate tufișurile, ear căprioara sărea de pe stincă pe stincă. Și eacă numai că dă epurele de cloșcă, intrun tufiș des, cu toți puiii lăngă dĕnsa.

— Aha, șireată ce ești zise epurele, că bine mi te-am căptușit, punĕnd picioarele d'inainte pe dĕnsa. Și o dete slujnicei.

Și seara când venì Mama Pădurii să ia in samă lucrul slujnicei, era cloșca cu toți puiii la loc. Dar bătaea ce-a măncat cloșca pentru că nu s'au ascuns bine, amară a fost.

Acuma mai avea biata slujnică o zi de slujit, dar mare i-a fost temerea pentru aceastä zi, căci știți dumneavoastră, că urma alege; ș'apoi știa ea, că mare este măestria stăpănei sale și cu greu v'a putè scăpa din ghiarĕle ei.

Dar ce să fac eu, că nu-i pot ajuta și ce s'a intămplat veți vedea.

Și a treia zi a scos fata de impărat cloșca la măncare și o păzea, cum păzești ochii din cap, și se ținea in putere, să n'o mai cuprindă somnul ca păn' acuma.

Dar eacă numai, că pe la prănzul cel mare, suflă un vĕntuț cald și slujnica se moleșește și adoarme ca moartă. Cloșca smăc, pe unde știa ea, și s'au ascuns de găndcai că n'a mai fost de când e lumea.

Când s'a pomenit slujnica mai că asfințise soarele și mare i-a fost supĕrarea, când a dat de veste că cloșca nu-i nicăiri.

Și cum rătăcea ea prin intunericul codrului iși aduce a minte de turturică, de epure și de căprioară și le chiamă, să-i vină intr'ajutor. Și intr'o clipă venirĕ dobitoacele in ruptul capului, intrebănd-o că la ce i-ar putè ajuta?

Slujnica le spuse necazul, ear dobitoacele respunserĕ:

— Nu te teme fată de impărat, că și acuma te scăpăm noi, și toți plecarĕ după cloșcă. Turturica sbura din copac in copac, epurele se indesa prin toate tufișurile, căprioara sărea de pe stincă pe stincă. Și eacă numai că intr'un tărziu dă căprioara de cloșcă intr'un vĕrf de stincă, ce ajungea pănă in nori.

— Aha, șireată ce ești zise căprioara, că bine mi te-ai știut așeza, dar și eu te-am știut bine căuta, și să știi că mare rĕu te așteaptă din partea stăpănei tale! Și se grăbì de dete cloșca in măna slujnicei cu pui cu tot.

Fata de impărat mulțămì dobitoacelor de

ajutor, şi se grăbì să dee in samă averea stăpânei sale, cerĕnd simbria.

— Vĕd fĕtu meu, zise Mama Pădurii, că eşti tare şireată şi cu toată măestria mea nu te putui pune bine; eacătă-ţi simbria şi te du mai departe, doar vei da peste oameni mai altfel decăt mine! Dar să ştii că ostrovul şerpilor departe este şi pe lăngă toată procleţia ta, nu cred să poţi ajunge acolo! Insă dacă vrei şi vrei, să ştii că ai să treci prin „valea rĕului", ca să poţi eşì de aici. Acolo vei da de un balaur, care te-a indrepta mai departe!

Fata de impărat luâ simbria şi sărutănd măna maicei eşì cu voe bună, să plece 'n cale lungă.

— Unde te grăbeşti, o intrebâ căprioara intălnind-o; de-i ajunge in acea vale, n'ai să mai eşi din ea!

„Da bine, căprioară dragă, cum oiu şti eşì din prăpădenia aceasta de codru, că am imbĕtrănit de când petrec aici?

— Las că te-oiu invăţa eu fată de impărat, şi cum te-oiu invĕţa bine are să-ţi prindă! Intr'un ostrov inflorit, nu prea departe de-aici şade sfănta Duminică, o muere bună şi milostivă şi dăruită de Dumnezeu cu putere mare. Te-oiu duce la ea şi dacă nu te-a indrepta dĕnsa la locul ce doreşti intoarce-te acasă, că acolo n'ai să ajungi vie!

Şi se luâ căprioara nainte şi fata de impărat după ea şi se duserĕ in pas bun; in scurtă vreme au ajuns in „ostrovul florilor".

Sfănta Duminică şedea d'inaintea casei la umbră, pe un pomnol, şi scărmăna pene moţăind cam desişor.

„Bun lucru mamă dragă, zise fata impăratului.

— Bună să-ţi fie inima sufletul meu; da ce vĕnturi te-au abătut pe-aici, că rar se ivesc oameni prin locurile noastre?

„Dorul mamă şi necazul, că cu ele alăture poţi cutriera lumea intreagă. Am plecat cătră „ostrovul şerpilor" şi nu e om care să mĕ ştie indrepta acolo. Cinstită să-ţi fie sfinţenia, precum de mare am auzit că-ţi e puterea; şi nu mai şti indrepta acolo, că ţi-ai face pomană cu mine?

— Ba ştiu dragă, că eu sunt sfănta Duminică, dar trebui să-mi slujeşti un an, ca să te cunosc; anul e de trei zile şi ţi-oiu da simbria cuvenită; şi dacă mi-i slujì bine ţi-oiu arĕta calea, ear dacă nu, acolo nu-i mai ajunge! Şi căt ĕi fi la mine nu-i avè altă treabă decăt să-mi păzeşti o turmă de oi!

Tare s'a bucurat fata impăratului de bunătatea babei, că i-a dat slujbă atăt de uşoară. Că mĕ rog oaea şi pe vremurile acele era ca şi acuma blăndă şi bună ca pita ce-o mănănci. Şi fata impăratului numai de un drag a păzit turma; şi căt e ziua de mare cănta de dor şi de jale; se juca cu mieii şi impletea cununi din flori, că oile păşteau liniştite. Şi a treia zi, când a luat sfănta Duminică oile in samă, erau toate la numĕr, voioase şi grase.

— Blagoslovită să fii din partea mea sufletul meu, zise sfănta Duminică, că eşti bună la inimă şi credincioasă. Şi-ţi spun drept că mi-e milă de tine pentru calea ce ai să faci şi ai să păţeşti multe in acel loc primejdios; că cine numai a călcat pe pămĕntul acelui ostrov, acolo şi-a aflat mormĕntul. Dar dacă vrei şi vrei nu te-oiu desmĕnta, fii numai cuminte, că paza bună trece primejdia rea, şi omul cu răbdarea trece chiar şi marea!

Sfănta Duminică dădù slujnicei simbria și-i spuse calea zicĕndu-i:

— Și ia sama, că „ostrovul șerpilor“ se disparte de lumea noastră prin un riu cu apă limpede, in acel riu se scaldă Crăișorul bărbatul tĕu, in fiecare zi inainte de rĕsăritul soarelui. Și să știi draga mea, că numai acolo ți-e cu putință să-l intălnești!

Ĕi mai dădù sfănta Duminică niște povețe pentru drum și plecâ fata de impărat in cale lungă, lungă ca această poveste, că și de-aici pănă la sfirșit mult mai este.

Și s'a dus fata impăratului inainte, s'a tot dus nouĕ ani de zile, ba poate și mai mult; a trecut peste nouĕ țĕri și nouĕ mări și a trecut peste nouĕ stinci inalte, ce ajung cu vĕrfurile la soare și piezișe ca pĕretele. Și multe greutăți a avut să invingă in această cale prăpăstioasă; ducea dorul odihnei și somnului, că mĕ rog baba călĕtoare n'are sĕrbătoare. Și atătea a pățit, de dacă aș sta a le inșira pe toate așa cum au fost, nu le-aș gătì in șepte luni de zile, dar ce vorbesc, că nici nouă nu mi-ar fi de-ajuns, și știu că dumneavoastră nu mi-ați plătì de-aș remănè sĕrac cum am fost și păn' acuma!

Dar să nu ne uităm vorba, că vremea tace și trece și pănă la sfirșit Doamne mult mai este!

Amu intr'o zi, chiar pe la prănzul cel mare, au ajuns fata de impărat la riul ce desparte „ostrovul șerpilor“ de lumea noastră. Acolo aşteptă pănă măne-zi dimineața; și nainte de rĕsăritul soarelui, eacă numai că vine Crăișorul cel frumos să se scalde. Cum l'a vĕzut fata de impărat i-a sărit in grumazi și l'a sărutat, că mare a fost bucuria ei la această intălnire.

— O Doamne, nevastă dragă zise Crăișorul, da cum ai cutezat să vii, că mare primejdie te așteaptă?! Am trei surori și o mamă, care nu te-or pristuì pe-aici și nu știu cum vei scăpa de gurile lor. Pleacă de-aici, dacă ți-e dragă viața, pănă nu sosesc ele, că mi s'ar rupe inima să te vĕd chinuindu-te și drept să-ți spun, eu nu te pot scăpa!

„Ferească Dumnezeu bărbățele, că chin mai mare decăt traiul fără tine nu pot să-mi inchipuesc in mintea mea, și mai bine voesc să mor lăngă tine, decăt să trăesc singură in impărăția tatălui meu.

Pe vremea aceea nu erau șerpii acasă, că in fiecare zi dimineața se duceau după un munte de lucrau la mărgea, și numai sara după sfințitul soarelui, se intorceau acasă. Și colo de cătră sară eacă numai că vine mama Crăișorului cu trei fete; toate ca șerpii, cu dinți veninoși și cu limbi in sfacuri, ce se mișcau ca argintul cel viu.

Cănd au vĕzut pe fata de impărat in casă s'au spulberat ca aricii și au intrebat pe fecior, că cine e străina asta?

— Nevasta mea mamă, fata impăratului Verde, respunse Crăișorul.

Șerpoaicele n'au zis nimic, dar se găteau ele in găndul lor, să se infrupte din frumușica nevăstuică.

Măne-zi dimineața, cănd au plecat șerpoaicele la lucru, chiamă numai șerpoaica cea bĕtrănă pe nora și-i zice:

— Fă-ne pită draga mamei, dar ai grijă și fă șase pite, trei coapte și trei necoapte; și dacă nu-i face cum ți-am spus, amar are să fie de capul tĕu!

Fata de impărat făcù șase pite și băgâ trei in cuptor, ear celelalte trei le tot băga și le

scotea neştiind cum să implinească porunca soacrei sale. Şi când se chinuea ea aşa, eacă vine Crăişorul bărbatul ei, şi o intreabă că ce lucră aşa?

Ea-i spune porunca soacre-sa şi isbucneşte in plănsete, că nu ştie ce să facă.

— O Doamne nevastă dragă că mare proastă eşti; ia să te invĕţ eu cum să lucrezi şi bine are să fie! Bagă trei pite in cuptor, ear celelalte trei le lasă afară şi trei s'or coace, ear trei vor remănè necoapte!

Fata de impărat făcù aşa şi şerpoaicele aflarĕ lucrul cum se cade.

— Aha mişelule, zise şerpoaica cea bĕtrănă, că bine mi-ai invĕţat-o cum să lucre!

„Ba nu, mamă dragă, că invĕţată e ea.

Şerpoaica se mulţămì ea cum se mulţămì; dar in găndul ei născocea planuri cum ar putè prinde pe noră-sa cu vina.

A doua zi, cănd au plecat şerpoaicele, o chiamă şerpoaica cea bĕtrănă eară, şi-i zice:

— Noră dragă am să-ţi dau ceva de lucru, nu pentru alta decăt să nu te urĕşti până desară. Vezi butea aceasta, ai să plăngi până o vei umplea cu lacrimi, că noi numai apă sărată bem, fiindcă alta nu ne prieşte. Şi să ştii, că de nu vei isprăvì lucrul până venim noi, amar are să fie de capul tĕu!

Sĕrmana nevastă s'a pus pe plăns şi plăngea amarnic deasupra buţii. Dar vai de sporul ce-l făcea, că lacrimile se uscau pe doagele buţii aşa pe rănd cum cădeau şi să fi plăns până la sfirşitul vieţii şi butea n'o putea umplè; că mĕ rog, ştiţi dumneavoastră căt e o lacrimă, ş'apoi butea ăncă era ca vai de ea; se dogise căt a stat la soare de puteai băga degetul prin crăpĕturi.

Cănd a vĕzut Crăişorul pe nevastă-sa cu ochii roşi ca săngele, s'a mirat şi a intrebat-o că ce-i este?

„Amar de zilele mele bărbăţele, că puţine mi-au fost rănduite! Mama mi-a dat in poruncă, să umplu cu lacrimi această bute până desară, că dacă nu, va fi rĕu de mine respunse nevasta plăngĕnd.

— O Doamne nevastă dragă că mare proastă eşti, zise Crăişorul; ia să te invĕţ eu cum să faci. Umple butea cu apă şi după ce s'a infoia dă-i sare cu grosul şi până desară e gata apa sărată pe sama mamii!

Fata de impărat făcù aşa şi pe cănd venirĕ şerpoaicele sărătura era gata.

— „Aha mişelule, zise şerpoaica cea bĕtrănă cătră fecior, tu ai invĕţat-o cum să lucreze!

— Ba nu mamă dragă, că invĕţată e ea.

Şerpoaica se mulţămì, dar se găndea la incurcări mai crăncene, doară, doară mi-ţ'ar putè-o căptuşì.

A treia zi cănd era să plece şerpoaicele, chiamă şerpoaica cea bĕtrănă pe noră şi-i zice:

— Tu noră, fă-ne de cină azi oleacă de mămăligă; dar du-te până in vecini la mama bălaurului şi-i cere sita, că-i mai bună decăt a noastră. Şi ia sama, că dacă a fi să nu lucrezi bine, greu are să-ţi cadă!

Fata impăratului tare s'a intristat de această poruncă, că mama bălaurului era o hîrcă cu dinţi de oţel de un cot de lungi şi cum intra cineva la ea in casă, ĕl imbuca dintr'o imbucătură; şi ea ăncă nu avea să o păţească mai bine.

Şi cum sta ea şi se necăjea plăngĕnd amar, eacă vine bărbatul ei Crăişorul şi o intreabă că pentru ce se necăjeşte eară?

„O Doamne bărbăţele dragă, da cum nu

m'oi necăjì că mama nu mĕ poate suferì pe aici; și dacă m'ai putut scăpa păn' acuma de astă-dată, cu greu iți va fi să mĕ măntuești! M'a trimis la mama bălaurului după sită și bine o cunoști tu pe năsdrăvăna aceea!

— Nu te necăjì nevastă, că te-oi invĕţa eu și bine are să fie. Ia inelul acesta și te du la mama bălaurului de-i cere sita; ea te-a trimite in bucătărie s'o iei din cuiu; tu ia sita, pune inelul in cuiu in locul sitei și eși pe ușă afară grăbindu-te incoace!

Fata de impărat făcù așa cum o invĕţâ bărbatul. Trase inelul pe deget și se duse. Mama bălaurului ascuţea cu o pilă dinţișorii ei cei frumoși și inghiţea numai noduri seci, de mare poftă ce avea.

„Fă bine vecină, și ne imprumută oleacă sita cea rară, că aș face mămăligă de cină și a noastră e găurită ciur!

— Du-te in bucătărie și o ia din cuiu, zise mama bălaurului ascuţind ăncă dinţii.

Nevestei atăta-i trebuia, că eșì ca vĕntul și luâ sita; puse inelul in cuiu și pe ici ţi-e calea!

Bălăuroaica aștеptâ căt aștеptâ, dar de la o vreme i se părù că vecina zăbovește prea mult și strigâ:

— Da vii tu vecină?

Inelul de colo din cuiu zdrăncănește și zice pe glasul lui cel subţirel: „Viu, viu!“

Bălăuroaica ear mai așteaptă căt așteaptă, dar i se părù că nevasta intărzie peste mĕsură și strigâ ănc' odată:

— Da vii tu nevastă?

Inelul ear ca mai nainte: „Viu, viu!“

Dar ţi-ai găsit, nevasta nu era ca'n palmă și balauroaica ese mănioasă, de toată era spumar la gură. Inelul atunci sdrăng pe ușă afară până acasă.

— Așa ţi-i tocmala, zise balauroaica; aha, că urit m'ai păcălit; dar să știi, că nu scapi de dinţișorii babii, să fii ăncă odată atăt de șireată pe căt ești.

Fata de impărat făcù mămăliga, deși șerpoaicelor le-a plăcut lucrul ei.

Dar văzurĕ ele că cu muerea aceasta nu pot eșì așa ușor la capĕt; pentru aceea a patra zi când plecarĕ, ĕi dădù șerpoaica cea bĕtrănă să inţeleagă, că să n'o mai afle seara acasă, dacă-i e dragă viaţa.

Fata de impărat incepù a se tănguì de resuna intreg ostrovul șerpilor, și se inţelese cu bărbatul să plece amĕndoi și vor trăì cum a da Dumnezeu.

Și au plecat ei impreună și au mers, căt au mers, cănd eacă numai de către seară se ridică un nor in dărăptul lor, ce vuia cu turbare.

„O bărbate dragă, că mare ploae ne ajunge și nu avem unde ne adăpostì, zise fata de impărat.

— Că nu-i ploae tulbureala ce o vezi nevăstuţă, ci e soră-mea cea mică; ea vine după noi și cum ne ajunge, cum ne mănăncă pe amĕndoi.

Și mai merseră ei oleacă, până era norul mai lăngă ei; atunci făcù Crăișorul din nevastă-sa o bostănărie plină de pepeni frumoși, ear el se făcù păzitor la acea bostănărie.

„Nu ai văzut om bun ce ești, trecĕnd pe aici un fecioraș cu o nevastă, intrebâ șerpoaica pe păzitorul bostănăriei.

Eacă păzesc pepenii aceștia și-i vĕnd mai pe nimic, că rĕu imi merge tĕrgul, respunse păzitorul.

Tronc Marico, ştiu că se inţelegeau bine; vorba ceea:

— Buna dimineaţă, babă!
— „Crastaveţi, dragă!
— Tu eşti surdă, babă!
— „Trei de doi bani, dragă.

Şi vĕzĕnd şerpoaica că nu are cu cine vorbì, se intoarse acasă.

„O mamă, că rĕu am umblat; cât am mers nu am intâlnit decât pe un bostănar surd ca pămĕntul, de nu te puteai inţelege cu el ca cu un butuc.

— Fată proastă ce eşti, da bine mi te-au păcălit; că surdul a fost frate-tĕu, ear bostănăria nevastă-sa.

„Lasă mamă, că mĕ duc eu mâne, zise şerpoaica cea mijlocie.

Şi merse Crăişorul cu fata de impărat cât merse, când a doua zi de către seară se ridică un nor mai negru şi mai turbat decât cel de eri.

— Uită-te indărăpt nevastă, zise Crăişorul, ce-i vedea!

„Vĕd un nor turbat ce se apropie de noi!

— Nu-i nor acela dragă, ci e soră-mea cea mijlocie; ea vine după noi şi cun ne ajunge ne mănâncă!

Şi când era şerpoaica mai aproape de ei, Crăişorul face din nevastă-sa moară pe o apă mare, ear el se face morar, alb ca nins de făina ce se pusese pe el.

— N'ai vĕzut, om bun ce eşti, trecĕnd pe aici un fecioraş cu o nevastă intrebâ şerpoaica pe morar.

„Macin şi eu pentru vamă ca alţi morari; dar pot să-ţi spun că bună făină esă din moara mea!

Nu se puteau inţelege in ruptul capului, că apa făcea un sgomot de nu-ţi puteai pricepe vorba. Se intoarse şerpoaica indărăpt ruşinată şi zise bĕtrânei:

— Ştiu că umblăi mamă, calea mânzului; cât am mers nu am intâlnit decât un morar la o moară afurisită, ce făcea un tololoiu de nu-ţi pricepeai vorba şi nu m'am putut inţelege cu el nici intr'un chip.

„O proasta mamei, da bine mi te-au păcălit, zise şerpoaica; că morarul a fost frate-tĕu, ear moara nevastă-sa. Şi voiu merge eu mâne, că mare ruşine e pe capul meu cu voi!

— Nu te ingrijì mamă zise şerpoaica cea mai mare, că voiu merge eu şi ruşinea ce m'a mânca a mea să fie; că nu-s doară de lemn, să nu pot eşì in capete cu doi ţinţari de oameni!

„Bine draga mamei nu te opresc, dar par'că ştiu inainte, că nu-i isprăvì mai mult decât surorile tale.

Şi au mers Crăişorul cu fata de impărat cât au mers; când a treia zi de către sară se negreşte numai indărăptul lor şi se ridică un nor, ce se tărea pe pămĕnt, atâta era de năsdravăn.

— O Doamne bărbate dragă, că mare viscol se pregăteşte şi nu ştiu unde ne vom ascunde, zise fata de impărat.

„Nu-i viscol acela nevastă dragă, ci e soră-mea cea mai mare; ea vine după noi şi cum ne ajunge, ne mănâncă pe amĕndoi.

Şi când era şerpoaica mai aproape de ei, se făcurĕ oamenii mei douĕ turturele mândre şi drăgălaşe, ce piguleau câte un fir de grăunte de pe holde şi se drăgosteau.

Şerpoaica se uitâ la ele şi trecù inainte; dar nu vĕzù suflet de om şi se intoarse indărăpt mănioasă.

„Ei mamă cu accia nu o scoatem noi la cale, că ne intrec şi pe noi in măestrie; căt am umblat nu am vĕzut decăt numai pustietate şi intr'un loc se drăgosteau douĕ turturele.

„Ştiut-am eu draga mamei, că nici tu nu eşti mai inţeleaptă decăt surorile tale; turturelele ce le-ai vĕzut au fost frate-tău şi cu nevastă-sa. Dar lăsaţi, că voiu merge eu măne şi nici in fundul pămĕntului nu se vor putè ascunde d'inaintea mea!

Şi au mers Crăişorul cu nevastă-sa căt au mers, când a patra zi colo de către seară eacă numai se ridică un nor negru ca fundul iadului şi năsdravăn de se intindea din cer până pe pămĕnt nimicind toate cele in calea lui şi vuea cu turbare, de găndeai că se prăpădeşte lumea.

— Alelei bărbate, da mare furtună se apropie şi căt vedem cu ochii nu-i nici un scut sub care ne-am putè adăpostì puţin.

„Nu-i furtună tulbureala ce se ridică nevastă, ci e mama; ea vine mănioasă şi cum ne ajunge ne măncă pe amĕndoi. De surori am scăpat uşor, dar de mama nu ştiu zeu eu, cum va fi.

Şi când era şerpoaica cea bĕtrănă mai aproape de ei, făcù Crăişorul din nevastă-sa un plop nalt cu frunze dese şi vesel de verde ce era; ear el se făcù o loză de iederă invĕrtită des pe tulpina plopului de la rădăcină pănă in vĕrf.

Şi când ajunse şerpoaica cea bĕtrănă la plop, plopul mişca din frunze incetişor şi se legăna lin, bătut de boarea vĕntului.

— Aha mişei de voi, d'apoi aici sunteţi; că mult am şi umblat după voi şi să ştii tu fată de impărat ce eşti, că nu vei mai scăpa de dinţii mei, ca să nu-mi mai inşeli pe feciorașul meu cel drag!

Şi se aruncâ şerpoaica turbată să muşte din plop, dar de căte ori muşca din el muşca şi din iederă şi o durea inima de durerea feciorului ei; că mama tot mamă e şi copilul sĕu drag ĕi este ori ce să fi greşit.

Şi vĕzĕnd şerpoaica că nu poate mănca plopul fără iederă, ĕi lăsâ in pace zicĕndu-le:

— Vĕd că vĕ iubiţi peste mĕsură şi fericiţi puteţi fi in lumea aceasta. Mergeţi cu Dumnezeu, că harnici sunteţi voi, să trăiţi!

Şerpoaica işi sărutâ pruncii şi se duse, de dusă a remas şi pănă azi.

Crăişorul a plecat cu nevastă-sa către impărăţie şi au ajuns in locul socru-sĕu impărat strălucit, de i-a mers vestea in lume; şi fata impăratului Verde, adică nevastă-sa, au ajuns impărăteasă măndră, de nu era alta aşa ca ea nici intre zine, de cum intre oameni. Şi s'au iubit impăratul şi impărăteasa ca frate cu soră, de nu erau oameni mai fericiţi ca ei in lumea intreagă. Că dragostea-i fericire şi'ntre impăraţi e mărire. — Şi de nu credeţi faceţi şi dumneavoastră aşa, de vedeţi că drept vorbesc.

Şi şi-au făcut impăratul palatul cu puntea şi cu apa pe sub ea, earǎ cum era mai nainte, şi străluceau toate şi mai şi decăt zarea soarelui, de chiar şi acestuia ĕi era lăcomie de atăta mărire şi frumuseţă. Acolo au trăit impăratul şi impărăteasa, şi dacă n'au murit trăesc şi in ziua de astăzi; ear cine nu crede ducă-se şi intrebe pe Crăişorul şerpilor, că el i-a ştì spune mai bine decăt mine. Eu vĕ

povestii aşa cum ştiui şi cred că de facere de bine destul a fost; dac' aş ştì că mi-aţi plătì şi eu altcum o aş sucì.

I. T. Mera.

Cântece populare spaniole.

(Seguidile).

I.

Pe-a iubirii mări in una
Furtuni se stârnesc;
Nicăiri atâtea flote
Nu se prăpădesc;

Şi totuş e mare
Numĕrul acelor care
Pe ele plutesc.

II.

In a amanţilor sfezi
Să nu te increzi;
Ei se sfădesc, căci le place
Earăş să se 'mpace.

Ş'odată-impăcaţi
Dragostea pe ei ĕi face
Mai inflăcăraţi.

III.

Un prietin mĕ intreabă
Ce-i a zulipsì;
Nu ştie ce mare bine
E de a nu o ştì.

Eu a mea ştiinţă
Pentru neştiinţa sa
Din suflet aş da.

IV.

Că vor toţi să te iubească,
Nu mĕ spariiu eu;
Toţi imi place să găsească
Că-i bun gustul meu.

Insă eu iţi spuiu:
Tu numai nu le respunde,
Că nevoe nu-i.

V.

Dragostea in lipsă este
Tocmai ca o umbră,
Cu cât te duci mai departe
Cu-atât e mai lungă.

Lipsa e un vânt
Ce aprinde focul mare,
Pe cel mic stingĕnd.

VI.

Jucătorii și amanții
Sunt un neam ciudat
Mulțămiți nu-s niciodată
Cu ce-au câștigat.

De pierd se sfădesc,
Și de câștigă vr'odată,
Tot mai mult vroesc.

VII.

Nu te 'ncrede in suspine,
Căci nu este bine
Să te-arĕți increzĕtor
Intr'un vĕnt ușor.

Eu am cunoscut
Amanți care-au ținut
Cât ține-un suspin.

VIII.

Dac' o inimă 'ntristată
Nu ar suspina,
Asprimea durerii sale
O ar sfărăma.

Căci suspinul are
Parte mult prea insemnată
Pentru ușurare.

IX.

Cu omĕtul potrivire
Intre noi găsesc:
Tu ești albă și de ghiață,
Ear eu mĕ topesc.

X.

Ca să te vĕd altă dată,
Suspinam mereu;
Și ca să nu te vĕd astăzi,
Intorc capul meu.

XI.

Ce văpae e iubirea,
Nu 'nțeleg nici cum;
Căci vezi cum arde pojarul,
Făr' a eși fum.

XII.

Femeile ca morișca
Asemine sunt,
Căci se invĕrtesc indată
La cel mai mic vĕnt.

XIII.

Am visat in astă noapte..!
Ah! ce vis ceresc!
Să ți-l spun mĕ hotărisem,
Dar nu indrăznesc.

XIV.

Spune-mi, dulcea mea comoară,
Acești ochi ce au?
Căci nu ințeleg: omoară
Sau viață dau?

XV.

Femeile slute intocmai
Sunt ca peatra 'n drum;
Mulți se 'mpedecă de dênsa,
Dar nu cad nici cum.

Frumoase de sunt,
Chiar omul tare 'n picioare
Cade la pămênt.

XVI.

Frumuseța este 'ntocmai
Ca roza 'ntre ghimpi,
Spre a o lua cu măna
Trebui să te 'nghimpi.

Dar când o ai rupt
Tot mirosul și-a pierdut,
Și e vestizită.

S. G. Vârgolici.

O chestiune economică.

Regimul nostru agrar considerat in efectele sale de *Gr. N. Macry.* Iași, Goldner 1882. O broșură de 37 pagine.

Autorul iși propune in scrierea pe care o analizăm, să stabilească o teorie nouă care să dee esplicarea rêului celui mare economic de care sufere țara noastră, mai ales in partea de dincoace de Milcov: *lipsa clasei a treia sau a burghezimei.* Chestiunea tocmelilor agricole este atinsă numai in mod incidental, pentru a arêta că legea de astăzi a muncilor agricole, este încă o stavilă pusă proprietății mici, care după d-nul Macry *ar fi isvorul din care se recrutează burghezimea unei țeri.*

Teoria d-sale este următoarea: Proprietatea cea mare nu poate da naștere burghesiei, pentrucă, chiar când un proprietar ar scăpăta, el „poate să devină escelent funcționar, om politic de căpetenie, ministru de talent, general remarcabil, profesor erudit... tot ce vrei in fine; dar niciodată neguțitor sau fabricant." Țêranul intru cât este numai „instrument de producțiune intocmai ca boul precum erau țêranii noștri până in 1864", sau precum sunt încă astăzi in urmarea legei existente a tocmelilor agricole, nu simte nici o imboldire spre o muncă ce nu-i este folositoare. „Pierzênd dorința de a-și imbunătăți soarta, nu se ingrijește nici cum de viitor, inchipuindu-și că silințele sale sau trândăvia sa, nu pot profita nici prejudiția lui, ci numai proprietarului pămêntului pe care-l udă cu sudoarea lui". Astfel națiunea noastră este osindită „prin

consecinţele fostului regim agrar la stagnaţiunea economică, care impedică formarea unei burghesimi indigene". Burghezimea la noi fiind alcătuită mai ales din străini (Evrei şi Greci), aceştia prin capitalurile lor ţin proprietatea in robie, şi de căte ori cade căte un proprietar, el este inlocuit cu căte un burghez străin, care-i ia locul, incăt marea proprietate ameninţă a trece cu incetul in mănile străinilor. Fiind insă că supremaţia economică atrage neapărat după dĕnsa pe acea politică, apoi urmează in mod fatal ca străinii, care pun tot mai mult măna pe proprietatea de pămĕnt, să ajungă cu timpul stăpăni in ţara noastră.

Este foarte adevĕrat că proprietarii cei mari, care inlocuesc elementele putrezite cu timpul, se recrutează din burghesime, că aceasta ţine prin capitalurile sale proprietatea in lanţ, şi că predomnirea economică se schimbă cu timpul in stăpănire politică; că deci este de cel mai mare interes pentru o ţară ca burghesimea ei să fie alcătuită din membri ai naţiunei insaşi, pentru ca numai persoanele să se schimbe, ear naţiunea să persiste. Lucru insă cu care nu ne putem impăca este *că lipsa burghesiei la noi să fie datorită neexistenţei proprietăţii mici.*

D-nul Macry pare a fi creat această teorie ad hoc pentru a arĕta din un punct de vedere nou nevoea modificării legei tocmelilor agricole. D-nul Macry este intr'adevĕr original in găndirile sale. Remăne numai de ştiut dacă in ştiinţă originalitatea este un merit. Noi credem că această insuşire trebue lăsată literaturei şi indeobşte domeniului frumosului, pe cănd in ştiinţă nu trebue să predomnească decăt adevĕrul.

De unde au luat d-nul Macry că burghesimea unei ţĕri s'ar recruta din mica proprietate? Mai intăi este ştiut că agricultorul, pe căt timp poate, remăne dedat indeletnicirii sale şi trebue ca un agricultor *să-şi peardă proprietatea sau capitalul seu,* pentru a se apuca de alt mijloc de traiu. Deci, prin ea insaşi „proprietatea, *fie mare fie mică,* va fi o pedecă desvoltării industriei sau comerciului, adică clasei a treia sau burghesiei. Pentru ca proprietatea să dee elemente burghesiei, ea trebue să se nimicească, să inceteze de a fi ceea ce a fost; de altfel ar fi foarte straniu lucru ca proprietarul mare scăpătat să poată deveni ori ce, numai nu neguţitor sau fabricant, pe cănd cel mic, chiar fără a fi silit la schimbarea stării sale, prin scăpătare, să o părăsească pentru a se arunca in negoţ. Apoi unde incetează agricultura mare şi unde incepe cea mică?

Nouă ne pare că indeobşte fiecare clasă de oameni urmează din pricini fireşti indeletnicirile strămoşeşti, şi numai impregiurări speciale pot să impingă pe *unul sau pe altul* să-şi schimbe traiul la care au fost deprins. Dacă burghezii *bogaţi* tind indeobşte a deveni proprietari de pămĕnt, aceasta provine din tendinţa de a-şi asigura capitalurile lor mobile in nişte valori neschimbătoare. Proprietarul de pămĕnt se bucură de traiul cel mai asigurat şi deci, pe cănd este firesc lucru ca fiecare om să tindă a se lipi de pămĕnt, ar fi cu totul extraordinar ca tocmai clasa proprietarilor mici să tindă a se desface de proprietatea sa pentru a se arunca in munca curată.

Aceste argumente raţionale sunt sprijinite de altele de o natură istorică, care le intăresc pe deplin.

Franţia inainte de suprimarea dreptului de primogenitură, prin revoluţia din 1789, era stăpănită numai de proprietari mari, nobleţa, moştenitoarea seniorilor feodali. Ţĕranii erau in aceeaşi stare ca şi la noi in ţară, şerbi ai pămĕntului, supuşi singuri la dări şi la beilicuri de tot soiul către proprietar şi biserică. Proprietatea mică mai că nu exista, cel puţin la cămp, şi cu toate aceste este de necontestat că burghezia franceză era foarte puternică şi numeroasă in tot decursul istoriei Franţiei, de vreme ce ea a fost elementul pe care s'a rĕzemat regalitatea pentru a sfărma feodalismul. Se ştie rolul cel nemĕsurat pe care starea a treia (tiers-état) l'a jucat in revoluţia franceză; această stare se ridicase deci şi ajunsese la marea ei insemnătate inainte de revoluţie, in epoca proprietăţii mari.

In Anglia un curent invers a nimicit proprietatea mică şi a inlocuit-o cu nişte latifundii pe lăngă care acele din imperiul roman ar fi nişte moşioare. Sunt lorzi engleji care au in proprietatea lor intinderea unui comitat intreg. Această concentrare a averei imobiliare in mănile a puţine familii provine din păstrarea neatinsă a dreptului de primogenitură. Cu timpul numĕrul familiilor scăzĕnd a trebuit numai decăt să se lăţească domeniile lor. Paralel cu această absorbire a proprietăţii mici ar fi trebuit să scadă poporaţiunea industrială a ţĕrii, burghesimea, şi noi vedem contrarul, anume că au sporit intr'un mod neauzit, incăt astăzi poporaţiunea oraşelor engleze cuprinde mai bine de $^1/_3$ din acea a intregei ţeri.

In zadar se incearcă d-nul Macry a arăta că Anglia n'ar fi o pedică contra teoriei d-sale, intru căt in Anglia ar fi o clasă de mici proprietari (les petits propriétaires francs tenanciers) şi o clasă de mici arendaşi (les tenanciers). Aceştia dispar cu totul faţă cu imensitatea proprietăţii mari şi nimeni nu va putè susţinè că Anglia ar fi ţara proprietăţii mici, deşi este fără indoeală ţara unde industria şi comerţul, adică burghezimea, are cei mai numeroşi representanţi.

In Rusia există proprietatea mare şi cea mică este foarte nouă. Totuş este de netăgăduit că in acea ţară fiinţază o burghezime care devine pe fie ce zi mai insemnată, deşi proprietatea mică este departe de a se desvolta in aceeaşi mĕsură.

Sunt fără indoeală ţeri in care vedem din timpurile cele mai vechi desvoltăndu-se alăturea cu proprietatea mică şi o puternică burghezime, precum in ţĕrile de jos, Olanda şi Belgia, precum sunt altele in care vedem o proprietate mare şi o lipsă mai complectă de clasa burghesă precum Irlanda şi ţara noastră. Insă din faptul coexistenţei a două stări a lua pe una drept causa celeilalte nu este de loc ştiinţific, dacă nu se arată legătura necesară care face ca una din aceste stări să fie producĕtoarea celeilalte, cea ce domnul Macry nu face.

Desvoltarea burghesiei in o ţară atărnă de condiţii cu totul particulare acelei ţeri şi nu se poate atribuì desvoltarea acestei clase unei cause generale. Aşa in Veneţia şi Olanda desvoltarea burghesiei a fost datorită infloririi comerciului.

Dacă ar fi să căutăm o asemene causă generală, am găsì-o numai căt in sporirea populaţiei care de la cămp se revarsă asupra oraşelor şi, nemai putĕnd cultiva pămĕntul, se dedă la indeletniciri comerciale sau indus-

triale. Faptul citat de domnul Macry că Oltenii ar umplea orașele muntene cu negoțul lor, nu provine din existența proprietății mici in Oltenia, ci din prisosul poporațiunii. Se poate ca proprietatea mică să favorească *indirect* formarea clasei burgheze prin faptul că ea provoacă inmulțirea populației, inlesnind traiul celor ce se bucură de dênsa. Dar ea nu poate fi niciodată causa *directă* a sporirii burghesiei, in modul cum caută să o arăte d-nul Macry.

Apoi este de observat că Românii in timpuri mai vechi aveau o clasă burghesă, de și nu de o mare importanță, și că această clasă nu au fost nimicită pretutindene in țara lor. Cea ce mai ales au destrus acea clasă a fost sistemul boeriilor care făceau pe fiii de meseriași sau negutitor să se lepede de breasla părintelui lor și, dobăndind un *cin*, să intre in tagma boerilor. In timpurile mai noue năvălirea străinilor a ucis și remășițele vechei clase de burghezi ai țerii noastre, și a ucis'o numai căt păn' acolo pănă unde a pătruns.

Basa deci pe care se inalță toată clădirea teoretică a d-nului Macry este greșită și deci intreaga d-sale lucrare nu ajunge scopul la care au țintit, acela de a fi adus un nou argument pentru reformarea legei tomelilor agricole.

Noi nu am fost in contra acestei reforme, din potrivă am sprijinit-o, arětănd totodată și corectivul neapărat al unei asemene incercări, băncile agricole. Totdeauna insă se slujește rěu interesul unei cause, cănd se aduc in sprijinul ei idei greșite sau argumentări silite.

Lipsa unei burghezii la noi in țară nu este datorită proprietății mari, și d-nul Macry ar fi trebuit să se găndească bine inainte de a lovì așa fără de cruțare in singurul element de prosperitate al țerii noastre. Tot exportul Romăniei este produs de proprietatea mare, căci cea mică slujește mai ales la hrana locuitorului. Pentru ca proprietatea mică intr'o țară să aducă rezultatele luate de d-nul Macry din cartea d-lui Passy, trebue ca cultura păměntului să devină intensivă din extensivă ce este pănă acuma, și putem asigura pe d-nul Macry că vor trece ăncă mulți ani inainte ca această transformare in modul culturei să prindă rădăcini la noi in țară.

D-nul Macry face un rěu intreit prin scrierea sa: aduce un argument fals in susținerea tesei sale, compromite prin aceasta insași causa căreia i se constitue apărător; arată o origine greșită lipsei de burghezime la noi in țară, deci induce, fără voe publicul in eroare și in sfirșit lovește in izvorul cel mai mănos de imbogățire a țerii noastre; deaceea am crezut că scrierea d-nului Macry nu putea fi trecută cu vederea și că trebueau neapărat insemnate erorile ce cuprinde.*)

A. D. Xenopol.

---

*) Prin votarea reformei legei tocmelilor agricole cu toate că scrierea d-lui Macry a pierdut interesul său practic, totuș ea păstrează o insemnătate teoretică.

INFERNUL.

(Traducere din Dante de N. Gane).

CĂNTUL AL PATRULEA.

Un tunet groznic rupse in capu-mi ameţit
Greoiul somn in care fusesem adăncit;
Şi tresării ca omul ce 'n silă se trezeşte.

Şi mě uitai in juru-mi cu ochiul odihnit,
Sării drept in picioare şi ţintă am privit
Să aflu locul unde fiinţa-mi se găseşte.

Şi mě aflam pe pragul prăpastiei de chinuri
De unde se inalţă eternele suspinuri
Ce necurmat resună ca tunetul cumplit.

Ş'atăt era de-adăncă, de neagră 'nviforată,
Că vrěnd a mea privire in fundu-i să străbată
Prin negurele dese nimica n'a zărit.

„Ne scoborim in lumea de soare părăsită,
Mi-a zis atunci poetul cu faţa 'ngălbenită;
Voi merge inainte, tu vino după mine.“

Ear cu care-l vĕzusem la faţ' aşa schimbat,
I-am zis: Pute-voi merge, când vĕd inspăimĕntat
Pe-acel ce singur poate sfiala să-mi aline.

Ear el: „durerea celor ce-aice pătimesc
Făcutu-m'au de milă să mĕ ingălbinesc,
Aşa că tu de teamă crezutu-m'ai cuprins.

Să mergem dar, căci calea cea lungă ne grăbeşte“.
El intră şi pe mine să intru mĕ sileşte
In primul cerc de care abisul e incins.

Acolo după căte urechia-mi auzea
Nu plănsul ci *suspinul* puternic clocotea,
De tremura eternul vĕzduh pe temelii.

Şi el venea din jalea de chinuri ne 'nsoţită,
Ce resimţea mulţimea acea nemărginită
De feliurimi de oameni: bărbaţi, femei, copii.

Ear Dascalul imi zise: De ce nu cercetezi
Ce sunt aceste umbre ce tu aice vezi?
Dar făr' aţi spune ţie nu voi păşi 'nainte.

Ele nu au păcate; chiar bine de-au făcut
Aceasta nu ajunge; botezul n'au avut
Acel ce este poarta credinţei tale sfinte.

Trăit-au inainte de legea creştinească,
Pe cel a tot puternic cum trebui să-l iubească
Ei n'au ştiut; eu insumi din ceata lor fac parte.

Pentru această lipsă ear nu pentru alt rĕu
Pierduţi suntem acuma şi chinul nostru greu
E de-a trăi in doruri in veci ne 'ndestulat

Am fost cuprins in suflet de-o mare intristare
Când auzii aceste, căci oameni de valoare
Recunoscui in limburi plutind rătăcitori.

Maestri! spune-mi mie, zisei cu stăruință
Voind mai cu tărie să pun a mea credință
In legea ce invinge tot felul de erori.

Putut-au de-aici merge in fericiri senine
Vr'un suflet prin el insuși sau prin voinți străine?
Ear el care 'nțelese cuvêntul meu ascuns,

Mi-a zis: abie venisem in astă locuință,
Când eat' un prea puternic cu semn de biruință
Incoronat pe frunte, c'aice a pătruns.

El a luat cu sine pe cel intăi părinte,
Pe Abel și pe Noe, pe Moisi cel cuminte
Ce legi a dat la lume ș'a fost ascultător.

Pe Avraam păstorul, pe David, rege mare,
Pe Izrail cu neamu-i, Rahila pentru care
El a făcut in viață mii jertfe de amor.

Pe mulți a mai dus încă in plaiurile sfinte;
Dar vreu ați spune ție că nimeni inainte
De sufletele-aceste ertare n'a primit.

Noi nu 'ncetăm de-a merge, pe când el cuvênta,
Prin codrul cel de umbre, căci codru des era
Acel prin care-acuma treceam necontenit

Din vêrf spre adâncime mersesem puțin loc;
Ș'atunci vêzui de-odată in fața mea un foc
Ce neagra emisferă in jur o cuprindea

Eram de-acea lumină puțin încă departe,
Nu insă intr'atâta să nu zăresc o parte
Din lumea cea ilustră ce-acolo locuea.

O, tu care știința și artele-onorezi:
„Cine 's acei pe care deosebit ĕi vezi
„De celelalte umbre cu-așa multă favoare?

Ear el: aceste umbre au nume insemnat
Ce 'n lumea pămêntească adânc a resunat
Și pentru care ceriul le dă astă onoare.

Și eată că atuncea o voace-am auzit
Care a zis: „Onoare poetului mărit
A cărui umbră dusă s'a 'ntors la obârșie. 1)

Ear când această voace stătut' a de vorbit,
Vêzui patru mari umbre spre noi că au venit,
Pe-acăror chip nici jale era, nici bucurie.

Maestrul bun atuncea astfel mi-a cuvêntat:
„Privește pe acela ce ca un impărat
Cu spada 'naintează in fruntea celorlalți;

Omer e al seu nume, poetul suveran,
Apoi Orat glumețul, Ovide și Lucan
Ce vine mai in urma poeților inalți.

1) Umbra lui Virgil.

Deşi la toţi se cade şi mie negreşit
Numirea dată nouă de glasul ce-a vorbit,
Ei totuş şi la mine fac bine că se 'nchin."

Vĕzui deci cum s'adună cea şcoală strălucită
Acelui ce e rege in limba măestrită
Şi mai presus luceşte ca vulturu 'n senin.

Ear după ce 'ntre dĕnşii puţin la vorb' au stat,
Ei s'au intors spre mine, c'un semn m'au salutat,
Ş'atuncea prin un zimbet maestrul le-a respuns.

Şi mai multă onoare apoi mi-au acordat:
In ceata lor măreaţă vĕzutu-m'am intrat
Aşa că intre genii al şasele-am ajuns.

Şi până la lumină am mers făr' incetare,
Istorisind in drumu-mi cu multă 'ndemănare
De lucruri care-aiurea e bine de-a tăcea.

La un castel ajunsam, măreţ şi strălucit
De şapte ori cu ziduri inalte cercuit,
Şi imprejurul cărui un riu frumos curgea.

Şi am păşit prin unda-i ca pe pămĕnt bătut,
Apoi cu invĕţaţii porţi şapte-am străbătut
Şi am sosit pe-o măndră câmpie de verdeaţă.

Acolo erau umbre privind adănc şi lin,
Cu mare-autoritate in chipul lor senin;
Şi vorba lor cea rară avea multă dulceaţă.

Noi ne-am retras de-oparte pe-un loc descoperit,
Inalt şi cu lumină, de unde am privit
Departe imprejuru-mi pe toţi de la olaltă.

Acolo inainte-mi pe earba smălţuită,
A umbrelor mărire mi-a fost destăinuită,
Ş'a lor vedere ăncă măndria imi esaltă.

Vĕzut-am pe Electro cu neamu-i numeros,
Pe Hector şi Enea, pe Cesar maiestos
Acărui ochi de vultur in faţă-i străluceau.

Apoi Pentesilea, Camilla mi s'arată;
De cealaltă parte un rege cu-a lui fată:
Latinus şi Lavinia alăturea şedeau.

Ici Brutus, a lui Tarquin invingĕtor, şi Marţia
Şi dincolo Cornelia şi Lucreţia şi Iulia
Şi Saladin răsleţul de-a spiritelor cor.

Apoi eu inălţăndu-mi privirea 'n altă parte
Vĕzui pe cel mai mare *cunoscĕtor de carte*,
Incunjurat de neamu-i adănc cugetător. 2)

Şi toţi ĕi făceau cinste, şi toţi ĕl admirau,
Dar dintre toţi aceia ce 'n jurul lui stăteau
De dĕnsul mai aproape erau Socrat, Platon.

Şi Democrit ce lumea legat' a de 'ntămplare,
Apoi Anaxagore, şi Diogen cel mare,
Şi Thales, Empedocle şi Heraclit, Zenon

2) Aristoteles.

Vĕzui și pe-al naturei observator măreț
Ce-i zic Dioscoride, Orfeo cântăreț,
Tit-Liviu, Cicerone, Seneca cel cinstit

Euclide ce pămĕntul știa ca să mĕsoare,
Apoi și Hipocrate, și Ptolemeu cel mare
Averoës arabul ce cărți a tălmăcit.

Imi e cu neputință pe toți ca să-i numesc,
Și lunga-mi povestire mĕ 'ndeamnă să sfirșesc,
Căci graiul imi lipsește să spun câte-am aflat.

Al nostru grup de șase se desfăcù in două;
Poetul mĕ conduse pe altă cale nouĕ;
Din aer lin intrat-am in aer frămĕntat.

Și am ajuns in locul etern neluminat!

NARAVURI ORIENTALE.

NEVRUZ.

(Urmare).

IV.

Localurile unde in vechime se represintau misterele religioase in Persia, erau ingrădirile din jurul moscheelor sau curțile hanurilor celor mari. Azi ele se petrec in localuri anume rănduite pentru aceasta, care localuri se numesc *Tekyeh*. Ele sunt aceea ce Teatrele sunt la noi.

Sunt orașe in Persia, unde fiecare suburbie are căte un Tekyeh și la Teheran aproape toți marii demnitari ori bogatași au pe al lor. Acolo nici subvențiuni de la Guvern, nici Direcțiuni, mai mult sau mai puțin generale. Fiecare este proprietarul, impresarul și regisorul Teatrului sĕu; ear publicul care este primit bucuros și *gratis* să admire și să asculte invĕțăturile sfintelor taine, bate din palme și ia din toată inima, o parte dreaptă din plăcerea și poate din pilda prielnică ce i se oferă.

In afară de aceste casuri, este obiceiu obștesc ca un quartal sau o corporațiune să puie mănă de la mănă spre a cumpĕra un loc pe care să clădească un Tekyeh. Adesea cei bogați sau cei deplin credincioși, inzestrează aceste Teatre cu venituri, cu daruri de șaluri, juvaeruri ori alte lucruri prețioase. Așa se zice că Tekyehul lui Wely-Khan, argintarul Schahului, este cel mai mare și cel mai bogat dintre toate cele din Teheran. Pe lăngă adevĕratele comori de costume, de juvaeruri și de *accesorii* ce posedă, mai are și venitul limpede a 30 de prăvălii aflătoare tocmai in mijlocul Bazarului. De altminterea in cele zece d'intăi zile de Moharem toată lumea contribuește precum am zis, cu ce are mai scump, pentru a inălța strălucirea și podoabele acestor Tekyeh, fără ca nimeni să indrăznească a lua ori a *rătăcì* vre-unul din lucrurile imprumutate, fiind un pĕcat de moarte de a răpì ceea ce este pus sub pavăza religiunii.*) Nu se

*) Punerea lucrurilor prețioase sub protejarea lui Dumnezeu, este unul din principiile cele mai sfinte a legii Mahometane. Așa in cas de desherență (până la regularea muerimeei) de rĕsboiu, de pelerinagiu, de plecare, mulți credincioși lasă lăzi intregi și numeroase, cu lucruri scumpe, in galeriile moskeelor până când pot să vină să le ia inapoi. Și astăzi galeriile superioare ale Sf. Sofii sunt pline cu lăzi de-ale refugiaților, din cel din urmă rĕsboiu.

cruţă nimic: bani, scule de preţ, antichităţi din cele mai rare, tot este dat cu dragă inimă pentru gloria lui Hussein!

Un neguţitor de lănă Hadji Aly, cheltueşte pe fiecare an de la 8 – 10000 de tomani de aur, cu impodobirea tribunei, in care el şi ai lui asistă la sfintele mistere, in Tekyehul Schahului şi după trecerea sěrbătorilor, dărueşte toate aceste bogăţii Suveranului şi Stăpănului sěu!

Tekyehele pot cuprinde, după imprejurări de la 500 pănă la mai multe mii de privitori. La Ispahan a fost pănă acum căţiva ani, unul in care puteau să incapă 20000 de oameni deodată. Toate locurile sunt libere, astfel că cel ce vine mai de vreme poate să aibă pe cel mai bun. Nu se face intru aceasta nici o deosebire de castă ori de clasă socială, astfel că se pot vedea cerşetori, stănd in zdrenţele lor, alăture cu cei mai bogaţi şi mai scump imbrăcaţi khani. Caracteristica acestor representaţiuni constă tocmai intru a nu lăsa nimĕrui dreptul de a se socotì mai mult decăt aproapele sěu: „Eară voi cu toţii, sunteţi tot ca unul inaintea lui!“ a zis Koranul.

De ordinar Teatrele sunt făcute pentru 3—4000 de privitori. Ele sunt in formă de paralelogram incunjurate de scănduri ori de zid. De jur imprejur sunt mai intăi Tribunele, de la dĕnsele şi pănă la scenă sunt şiruri de laviţe puse in amfiteatru sau pe acelaş plan. Cănd e prea multă lume, privitorii de prisos stau şi pe pămĕntul gol. Scena (Sakù) se află in mijlocul Tekyehului, ea e deschisă din toate părţile şi e ridicată de la pămĕnt de căteva palme, avĕnd de douĕ laturi nişte planuri inclinate pentru suit şi coborit. In jurul ei sunt infipţi in pămĕnt pari nalţi văpsiţi cu negru pe care razĕmă leaţuri orizontale, pentru atărnat noaptea felinare şi luminări. Căteva catarguri mari invĕlite in piei de tigru şi de leu (pentru a arĕta cruzimea imprejurărilor ce se vor petrece), de care spănzură un steag şi o pavază de fer ori de piele de hypopotam susţin o pănză largă ce acopere intregul Teatru, spre a-l ferì de ploae ori de soare.

In faţa scenei şi cam de-alungul ei se află o tribună separată, inaltă, lipită de imprejurime şi comunicănd printr'o scară cu scena. Ea se numeşte *tagnumà* şi serveşte de loc de repaus a actorilor. Un fel de foyer al Teatrului nostru, cum s'ar zice.

Această tribună se deosebeşte insă prin bogăţia impodobirii sale. Zidul, lăviţele, scara şi cel mai mic colţ sunt acoperite cu covoare scumpe, cu şaluri, cu stofe ţesute in aur şi argint, sfeşnicele de argint şi de cristal, perinele de matasă şi de catifea, oglinzile sunt respăndite pretutindeni. Cele mai alese şi mai gustoase măncăruri şi dulceţuri sunt aşezate pe mese bogate, impreună cu bĕuturi rĕcoritoare. Intru aceasta e mare deosebire intre *tagñumà* şi *foyer*. Drept e insă că toate aceste nu ţin decăt zece zile. De cele douĕ laturi libere ale scenei se inşiruesc lojele publicului, ales imbrăcate in stofe scumpe şi in mătăsuri după puterea proprietarului lor. Ceea ce e de observat intr'ĕnsele este cătăţimea cea mare de porcelanuri, de şaluri vechi şi de covoare rare, de argintării şi stofe de Benarès şi din Kerman. Ar zice cineva că tot luxul oriental şi tot fastul zădărniciei Persieneşti se desfăşoară intr'adins, cu acele ocasiuni, pentru a intuneca pe cei de alături şi a arĕta mulţimii puterea rangului ori a bogăţiei celor din lăuntru.

In alte Teatre aceste loje se intind de-a-lungul uneia din spetezele clădirii avĕnd temelii de zid şi podoabe sculptate in lemn văpsit cu fel de fel de culori, ear de partea opusă se intinde o imensă podeală de scănduri inclinate, pe care poporul se aşază precum poate.

Inainte de inceperea representaţiunei, trec uneori mai multe oare in timpul cărora, pe cănd actorii se pregătesc, procesiuni, jocuri, rugăciuni, căntece, cuvĕntări, distribuţiuni de bĕuturi rĕcoritoare, fac pe public să aştepte fără multă nerăbdare. Lucrul cel mai significativ in aceste sĕrbători, este de a vedè pe oamenii cei mai măndri şi mai ingămfaţi din Persia, precum sunt slugile oamenilor mari şi neguţitorii cei bogaţi, făcĕnd act de smerenie şi ostenindu-se să slujească şi să dea tot felul de ajutoare pentru toată lumea. Astfel, ei cutrieră răndurile publicului şi mai ales pe ale poporului de jos, purtănd vase de aur ori de argint cu apă rece parfumată şi cu sorbete, sau mari tipsii de aramă cu dulceţuri şi prăjituri, pe care cu rugăminte le impărţesc tuturor. Ceea ce este ăncă minunat e că nimeni nu indrăzneşte să turbure liniştea şi maiestatea acestor sĕrbători, căci indată ce unul ar căuta să facă sgomot, cel mai bĕtrăn dintre privitori ori proprietarul Tekyehului, care fac poliţia in numele Profetului, statornicesc liniştea dănd afară fără cruţare pe ori ce turburător.

Dar eată că procesiunile, danţurile, rugăciunile şi rĕcoritoarele incetează, trămbiţele de aramă *), fluerele, flautele, tobele şi surlele răsună puternic vestind că spectacolul incepe. Toţi se aşază jos şi tăcerea cea mai adăncă domneşte. Seyd-Ruzeh-Khan *) vine intr'un jilţ aurit purtat de patru oameni, să zică rugăciunile obicinuite ş'apoi să povestească in căteva cuvinte subiectul Teaziehei şi se descrie treptat cu mersul acţiunii situaţiunea topografică sau intimă a locurilor unde se petrece drama. Taina decorurilor *de fund, a sufiselor, a friselor, a culiselor şi a planurilor mişcătoare*, este cu totul necunoscută ăncă in Teatrul Persian. Deaceea când e vorba bunăoară de o casă, de o odae, de un cămp ori de o cetate, scena remăne tot aceeaşi, Ruzeh Khanul avĕnd ingrijire de a semnala din gură schimbările respective; cănd e de infăţişat un riu, se aduce un vas plin cu apă, care se aşază in mijlocul Sakuului. In tot cursul piesei se aduc intr'un colţ al scenei coşuri cu pae tocate mărunt, care infăţoşează năsipul din pustiile Arabiei, locul obicinuit unde se petrec sfintele mistere. In timpul cuvĕntării ori a căntecului lor, actorii se pleacă din cănd in cănd şi ia căte o mănă de pae, pe care şi le preseră pe veştminte sau pe cap, după cum se simte trebuinţa, lovindu-se pe coapsa dreaptă cu podul palmei, după vechiul obiceiu. Una din persoanele cele mai ocupate pe scenă este directorul trupei, care veghiază asupra tuturor incurajănd, ajutănd şi chiar *suflănd* rolul actorilor sĕi. El fiind chezăşul reputaţiunii trupei şi al reuşitei lucrurilor, este purtător de cea mai grea şi căte-odată, de cea mai neplăcută respundere. Se intămplă astfel, că publicul infierbăntat, ori nemulţămit de mersul acţiunii, se svĕrle după dĕnsul cu tot ce-i cade sub mănă, şi el fiind imbrăcat totdeauna in costum de Arab, să-l ia de multe ori chiar drept ucigaşul lui Hussein! Şi totuş nu inceteazā de

*) Lungi de 5—6 palme avĕnd sunet ca de clopot şi numite „Kernas".

*) Şeful Seizilor, un fel de „Ephor" al Teazyehei.

a sta neclintit la postul sĕu. Căţi din directorii noştri ar avè acest curaj pentru artă şi pentru glorie?!

Actorii căţi implinesc roluri din familia Imamilor stau necontenit pe scenă. Tradiţia spune că ei sunt inchişi in lagărul lor sub corturi, şi deci caută să stea in faţa publicului tot timpul căt se desfăşoară acţiunea. Imamul Hussein stă pe un jilţ inalt impodobit cu stofe de preţ; ceilalţi după rang stau pe jilţuri mai mici, ori in picioare, ori pe pămĕntul gol.

Nunta lui Kassem *) este una din Teaziehele cele mai cu deosebire iubite de Persiani. Ea cuprinde cea mai puternică intrupare a ideei, care a legat totdeauna suferinţele Imamului Hussein de acele ale Persiei insaş, făcĕnd dintr'ĕnsele simbolul credinţei celei nouĕ, a aspiraţiunilor celor fără de sfirşit către revendicarea drepturilor răpite ale Patriei! Ea dă plina mĕsură a nedreptăţii şi a nenorocirilor ce a avut să sufere neamul Alizilor, prin triumful lui Yezid, incepĕtorul Kalifilor musulmani *Semiţi* (Turcii), cărora cu durere şi după indelungi impotriviri au fost siliţi să se plece musulmanii *Shiiţi*.

Răpirea puterei cuvĕntului lui Dumnezeu şi a intăităţii in domnirea lumii, sunt cele douĕ mari idei ce se zugrăvesc in această dramă, cu drept cuvĕnt naţională.

Eată in scurt subiectul şi persoanele acestei infiorătoare tragedii, după cum mi-au fost tălmăcite de un Mollah şi precum se găsesc inşirate in cartea lui Gobineau „Religions de l'Orient“.

Imamul Hussein şi familia sa este incunjurat de oastea duşmanului Yezid in deşertul de la Kerbela. Mai mulţi Imami, intre care chiar fiul lui Hussein Aly-Ekber, au fost ucişi. Imamul ese afară din răndul corturilor, răpeşte trupul fiului sĕu şi-l aduce la picioarele soţiei sale Omm-Leyla. *Ibn-Sayd* insă, capul oştilor lui Yezid, *Shemr* şi *Azrek cei fără de suflet şi fără de ruşine*, batjocuresc pe Hussein şi pe cei morţi. Atunci Kassem; logodit cu fiica lui Hussein Zobeydeh, desperat de moartea vĕrului sĕu işi părăseşte mireasa *cea frumoasă ca un soare* şi se găteşte la luptă şi la rĕsbunare. (El e representat purtănd zale, pavăză şi coif de aramă). Acţiunea se incepe in corturile Imamilor, in mijlocul celei mai adănci tristeţe. Femeile sunt imbrăcate in negru şi mama lui Aly-Ekber, despletită plănge intr'un colţ lăngă trupul fiului sĕu mort, intins pe un strat de pae, plin de sănge.

Persoanele sunt: Imamul *Hussein* (fiul intăi născut a lui Aly şi a Fatimei fiica lui Mahomet) *Zeynĕb*, sora sa; *Omm-Leyla* fiica lui Yezdegerd regele Iassanid şi soţia lui Hussein. Mama lui Kassem, cumnata Imamului (văduva lui Hassan) *Zobeydeh* fiica lui Hussein. *Abdullah* fiul cel mai mic al lui Hassan, *Kassem* fiul cel mai mare, *Ibn-Sayd* capul oştirilor lui Yezed, *Shemr* şi *Azrek* ofiţeri. Aceştia doi care au rol de a ucide pe Imami sunt armaţi din cap până la picioare.

După ce aşa cum am arătat mai sus, se săvĕrşeşte drama şi actorii care căntănd, care declamănd şi-a măntuit rolurile, Kassem incalecă pe un cal şi ese din Tekyeh impreună cu Ibn-Sayd, Shemr şi soldaţi imbrăcaţi cu zale spre a se bate. După cătva timp calul plin de sănge intră in Tekyeh. Kassem poartă o cămaşă roşie, de care spănzură bucăţi de

*) „Kassem“ este fiul lui Hassan, fratele Imamului Hussein care a fost otrăvit la Medina de ucigaşii Imamului martir.

lemn roşii in formă de săgeţi. Coiful e sfărmat, o largă brazdă săngeroasă ĕi străbate faţa pănă la frunte. Şiroae de sănge ĕi curg din rană, mănele-i sunt roşii. Pavăza şi sabia ĕi sunt smulse de duşmani. In sunetul tobelor şi al trimbiţelor el strigă:

„Oh! Aly, stăpăn al săbiei tăioase, ajutor!
„Oh! augustul meu strămoş, dă-mi ajutor!!“

apoi cade şi moare. Femeile se 'mbracă 'n doliu, Shemr intră triumfător in corturile Imamului, car Omm-Leyla şi mama lui Kassem se pun una lăngă alta spre a plănge pe cei ce s'au jărtfit!

Drama este isprăvită. Poporul plănge şi se bate cu pumnii in piept. Cea mai adăncă emoţiune domneşte asupra tuturor.

Atunci Ruzeh-Khanul face un semn şi actorii sculăndu-se, se pun in rănd şi declamă impreună rugăciunea următoare:

„Oh! Doamne Dumnezeule nu despărţi nici-„odată măna Victoriei, această frumoasă mi-„reasă, de măna lui Nasseddin-Shah, 1) stă-„pănul şi pecetea gloriei Djemsidului! 2)

„Să fie amintit bine ţie oh! Mahomed, cheiă „a Profeţiei, acel care a chiemat această jal-„nică adunare şi cei care au plăns impreună „cu noi!

„Ertare fie pentru Fathmèh femeile, pentru „Aly paharnicul isvorului de nemurire, ertaţi „fie bărbaţii, pentru Aly-Ekber şi pentru Kas-„sem, tinerii şi bĕtrănii iertaţi să fie!

„Dee Dumnezeu cel binefăcĕtor, o viaţă „indelungată tuturor actorilor şi in sfirşit să „aducă bun căştig şi lui Feday! 3)

1) *Nasseddin-Shah,* actualul Shah al Persiei. 2) *Djemshyd* Persia.
3) *Feday,* de sigur trebue să fie Directorul trupei.

V.

Mersie.*)

Inima mea de la bunătatea dumnezeească
Aripi de pasere doreşte,
Ca să poată sbura la Kerbela
Grădina cea cu trandafiri;

Ah! a stropì cu lacrimile mele
Această minunată grădină,
A atărna de bolta mormĕntului scump
Flacăra sufletului meu
Şi a cuprinde in braţele mele, acest monument
Tăiat in şase colţuri;
Eată acea ce sufletul meu doreşte cu cea mai puternică ardoare!

Paserea inimii mele a sburat,
A părăsit viaţa nepipăitul spirit
Ear sufletul meu plănge in colivia pieptului meu,
După această duioasă păserică ce a sburat la cer.
In cer e dat ei să locuească
In negura iadului, durerei mele să se afunde!

Stăpăne! dă-ne fără de incetare bunătatea ta
Drept tovarăş in lume;
Ear in prietenie, ţine-ne in veci credincioşi

*) *Mersie* insemnează plăngeri, elegii. Acestea sunt hymnele şi căntecele pe care le-am auzit in sara de 18 Noem. 1881, la sĕrbătoarea Persianilor in Validé-Khan la Stambul. Originalele lor in limba Persiană le-am căpătat de la chiar Mollahul Ambasadei Persiane din Constantinopole.

Şi in calea iubirii, indurarea ta alături de noi
Să fie nelipsită.
Căci in pustiul vieţii, singură este inima mea,
Spre drumul cel adevĕrat indrepteaz'o
Oh! Doamne şi-i dă o bună călăuză!

Spre dragostea nemărginită, fiecare năzueşte
Pentru a o atinge, trebue ca ori ce legături
Cu fiinţele omeneşti să se rupă!
Afară de această sublimă iubire, o alta in vecie nu mai este,
Deci inima mea vrea să se despartă de toate legăturile lumii!

Cunoştinţa dumnezeească a acestor lucruri, numai Hussein unul a avut-o,
El a impărtăşit'o c'un singur cuvĕnt la 70 de victime
Şi acest cuvĕnt a fost cuprinzĕtor pe dèplin de orice inţelegere!
Deaceea toţi s'au pătruns de temeinicia iubirii aceştia;
Eată de ce sufletul meu năzueşte către dĕnsa
La dĕnsa vrea să se ducă!

Hussein Sheikul nemuritor privì de-arăndul pe fiecare
Şi spre a fi cel d'intăi jertfit, insamnă pe fiul sĕu cel mai mare!
Din pieptul lui, prin mii de răni, viaţa fuge cu ingrozire,
O mare virtute este, de a-şi jertfì copilul iubit şi al da morţii pradă!

Hussein luâ trupul fiului sĕu Aly şi-l duse in braţe a casă;
El il intinse in faţa ginerelui şi a fiicei sale
Care-şi frăngeau şi-şi legau mănele de durere impreună.
Sheikul zise copilei sale: Tovarăşul in viaţă alături
De tovarăş păşeşte, alături şi la moarte de el cată să fie!

Kassem işi făcuse o strălucită falā prin frumuseţa sa!
Mai mult, el era ş'un bun tovarăş al lui Hussein;
Incăt nu mică era jertfa care o făcea acesta.
Cine oare este acela care pe copiii tovarăşului şi prietenului lor,
Să vrea, să fie stropiţi cu săngele părintelui lor?

Şi a murit acela pentru care iubirea tuturor era ca o cunună vie,
Şi totuş stă neclintit raiul şi fericirile lui sunt nemărginite!
Kassem şi-a dat sufletul, buzele-i erau sarbede şi lacrimi ĕi curgeau din ochi,
Unde e oare inima care, stănd in faţa acestei victme,
Să nu se jălească şi de durere să nu-şi sfâşie pieptul?!..

Un altul ca Abbas, nu se mai născuse pe lume.
El n'a murit alături de Kassem deşi erau nedeslipiţi!
Cum Hussein s'a indurat a trimite pe fiul sĕu la moarte?
Pe fiul sĕu atăt de legat in prietenie cu Abbas!
Trebue o mare putere de suflet pentru a despărţi
Cu un val de sănge, o astfel de prietenie!

Hussein şi-a dus copilul, cănd in braţe,
Cănd pe spatele unei cămile,
Până la mormĕntul sfăntului!

Ce răbdare i-a trebuit dar, spre al duce astfel la groapă?
Se mai găseşte oare cineva pe lume
Care să facă ca dênsul
In privirea copiilor sĕi?

Este cineva pe lumea aceasta
Care să dorescă suferinţa copilului seu?
Este oare cineva in lume care să poată duce pe spate de cămilă,
Pe unul dintre morţii sĕi?
Nici chiar unei soacre bolnave, nu ar dorì nimeni
Să-i dea suferinţa unei astfel de călĕtorii!
Aceste grele suferinţe numai pentru Kerbela sunt indurate,
Oh! Sheik plin de divină răbdare! *)

— —

Imnul cel jalnic.

Ah! bunică, am vĕzut pe tatăl meu,
Inotănd intr'un lac de sănge purpuriu;
Am vĕzut trupul lui, fără de cap
Acoperit de răni săngeroase, in mijlocul pustiei!
Am remas măhnit şi neputincios
Lovit de cuiul fatalităţii oarbe!
Cu moartea aceasta, părinţii şi neamul, mi-am perdut deodată!

Oh! bunică, află-mi un leac la durerile mele,
Te rog fii-mi cu indurare!
Pe toţi ai mei i-am vĕzut stropiţi de săngele victimelor;
Mi-am vĕzut părinţii indreptăndu-se către Sham,
Legaţi unul de altul cu lanţul cruzimii!
Oh! Doamne, ce lucruri groznice se vor săvĕrşi oare la Kerbela?
Sheikul a tot puternic işi are acolo locuinţa!

Pare-că ajunsesem, in vedenia mea, la Kerbela, locaş sfănt
Şi acolo găsisem capul tatălui meu,
Ĕl puseiu pe genunchi şi-l udăi cu lacrimi amare!
Era un vis! Măngăind perii acestui cap sfănt, am găsit o rană,
Cu durere m'am privit indelung in această oglindă,
Care face parte din fiinţa fiinţei mele!

Oh! sĕrman corp trunchiat la Kerbela!
Sbuciumările ce ai suferit, ţi-au smuls sufletul din tine!
Trup nenorocit, tu te-ai săvĕrşit in crăncene dureri
Şi in flacări arzĕtoare te-ai mistuit, in care mi s'a părut că eram!

Unul singur s'a intors numai de la Kerbela,
L'am vĕzut rănit. Era unchiul meu.
El era rănit la stinga şi la dreapta.
Nu te măhnì, o dragă mamă, de lacrimile ce-mi curg pe faţă,
Puternica ta iubire, nu mĕ va părăsì niciodată!
Pentru a-mi dovedì că nu eşti măhnită,
Chiamă pe Iussuf-Aziz, regescul meu frate,
Pe care in visu-mi l'am vĕzut şezĕnd in inchisoare!

Am vĕzut de mult pe fratele meu in deşertul Kerbelei
Acoperit de sănge,

*) Această elegie se numeşte *„Căntecul Kerbelei“* şi este făcut pentru a glorifica martirisarea lui Aly-Ekber şi a lui Kassem, precum şi pentru a exalta răbdarea şi chiemarea dumnezeească a lui Hussein.

Intru aceasta ca şi in elegia ce urmează, am căutat să apropii traducerea căt mai mult de textul Persian, deşi uneori am fost nevoit, pentru inţelesul cuvĕntului, a intrebuinţa perifrase, mai cu samă spre a exprima in romăneşte frasa persiană atăt de umflată şi de cuprinzĕtoare de inţeles.

Traducerea din limba Persiană mi-a fost făcută de către d-nul Alphonse Lahaille, primul Dragoman al Legaţiunii noastre din Constantinopole, unul dintre cei mai de frunte pintre Orientalişti, căruia-i aduc aici deplinele mele mulţămiri.

Am vĕzut bărbaţi şi douĕ fecioare mult strămutaţi la faţă
In ziua aceea!
Tată-meu, era inaintea feţei mele
Tot plin de răni!
Eu am vrut să-i sărut gătul lui cel frumos
Ca plăpăndul trandafir
Şi nici un loc slobod nu era pe dĕnsul,
Spre a-mi lipì buzele.
Aşa acoperit de răni era sĕrmanul!
Cerca pare-că să-şi intindă aripile spre a sbura la cer
Ca o pasere măeastră!

Azi mintea mea rătăceşte, cănd tristă, cănd veselă!
Am vĕzut pe soră-mea schimbată la faţă
Şi udănd cu lacrime pămĕntul bine-cuvĕntat!
Oh! bunică, nu e oare cineva care să meargă la Kerbela?
Pute-ar-aş oare vedea acel loc atăt de scump mie?!
Acolo rosa cu sănge se hrăneşte şi se face frumoasă!
Acolo binecuvĕntările vor fi nemărginite la sfirşitul veacurilor,
Ah! inimă tristă, intăreşte năzuinţele mele
De a mĕ duce acolo unde zace tată-meu acoperit de sănge *)

Ascanio.

Constantinopole, Fevruarie 1881.

*) Acesta este imnul pe care „Zeyd-Alabeddin“, nepot al Imamului Hussein il cănta bunicăi sale Omm-Leila şi mamei sale Zeynèb, după măcelul de la Kerbela şi in robia in care au fost duşi de cătră soldaţii lui Yezid. Acest copil, singur urmaş al familiei Imamului a fost martirisat mai tărziu, spre a nu fi căndva competitor la Kalifat.

Productiunea, Consumatiunea si Schimbul.

(Urmare).

III.

Acei care s'au ocupat de fericirea popoarelor numai in mod superficial, nu inţeleg bine mecanismul acelor douĕ operaţiuni care constitue viaţa socială şi de care depinde buna stare naţională, producţiunea şi consumaţiunea.

O ţară este bogată prin natura pămĕntului, prin climă, prin puterea vegetativă şi prin activitatea şi inteligenţa locuitorilor. Un pămĕnt produce cu puţină muncă cea ce altul produce cu o muncă de douĕ şi de trei ori mai mare.

Nu e de tăgăduit că fertilitatea pămĕntului a avut o mare inriurire asupra civilisaţiunii, mai ales in lumea cea veche ea a avut o acţiune foarte insemnată asupra lucrării şi capacităţii muncitorilor, raportul dintre pămĕnt şi om fiind coeficientul cel mai important al bogăţiei sociale. Astăzi in Africa, in pustiul Sahara, acolo unde călĕtorul găseşte un colţ de loc ospatos este că acolo s'a găsit apă şi s'au putut cultiva pămĕntul, s'au adunat oameni, s'a infiinţat un suhat, un sat sau un oraş.

Este in natura omului să nu-i placă munca, findcă e ostenitoare. Cănd cineva se pune pe muncă, o face cu siguranţa, sau cel puţin cu speranţa că prin acea osteneală, prin acea lucrare, va dobăndì sau lucruri de care are

trebuinţă sau lucruri pe care să le poată schimba cu altele care să-şi indestuleze nevoile şi mulţămirile.

Producerea fiind ostenitoare şi consumaţiunea fiind mulţămitoare, este natural ca fiecare să caute a muncì cât s'ar putè mai puţin şi să consume cât s'ar putè mai mult. Aşa fiind: pentru a face pe om producĕtor, trebue mai intâi de toate asigurat, că ceea ce va dobândì prin munca sa să fie al seu, că numai el să aibă dreptul să se serve de productul acelei munce, sau că numai el să aibă dreptul să dispue de el pentru al schimba cu alte obiecte de care voeşte să se serve.

Precum vedem producţiunea este supusă consumaţiunii şi valoarea productelor caută să fie in raport cu trebuinţele sau cu dorinţa ce se simt despre dĕnsele, aşa dar activitatea consumaţiunii are o mare inriurire asupra producţiunii, căci nu putem consuma dacă nu producem.

Tendinţa omului este de a-şi da mulţămiri cât de multe, de a se bucura de toate bunurile din lume; şi cu cât omul este mai cultivat cu atât şi trebuinţele lui sunt mai mari şi mai variate; cresc şi se inmulţesc pe toată ziua, cu cât cultura lui se desvoltă. Cu cât un popor este mai sus pe scara civilisaţiunii, cu atât trebue să producă mai mult pentru intimpinarea multiplelor sale trebuinţe; astfel că consumaţiunea, fiind strins legată de producţiune, devine mĕsura cea mai adevĕrată a civilisaţiunii şi a bunei stări a unui popor. Traiul bun, darea de mână, sunt elemente esenţiale ale fericii unui popor, ear sărăcia, miseria, neputinţa de a consuma, sunt numai nişte fase nenorocite ale existenţei sale.

Precum vedem consumaţiunea la rândul sĕu este subordonată producţiunii; prin urmare, pentru a mărì consumaţiunea nu există alt mijloc decât de a activa producţiunea şi de a inlesnì schimbul.

In viaţa socială toţi oamenii sunt totodată şi producĕtori şi consumatori, insă nimeni nu este in stare să producă el insuşi tot ce consumă, pe cele mai multe obiecte şi le procură prin schimburi, in practică vĕnzĕnd cea ce producem, şi cumpĕrând cea ce ne trebue cu preţul dobândit pe cele ce am produs.

Dar fiindcă acei care caută un obiect de care are trebuinţă, nu-l poate găsì totdeauna la indemână şi de multe ori ar fi siliţi să se ducă să-l caute peste mări şi peste ţĕri, apare rolul intermediarului intre producĕtor şi consumator, rolul comerciantului, a cărui lucrare nu este de a produce obiecte de consumat, ci numai de a le lua de unde se găsesc şi a le duce acolo unde se cer. Misiunea comerciantului este de a fi mijlocitorul schimburilor intre locuitorii deosebitelor localităţi şi ţĕri, de a duce productele pe apă sau pe uscat la locurile unde se caută; el stabileşte prin acţiunea sa, balanţa intre valoarea obiectelor ce caută consumatorul şi valoarea obiectelor ce oferă producĕtorul.

Cu cât transportarea de la un loc la altul, de la o ţară la alta va fi mai lesne şi mai eftină, cu cât s'ar infiinţa mai multe şoşele, canaluri, drumuri de fer, corăbii şi vapoare, care să poată inlesnì şi reduce costul transportului cu atât consumatorul, adică toată lumea va fi mai folosită; de aceea stabilirea şi perfecţionarea mijloacelor de comunicaţiune şi de transport pe apă şi pe uscat, sunt considerate pretutindeni ca cele mai principale lucrări de utilitate publică. Cu cât trecerea de

la un loc la altul va fi mai liberă, cu atăt poporul ĕşi va putè procura mai lesne şi mai eftin obiectele de consumaţiune.

Consumaţiunea şi producţiunea sunt atăt de legate intre dĕnsele, incăt una nu poate exista fără alta. Un import mare trage după sine un export deopotrivă mare şi vice-versa, ele sunt douĕ operaţiuni care, vrĕnd nevrĕnd, trebue să se balanseze. Un popor care importă mult dovedeşte că consumă mult; cu căt importă mai puţin cu atăt este mai neavut, cu atăt işi procură mulţămiri mai puţine. Cu toate astea tot mai sunt oameni care cred, ca tĕnĕrul nostru din birt de la gura raiului, că fericirea unui stat este de a avè o exportaţiune mare şi o importaţiune căt s'ar putè mai mică. Cred că impedicănd producţiunile străine de-a intra in ţară, poporul işi păstrează banii şi se imbogăţeşte. Nu vor să vază că valoarea importului nu poate intrece intr'un mod constant valoarea exportului, şi că atunci cănd se vede una ca aceasta şi se intămplă ca intr'o serie de mai mulţi ani ese mai mulţi bani decăt intră, aceasta nu poate proveni decăt din cause esceptionale şi lesne de esplicat. La noi provine din causa anuităţilor, dobănzi şi amortisări pentru imprumuturi contractate in străinătate şi pentru cheltuelile intreţinerii de tineri la studii, casuri care amĕndouĕ sunt o intrebuinţare reproductivă a acelor bani, căci plata anuităţilor este pentru un capital intrebuinţat in lucrări reproducĕtoare; drumuri de fer, canaluri, arme, etc., ear banii trimişi tinerilor studenţi sunt un plasament care are să fructifice prin ştiinţa ce vor aduce in serviciul societăţii.

Necesităţile tesaurului public şi unele exigente interesate au fost causa infiinţării a o mulţime de restricţiuni puse la trecerea obiectelor dintr'o ţară intr'alta şi de multe ori chiar de la un oraş la altul, al aceleiaşi ţeri, restricţiuni cu totul jignitoare consumaţiunii şi producţiunii. Din norocire insă acele obstacole dacă nu dispar, dar cel puţin işi pierde din zi in zi tăria şi chiar multe dintr'ĕnsele nici nu mai există, au dispărut.

Darea pusă asupra obiectelor de consumaţiune la fruntaria unei ţĕri sau a unui tĕrg, era considerată ca pur fiscală; şi mai tărziu plata asupra mărfurilor străine s'a considerat ca o compensare a sarcinilor puse asupra productelor naţionale, patente şi altele dări pe care nu le-a plătit mărfurile străine, care n'a profitat statului in care au venit să fie intrebuinţate. Dările asupra unor obiect de consumaţiune care nu au semenele lor in producţiunea indigenă şi care nu se pot inlocuì, precum sunt colonialele, a fost considerată ca un mijloc de a supune populaţiunea la o dare ascunsă, sau indirectă lesne de perceput.

In timpi mai moderni insă, dările vamale au avut totodată şi scopul de a favorisa industria naţională, de a o pune la adăpost, de a o apăra de concurenţa străină şi de-a asigura mai mult sau mai puţin consumaţiunea productelor fabricate in ţară.

După cum vedem taxele vamale au avut şi au un scop fiscal şi altul protecţionist şi se pot impărţì in trei categorii pur fiscale, protecţioniste şi mixte sau fiscalo-protecţioniste.

Taxele fiscale care au de scop de-a procura statului un venit, nu pot fi nici arbitrare nici ilimitate; căci consecinţa neapărată a unei taxe fiind de a suì preţul obiectului, cu cel puţin căt a plătit la intrare, micşurează consumaţiunea, venitul statului nu este totdeauna

proporţionat cu mărimea taxei şi adesea o taxă mai mică aduce statului un venit mai mare decăt o taxă mare, fiindcă sporeşte consumaţiunea eftenind obiectul.

Cercetarea minuţioasă şi raţionată a intereselor generale a unei naţiuni, duce fără doar şi poate la libertatea absolută a transacţiunilor, la cea ce se numeşte schimb liber sau *liber schimb*. Fără indoeală taxele vamale şi protecţionismul, sunt o piedică la desvoltarea bunei stări şi a fericirii naţionale, căci scumpind preţul obiectelor pe piaţă, imputinează şi micşurează consumaţiunea şi prin urmare micşurează şi imputinează mulţămirile.

Apărătorii protecţionismului ca să justifice şi să susţie teoria lor zic că munca fiind bogăţia unei ţeri, guvernul trebue să caute prin toate mijloacele a protege şi a incuraja căt va putè industriile regnicole in contra concurenţei străine, ca astfel să asigure munca lucrătorilor indigeni; ei mai adaugă că o ţară trebue să-şi poată procura toate trebuincioasele la dĕnsa, ear nu să depindă de alte ţĕri pentru a-şi procura obiectele de care are trebuinţă. Unii merg cu acest raţionament pănă a cere tarife protecţioniste foarte juste, şi chiar prohibiţiune, precum am vĕzut pe tinerii de la „Gura raiului.“

Cea ce a deşteptat mai mult spiritele in privinţa sistemului vamal şi a dovedit pănă la evidenţă teoria libertăţii susţinută de părinţii ştiinţei economice Adam Smith, Saz, Ricardo şi de urmaşii lor, a fost mai intăi unitatea vamală germană, Zolvereinul, care a suprimat mai toate vămile de la un stat german la altul, mărginind vama la periferia in care se cuprind toate statele intrate in unirea vamală.

Conv. Lit. an. XVI No. 6 c. 31.

O altă imprejurare a fost legea cerealelor in Englitera.

Englejii şi Francejii credeau că nu s'ar putè permite intrarea liberă a grănelor din Ungaria, din Rusia, din Romănia şi din America, fără de a da o lovitură de moarte agriculturei indigene; işi ziceau că in ţĕrile acelea cerealele se dobăndesc cu mai puţină muncă şi cu o cheltueală mai mică decăt in ţĕrile lor, şi că de s'ar lăsa intrarea liberă, grănele indigene a căror producţiune costă mai scump, n'ar mai putea ţinè concurenţă cu acele venite dintr'acele ţĕri, ar remănè nevĕndute şi agricultorii s'ar ruina.

Sub influenţa acestor idei eată ce se făcea: Ori de căte ori, din causa unei recolte proaste in Englitera, se scumpea pănea intr'atăt, incăt poporul incepea să cărtească, guvernul convoca pe agricultorii cei mari şi-i consulta; respunsul acestora era totdeauna acelaş şi cunoscut de mai inainte: *„Să se menţie taxele.“*

Cănd lucrul devenea prea grav, de mureau oamenii de foame cu miile, agricultorii opinau cu mare greutate pentru o mică reducere; dar şi aceasta cu condiţiune că acea scădere de taxa de import pentru cereale, să nu aducă vătămare agriculturei indigene, şi să fie numai pănă la recolta viitoare, cel mult. Mai tărziu au consimţit cu mare greutate la sistemul numit *„Scara mobilă“* care avea de scop a menţinè preţul grăului pe pieţele Englitere intr'o stare nevariabilă, ca astfel preţul pănei să fie totdeauna acelaş, in ani de recoltă proastă ca şi in acei de recoltă bună. Cu căt recolta era mai bună in Englitera, cu atăt taxa asupra cerealelor străine se urca, şi cu căt era mai slabă cu atăt taxa scădea. Acest sistem, ingenios in aparenţă, s'a dovedit ne-

practic, a ridicat reclamări din partea armatorilor şi negustorilor granari, care necunoscĕnd de mai inainte taxa la care era să fie supus grăul lor la sosirea lui in Englitera, nu mai indrăzneau să facă cumpĕrături de producte. Comerciul cerealelor devenea periculos, un fel de joc la noroc, care deşi putea da une-ori beneficii foarte mari, dar altă-dată devenea ruinător.

In faţa lipsei şi scumpetei de păne care a causat in ani nenorociţi viaţa a sute de mii de oameni, opiniunea publică, avĕnd in capul ei pe vestitul Cobden şi strigănd mereu in contra foametei, a silit pe guvern a suprima cu totul dările fiscale asupra cerealelor. Şi astăzi ele sunt admise in Anglia fără plată de taxa vamală. Şi minune! Cultura pămĕntului nu a suferit cea mai mică sminteală. Cu toată spaima ce inspira agricultorilor Engleji, grănele Americane mai ales, producţiunea agricolă s'a desvoltat şi mai mult şi renta pămĕntului in loc de a scădè s'a suit.

Un alt exemplu conchizĕtor este cea ce s'a petrecut in Franţia cu ferul şi cu cărbunele de pămĕnt: Se credea că dacă s'ar permite intrarea ferului şi a cărbunelui de pămĕnt englez şi belgian fără o taxă mare, ferul francez nu s'ar mai putè vinde şi esploatorii indigeni s'ar ruina, guvernul francez intimpina cea mai mare impotrivire, ori de căte ori se incerca să scadă taxa asupra acestor douĕ obiecte şi Franţia remăsese cu totul inapoi de Englitera şi de Belgia, in privinţa fabricării maşinelor mai cu deosebire. In ziua cănd guvernul, trecĕnd peste consideraţiunile esploatatorilor de fer şi de cărbuni, a luat asupra-i de a reduce taxele astfel că intrarea in Franţia a cărbunelui şi a fontei (tuciu) englezeşti şi belgiani să devie posibilă, acesta nu a ruinat nici cuptoarele de fer, nici minele de cărbune franceze şi toate industriile ferului, precum fabricile de maşini, de trăsuri, cuţităria, lăcătuşărie, unelte, drumurile de fer şi sumă de alte fabricaţii s'au infiinţat, s'au desvoltat şi prosperă.

Dacă am chiema pe tabaci să-i intrebăm ce taxă le-ar convenì să se pue asupra pieilor argăsite venite din străinătate, putem fi siguri că ar propune o taxă aşa de mare, incăt nici cismarii, nici curĕlarii nu ar mai putè să se serve de pieile străine in lucrările lor de incălţăminte şi de şelărie, ca să fie silită lumea să cumpere pieile tabacilor noştri şi să plătească scump incălţăminte de calitate proastă. Dar totodată să intrebăm şi pe ceilalţi Romăni care nu sunt tabaci şi putem fi siguri că vor fi de o părere cu totul alta, şi că le-ar cuvenì mai bine să găsească in tĕrg incălţăminte, hamuri şi alte obiecte de piele, eftene şi de calitate bună, fie ele de piele argăsită in ţară sau in străinătate; a se lăsa pielăriei străine libertatea de a venì in ţară fără plată de taxă. Cea ce zic aici pentru tabaci, o putem repeta pentru toate celelalte meserii. Numai croitorilor le cuvine ca hainele venite din străinătate să fie greu impuse, ear toată cealaltă lume este interesată ca hainele să poată intra liber fără taxă, ca să şi le poată procura mai eften.

Fiecare corporaţiune cere taxe mari, dacă nu şi prohibiţiuni, pentru obiectele din afară similare cu cele ce produce, cismarii pentru cisme, croitorii pentru haine, lăcătuşii pentru broaşte, tămplarii pentru mobile, dar totodată cere liberă intrare pentru toate celelalte obiecte; incăt, dacă ne-am inchipuì populaţiunea impărţită intr'o mie de meserii de căte o mie de membri in fiecare corporaţie; din toată populaţiunea numai o mie de familii ar vol

imposit asupra hainelor venite din străinătate, numai o mie ar fi interesate să fie hainele scumpe ear celelalte nouě sute de isnafuri sau nouě sute de mii de familii, ar fi interesate să nu fie impuse ca să le poată cumpěra cât mai eften. Taxa de vamă asupra hainelor este nu numai un imposit indirect asupra tuturor celor care nu sunt croitori şi care sunt de o mie de ori mai numeroşi, dar este totodată un privilegiu, pentru că acel imposit profită numai croitorilor care intr'un mod indirect incasează acel imposit prin scumpetea hainelor.

Adversarii sistemului protecţionist nu tăgăduesc importanţa muncei ca factor al bogăţiei statului, dar cea ce voesc ei este ca ea să fie bine intrebuinţată, intrebuinţată cu spor, aplicând-o la lucrările acelea pentru care populaţiunea are mai multă aptitudine şi pentru care condiţiunile in care se află sunt mai favorabile. Intr'o ţară agricolă, de exemplu, care are păměnturi intinse, păşunări bogate, ar fi o economie rěu inţeleasă a fabrica postavuri şi mătăsării şi a cumpěra din străinătate vite, unt, brănză şi ouă. Ei cred că drepturile protectoare nu numai că nu aduc nici un folos producţiunii indigene, dar merg şi mai departe, cred că impedică desvoltarea generală a industriei indigene, a comerciului şi a agriculturei şi că aduc adevěrată vătămare desvoltării şi inaintării bogăţiei publice.

Ideile protecţioniste au avut mare trecere in secolul trecut; pe atunci pe când transportarea de la un loc la altul era scumpă, anevoe şi de multe ori imposibilă; dar de la inceputul secolului al XIX-lea ştiinţa economică in Franţia, in Italia şi mai cu deosebire in Anglia s'a ridicat in contra lor. Zolvereinul le-a dat o lovitură de moarte, arětând intr'un mod pipăit, că lăsând trecerea liberă de la un stat german la altul, acele state nu numai că n'au suferit nici o pagubă, dar au simţit o uşurare, un bine, precum va fi un bine şi mai mare când se vor desfiinţa acele vămi dintre Germania şi Franţia, dintre Italia, Spania şi dintre toate statele mici şi mari. Zolvereinul a dovedit până la evidenţă că buna stare a populaţiunii se măreşte cu cât se intinde mai mult cercul liberei circulaţiuni a productelor.

Ideile de liber schimb au făcut şi fac pe toată ziua proseliţi, deşi intălnesc o opunere foarte mare atăt din partea guvernanţilor căci věd o dificultate a inlocuì prin alte dări sutele de milioane ce figurează in bugete ca venit vamal, precum şi din partea celor interesaţi in unele fabrici, in care au angajat capitaluri foarte insemnate şi care s'ar simţì foarte loviţi, de nu şi ruinaţi, dacă ar fi abandonaţi liberei concurenţe. Cu toate acestea insă, nu este mai puţin adevěrat că in ţerile cele mai industriale chiar cele mai luminate, in Franţia, in Germania şi mai ales in Anglia se procede treptat la realizarea acestei idei prin scăderea continuă a tarifelor şi prin admiterea tuturor productelor.

A restringe comerciul unei ţeri cu celelalte, dând avantajuri, fie prin proibiţini, fie prin tarife, unor industrii a căror viaţă nu depinde decăt numai de sacrificii naţionale, este a impedeca desvoltarea bunei stări a poporului şi a precipita decadenţa economică a ţerei. Nu se ridică bogăţia naţională prin taxe vamale, ea se ridică printr'o aplicaţiune inteligentă şi perseverantă a muncei, dând protecţiunea legii industriilor care pot prospera prin natura lucrurilor, prin climă, prin calitatea pămĕntului, prin posiţiunea geografică şi prin indemănarea

locuitorilor, căci numai acele pot prospera producĕnd mult, bine şi eften, şi numai acele pot realiza beneficii adevĕrate, ear acelea care nu pot prospera decăt numai prin ajutorul tarifelor asupra similarelor, nu fac alta decăt să impuţineze relaţiunile de schimb, să isoleze naţiunea şi să apese ca un imposit asupra naţiunei.

Este foarte de insemnat cum cad in contradicţiune cu ei insaşi, acei care cer protecţiunea industriei lor prin dări vamale! Fabricanţii de stofe de lănă de exemplu: cer ca stofele de lănă similare străine să fie supuse la o dare căt s'ar putè mai mare, dar cer totodată ca lăna străină să nu fie impusă, o pretind şi o cer cu toate că in sistemul lor, libera intrare a lănei ar impuţina beneficiile şi ar aduce pagubă crescĕtorilor de oi, prin scăderea preţului lănei. De acì lupta intre aceste doue industrii şi nedumerirea guvernului cum să combine şi să mulţămească pe amĕndouĕ grupurile de interesaţi. Fabricanţii de ferării cer pe de-o parte ca ferăria străină să fie oprită sau cel puţin greu impusă şi pe de alta pretind ca fonta străină intrebuinţată la fabricarea ferului, cu care se servă ei, să fie liberă de-a intra fără taxă; producĕtorii de fontă cer ca fonta străină să fie impusă şi cărbunele de pămĕnt să intre fără taxă. Intr'un cuvĕnt fiecare industrie cere protecţiune vamală pentru obiectele ce produce şi liber schimb pentru obiectele cu care se servă la fabricarea productelor sale.

Guvernele, legănate intre aceste douĕ exigenţe contradictorie, a imaginat un slab paliatif sistemul numit *Drawback* adică a inapoia fabricanţilor, când exportă productele lor, părţile taxelor percepute asupra tuturor materiilor cu care s'au servit la fabricare; sistem şi anevoe de practicat şi păgubitor fiscului totodată; sistem care s'a inlocuit mai pretutindeni cu un altul numit *aquit a condition* (plătit condiţional); el constă intru a se admite intrarea liberă a unor materii pe un timp determinat, cu condiţiune ca in acel interval să se exporte o cătime de articule la fabricarea cărora să fi servit o parte analogă de acele materii.

Lumina se face din zi in zi mai mult asupra acestei chestiuni şi lumea incepe a inţelege că restricţiunile vamale, protecţionismul şi prohibiţiunile aduc vătămare producţiunii naţionale, in loc de a folosì, şi că sistemul libertăţii ĕi prieşte mult mai bine. Fiecare inţelege că adevĕrata prosperitate constă in inlesnirea de a-şi putè procura productele, că condiţiunea de căpetenie a prosperităţii este ca munca să poată da maximum posibil de producte de schimb şi că trebue aplicată mai cu deosebire la industriile acelea pentru care populaţiunea are mai multă indemănare, mai multe inlesniri şi mai multe mijloace, ear nu la industriile care nu pot trăì decăt cu sacrificiile contribuabililor.

Deşi interese politice, rĕu inţelese, fac pe unii să creadă că se poate revenì la ideile cele vechi de protecţionism, dar lumea merge păşind pe toată ziua către liberul schimb, căci legile raţiunii sunt mai presus de ori ce voinţă individuală. Un om puternic poate impedeca şi intărzia, pentru un timp, mersul natural al lucrurilor, dar a-l oprì niciodată! Misiunea omului de bine, a cugetătorului este de a descoperì legile adevĕrate ale intereselor sociale şi misiunea omului politic este de a aplica acele legi, de a supune acestor legi toate voinţele individuale, de a oprì pe ori cine de a-i impune altele. Oamenii care se

bucură de increderea poporului şi care-i voesc binele, dar care nu ştiu sau nu inţeleg cum trebue cumpĕnite interesele generale ale poporului, fac une-ori un rĕu mult mai mare decăt cei rĕu-cugetători, căci poporul avĕnd toată increderea in patriotismul şi in sentimentele lor de iubire, ĕi urmează orbeşte şi se face campionul ideilor celor mai greşite şi vătămătoare.

A voì să se infiinţeze o industrie naţională este o cugetare mare şi folositoare, dar a voì să se infiinţeze prin protecţionism şi prin subvenţiuni este un rĕu foarte mare, a cărui consecinţi sunt incalculabile.

Regulamentele şi restricţiunile la care comerciul a fost supus, n'a făcut decăt a aduce piedici desvoltării industriale. Reformele operate int'această a doua jumătate a secului prin tractatele şi convenţiunile doganale n'au avut alt scop decăt de-a ridica comerciului unele din piedicele care-l incurcau. Mai toate acele tractate au avut tendinţa de a face posibilă trecerea productelor dintr'o ţară intr'alta.

In materie de schimb, ca şi in modul de a conduce toate celelalte interese sociale, ar fi de dorit ca guvernul să-şi concentreze acţiunea numai intru a mĕţinè ordinea publică, a oprì pe cei indrăsneţi de-a oprima pe cei slabi, şi de-a ingrijì de sănătatea generală.

S'a zis de unii economişti că ar fi unele obiecte, pe care străinii neputĕnd să le găsească decăt numai intr'un stat, precum este guano, care nu se află in abondanţă decăt in Peru, pucioasa care nu se găseşte esploatabilă decăt in Sicilia, ciaiul care până in anii din urmă nu se putea produce decăt in China, ar putè să se impue căt de mult la eşirea lor, pentru că străinii sunt siliţi să le cumpere ori căt de scumpe ar fi, negăsindu-le aiurea. Poate fi aici o aparenţă de adevĕr, dar este positiv că lucrul nu trebue impins prea departe, fiind că atunci acei care se servesc cu acele producte au să caute toate mijloacele de-a le inlocuì cu altele, precum se face cu ciaiul, pe care Englejii au inceput al cultiva, cu mult succes, in Indii, cu ingrăşările artificiale, cu fulmicotoma şi cu dinamita, care o să inlocuească pucioasa, ca material de rĕsboiu.

Taxele asupra importului sunt pur fiscale când se pun asupra productelor care nu se pot produce intr'acea ţară, precum sunt cele asupra ciaiului, pucioasei, cafelei şi asupra tuturor colonialelor şi zaharului, in ţerile unde nu se poate cultiva nici cana, nici sfecla; ear când se pun asupra productelor care au similare şi se pot produce in ţară, şi totodată acele produse in intru sunt sau scutite de tot, sau supuse la o taxă mai mică, atunci acele taxe au un caracter protector, astfel ar fi de exemplu taxa pusă asupra lănei străine la intrare, pe când lăna indigenă ar fi scutită. Taxa asupra incălţămintelor aduse din străinătate, pe când cele indigene ar fi scutite; in asemenea cazuri consumatorul plăteşte mai mult decăt suma ce intră in casa statului, pentru că acele taxe sue preţul şi al lănei străine, şi al lănei indigene; şi al incălţămintelor străine şi al celor indigene. Ca să precisez mai bine voiu pune cifre. Să ne inchipuim, de exemplu, că intr'o ţară consumaţiunea lănei ar fi de 10,000,000 de chilograme şi că din străinătate ar venì 5,000,000 chilograme, ear celelalte 5,000,000 ar fi lănă indigenă; să zicem că lăna străină ar costa la fruntarie un leu chilogramul şi că i se pune o taxă de 10 la sută, la admiterea ei la vamă, guvernul ar percepe 5,000,000 lei vamă asupra

lănei străine care nu s'ar putè vinde decăt pe 1 leu şi 10 bani chilogramul, dacă nu şi mai mult. Lăna indigenă s'ar vinde tot pe 1 leu şi 10 bani, adică că publicul ar plăti 1,000,000 lei mai mult pe lănă, decăt dacă ar fi lipsit vama. Dintr'acest milion pe care-l plăteşte publicul peste cea ce ar fi plătit dacă lăna străină ar fi intrat fără vamă, numai 500,000 lei intra in casa statului ear ceilalţi 500,000 lei se plăteşte producĕtorilor de lănă, cu alte cuvinte statul supune pe locuitori a plăti cătorva producĕtori de lănă un import de 500,000 lei pe tot anul. S'a calculat că in Franţia poporul plăteşte o dare de 30,000,000 lei pentru cărbunele de pămĕnt, pe când din această sumă numai 2,000,000 lei intră in casa tesaurului de la taxa asupra cărbunelui venit din străinătate, ear ceilalţi 28,000,000 lei este in favoarea exploatărilor de cărbuni, fără nici un folos pentru Franţia.

Impositele asupra obiectelor manufacturate, venite din afară, au totdeauna un caracter mai mult protector decăt fiscal; numai atunci se pot considera ca pur fiscale, când productele similare naţionale ar fi supuse la o dare interioară equivalentă.

Sistemul protecţionist este combătut pe faţă de toţi acei care ţin samă de interesele generale, mai mult decăt de cele individuale sau de grupuri, şi este combătut, intr'un mod indirect şi ascuns, de chiar acei care sunt preocupaţi numai de interesele unui grup. Şi eată cum: De vom considera mai cu samă fabricatele, grupul care produce un obiect, instrumente de fer să zicem, pretinde şi stărueşte a dobăndì că similarele venite din străinătate să fie căt de tare impuse, dar totodată pretinde şi stărue ca materialul cu care se servă el la fabricarea lor, precum sunt fonta, cărbunele etc., să fie admise fără taxă. Ceea ce face că interesele se impung şi se contraluptă. In casul citat aici, fabricanţii de obiecte de fer cer şi pretind un lucru, care fiindu-le lor de folos, ar fi păgubitor fabricanţilor de fontă şi exploatorilor de cărbune etc, cele mai multe grupuri de fabricanţi sunt tot intr'acest caz.

Acest antagonism a avut un resultat bun, a adus reducerea şi chiar suprimarea dărilor de intrare asupra celor mai multe materii brute, ceea ce a necesitat incheerea a mai multor tratate de comerciu intre state şi face că in statele civilizate sunt astăzi douĕ tarife: unul general şi altul convenţional, cel d'intăi lăsat la discreţiunea acelui stat şi celalalt special numai pentru proveninţele din ţerile cu care are un tractat.

Sistemul tractatelor de comerciu este o păşire gradată cătră liberul schimb şi o lovitură dată protecţionismului. Când un principiu eronat este lovit pe de-o parte de instituirea Zolvereinului, pe de altă parte printr'o lege ca legea cerealelor şi prin tractatele de comerciu, momentul dispariţiunii lui nu este depărtat. Chiar putem zice deacum, că dările protectoare nu mai există in Englitera; venitul cel mare doganal al Marei Britanii provine mai in totalitate din dările asupra colonialelor din 464,000,000 lei, venitul vămilor de astăzi, darea asupra zaharului fiind suprimată.

81,000,000	fr.	provin din darea asupra ciaiului.
5,000,000	„	de la cafea
134,000,000	„	de la spirtoase
45,000,000	„	de pe vinuri
183,000,000	„	de la tutun
448,000,000		

Incăt numai minima sumă de 10,000,000

provine de la producte, fabricate, şi aceasta mai mult ca represalii in contra Franţiei care nu poate renunţa la unele taxe puse asupra proveninţelor Engleze.

Cine n'a avut a face cu practica formalităţilor neplăcute a vămilor şi n'a vĕzut de aproape pagubile simţitoare ce se pricinuesc comerciului cu sistemul vamal, nu-şi poate face o idee de o asemenea calamitate. Adevĕrul este că nu există şi nici nu poate exista imposite plăcute, care să nu atingă mai mult sau mai puţin libertatea individuală; dar nu e mai puţin adevĕrat că nici unul nu se poate compara in vexaţiuni abusuri şi arbitrar cu impositele vamale.

Ori cine a comandat de-a dreptul obiecte din străinătate pentru trebuinţele casei, furnituri din Viena, din Paris sau din Londra, cunoaşte numeroasele greutăţi şi neajunsuri ce intimpină cu vama şi cu vameşii noştri. Deosebit de darea legiuită cătră stat, calculată de zelul prepuşilor serviciului, foarte adesea pe o valoare mai mare decăt cea reală, când alte consideraţiuni nu fac să se preţuească pe 50 sau pe 60 la sută mai jos de valoare; deosebit de descărcat şi reincărcat la magaziile vămii, mai există pe ici pe colea căte o mică vămueală in natură. Cui nu i-a lipsit o o cămaşă sau şi douĕ din duzină, mai multe servete dintr'un asortiment de masă, dar pahare sparte, farfurii ştirbite, pălării turtite şi rochii ghemuite. Lăzile bine aşezate şi inchise de la locul pornirii ajung neatinse la Brăila, la Giurgiu, la gara Tĕrgoviştei sau la Filaret, acolo se deschid, se caută una căte una, se aruncă una peste alta in ladă, lada se inchide in grabă, cum dă Dumnezeu, incăt ajung la destinaţie intr'o stare ca vai de ele. Acei care nu le ştiu acestea n'au decăt să intrebe pe negustori şi vor afla că ar fi mai bucuroşi să plătească 10 şi 15 la sută in loc de 7 jum. la sută numai să nu li se pricinuească neajunsurile şi pagubile ce incearcă din causa revisuirilor la vămi.

Ni se va zice poate că de ce acei vătămaţi şi păgubaşi nu reclam şi nu cer indreptare şi despăgubiri? Causele tăcerei sunt multe şi multiple. Particularii tac fiindcă obiectele aduse de-adreptul, fără intermediarul negustorilor şi comisionarilor sunt de-o valoare puţin insemnată şi nu vor să-şi bată capul a-şi procura dovezi, a alerga pe la procurori şi judecători, şi a-şi face vrăjmaşi pentru căţiva franci ce li s'a luat mai mult, pentru căteva feligene sparte sau o pĕreche de cisme furate. Negustorii şi comisionarii tac pentrucă cei mai mulţi au un interes major de-a trăi in pace cu impiegaţii vămii, care-i au totdeauna la mănă cu fel de fel de fraude şi contrabande, cu declaraţiuni inchipuite şi cu facturi economicoase, acte cu care in tot momentul ar putè să le causeze pagubi insemnate.

(Va urma)

I. Gh.

POESII.

SOLIA.

Din rĕsăritul depărtat
Vii blăndă rază călĕtoare,
Solie dulce aducĕnd
De la al primăverii soare.

Și eată! toate se trezesc
Din somnul lung și greu de iarnă
Și saltă vesel, că deacum
Norii zăpezi n'o să mai cearnă.

Părĕul curge, șopotind
Povești sub ghiață ascultate;
Tresaltă țermul fărmecat,
Vĕzĕnd pe mult doritu-i frate.

Priviți! un verde firicel
Culcușul negru părăsește
Ș'un mic găndac frumos gătit
De el cu drag se alipește.

„Căntați voioși, căntați mereu!“
Indeamnă măndra păserică,
Vĕzĕnd cum mugurii rĕsar
Pe 'ncovăiata rămurică...

O, multe daruri ai adus
Prea scumpă rază mult dorită;
„Bine-ai venit, bine-ai venit!“
Iți zice inima 'ncălzită.

VOIOS ESISE...

Voios eșise din pămĕnt
Frumosul brebenel
Și socotea că nime nu-i
Mai fericit ca el.

Steluța măndră de pe ceriu
Cu drag ĕi suridea,
Ear păserica 'n dulci căntări
Mereu ĕl desmierda.

Dar intr'un cias nenorocit
O brumă grea venì
Și măndrul vis al bietei flori
Deodată nimicì.

*

Așa-i și pieptul omenesc!..
Cănd visu-i mai frumos,
S'aruncă crivĕțul turbat
Și-l sfarmă nemilos.

Andrei Bărseanu.

Brașov, Martie 1882.

BIBLIOGRAFIE.

Poveștile Peleșului de *Carmen Sylva* 1 vol. 8⁰ 236 pag. București 1882.

Logica compusă de *Iosif Fericean*, profesor la gimnasiul român din Brașov. 1 vol. 8 mic 431 pag. Brașov 1881.

Elemente de drept administrativ de *Christodul I. Suliotis*, 1 vol. 8⁰ 263 pag. București 1881.

Elemente de drept constituțional de *Christodul I. Suliotis* 1 vol. 8⁰ 367 pag. București 1881.

Resultatul Anquetelor la cele patru corpuri de portărei, București, Iași, Craiova și Focșani 1 mic vol. 111 pag. București 1882.

Analele Academiei Române, Seria II, Tom IV, Sect. II fasc. III, Observațiuni meteorologice făcute la Ferestreu in anii 1879 și 1880.

Analele Academiei Române Seria II, Tom. IV, Secț. II Fasc. II, Observațiuni meteorologice făcute la Iași in anii 1879 și 1880.

Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der K. K. Franz-Iosefs-Universität zu Czernowitz in Wintersemester 1882/3. Czernowitz 1882.

Direcțiunea generală a vămilor. Tabloul general al comerciului Romăniei cu statele străine in cursul anului 1880. București 1881.

Ministeriul afacerilor străine. Raporturi comerciale adresate Ministeriului afacerilor străine de miniștrii și consulii Romăniei din străinătate, 1880—1881. București 1882.

I. I. Nacianu elev al școalei superioare de comerciu din Paris. Romănia și liberul schimb. Ploești 1881.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Națională.

Anul XVI. — No. 7. 1 Octombre 1882.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

CRONICA LUI HUR.

In anul 1856 George Boldur Costachi, „şeful oastei Moldovei“, descopere un manuscript vechiu şi necomplect, scris in limba românească de la sfirşitul veacului al XV, un monument nepreţuit atăt in privinţa limbistică, fiind scris de pe la 1495, căt şi in privinţa istoriei naţionale de oare-ce in trăseturi scurte, dar destul de cuprinzĕtoare, ne face cunoscută starea ţĕrilor româneşti intre anii 274 şi 1274.

Nici un istoriograf român, ca să nu mai vorbim de cei străini, nu l'au cunoscut. In tot cursul *cronicului* sĕu principele Dimitrie Cantemir se sileşte să probeze numai că ţĕrile noastre n'au fost niciodată complect părăsite de vechii colonişti Romani, şi că locuitorii de astăzi sunt urmaşi in linie dreaptă a acestora. Şincai e in culmea fericirii când găseşte prin imensa colecţiune a lui Cornides sau aiurea vre-un document in care să se pomenească ceva de istoria noastră. Şi cu toate acestea fragmentul istoric al lui Boldur Costachi ne arată chiar căptuşeala hainelor şi făliile măciucelor cu care erau investiţi senatorii ce guvernau ţĕrile româneşti in acele timpuri vechi.

Lucru curios insă, abia apărut (şi cu multă pompă) zisul fragment a şi fost cuprins de intunericul uitării: se vorbeşte despre ori-ce, numai despre *cronica lui Hur* nu. Şi totuş, cum am mai zis, ea ne face cunoscută istoria ţĕrii in perioada sa cea mai interesantă, şi ăncă sub ce trăseturi! Intr'un timp când Europa toată era o adunătură de barbari ce treceau şi se răstăgoleau unii peste alţii, ţara noastră era o republică aristocratică, cum deabia astăzi s'ar găsì un exemplu: administraţie civilă separată de cea militară, diregători aleşi prin votul tuturor proprietarilor, o ierarchie foarte inţeleaptă intre aceşti funcţionari, in fruntea lor un consiliu suprem compus din oameni bĕtrâni, care trecuseră prin diversele grade ale funcţiunilor civile şi militare, armată permanentă, gardă civică, apoi acele glorioase nume de consuli, de prefecţi,.....

Pentru ce această tăcere, acest dispreţ?

Causa este feliul ciudat al faptelor relatate de cronica in chestiune. Acestea sunt atăt de curioase şi de neaşteptate, incăt, chiar fără să cercetezi motivele pentru care nu poţi crede,

iţi vine să nu crezi. Stigmatizată astfel de la inceput cu epitetul de apocrifă, unii ştiind pentru ce, alţii fără să ştie, cu toţii au incetat de a o mai cerceta sau de a mai vorbì despre dênsa. Aproape era uitată, când pe ici pe cole s'a inceput astăzi un fel de reacţiune contra judecăţii trecute: „Cine ştie, poate să fie autentică!“ Aceste vorbe, pe care le-am auzit de la oameni foarte inteligenţi, sunt prea fondate, de oare-ce mai tot ce s'a zis despre falsitatea ei au fost numai nişte afirmaţii isolate, de multe ori date de oameni care nici n'o vĕzuserĕ vr'odată (1). Aceasta m'a indemnat să mĕ opresc ceva mai mult asupra acestui monument istoric, care, dacă ar fi adevĕrat, ar fi tot ce s'ar putè găsì mai preţios pentru istoria noastră naţională.

Intăiaş dată, când l'am luat in mână, cel intăi lucru care mi-a lovit vederea a fost *Boldur, judele cel mare de Bĕrlad,* scris cu litere mari in mijlocul unei pagini. Acest Boldur, mare jude pe vremea lui Dragoş-Vodă, confruntat cu cel din prefaţă mi-a făcut un trist efect. Nu cumva dorinţa de a-şi trage neamul încă de la infiinţarea ţĕrilor a făcut pe capul oştilor de la 1856 să se amestece in publicarea acestui cronic? Fu o reflexiune, din multe cauze nu prea cutezătoare, pe care, ca o conjectură fără basă am lăsat-o indată şi m'am apucat de cetit.

Eată ce am găsit:

„La anul 274 Aurelian, pierzând nădejdea de a mai putè apăra Dacia contra barbarilor, ordonâ legiunilor şi tuturor funcţionarilor să treacă in Mesia. Numai legiunile compuse din mercenari se supuseră: ele trecurĕ Dunărea, după ce dederĕ foc curţilor impărăteşti din Iaşi şi dărămarĕ trei cetăţi, cele mai puternice, Capul Boului, Chilia şi Tira.

Diregătorii insă cu proprietarii de moşii s'adunarĕ la Iaşi pentru a se sfătuì ce este de făcut, şi in unanimitate luarĕ hotărirea să rĕmână in locurile căştigate cu sângele străbunilor.

Ei rupserĕ ori ce legături cu imperiul şi se constituirĕ in republică.

Din punct de vedere administrativ ţara toată fù impărţită in trei regiuni: una de la munţi până la Siret cu capitala Roman, a doua de la Siret până la Prut cu capitala Bĕrlad, a treia din Prut până la Nistru cu capitala Lăpuşna. Fiecare din aceste oraşe era residenţa unui *mare jude,* administratorul civil şi judeciar al regiunii respective. Marele jude administra cu concursul a doisprezece consilieri, numiţi *pretoriani.* Aceşti treisprezece oameni erau un fel de prefect de astăzi cu comitetul

(1) Este adevĕrat că d-nul Gr. I. Lahovary intr'un lung articul publicat in „Arhiva română“ din 1861 p. 533 sqq. s'a incercat cel d'intăi a arunca prin mijlocirea criticei puţină lumină asupra acestui document; insă afară de o esplicare a textului foarte lămurită, care dovedeşte din partea autorului multă pătrundere şi mai ales multă răbdare, lucrarea d-sale ne lasă in mare nedumerire asupra chestiei celei mai importante, adică dacă textul insuşi este sau nu autentic. Pe lângă că d-nul Lahovary are multă credinţă in adevĕrul celor spuse de Hur şi de Arbore — punct tocmai de unde noi am scos probele cele mai puternice asupra falsităţii lor, — chiar acolo unde d-sa bănueşte mâna falsarului, anume in limba peste mĕsură de incâlcită pentru timpul când a fost scrisă, argumentează prea slab pentru ca să aibă cineva incredere in conclusiile d-sale. Astfel, dacă lăsăm afară proba că spătarul Clanău nu s'a servit de alfabetul intrebuinţat prin veacul al XVI ci de un altul cu mult mai modern, comparaţia ce o face autorul cu schimbările aduse de timp in limba franceză sau cea germană, este fără importanţă, pentrucă numai atunci ne putem aştepta la schimbări analoage in limbi, când vom avè şi o perfectă analogie a imprejurărilor ce influenţează limbile; proba istorică apoi ce crede că aduce intr'un hrisov scris româneşte de la 1436 este nulă, pentrucă limba românească din acel hrisov este cel puţin cu două veacuri posterioară, dacă nu şi mai tărzie; ear conclusia d-sale cum că este cu putinţă ca spătarul Clanău să fi scris pe la 1495 şi că scrisoarea ea să fi fost schimbată mai tărziu de niscai invĕţaţi slavoni, care nu pricepeau bine româneşte, este o ipotesă prea nefondată pentru ca să merite băgarea in samă.

permanent şi in acelaş timp o curte de apel.

In fiecare oraş era un consiliu municipal; compus dintr'un *şoltuz* cu *purgarii* sĕi, care aveau pe lăngă puterea administrativă şi pe cea judeciară in prima instanţă.

In fiecare sat era un jude de văi *(de văi giude)* cu consilierii sĕi avĕnd exact aceleaşi atribuţiuni cu ale şoltuzului şi purgarilor.

Ţara se impărţea din punct de vedere al organizării militare in trei regiuni, care se intretăiau cu cele d'intăi. Capitala primei regiuni era Baia, a celei de-a doua Iaşii, a celei de-a treia Chilia. In fiecare din ele era un diregător superior: cel din Baia se numea consul *(cons)*, cel din Iaşi prefect *(prefeacş)* şi cel din Chilia *campodux* (sic).

Sub ordinele lor in fiecare oraş mai mare era căte un *părcalab* şi in fiecare oraş mai mic căte un *căpitan*, un fel de comandanţi de garnizoană.

In afară de aceşti funcţionari civili şi militari mai erau alţi trei, independenţi de toţi ceilalţi şi care uneau in mănile lor ambele guvernăminte; ei şedeau la Vranşova (Vrancea), la Cămpu Lung şi in codrul de la Chigheci, administrănd tot ţinutul de prin prejur. Cel din Vranşova şi cel din Cămpu-Lung se numeau *vornici*, ear cel de la Chigheci *mare căpitan.*

Cetăţile, care erau toate aşezate pe la locuri tari, aveau o administraţie curat militară, erau nişte castre stative puse in diverse puncte strategice pentru a apăra ţara contra barbarilor.

In fruntea acestei ierarhii era un consiliu suprem, un senat, compus din funcţionarii inalţi, cărora li se implinise timpul de serviciu şi care nu făcuseră nici o abatere de la datorie in tot timpul administraţiei lor. Aceşti funcţionari superiori se numeau *„kokii veachi“* (cu ochii vechi?) (1) Armata era de două feluri: o armată permanentă şi salariată, care sta prin cetăţi şi prin oraşe, şi un fel de gardă civică, compusă din locuitorii satelor, sub comanda moşnenilor.

Locuitorii de la Cămpu-Lung, Vranşova şi Chigheci erau lipsiţi de dări şi făceau serviciul militar gratis.

Funcţionarii se alegeau de toţi proprietarii de pămĕnt, care aveau un cens hotărit şi se numeau *moşneni.*

Durata serviciului era de cinci ani. Cei care-şi făceau conştiincios datoria, treceau intr'o funcţiune mai inaltă, ajungĕnd astfel pănă la demnitatea de „kokil vechiu“, pe care n'o părăsea pănă la moarte.

Insemniele funcţionarilor erau aceste. Cochii vechi purtau togă albă cu şirete negre, căptuşită cu roş şi cu nasturi de argint, ear pe cap purtau cunune de stejar şi la găt un guler *(prohaz)* de aur. Marii juzi purtau togă albă cu şirete negre şi nasturi de argint, la găt guler de aur, in mănă toiag aurit, fără coroană. — Pretorienii erau imbrăcaţi cu sumane albe, cu şirete negre şi nasturi de argint, in mănă toiag argintat. — Consulul, prefectul şi ducele campestra aveau togă albă *„şeretită*

(1) Se găseşte la Neculcea acest cuvĕnt (Letop. Cog. ed. I, tom. II, p. 315). Vasluienii acusau pe Mihai Racoviţă la Poartă cu aceste cuvinte: „Vĕndutu-ne-ai, vĕndutu-ne-ai, vĕndutu-ne-ai la „kokii-vechi“ ciocoilor ca pe mascuri şi ca pe oi.“ Cuvĕntul „cochii-vechi“ este sĕrbesc şi insamnă „mezat“. Prin ce imprejurare a căpătat in cronica lui Hur insemnarea de „cu ochii vechi?“ De sigur că asămĕnarea fonetică a produs această ridiculă asămĕnare de sens in mintea bietului falsificator, care nu cunoştea — nu zic limba sĕrbească, pe care mulţi n'o cunosc — dar nici măcar pe cea romănească, findcă inainte de introducerea vorbei turceşti „mezat“ aceia de „cochiivechi“ era de obşte intrebuinţată in ţara noastră.

măndru“ tot cu şirete negre, nasturi de argint, gulere de aur, măciuci mari in fălii ferecate şi paloşe la coapsă; etc.“

Astfel se organiză Moldova după retragerea legiunilor şi intr'un mod analog se organiză şi Romănia de peste Milcov, despre care insă abia pomeneşte cronicarul.

In acest loc cronica se intrerupe şi reincepe intr'un moment, a cărui dată nu se poate precisa, cu lista diregătoriilor din acel timp. In această listă cetim de patru ori numele lui Boldur.

Se arată apoi cum barbarii treceau prin ţara noastră fără ca republica să sufere vre-un neajuns de la dĕnşii; cum impreună cu ei Romănii prădau de multe ori imperiul bizantin; cum căte-odată se retrăgeau locuitorii la munţi şi apoi earăş veneau in bună regulă pe la vetrele lor.

Cronicarul vorbeşte şi de Romănii de peste Dunăre, cum se sculară contra Impăratului de răsărit, cum ĕl invinseră sub conducerea a trei fraţi, Petru, Asan şi Ioan. Cel intăi se incoronează impĕrat de Papa, Ioan ăncă domneşte cu glorie. După moartea fiilor lui Ioan insă, imperiul Român de peste Dunăre se desbină din cauza ambiţiunii marilor demnitari ai statului, care-l sfăşiară in sute de bucăţi, usurpănd fiecare titlul de rege sau de domn.

Din contra, republica română din Moldova infloreşte pe zi ce merge. Ba chiar, supĕraţi o'dată de barbari, Romănii, care trăiseră pănă atunci in bună inţelegere cu dĕnşii, se scoală cu toţii contra lor, ĕi alungă şi se hotăresc a nu mai primì limbi străine in patrie.

Pănă aici scrie Arbore, un campodux care a trăit intre 1230 şi 1280. Naraţiunea sa se continuă de Hur, cancelarul lui Dragoş-Vodă. Ungurii intărindu-se incep să neliniştească pe Romănii din Transilvania şi Maramureş; ei inving in mai multe rănduri pe Romănii din *Galiţia* (Muntenia). *Ducele Negru trece de la Făgăraş peste munţi, se infrăţeşte cu banul Severinului şi cu moşnenii ţĕrii şi este ales Domn* (sic).

Romănii din Maramureş, necontenit supĕraţi de Unguri, se scoală in numĕr de 4352 de moşneni, avĕnd in frunte pe Dragoş, fiul lui Bogdan, Domnul Mureşului, şi pe Băliţă fratele lui Dragoş, *nepoţii lui „Ion Alexe, impăratul cel mare“* şi trec munţii in Moldova. Dragoş avea socru pe marele jude de Bĕrlad Boldur, (ear Boldur!) Acesta stringe adunarea obştească, care in unanimitate primeşte pe refugiţi şi le imparte pămĕnturi.

Aţiţaţi de fugirea Romănilor din Maramureş in Moldova, Ungurii impreună cu Leşii, se scoală in douĕ rănduri cu rĕsboiu asupra Republicei şi in amĕndouĕ răndurile sunt invinşi. In al doile rĕsboiu chiar (1283) Romănii alungă pe Unguri pănă la Buda, pe Leşi pănă la Cracovia, peste Nistru ajung pănă la apa Buhului.

Ca resplată pentru bravură, căt şi pentru mai buna apărare a ţĕrii, Dragoş, care fusese numit mai inainte kokil vechiu fù ales Domn, dăndu-i-se ca semn o pană albă la căciulă, *măndrită* cu cap de bou şi cu petre scumpe (1288).

Dragoş domnì patru ani, şepte luni şi trei zile şi murì in vĕrstă de 87 ani. In domnie-i urmă fiul sĕu *Sas*.“

Aici sfirşeşte Hur cronica. Această povestire istorică, scrisă de doi bărbaţi, Arbore Campodux şi Hur Cancelarul, fù găsită de *Petru Clanău*, spătarul lui Ştefan Cel Mare la curtea unui boer leşesc, Vişnovschi din Lemberg. Era

scrisă in latinește. Petru Clanău o traduse in românește, in Vasluiu, leat 1495, luna Aprilie 13.

Traducerea sa este documentul aflat de G. Boldur Costachi la 1856. S'a pierdut insă, nu multă vreme după ce s'a publicat. (1)

Cetind aceste mi-a venit in minte, fără să vreu, un loc din prefaţa lui Dimitrie Cantemir, la Cronicul Romăno-Moldo-Vlahilor. „Aceştia aceiaşi Romani sunt, zice el, care (precum singure Letopisiţele Sclavonilor spun) pre neamul slovenesc in scurtă vreme de pe malurile Dunării gonindu-i, pănă la apa Vistlei i-au impins, şi acolo boţindu-i, incepĕturile stăpănirii lor pe acelaş loc aş da i-au asuprit. Aceştia aceiaşi Romani sunt, care pe Polovţii şi pe Picinighi, vrăjmaşi a impărăţiei Romanilor, nepriatini i-au făcut să-şi cunoască hotarĕle pustiile cele de peste Nistru; aşijderea cu cursul vremilor (precum la Striicovschie se află) ori ca pe nişte supuşi i-au dămolit, ori ca pe nişte soţii i-au avut, (căci acestui lucru curată ştiinţă nu avem) pe căt putem cunoaşte cu indelungată a lor slujbă atăta s'au slujit, căt şi din limba romănească cătva să se fie imprumutat şi cea vărbărească a lor cu dĕnsa nu puţin să o fie tocmit (2).... etc." Pe acelaş ton urmează Cantemir arĕtănd cum Romănii s'au inţeles cu Carol Cel Mare insuşi asupra marginilor ţĕrii, cum au ajutat pe Conrad III când mergea să se lupte contra păgănilor, cum au infrĕnt puterea lui Isac Angel şi a Frăncilor, rănd pe rănd asupritori şi apărători ai Grecilor, insfirşit cum ei singuri au pus o stavilă nesfărmată cotropirii turceşti. Negreşit cu multă tărie de judecată şi mai ales cu multă erudiţie se incearcă să probeze el aceea ce afirmă in prefaţă, insă atăt afirmaţiile sale căt şi tonul pompos al acestora, asămĕnăndu-se — după cum lectorul singur poate să judece — cu datele extraordinare ale fragmentului de la 1856, m'au făcut să confruntez ambele scrieri şi cată la ce resultate am ajuns.

Cronicul Romăno-Moldo-Vlahilor s'a publicat intăiaş dată la 1835 de acelaş Sĕulescu, care a descifrat şi Cronica lui Hur. Prin urmare nimic nu era mai cunoscut bărbaţilor noştri invĕţaţi la 1856 decăt Cantemir. Istoria lui era o autoritate infailibilă, aşa incăt Şincai, publicat la 1853, cu toate că indreaptă căteva erori mari ale principelui Moldovei, era aproape necetit sau, mai bine zis, nu era băgat in samă. Cantemir de exemplu n'a cetit pe *Georgiu Acropolitul* şi nu ştie că *Ioan*, impăratul Romănilor de peste Dunăre, a murit la 1207, lăsănd următor in domnie pe nepotul sĕu *Borilă* (1). El ĕl confundă chiar cu vĕrul sĕu *Ivancu*, supranumit *Ioan-Alexa*, care, după ce ucisese pe Asan, fugise la Constantinopol şi-şi schimbase numele in Alexa. Faptele strălucite ale acestui Ivancu, mai intăi pentru Greci şi apoi contra Grecilor, lipsa de precisiune a scriitorilor bizantini, necunoaşterea bulelor papale date lui Ioan, impăratul Romăno-Bulgarilor, toate aceste contribuirĕ ca Cantemir să facă confusiunea de mai sus şi să schimbe numele lui *Ioaniţiu* in *Ioan-Alexa* (2). Inşelat apoi de un loc din Nicetas Choniates, intr'un moment cănd acesta intrerupea firul istoriei Romănilor de-a dreapta Dunării, Cantemir cu

(1) Argumentul d-nului N. Ionescu, cum că ar fi vĕzut d-sa acel document sub forma unui manuscript vechiu, ce infăţoşa toate semnele vetustăţei, n'are nici o putere, pentru că toate manuscriptele apocrife au acest aer de vetustate.

(2) Cronicul Romăno-Moldo-Vlahilor. Iaşi, 1835, tom. I, pag. XXXIX.

(1) Georgiu Acropolitul op. Şincai sub an. 1207.

(2) Cronic. tom. II, passim.

o uşurătate neexplicată susţine că după moartea lui Ioan sau chiar in timpul sĕu, Romănii furĕ nevoiţi de Greci să treacă Dunărea in ţara noastră cu impăratul lor in frunte. (1)

Aceste greşeli, destul de mari, a le vedè trecute intr'o carte de istorie a lui Asaki sau a lui Sĕulescu, nimic curios; dar a le găsì intr'o cronică autentică scrisă de un contimpuran al lui Ioaniţiu este cu neputinţă. Şi cu toate aceste se găsesc. Hur in adevĕr face pe Dragoş *nepot lui Ioan Alexa, impăratul cel-mare*, şi Arbore spune că după moartea lui Ioan, prin intrigele diregătorilor, imperiul sĕu s'a desmembrat intr'o mulţime de domniate. De unde au luat Hur şi Arbore, ambii contimpurani cu evenimentele, aceste două mari neadevĕruri?

Cantemir, plecănd de la ipotesa că fiii lui Ioan, dacă nu Ioan insuşi, au emigrat peste Dunăre, şi combinănd această credinţă cu o tradiţiune populară de pe vremea sa din Transilvania, cum că in timpurile mai de mult un oarecare Bogdan ar fi domnit in tĕrgul Bogdan, aşezat la impreunarea Mureşului cu Tisa, afirmă (insă cu toată reserva putincioasă) că acest Bogdan este poate vre-un fiu de-a lui Ioan Alexa (2). Ei bine, aceea ce era o presupunere pentru Cantemir — şi o presupunere, mai greşită decăt care nu este cu putinţă alta — devine un fapt constatat pentru Hur, cancelarul Moldovei, care numeşte pe Dragoş *„fiul lui Bogdan, Domnul Mureşului“* şi *nepotul lui Ioan-Alexa.*

Cantemir, după mărturia unui oarecare Sambutius, istoric unguresc, susţine că Galiţia din diplomele regilor ungureşti nu era Galiţia de astăzi ci ţara romănească cătă se intinde de la Marea-Neagră pănă in Tisa. (1) Hur, şi el, intocmai acest nume dă ţĕrii romăneşti.

Ce va trebuì să găndim in faţa acestora?

De unde această potrivire intre Cantemir şi intre autorii fragmentului istoric de la 1856, tocmai in nişte greşeli atăt de mari, incăt, dacă se pot ierta unui om, care a trăit cu 500 de ani in urma unui eveniment, nu se pot ierta unui contimpuran?

După cele zise, dacă ne vom uita la cuprinsul cronicei noastre, vom descoperì şi alte lucruri nu mai puţin importante.

Şi mai inainte de toate, această republică in mijlocul anarhiei Europei din suta a III, a IV, a V şi a VI ce extraordinară impresiune face! Dacă ne-am lua după Hur, apoi veacul de aur al Romănilor a trecut de mult şi astăzi ne aflăm in cumplită decadenţă. Un timp cănd un consiliu de bĕtrăni inţelepţi guverna o ţară bogată, plină de cetăţi, de oraşe mari, de cetăţeni bogaţi, inconjuraţi fiecare de ţĕranii satului sĕu ca de-o imensă familie, fără sclavi, fără vecini, fiecare mulţămit cu soarta sa, şi fără teamă de duşmanii care-i ocoleau şi nu cutezau să se apropie de dĕnşii, era un timp atăt de fericit, incăt ne vine greu să credem in el. Cum s'ar putè ca nimeni să nu pomenească de acest colţ de pămĕnt, singur plin de toate bunătăţile in mijlocul mizeriilor veacului de mijloc? Şi cu toate aceste nicăiri o vorbă, nici la Leşi, nici la Unguri, nici la Ruşi. Din invidie poate vecinii noştri n'au vrut să scrie. Dar Romănii, pentru ce n'au scris ei? Pe acele vremi atăt de frumoase, literele au trebuit să inflorească in patria noastră mai mult decăt in vechia Romă....

(1) Cronic. tom. II p. 367 şi 369.

(2) Cronic. tom. II, p. 383.

(1) Cronic. tom. II, p. 333.

Ori cine insă va cerceta cu atenţiune această republică, va vedè că este un fel de mosaic compus din tot felul de aşezăminte de la tot felul de popoare. Astfel se văd in ea instituţii romane anterioare formării sale: consul, prefecţi, senat; instituţii romane posterioare formării sale: separarea administraţiei civile de cea militară, (lucru care de-abia a venit in mintea lui Diocleţian cu douĕzeci de ani in urmă); instituţii feodale: doi vornici şi un mare căpitan, care administrau trei provincii mărginaşe, inzestraţi cu toate puterile, civilă, militară şi judeciară (nişte adevĕraţi marchizi) (1); instituţii bizantine: bumbi, şirete şi pene pe la căciuli, pentru a se distinge funcţiunile unele de altele; insfirşit şi instituţii tărzii moldoveneşti: părcălabi, şoltuzi, părgari.... (2) Ce caută şoltuzul şi purgarii pe la 274? Erau tare naivi oamenii pe vremea lui Sĕulescu!

Nu este trebuinţă să fie cineva prea cărturar pentru a vedè că şoltuz şi purgar sună prea nemţeşte la ureche, sau, dacă voiţi, prea moldoveneşte, pentru ca să fie curat latineşti. Atribuţiile acestor funcţionari municipali nu sunt ăncă bine cunoscute, căt despre originea lor un singur scriitor a pomenit ceva, Miron Costin, intr'o poemă leşască asupra descălecatului intăi şi al doile al Ţerilor-Romăneşti, dedicată regelui Poloniei şi publicată in Arhiva istorică a d-lui Hasdĕu (3). „Oraşele aproape toate, zice el, s'au infiinţat de către Saşi, care impreună cu Ungurii introduseră cele d'intăi crăşme.“ — „Din toate documnentele, spune d. Hasdĕu, vedem că municipalităţile romăne se compuneau de căte treisprezece membri, doisprezece *purgari* şi un cap, numit in Moldova *şoltuz*, ear in ţara romănească *sudţu* sau *judeţ*. Aceste numiri justifică afirmaţiunea lui Miron Costin; căci cuvĕntul purgar e ungaro-săsesc, modificat din cuvĕntul german *bürger*; cuvĕntul şoltuz e de asemine săsesc, *schultheiss*; cuvĕntul sudţu e sĕrbesc, incăt chiar numai după aceste cuvinte se recunoaşte elementul saso-sĕrbesc al municipalităţilor munteneşti şi elementul saso-maghiar al municipalităţilor moldoveneşti. Documentul de la Alexandru-Vodă Iliaş din1453, Ianuarie 12, dovedeşte in adevĕr saxonismul municipalităţilor moldovene: el numeşte lămurit *saşi* pe şoltuzul şi pe purgarii de la Baia.“ (1).

Cu toate că din etimologia a căteva cuvinte şi din datele necomplecte a cătorva documente nu poate nimeni pretinde să afle istoria unui aşezămĕnt oarecare, nu este mai puţin adevĕrat că Saşii şi Ungurii au contribuit cu ceva la formaţiunea municipalităţilor moldoveneşti, sau cel puţin a purgarilor şi a şoltuzului, şi nu resultă cu mai puţină evidenţă din cele arătate mai sus că falsul Hur-Arbore trebue să fi fost vre-un om cu mult mai apropiat de timpul nostru, care a cunoscut constituţiile a multe state şi a făcut din ele cu o naivitate copilărească, o curioasă amestecătură, botezănd-o cu numele de „Republica Romănilor“ din veacuri trecute.

La un document atăt de vechiu trebuea şi o limbă corespunzĕtoare. Ingeniosul anticariu, croi dar una atăt de incălcită, incăt fără comentarul regretatului Sĕulescu (cine leagă poate să şi dislege, negreşit) ar fi fost cu neputinţă cuiva s'o inţeleagă. Din causa lipsei de do-

(1) De altfel Eliade le zice „margeşi“ (!)

(2) Şi nu se poate zice că Petru Clanău ar fi schimbat in nume nouĕ alte numiri mai vechi, el care a conservat neatinse pe acele de „consul“, de „prefect“, de „campodux“ mai ales, etc.

(3) Tom. I, part. I, p. 169.

(1) Ibid. p. VII.